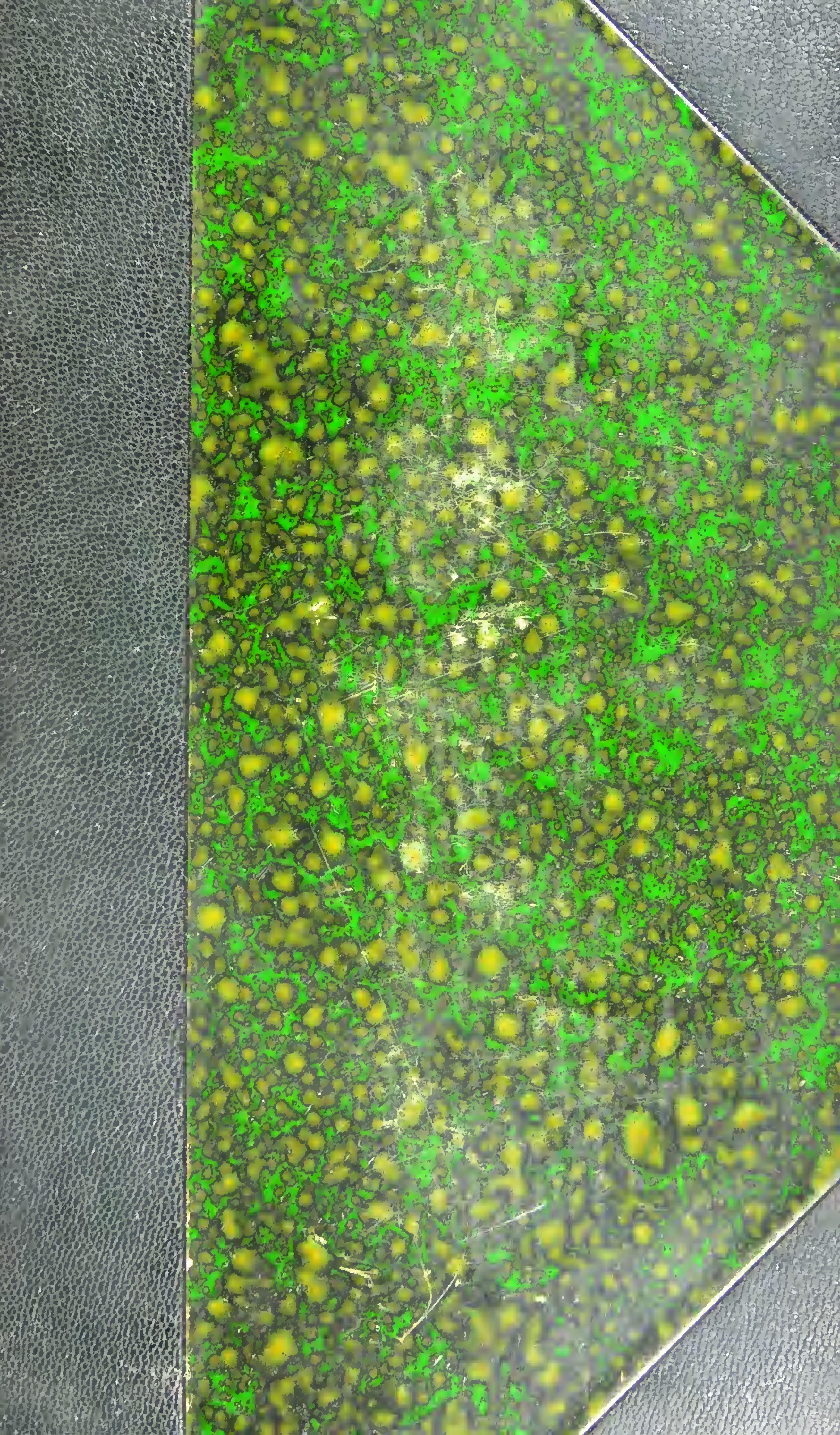
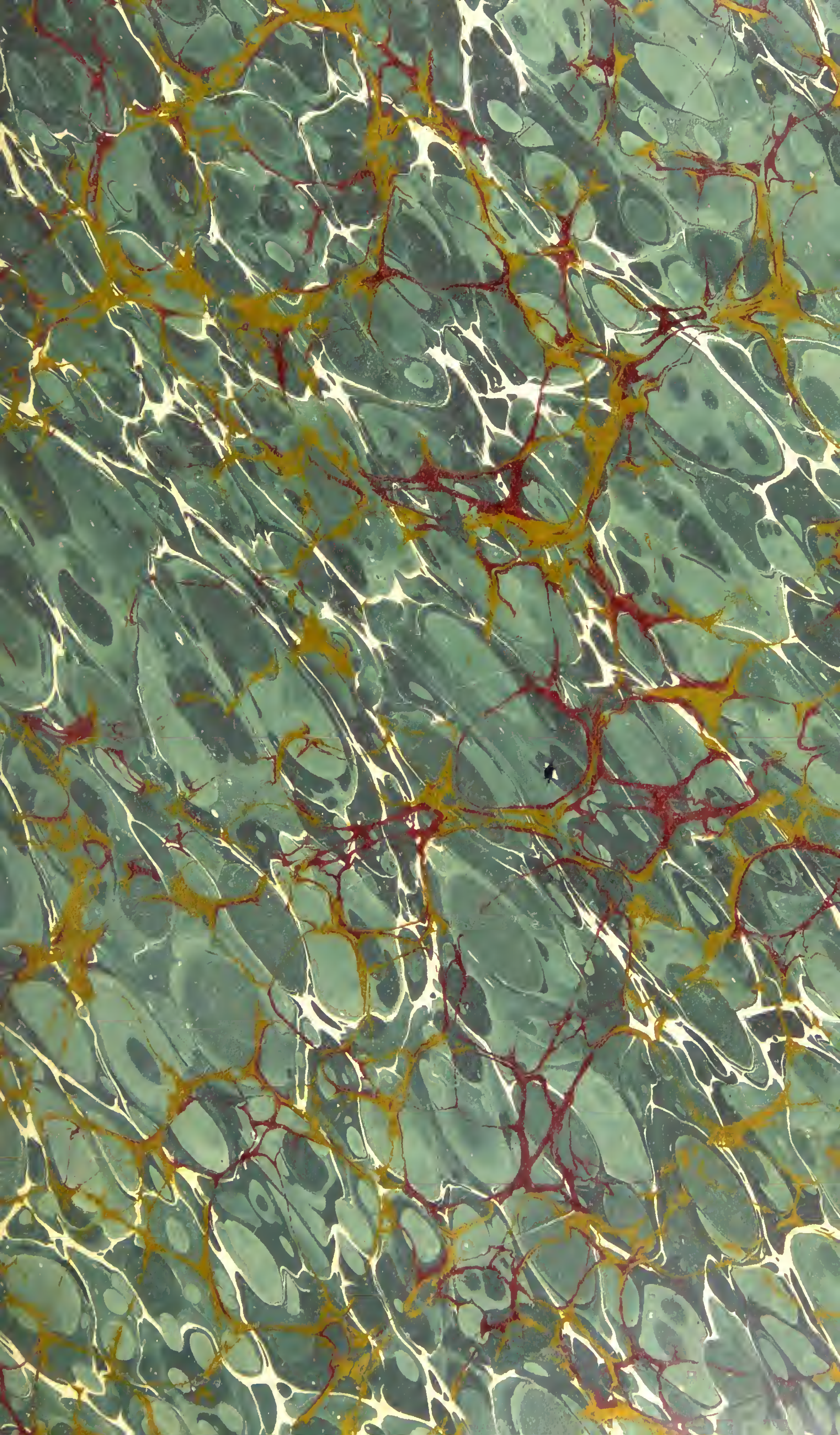

ENDURE FORT
Bibliotheca Lindesiana

ERDÉLYI
TÖRTÉNELMI ADATOK.

SZERKESZTI ÉS KIADJA

GRÓF MIKÓ IMRE.

III. KÖTET.

KOLOZSVÁR,
STEIN JÁNOS BIZOMÁNYA.
MDCCCLVIII.

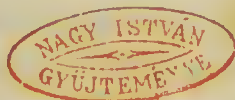
ERDÉLYI

TÖRTÉNELMI ADATOK.

SZERKESZTI ÉS KIADJA

GRÓF MIKÓ IMRE.

III. KÖTET.

KOLOZSVÁRTT,

NYOMATOTT AZ EV. REF. FŐTANODA BETÜIVEL.

MDCCCLVIII.

— Haec aliaque ex veteri memoria repetita, quotiens res locusque, exempla recti, aut solatia mali poscent, haud absurde memorabimus.

Tacit.

ELŐSZÓ.

Midőn „**Adatgyüjteményem**"e harmadik kötete már félig ki volt nyomva, kezeimbe jutott a Magyar Akademia „Történelmi Bizottmánya" által szerkesztett **Magyar Történelmi Tár** IV kötete, mely az én kiadványomnak ugyszólván derekát, Sepsi Laczkó Máté egykoru iró 1619-ben magyar nyelven irt krónikáját, mint ismeretlen szerzőjü Codexet „**Sáros-pataki Magyar Krónika**" czim alatt kivonatilag — ugy, a mint azt Satztzai István 1703-an valószinüleg az általam használt eredeti példány valamely másolatából, czélja és történeti felfogása szerént öszszeállitni s illetőleg egyszerüen átirni jónak vélte — kiadva lenni láttam. Végig olvastam az érdekes müvet s megfontoltam: ha vajjon a dolog ily állásában kiadásommal nem teszek-e hasztalan fáradságot, vajjon nem vált-e az fölöslegessé a már megjelent Sáros-pataki Krónika által? Végre a kiadás mellett megmaradni, munkámat folytatni és bevégezni több okoknál fogva jónak láttam.

Ugyanis az én kiadásom által a névtelen krónika nevet nyer; annak eredetisége és szerzője, valamint a kelési idő is meghatároztatik; ezt pedig a történeti kútfők teljes hitelessége szempontjából critica és pragmatismus egyiránt követelik; végre az emlitett kiadásbeli történetfolyam csak 1615-ig terjed, azon korig, midőn Bethlen Gábor Erdély fejedelmi székén ugyszólván még csak megszilárditotta vala ülését; kiadványom pedig elkiséri őt erőfeszitései, kifejlett kormányzási bölcsesége és aratott dicsőségeinek szinte tető-

pontjáig, 1624-ig. Ezek és még más okok is arra birának engem, hogy a magyar olvasó közönségnek a **Sáros pataki**(névtelen szerzőjü) **Magyar Krónika** mellett **Sepsi Laczkó Máté eredeti Krónikáját** is, mint amannak akár anyját, akár testvérét, akár mint netalán egy törzsről származott rokonát, eredeti elintézésem szerént bémutatni bátorkodjam. E közbejött körülmény tette szükségessé e rövid Előszót, melynek során, **Elöismertetésemben** előforduló azon kifejezésnek: „mintha én lennék első, ki e korrajzot nemzeti irodalmunknak átadám" ezek szerénti értelmezését s illetőleg módositását kérni alkalmam legyen.

SEPSI LACZKÓ MÁTÉ,

Lorándffi Mihály udvari concionatora

KRÓNIKÁJA

és emlékezetre méltó hazai dolgoknak rövid megjegyzései.

1521 — 1624.

ELŐISMERTETÉS.

Sepsi **Laczkó Máté** és korirata legelőbb ez alkalommal vonatván be a hazai történetirás és történettudomány életfolyamába, szükségesnek látom az iró személyiségére, valamint a mű irányára és történeti hitelességére nézve nézeteimet elmondani; nem idegen adatok nyomán, mert irónkról a magyar irodalom történetét és annak mivelőit tárgyazó sem önálló művekben, sem az itt-ott elszort adatokban tudtomra emlékezet nincs; hanem magából e koriratból, melyből annyit nyilván megérthetünk, a mennyit mindkettő felől tudni mulhatlanul szükséges.

Korirónk születéshelyéről csak gyanithatólag szólhatok; az Abauj megyében fekvő Sepsit gondolom annak lenni. Gyanitásom egyik alapja az iró előneve, másik azon kitünő figyelem, melylyel az ott történteket kiséri és oly kicsinységeket jegyez fel, mik csak ott születettet érdekelhetnek. Közmunkássági pályájára nézve lelkész volt, előbb—mint maga emliti—"ama nemzetes és nevezetes" Lorántffy Mihály udvari concionatora, kinek 1614-ben történt halála után a virágzó és népes megyével biró Bényén (értendő Erdős-Bénye) találjuk papi állomáson; de Lorántffy Mihály nagyobbik leányának Zsuzsánnának Rákóczival való házas viszonya következtében, ezen hatalmas házzal is egybeköttetésben kellett lennie; különben alig lesz megfogható, hogyan jutott azon tények tudomásához, melyeket ama nagy tekintetü úr magán életéből feljegyzett.

Ily befolyásos egyénekkel és protestáns házakkal való viszonyában kell keresnünk irónk történelmi munkásságának kulcsát is. Mig a kor mozgalmas szelleme, a vallásos felekezetek egymással küzdése, lelkére elevenen hatott, addig a kedvező alkalom, az ugy szólván szemeláttára születö s körülette lefolyó események mintegy önkénytelenül vitték öt az irói térre.

Irónk im e társadalmi helyzete és viszonyai határozzák el egyszersmind történetirási fő irányát is; mint pap és gyakran rajongásig buzgó protestáns, minden egyebek felett vallásos és felekezeti szempontból fogja fel korát, s annak eseményeit csaknem egészen a vallásos érdekekhez, az ezekért kezdett hadjáratok fontos mozzanataihoz és végkimeneteléhez csoportositja; fő levén elötte a vallás, a politikai érdekek ellenben csak alárendelt kérdések, ugy szólván eszközök amannak nagy czéljai kivitelére: müvét méltán lehetne nevezni a vallások s különösen a protestantismus küzdelme történetének Magyar- és Erdélyországban Bocskai és Bethlen Gábor alatt. És még is, bár ez irány némileg egyoldalunak lássék, lehetlen a kiviteltöl az érdekességet és fontosságot elvitatni. Az általa tárgyalt korra esnek ugyan is a bécsi, linczi, prágai és más békekötések; e korban és nem kevés bajnak és vérnek árán gyökerezett meg hazánkban a protestantismus; ama két jeles fejedelem alatt lőn sok hányatás és véget érni nem akaró szerencsétlenségek után újból kiviva Erdély másfél százados önállása, melynek hogy a magyar nemzetiség mit köszönhet, ma inkább látjuk mint évekkel ez előtt, és új évsorok elteltével — ha történeteinket tanulmányozzuk — még inkább átlátandjuk. Mily nagy politikai szerepkörük volt ez időkben a különböző hitfelekezeteknek, s ezek a társadalmi és alkotványos életre mily nagy befolyással birtak, tudja az, a ki történeteinket ismeri; és hogy ezeket a mi Laczkónk mily részletesen s minő gonddal irta meg, az e korirat során az olvasó előtt nyilván kiderülend.

S ha kifogások tétele és átalában az adatok birálata kutfőkiadási tisztem körébe esnék — mit én nem hiszek — ez esetben e korirat szerzőjének tulontul orthodoxus volta, itt-ott szenvedélyes elfogultsága és helylyelközzel metszőn éles söt epés szinezései lennének azok, miket nem helyeselhetnék; azonban ezek is ama kor geniuszában, melyben irattak, az iró egyéniségében és a mind két rész-

ről folytatott tusák elkeseredett voltában ha teljes felmentésöket nem is, némi mentségöket mindenesetre feltalálják. Sokkal újabbak voltak az adott és vett sebek, minthogy ne hatottak volna a szivekre, sokkal erősebbek az események, hogysem irányadólag ne folytak volna be a szinte legjobb akaratu iró tollára is.

A mi felvilágosult korunk fiaira — lehetlen — hogy harmadfél száz év előtti történeti rajzok bántólag hassanak. Sőt én azt hiszem, hogy e — némely gyöngc odalainak daczára is — szerfelett tanulmányos értesülést a távol multból még örömmel és alkalmul kell vennünk arra, hogy jelenkorunk mind polgári fejlettségéhez, mind vallásos türelmességéhez magunknak szerencsét kivánjunk, és a Gondviselésnek azért, hogy ama viharos időket végre valahára e részben békés napok válták fel, hálát adjunk. Fájna nekem, mert a polgárisultságnak, a közerkölcsöknek és kivált a történettudománynak hazánkban igen alantállását tanusitná, hahogy egy meszsze századok papir- és porhalmazából kifürkészett történelmi adat — bár itt-ott szemsértő világát vagy netalán sötétebb árnyrajzait, melyekhez a jelenből egyetlen észrevétel sem járult, nem birná meg a mi korunk és közmiveltségünk napfényereje! Mert a miket e vállalat eddigi köteteiben kijelentett nézeteim értelmében kihagyandóknak láttam, már magam kihagytam. Igen, kihagytam jobbára azon oldalvást irt tárgymutató jegyzéseket, melyek a szövegnél csaknem mindenütt élesebbek, sőt sokszor boszszantó epéskedésig mennek, és a melyek — mint a krónika szövegétől különböző irások mutatják — nem is magától az irótól, de az elsőbb időkbeli átolvasóktól származtak; kihagytam azon egymást üldözési szellemet lehellő kifejezéseket, melyek vajha soha se egy se más részről ne nyilvánultak volna; kihagytam végre némely immár valóban közönségesekké vált okmányokat, miket Katona, Bethlen Farkas, a Corpus Juris és több más történeti kutfők ismételve adtak, és a melyek — miután gondos öszszevetés után semmi újat, sőt bármi csekélyebbszerü megigazitó variánst sem tartalmaznak — nézetem szerént csak a papir és betük tömegét s nem történelmünk adatkincseit növelendették. Mind ezt azonban a nélkül tevém, hogy az eredeti kézirathoz csak egy szót is adtam volna.

E korszak eseményeit, kivált midőn azokat avatott tollu, élő szemtanu — és a mi az én czélomhoz képest rendkivül fontos — édes nemzeti nyelvünkön rajzolá, és sokat másképpen, talán az igazsághoz

hívebben, mint a hogy az eddigelő megjelent adatokból olvastuk — e korszakot nekem mellőznöm lehetlen vala, s tisztemben állónak tartám adni e korrajzból annyit és ugy, a mennyit és a hogy lehetségesnek véltem.

Mikori e mű, meghatározza a kezdő lapon oldalvást levő s szerző saját kezével irt im e jegyzet: Inchoatum hoc opus die 12-a octobris 1619.

A példány, mely után én közlöm, az eredeti; megtalálható a Maros-Vásárhelytt levő Teleki-könyvtárban az 1420 könyvszám alatt; ebből lemásolta elébb szóról szóra, betüről betüre, sőt a legkisebb vonásig híven báró Apor Károly igen becsült barátom, kinek az erdélyi történetirás egykor ezért és sok becses kincsekért fog hálával tartozni, és a kinek én ezennel legszivesb köszönetemet nyilvánitom; azután ebből lemásoltattam és az eredetivel egybevetettem én. A példány eredetiségét bizonyitja a kézirás végig ugyanazonsága, sajátkezü számos törlések és irói igazitások, sok utólagos pótlások, a nem egy alkalommal kisebb nagyobb, fehérebb és szürkébb papirosra és egész ívekhez ragasztott papirszeletekre való irás, némely az iró kezeinél nem levő adatok számára fenhagyott hely, mi néha éppen maga által lön utólag kiegészitve, végre az ily jegyzések: „Inserenda suo loco“—„A kinek ez és ez az adat kezében van, ide irja be“—„A hajdukkal való zenebona inseráltessék“—sat.

Az eredeti kéziratnak negyedrétü könyv alakja van, harmadfél ujj vastag, kemény iró papiros, mit azonban az idő sok helyen szinte az olvashatlanságig megviselt. A szöveg egybefüggő folyamának megállapitása nagy utánjárással eshetett meg, a jegyre következő új jegyek, beletoldások sat. miatt; táblája bőr, mely egyikfelől a könyv ormára ráhajlik s belső oldala elől-hátul papirral van bevonva; az első oldalon van irva e latin czim: Est author libri hujus Mathaeus Laczkó Sepsi, concionator aulicus Michaelis Lorandffi in Hungaria. Az ezutáni lapon a magyar czim van későbbi időben és égészen más kézzel irva s alól e két évszám: 1521 — 1624. Legalól áll: *M. S. autogr.* Maga a korirat vagy is tulajdonképpen annak bévezetése kezdődik a harmadik lapon e nagy betüvel irt szókkal: *A MAGYAR KERESZTYÉNSÉG A TÖRÖKÖT szíből gyülölte* sat.

A belső felosztást és tartalmat illetőleg megjegyzem, hogy

legelől — a mint hátrább látható lesz — a XVII század első felét és a magyar nemzet akkori közérzületét ismertető harczi dalok állnak; ezeket követik 1520-tól 1556-ig terjedő akkori kalendarium-féle rövid korjegyzések, melyek mellé elől oldalvást ez levén irva: Ordinanda suo loco—, én ezeket a krónikába a maguk helyökre igtattam; ezután jő maga a sajátképpeni krónika e czimirat alatt: *Observationes Rerum Memorabilium. Emlékezetre való dolgoknak rövid megjegyzései.* Innét van kivéve a krónika magyar czime; áll pedig az három könyvből: az *első* könyv — mely azonban az eredeti kéziratban sehol nyilván kijelölve mincs — magában foglalja az elválást megelőző évektől Bocskaiig (1520 — 1604-ig) terjedő korszak töredékes és kevés újat tartalmazó rajzát; a *második* (*Liber secundus*, ez már kivan téve) terjedelmesen tárgyalja a szerencsés fegyverü és politikáju Bocskai korát (1604—1607 kezdetéig); a *harmadik* könyv (mi ismét csak romai számmal van megjelölve) a Rákóczi Zsigmond, utolsó Báthori és Bethlen Gábor korát, ennek fejedelemsége utófeléig (1607—1624-ig).

Vannak még az eredeti kézirat szélén oldaljegyzések, részint magától a szerzőtől, részint egykoru vagy később időbeli két olvasótól, kik közül egyik 1575-ben élt és olvasta el e krónikát — a mint egy az eredeti kéziratban látható jegyzéséből kitetszik; ezek közül azokat, melyekről meg voltam győződve, hogy ugyan azon kéznek irásai és a szöveg felvilágositására szolgálnak, csillag alá téve felhasználtam, a többit, mivel e krónikához egyátalában nem tartoznak, de annak nem is használtak volna, kihagytam.

A helyesirásra nézve e kötetben is eddigi elveimet követtem.

A MAGYAR KERESZTYÉNSÉG A TÖRÖKÖT

sziből gyülölte, vele szive szerént harczolt és semmi szövetsége vele nem volt, mig Rudolphus császár ő felsége meg nem háboritotta: mely dolog imez közönséges magyar énekekből, melyek a vitézségről ez időben irattattanak, eléggé megtetszik.

A nemzetes, tekintetes és nagyságos vitéz keresztyén úrnak, Homonnai Istvánnak, hazánknak egyik fő oltalmazójának vitézi éneke és könyörgése.

Hozzád kiált lelkem, örök életemnek Istene, magos menyben!
Mert igen örvendez énnékem fogadott kegyes igéretődben,
Azért én Istenem! te Szent Felségednek igy könyörgök hitömben:

O irgalmasságnak és élő kútfőnek, minden jóknak Istene!
Kinek természete könyörgő szíveket szükségében segiti,
Az én kérésemis-hiszem-Szent Felséged édesden elő viszi.

Minden seregeknek csak Felséged ura és vezérlő Istene,
Jámbor hadnagyoknak, vitézlő népeknek igyökben segitője.
Te vagy bátorsága, paizsa és kardja, pogányoknak rontója!

Oly bizodalommal könyörgök én mostan isteni Felségednek,
Kardot kik felkötünk a te szent nevedben, légy segitség népednek,
A te szent angyalod minket környül fogjon és megsegéljen minket.

Nagy bizodalommal és nagy bátorsággal hegyön völgyön mi járunk,
A Jézus Krisztusban, mi fő hadnagyunkban bizván, pogányra mé-
gyünk,
A te szent nevedért győzedelmet vegyünk és tégedet dicsérjünk.

Nagy dicsőségedért, kérlek én Istenem! hallgasd meg könyörgésem,
Jámbor vitézekkel és végbeliekkel meg szenteljed kérésem,
Kiért, én Istenem! sok nyomorultakkal szent nevedet dicsérjem.

Ábrahám és Izsák, Jákobnak Istene! áld meg az én útamat,
Hozzád tartozókkal, engem hallgatókkal, kivont élös kardunkat;
Isten! légy segitség, hogy hátokban tőrjük fölemelt kopjáinkat.

Irgalmasságodból ezt meg cselekedjed, sok romlásinkat nézzed,
A te szent nevedért-mikor szemben vivunk- Sz. Fiadért megverjed,
Vedd el bátorságát, add kézben fejenként, hogy rabolhassuk őket.

Igazgasd elménket, bátoritsd szivünket mikor nézed igyünket,
A Krisztus Jézusnak vére hullásáért megsegitsed népedet:
Lássuk hatalmadat, hogy nem felejtéd el véreddel megvötteket.

Sok jámbor vitézek, kik rabságban vagynak, szabaditsd meg azokat,
Mint Jéruzsálemben hogy meg szabaditád a te benned bizókat,
Egy jámbor királyért, a Sennacheribet hatalmaddal megrontád.

Te Felséged akkor elküldé angyalát, a tőrt kezébe adád,
Istentelen királyt, a Sennacheribet hatalmaddal megrontád,
Száznyolczvanötezer népét levágatád és megmentéd a királyt.

Vigasztalásodnak ő Szent Lelke által azt elhittem magamban,
Hatalmad nem kisebb, Ur Isten! mint akkor volt, a régi időben,
Azon angyalt kérem te Szent Felségedtől segitségül útamban.

Atya, mindenható felséges Ur Isten! mind meg adjad ezeket:
A kik harczra megyünk mert mi Felségedtől várunk csak segitséget,
Hogy haza tértünkben te Sz. Felségednek tegyünk dicséreteket.

Nagy tisztességedért és könyörgésünkért megengedjed ezeket;
Mert látod Ur Isten! szivem Felségednek teszen tiszteleteket,
Ki közülünk meghal, örök dicsőségben részeltessed mind őket.

Dicsértessél tőlem, igaz örök Isten! mig élek itt e testben,
A te Szent Fiaddal és a Szent Lélekkel ki vagy egy Istenségben,
Áldassál mitőlünk mostan és örökké mennyei dicsőségben.

Más vitézi ének.

A vitézek kardjainak, megjött ereje karjoknak,
A jó fringyia szablyáknak: majd böcsi lesz katonáknak.
A nagy kiterjedt síkmező, ligetes, fás, cseres erdő,
Majd megzöldül minden szép fű, majd kelletik az hamar ló.
A szép fényes fegyverekre, lesz majd szemek látó ere,
Kedvünk megadó eszköze, sok jó vitéz hadban léte.
Istenünknek könyörögvén, országunkért rájok menvén,
Istenünkért és hitünkért, ha meghalunk idvezülünk.
Raboltatja velünk őket, gyalázza mint hitleneket,
Kezünk közt mint cserepeket, mind elrontja töri őket.
Isten velünk, kitől félünk? Ki lehetne ellenségünk?
Mi Istenünk és mi Urunk! oltalmat csak tőled kérünk.
Ne féljünk mi sokaságtól, mint hitetlen pogányoktól,
Várjunk oltalmat Urunktól, mint kegyelmes Istenünktől.
Kiről ha megemlékezünk, megmarad jó hirünk nevünk,
Becsületünk tisztességünk lesz, ha megmarad mi hitünk.
Hagyjunk békét félelemnek, hiszem ők is csak emberek,
Fejenként legyünk vitézek, rá mentünkben vakmerővek.
Hogy hatalmas jó tétéről, magasztaljuk szent nevéről,
Istenünket, neki mondjunk dicséretet tisztességet.

Más hasonló.

Segitségül a nagy Istent ki hijja.
Az oly embert nagy sok jókkal megáldja,
Szivét bátoritja, lelkét vígasztalja.

Áld meg Uram ellenségen boszszumat,
Mert csak reád biztam Uram magamat,
Viseld jól gondomat, add meg hatalmamat.

Reménységét az Istenben ki veti,
Az oly ember ellenségét meggyőzi,
Várait eltöri, országát megveszi.

Kopja törik, szablya fénylik, fő esik,
Szív irtozik, szin változik, seb esik,
Sas holt testben hizik, vérrel részegedik.

Örök Isten! te vagy a mindenható,
Diadalom és hatalom adható,
Te vagy bátoritó és megvigasztaló.

Seregeknek nagy felséges Istene,
Menynek földnek nagy hatalmas vezére,
Szablyánk élessége, karunk vitézsége!

Zászlód alatt bátorsággal mi járunk,
Pogányokkal szent nevedért mi vivunk,
Mert te vagy biztatónk, oltalmunk, vezérünk.

Isten velünk : hát kivel mit gondolunk,
Igaz hittel ha ő hozzá folyamunk,
Soha szégyent nem vallunk, mert ő mi királyunk.

Majd látjátok pogányoknak romlását,
Isten előtt oly nagy szégyen vallását,
Előttünk futását, széllel bujdosását.

Atyánk! kelj fel a nagy felső egekből,
Tekints reánk dicsőséges székedből,
Jőj segitségünkre isteni kedvedből.

Töltsd bé, Uram békességgel szivünket,
Véghetetlen örömmel mi lelkünket,
Neveljed hitünket, jó reménységünket.

Erőtlennel a nagy erőst vereted,
Kevés által a sokakat elveszted,
Különbség nincs nálad, mit akarsz azt teszed.

Te vagy nekünk segedelmünk, Istenünk!
Erősségünk, vitézségünk, vezérünk,
Te vagy segedelmünk és hatalmasságunk!

Hozzánk küldjön te Szentséged segédet,
Vele öszve nagy hatalmas erődet
Kivel megverhessük mi ellenségünket.

Observationes Rerum Memorabilium. *)

Emlékezetre való dolgoknak rövid megjegyzései,

melyek a magyar nemzetet jó vigyázásra serkenthetik, igen igyefogyott állapotjában.

1520. Carolus Quintus, hispániai király, Filep király fia Aquisgranumban romai császárrá tétetik, 12. octobris.

1521. Nándor-Fejérvárat Szulimán, a török, megveszi Sz. János fővétele napján.

1523. Nagy földindulás vala Erdélyben és sok vén ember hala meg.

1525. Pécs városának veszése.

1526. Lajos királyt s a püspököket a török császár megveri Mohácsnál, Keresztelő - János fővétele napján. Pest városát a török megégeti kisasszony napján.

1526. Budát először megveszi a török.

1526. 29. aug. Solymanno imperatore cum ducentis millibus turcarum Hungariam ingresso, infelix Rex Ludovicus, agens annum aetatis 20. non exspectatis auxiliis vicinorum, cum exiguis copiis occurrit inter Budam et Quinque - Ecclesias, et ducum suorun importunis sollicitationibus ad praeliandun compulsus et ab equitatu suo nudatus, dissipato a turcis exercitu, ipse quoque fugiens, in

---

*) Ez és a következő czímsor után oldalvást az eredeti kéziratban im e jegyzés áll: Inchoatum hoc opus die 12. octobris 1619.

loco palustri ab equo collapso oppressus est, ac 15 millia Christianorum desiderata sunt (*Jovius*, *Clades Mohacsiensis.*)

1526. János Vajda (Zápolya János) magyari király tizenöt esztendeig, megkoronáztatása után.

1526. Tisza-Duna-Köznek pusztulása.

1526. 15. septembris Solymamus post miserabiliter interfectum Ludovicum, Ungariae regem ferro et igne vastata utraque ripa Danubii usque ad Strigonium, nemine resistente, hoc die occupatam Budam, regum hungaricorum sedem faede diripuit.

1527. 1. augusti Maximilián a Ferdinánd császár első szülött fia Bécsben születtetik hora 11. minut. 16 post merid.

1527. Ferdinándot Prágában a csehek megkoronázzák királyságra 24. februarii.

Ferdinándust más pártos magyar urak hozák bé a királyságra János király ellen. Ujlaki Imre erdélyi vajdává leszen.

1527. Ferdinánd János királyt Budából kiüzé, 1527. megkoronáztatik.

1527. A török császár kiküldi Budából az urakat.

1528. Török Bálintnak és Petrovichnak fogsága.

1528. Kacianos Jánost Ferdinánd Magyarországba küldi, hogy János királylyal megharczoljon, ada melléje 6000 népet; a magyar uraknak hadai is mellette valának, kik Ferdinánd pártján valának; Szinánál megharczolának és János király hada megvereték, maga Lengyelországba szalada. Kassát Ferdinándnak megadják.

1529. Kacianos János ismég Magyarországba jö a magyar nemzetet fogyatni; de gondja érkezék, mert a török császár hada elött viszsza mene.

Ez idöben rút pártolkodás vala az országban 1529-ben:

1529. Szulimán császár Bécset megszállja 26. septbris kétszáz ezer törökkel, huszszor ostromlották, 15. octobris elmennek álóla; Philippus Comes, Palatinus Rheni volt a Föhelytartó benne; viszszamenöben János királyt Budán székébe ülteté. Elvesze a törökben fegyver és hideg miatt 80,000. Báthori István Erdélyben a szász városokat meghódoltatja János királynak; csak Szeben 7 esztendeig tartja magát Ferdinándnak.

1530. Köszögnek Szulimán császártól való meg szállása.

1530. Ferdinánd Budát másodszor veszi meg.

1530. Nagy üstökös csillag látszik kisasszony havában. Erdélyből 60,000 török sok nemes aszszonyokat elviszen, kiknek urok a törököt béhivták vala. Nagy döghalál Erdélyben.

1530. Az „Augustana Confessio" adatik Carolus Quintusnak. *)

1531. Ferdinánd 5. januarii Coloniában romai császárrá választatik, 11. januarii Aquisgranumban megkoronáztatik.

1531. Szulimán császár 200,000 törökkel Bécs alá indula, Kőszöget ostrommal meg nem veheti — megadják neki; Bécset megszállja, de Károly császártól félt, ki 80,000 gyaloggal és 30,000 fegyveressel és nagy magyar haddal jò vala, — azért nagy prédaval Tótország felöl haza mene.

Két üstökös csillag láttaték az egen.

1532. Perényi Péternek fogsága; nagy erős hitre hívák fel császárhoz, azután halva hozák le a testét.

1532. 9. augusti hora 10. antemerid. Perényi Gábriel születtetik.

1533. Somlyai Báthori István született 27. septembr.

1534. Czibak Imre és Géczi veszedelme.

1534. Gritti Erdélyben megölettetik Czibak Imre haláláért.

1535. Erdélyben nagy drágaság.

1536. Kassát megvevé János király népe.

1536. Memhet bék egy néhány várat megvött.

1537. Kacianos János megvereték Eszeknél.

1537. 9. die octobris a Ferdinánd császár hada Kacianos Jánostól elárultatván, Horváthországban szörnyen levágatik. Ez lött — itélem — oka, hogy azután Zrini Miklós midőn vendégségbe ment volna hozzája, Kacianosnak fejét vövé és mint árulónak fejét Maximilián császárnak küldi. **)

1538. Maylát István erdélyi vajdává leszen. Nagy üstökös csillag látszik.

*) Innel valami kimaradottnak látszik.

**) Oldalirás: Joannes Vayvoda Transylvaniae, Joannis Vayvodae filius ex Isabella Sigismundi Regis Poloniae filia, Sigismundi Augusti sorore, nascitur Budae anno 1540 dimidia hora post quartam pomeridianam.

1539. János király feleségül veszi Izabella aszszonyt, a lengyel király leányát.

1540. Buda a töröktül megvételik.

1540. János király halála.

1540. Maylát István és Balassa Imre kapitánysága.

1540. Ferdinánd királynak megcsalatkozása.

1541. Balassa Imrének Erdélyből való kiüzése.

1541. 20. aug. Ferdinánd király német és cseh tábora Buda alatt a számtalan sok töröktül levágattatik. *Eber.* *)

Pest városát a török megveszi.

1541. Szulimán császár Budát megveszi 2. septembris, Török Bálint fogságra vitetik. János királyné a fiatal János vajdával Erdélybe küldetik. Maylát István török fogságba esik.

1541. Királyné aszszonynak Budából való kiküldése és Erdélybe menése.

Paulus Eberus in Calendario erről igy ir: Anno 1541. 11. septembris Solymannus turcarum imperator a vidua Joannis Vajvodae, regis Ungariae et a tutoribus filioli accersitus in Ungariam contra exercitum Ferdinandi regis Ungariae obsidentem tunc Budam, fraude evocato ad se in castra filio, Vajvoda et vidua exiri jussae in Transylvaniam, contra jus fasque occupata urbe Buda et arce: hoc die templum summum ingressus, Deo suo gratias egit ob captam tanta facilitate urbem Uungariae praecipuam, et relicto in ea praesidio, in castra reversus est.

Frater György választatik király képévé.

1542. Joachim herczeg Pestet hijában ostromolja. Sáskák járnak. **) Moldovai Ilyés vajda Erdélyt pusztitja. A romai hitöt Erdélyből kiköltöztetik.

1543. Szulimán császár Valpót, Siklyóst, Esztergomot, ***) Székes-Fejérvárt és Pécset megveszi az uraknak visszavonások

---

*) Oldalirás: Eberus.

**) Alább néhány sorral ez esemény másodszor e szókkal van megirva: Sáskáknak második kijövése.

***) Valamival alább e város megvételének napja is t. i. aug. 11-ke ki volt téve.

miatt, kik közül egyik a másik kárát csak neveti vala. Nagy földindulás vala Erdélyben.

1547. 27. jan. Anna regina Ungariae, Ludovici regis soror, conjunx Ferdinandi, Rom. Ungariae et Bohemiae regis, et qui fratri Carolo Quinto in imperii gubernatione successit, mortua est in partu filiae, quae fuit 15 proles. (*Paulus Eberus.*)

1547. Egervárát Ferdinánd veszi oltalmába.

1549. Hat nap *) látszik az égben. Ferdinánd népe megveszi Zágrábot, Lévát, Zythnát és Muránt.

1551. Izabella a magyar koronát Ferdinándnak küldi, ő maga Opoliába megyen János fiával, Ferdinándnak hagyván Erdélyt. Gróf Mikola a bátyjának ajánlá Erdélyt. Frater Györgyöt megölik.

1552. Ferdinánd nagy német hadat küld Erdélybe.

1552. 18. junii Rudolphus császár, Maximilián második fia születtetik Bécsben.

1552. Tömösvárat a török megveszi. A németet először segitségre hívják, de rák hátán menvén és csak lakván, nem segiti, — — — — — — — — — — — Egervárát megszállja százhatvan ezer török 10. septembris, és 38 napig vivták; de mivel a nagyságos Dobó István vitézivel belől erősen és bátran oltalmazá, nagy károkkal, szégyenekre a törökök elmenének alóla 13. octobris. Isten tartá meg.

1553. A németek Erdélyből ismég kimennek. Budai basa megveszi Kapost, Ujvárat és Babocsát őszszel.

1554. Kassa város mind megége.

1555. Aly basa hiába megszállja Szigetet.

1555. Solimannus turcarum imperator filium suum natu maximum, Mustapham, ob suspicionem affectati imperii foedo supplicio interimi jussit.

1556. Ungari et germani cruenta victoria profligarunt turcicum exercitum ad Szegedinum 22. julii; in qua pugna ceciderunt ex nostris 1200 et inter hos capitaneus regi Ferdinando charus: Polveil, de turcis vero 1800 occisi sunt.

1556. Izabella János fiával ismég Erdélybe jő.

*) Értendőt hatszoros, hat udvaru nap.

1556. A némötök megvevék Tarkó várát Tarczai Györgytül, és Nagy-Idát Perényi Ferencztől, melyeknek kőfalait földíg leronták. Ugyan ezen némötök, kik szám szerint öt ezeren valának, Szádvára alá menének, megvevék; onnan Krasznahorka alá, de Böbék György reájok jöve öt száz törökkel, és Rosnyó-Bányánál szörnyen megveré és 13 szép álgyujokat elnyeré. Hirmondó is kevés szalada el a némötökben. Ezt hiják a magyarok krasznahorkai veszedelemnek.

1557. Az oláhok 40,000 a Nyirséget dulják. Erdély János király mellé áll.

1557. Mátyás austriai herczeg született 24 febr. Bocskai István erdélyi fejedelem született 1. januar. Váradot János király fia megveszi Ferdinándtól.

1558. Veliczán bék a fileki tisztartó megverették éktelenül Kazánál és Galgócznál Böbék Györgytül és Telekesi Imrétől, a Ferdinánd császár kapitányától, kik négy ezer magokkal válogatott vitezökkel Szikszó vidékét, az Erdőhátat elrablották vala 14. octobris.

1558. 21 sept. V Károly császár letevén a császárságot, Hispaniában in monasterio vallis Toletanae, quo se abdiderat, meghala.

1558. Ferdinánd király német császárrá leszen.

1558. Izabella megöleté Kendi Ferenczet, Kendi Antalt és Böbék Ferenczet Fejérváratt. A keresztesi mezőn három kő esik le az égből, 28 fontot nyoma. Böbék György levága Kassánál 4000 törököt.

1559. Izabella királyné aszszony meghala Erdélyben. Egy homályos üstökös csillag láttatik.

1560. Filek várát a török lopva megveszi.

1562. 24 die 9-bris Maximilián Francfurtumban romai császárrá választatik, még az atyja Ferdinánd császár éltében. 30 die 9-bris ugyan ott a császárságra az atyja jelenlétében megkoronáztatik.

1563. Egy török deák, fő nemzet, Debreczenben a Krisztust vallja, Szepsiben leszen prédikátorrá: Stephanus Galatinus; — ugyan ott holt meg.

1563. Magocsi Gáspár török kézbe esék 22 junii Böbék

Györgygyel együtt. Magocsi kiváltozik, Puskás Ferencz hozá ki. A summa bévitele után igen üzik a törökök hogy meg tudák nagy uraságát, újonnan el foghatnák vagy megölnék, de el nem érheték, eljövének vele mind nyargalva. Böbék Györgyöt ifju János király, a nagy János király fia, Izabellától való, hozá ki a törökök közül, és Erdélyben lakott; sok kárt tött magyar nemzetnek.

1563. Ferdinandus megveszi Szakmárt Svendi Lázár kapitánya által. Item: Erdődvárát, Munkácsot, Husztot.

1563. Maximilián magyar királylyá koronáztatik Pozsonyban

1563. 8. septembris. Maximilián német császár 12 esztendeig.

1563. 9. septembr. Maximilián király felesége, Mária aszszony az V. Károly császár leánya, magyar királyné aszszonynyá koronáztatik.

Ez időtájban Németi Ferencz Tokajból, az erdélyi pártról, ellenkezik Perényi Gáborral a sáros-pataki urral; és az lőn a Tokaj vára megszállásának occasioja, hogy Németi Ferencz Perényi Gábort mind feleségestül Viszolytól fogva Füzér-váraig üzeté a tokaji haddal; kin Perényi Gábor meg búsulván, császárhoz mene és arra birá, hogy Tokajt megszállassa.

1564. 25. julii. Meghal Ferdinánd császár ez esztendőben. Ez a Ferdinánd, — — — — magyarok királyává választatván, igen szép szint mutat vala a magyaroknak és jó akaratot. Mert mikor tanácsi némelykor azt kérdenék tőle: Micsoda az oka, hogy felséged ily igen faveál a magyar nemzetnek, holott elejök annyi sok injuriákkal illették legyen nemzetségünket? azt felelé: Kételen vagyok — ügymond — vele, mert ha nem faveálok nékik, mindenikből egy-egy törököm lészen.

1565. Svendi Lázár Tokajt megszállja 5 febr. az pataki urral és az ide által való hadakkal, és megis vevé 11. februar. Ekkor szakada Tokaj el Erdélytől. Németi Ferenczet a várban meglövék puskával — egy corrivalisa, azután ugy vevék meg.

Ezen esztendőben vette meg Svendi Szerencset, Szathmárt, Erdőd-várat, Kővárát, Báthort és Szenderőt Maximilián számára.

1566. János vajda Szulimán török császárhoz megyen a táborba.

1566. Maximilián hada a töröktül megveszi Tatát és Gesztest, a törököket levágja.

1566. A vén Szulimán török császár Szigetet megszállja, meghal alatta 3. septembris. Gyulát megveszi Pertavus vezér basa 4. sept. Szigetvárát pedig 7. septembris Mahomet basa, eltitkolván a császár halálát a törököktől. Ėlt 80 eszten. többet.

Zrinyi Miklósnak a helytartónak fejét a törökök Maximilián császárnak küldik, mint ő is nem sok esztendőkkel az előtt Kacianos Jánosnak fejét tafotában takarván — a kit maga ölt vala meg — neki küldötte vala, vendégségben lévén Zrinyi házánál.

1566. Sziget megvétele után a tatár a király fia mellé jöve, Tokajt megszállá. A tatár szörnyü nagy rablást tőn, a kassai kőhidig mene fel. Negyven ezer rabnál többet vín el. Tokajt félben hagyván, haza indula a király fia, egyik basa tanácsából, ki megsugallotta vala, hogy nem magának keres; és megszánván a magyar rabokat, megharczola a tatárokkal és számtalan rabot szabadita meg tőlök a böszörményi nagy gátnál; a tatároknak nagyobb részét ugyan ott mind levagatá.

Svendi Lázár megvevé Szádvárat és Munkács várát.

N. B. Svendi Lázár Kassa alatt való táborból senkit a tatárok ellen árultatásból ki nem bocsáta, hogy Tokaj alól rablani menne, hanem szemök láttára a magyar rabokat elhagyá vinni.

Székely Antal keserves szível nézi és nagy búsulással a rabok vitelét, de ki nem bocsáttatik a táborból. Patakról ment vala fel a táborba, és midőn látta, hogy a táborból senkit ki nem bocsátnak, ottan azt mondá: Bizony elárulták az országot

1567. Perényi Gábor császárhoz Patakról felmene és ugyan oda fel meghala; csak testét hozák alá, és Patak várát minden jószágával császár számára foglalák.

1567. Szepsi városát meggyujták történetből a magyar katonák, a napkeleti szert, mely mind megégc éppen a templommal együtt és a napnyugati szernek egy darabjával; három jelös harangok is olvadtanak el.

1568. Maximilián német császár és Zelim török császár között frigy vettetik, melyben foglalták Erdélységet is. Svendi Lazár ismég fölindula.

1569. Koradion György a Nyirségen paraszt hadat támaszta, a papokat és nemeseket levágatá, végre ő maga is rútul vesze.

1570. Az fekete ámító embernek hada megveretik

Bala *) Sz. Miklós alatt a szolnoki béktől. Szebennek fele megége Erdélyben. Nagy éhség Magyarországban egy esztendeig.

1571. János vajda meghal 14 martii.

Báthori István erdélyi vajdává választatik. Gedon (?) várát a török megveszi.

Ruber János kassai király képe Kállót épitteti.

Békes Gáspár Báthori Istvánt nem akarja erdélyi vajdának ismerni.

Maximilián császár halála.

1572. II. Rudolphus magyar királylyá koronáztatik 25. 7-bris Pozsonyban. Somlyai Báthori Zsigmond e tájban született. 28. 7-bris új csillag láttatik.

1573. Kálló vára épittetik. Fogaras várát megveszi Báthori István, Békes Gáspár kimenvén belőle.

1574. A szepsi tornyot újonnan csinálják az égés után.

A szigeti törökök Kanisa városát dulják.

1575. Békes Gáspár magyar és német haddal Erdélybe megyen hijába, Báthori István ellen.

1576. Báthori István választatik lengyel királylyá 1 maji. Báthori Kristóf erdélyi vajdává tétetik. Békes Gáspárnak megkegyelmez István király.

Rudolphus német császárrá leszen.

1577. A Ferhát fileki bék, a szikszai sokadalomra sz. Márton napján reá üté, sok népet és marhát vín el; de az Ur Isten békével el nem bocsátá, hanem megvereték éktelenül Szent-Péteren tul minden hadával Vadnánál a hegy között s a Sajó között 11. 9-bris Prépostvári Zsigmond által, vele levén a sárgák és vörösek. **)

Ugyan ezön esztendőben volt szörnyü döghalál. Üstökös csillag láttatik.

István király Danczkát megszállja.

1578. Buda várát a menyütő kő megüti és a por elhányja. Musztafát, budai basát megfojták.

---

*) Talán Rába - Szent Miklós, mert ily nevü falut, legalább én nem ismerek.

**) Oldalvást irva: a sárgák és vörösek gyalogokat teszen.

1578. A Ferhát fileki bék elküldé hadát rablani Torna-Ujfalura; de az Ur Isten ott is megveré hadát Rákoczi Zsigmond által, holott sok fő-fő törökök veszének.

1579 A nagyságos Báthori István vötte el házas társul a nagyságos Homonnai Ferencz leányát, Frusina aszszonyt. 25 januarii volt menyegzői lakodalmok.

A menykő Gyula-Fejérvárat meggyujtja.

1580. A magyarok és némötök Hatvan városát megégeték és elrablák 4 april. nagy nyereséggel.

Sasvár béket megverik Nádudvarnál 19 julii: 11 zászlókat nyernek töle a magyarok, rab törököt háromszáznál többet hoznak Kassára.

István király egy néhány várost elnyer a muszkáktól. A németek Szepsi városának egyik részét meggyujták napnyugot felől való szeren 22 octobris.

1581. Báthori Kristóf meghala, a fia Báthori Zsigmond leszen az atyja helyett erdéiyi vajdává.

1582. A mely törökök Mohira jövének és Onodot is megégeték, viszsza tértökben Hidvéginél megveretének 11. aprílis; voltanak sok ezeren, sok zászlójok volt, Sasvár bék volt velök.

A magyarok és némötök nem igen voltak többen ötödfél száznál.

István királyt és a Basilius János muszkvát egymással megbékélteték.

Új kalendarium először támada.

Svendi Lázár meghala 27 maji.

A szepsi templom hijaztatik az égés után és megpadoltatik, a kápolnát is megcsinálják.

1583. A szepsi templom megfejérittetik belöl, és Asztalgyártó Mathé megirá festékkel az bót alatt.

Bodnár Máthéné az urát egy varga legénynyel megöleté; tüzes fogóval szaggaták, fejöket vevék és négygyé vágván, mind kettőt kerékre veték.

1584. Rudolphus és Amurates császár között a frigy meghoszszabbittaték 8 esztendővel.

Somlyai Báthori András cardinállá leszen. *) Horváthország-

*) Oldalirás: practica, a familiát fogyatják.

ban 10,000 törököt megvernek a keresztyének és sok rabokat szabaditnak. Török rabot hoznak 145.

1585. Géczi János erdélyi gubernatorrá választatik.

Nagy hirtelen való drágaság s döghalál következött. Paxi Mihály szepsi prédikátor meghal 2 martii.

Ez esztendőben volt szörnyü szárazság, a Bodva mind elapadott, Somodiban őrölhetnek három forinton.

A magyarok a thuri sokadalomra ütnek, sok nyereséget hoznak: Báthori István, Russel Claudius tokaji kapitány, egri Borbély András, kassai had: sárgák, vörösek.

1586. Nagy drágaság volt e földön. A buza költ ötödfél forinton, rozs fl. 4, árpa fl. 2, zab fl. 1.

1587. A törökök igen megveretnek Kanisa alatt.

Ambrosius Laskai meghölt.

1588. Szikszóra jövén a törökök 12 ezeren, szent Mihály estin hét órakor éktelenül megveretének harmadszor a keresztyénektől, kik harmadfél ezeren nem voltanak. A had előtt való gondviselők voltanak a tek. nagys. Rakóczi Zsigmond, egri kapitány Homonnai István, fekete fegyveresek, sárgák, vörösek, és a végbeli vitézek, velök együtt a kassai had is ott volt. A tokaji had, Bornemisza a dobszai hegyről nézte.

Géczi János az erdélyi gubernatorságot az ország gyülésében Medgyesen leteszi.

A tekintetes nagys. Homonnai István török kézben foglylyá esett vala; de az Isten a maga eszessége, bátorsága és vitézsége által megszabaditá, levágva a törököket a kik viszik vala. A fia Bálint Gesztelybe ment.

1589. Géczi János 7. jan. meghal Fejérváratt.

1589. Báthori Zsigmond az erdélyi fejdelemségre esküszik 23 decembr. Jászó városát megüti a menykő, éppen mind megégc a prédikátor házától megválva, 16 junii.

1590. Nagy földindulás volt Bécs országban.

1591. Volt szörnyü száraz dér; a Bodvát mind elapasztotta, a somodi kutfőn itatták a barmot a határos szomszédok.

1592. Bocskai István Váraddá jött a generalisságra 20 jun. Sok égbeli csudák láttatnak éjszak felé karácson havában.

A bosznai basa nagy rablást teszen Horváthországban, ki miatt

a két császár között a frigy fölbomla, mely a két császár között 1584 esztendőben köttetett vala. A szepsi templomot kőfallal megkeritik.

1593. Báthori Zsigmond elhajol a töröktől.

22. junii. Horváthországban a Kupa vizénél megveretik negyven ezer török tizenkét ezer keresztyének által, Sziszeknél, német, magyar horvát által. Elvesze a törökben lövés miatt, egyéb fegyver miatt és vizben, tizennyolcz ezer. A magyarok és némötök közül ötven alig esék el. 13. die januarii a szepsi gyalogok, 25 januarii szendreiek, jászaiak le Szendrőből kimenvén megveretének. Szinán basa megveszi Beszprimet és Palotát, a benne valókat levágták.

1. 9-bris Székes-Fejérvárnál húsz ezer törököt megvernek az oda fel való urak: Nádasdi, Battyáni, Zrini, Pálfi. Voltanak a törökök húsz ezeren a budai basával. Tizennégy ezer vesze el bennök, sok békek. A basa sebben haza szaladván, meghólt. Nyertek 32 taraczkokat. A mieinkben elesének 200 sebes és holt.

6. 9-bris 1593. Szabadkát megszállá és megüté a magyar tábor; sánczot sem vetének, sem nem lövék álgyuval, hanem mindjárt ostromnak menének, (Ez azért gorombaság volt, mert mig a vizárkot megtöltötték, nagy kárt töttek lövéssel, és ugyan az után is lőni kölletett álgyuval; jobb lett volna elsőben lőni, kevesebb kár lött volna a magyarban) és ostromval megvévén, a benne való törököket mind levágák.

E táborban jelen volt a kassai generalis Tiffenbach Kristóf, Báthori István, Rákoczi Zsigmond, Dobó Ferencz, Homonnai István, Forgács Simon, Bánfi János, Tököli Sebestyén. Onnan Filek vára alá menének és megszállák.*)

1593. 11. novembris a megnevezött magyar uraknak hada megveré a törököt Romhánynál, mely jött volt Filek segitségére.**)

*) Oldalvást irva: Az urak még kicsinységökben magzatjokat (szoktatják vala) a vitézi bátorságra, hogy királyoknak jól szolgálnának....

**) A magyar tábort akarta megütni e segitség; de a kémök által nyelvet kapván a magyarok, ők mentek reájok, és hajnal előtt ütötték meg. Hasznos a vigyázás és serénység!

Tizen négy zász lókat nyertek tőlök, sokat levágtak, és sok fejet hoztanak Kassára. Ezek között volt a hires Nemi agának is feje – ki annak előtte 41 esztendővel a magyaroknak gondviseletlensége és vigyázatlansága miatt egy menyekzői lakodalom alatt (mely a városban vala, ott levén a várbeli gondviselők és tiszttartók) a várat egy ablakról, annak előtte való rabságában a rostélyt ki tekervén belőle és bé hálozván vagy helyére tatarozván, meghágta és meglopta vala, — Kassán a több fejek előtt az alsó kapuban legmagosban tételék, és az Isten igy tartá meg a büntetésre. Csak Kassára hoztak akkor 97 török fejet.

11. novembris megadják a törökök hitre Filek várát.

Első ok inditotta, a külső segitségnek megveretése, kiktől elnyert zászlókat a magyarok egy parton mind rendre felverték vala, hogy a várból látnák a törökök.

Másodszor inditá őket és kénszerité a szomjuság. Mert a hol kőfal között csövön a viz bément a várba, egy paraszt ember informatiójából a faltörő öreg álgyuk oda szögeztettenek, és ki süttetvén ugy elrontották a kőfalt, hogy a csövön mindjárt ide kiszakadott a viz.

Harmadszor az erős szorongatás és ostromlás.

A törökök, kik házok népével tizenkilencz százon voltanak, békével bocsáttattának, a rabok megszabadittattak, a pribékök megfogatván, Murányi *) — Száros Jakab megsüttetének.

E győzelmen az egész magyar nemzet megörüle és Istennek hálákat ada.

Egy héttel Filek megvétele után az Ur Isten egy néhány végházakat esmég kézben ada, ugymint: Szécsén, Ajnácskő, Somoskő, Kékkő, Hollokő, Dévén, Bujak, Drégely. Ezekből féltökben a törökök mind ki szöktek és pusztán hagyták, kár nélkül adta meg az Ur Isten.

1594. Mátyás herczeg Nográdot megveszi alkuvással 2. martii.

1594. 11. aprilis Hatvant megszállá a generalis Tiffenbach Kristóf, tiz hétig vitták, de meg nem vehették, eljövének alóla 21. junii.

---

*) Itt egy név érthetetlen.

21. aprilis a budai basa húszezer törökkel jöve Hatvan segitségére, kiket az Ur Isten Turánál kevés keresztyének által csudálatoson megszégyenite és megvere. A török taraczkinak kilövése alatt az egész magyar gyalogság mind a földre leborult, és semmi kár nem lött a taraczkok mián bennök; azután mind talpra állván, ugy kezdöttenek harczolni és lőni. Nyertek a töröktül 27 zászlókat, nyolcz száz török fejet hoztanak csak Kassára, azon kivül Egerbe és minden várakba vittenek.

1594. A slésiai fekete fegyveresek, nem fizetvén nekik a császár, zászlóját Tiffenbachnak veték Hatvan alatt.

1594. Ugyan ekkor Mátyás herczeg hiában vivá Esztergomot; elmene alóla Szinán basa nagy táborának jövetele miatt junius vége felé.

1594. 17. julii. Husztnál kijöven a tatárok, az urak sokat harczolának velök, és a nemzetes nagyságos vitéz Balassi Ferencz elesék a harczon. Volt e harcz Pályinál (Debreczenen alól); nem birván a tatár tábor a kevés magyar haddal, elszalada Szolnok felé. E tatárok jötökben megégették Tajót. E tatárok szörnyü rablást tőnek az alföldön Magyarországban: pusztiták Kecskemétet, Thurt, Hatvan környékét. Rák háton ment Tiffenbach a tatárral való harczra az ő német hadával, kiért pirongatás esék rajta a nagyságos Dobó Ferencztől.

1594. Báthori Zsigmond az erdélyi fejedelem öt nagyságos *) úrnak vételi fejét Kolozsváratt: Kendi Sándornak, Iffju Jánosnak, Kendi Gábornak, Forró Jánosnak és Szent-Egyedi Gergelynek, hogy a török frigyétől való elhajlását nem javallanák. Báthori Boldizsárt és a cancellariust felakasztatja. **)

1594. 21. junii Szinán basa törökkel és tatárral Tata várát megszállja, és harmadnapon a szent Márton hegyen való kastélyt megvevén, a várat is a benne valók feladák.

1594. Nagy-Győrt Szinán basa szent Jakab havának végi felé megszállá, megvevé 29. septembris.

Buchholzerus erről igy ir: Jaurinum praecipuum non tantum Ungariae sed universae christianae Reipublicae adversus turcas

*) Oldalvást ez volt irva: A két utolsó nem volt nagyságos.

**) Oldalirás: megfojtatta Szamos-Ujvárban, nem felakasztatta.

propugnaculum, duorum mensium intervallo a turcis gravissime obsessum et oppugnatum, tandem die S. Michaelis mane circa horam 10. Sinani basae veziri, a Ferdinando comite (kít a magyarok kis grófnak híttak) Hardeccio arcis praefecto, permissa sibi et suis vitae incolumitate, una cum omni apparatu bellico traditur. Jaurino dedito, Papa quoque a praesidiariis ungaris incensa et deserta, in potestatem turcarum ipsis calendis octobris pervenit.

1594. Komáromot Sinán basa megszállja — erősen tartják a benne valók — meg nem veheti, hanem nagy kárával elszáll alóla 13 octobris. Két álgyut és egy néhány taraczokokat ott hagya, és megrémülvén a felső magyarországi uraknak hadaitól és táboroktól, mely segitségre siet vala menni oda fel Komáromnak, meg nem vára őket, hanem táborostól Budára szalada.

Nagy-Győr körül és Mátyus földében a tatárok szörnyü rablást tevének; alá jövén Debreczen körül szörnyen rablának.

1595. A moldvai Aaron vajda és a havasalföldi oláh Mihály vajda, Báthori Zsigmond mellé hajlának a töröktől.

1595. februáriusban Rudolphus császár frigyet vét Báthori Zsigmonddal az erdélyi fejedelemmel, Moldvával és Havasalföldével, a török ellen való harczolásra.

Ugyan ezen februariusnak végében a tatárok haza akarván menni Magyarorszaágból a nagy sok prédával és rabokkal, Moldvában a Neszter vize mellett Orissog városánál az erdélyi és havasalföldi hadtól szörnyen megveretének. Négy ezer rabot szabaditának el tőlök. Haszon basa meg akarván a tatárokat segiteni, ő is megveretött.

1595. Albertus Király, exercitus principis Transylvaniae in Valachia Transalpina praefectus, trajecto Danubio, die 16. martii in tria turcarum millia incidit, quibus maxima ex parte caesis et profligatis, plurimisque una cum vexillis captis, Derztor (aliter Silistria) oppidum Bulgariae igne injecto incendit et destruxit, ac die sequenti Danubium remeans, Brailoviam, arcem ad Danubii ripam, vi et armis in potestatem suam redegit.

1595. Circa initium junii tatari in Valachiam et Transylvaniam magno exercitu irruituri, a valachis, cosaccis et transylvanis in finibus Valachiae caesi et paulo post Ferhates bassa, prope Nicopo-

lim cum suis copiis praelio devictus, et ipsa urbs Nicopolis (excepta arce, quae illaesa remansit) ferro et igne devastata est.

1595. Ferdinánd Hardeck kis grófnak hogy Nagy-Györt hiti ellen Szinán basának megadta, először jobb kezét elvágják, azután fejét veszik Bécsben 14 junii, vele együtt azon szerint Lotharingiai Berlim Miklosnak a győri német strázsa-mesternek.

1595. Maximilián herczeg alá jöve Kassára, vele elhozván, a Károly herczeg leányát Maria Christiernát, kit feleségül Erdélyben Báthori Zsigmondnak vinek. Ez a — — házasság veszté ötet.

1595. 1. julii. A Mansfeldi Károly gróf Esztergomot megszállja húsz ezer hadával.

30. julii Babocsát, mely Szigettől öt mértföldön vagyon, megveszi a magyar had.

1595. 4. augusti. A Szinán basa fia, Mahumet begler bék tizenötezer törökkel jöve Esztergom segitségére, ki mikoron sokaságában bizakodnék, megvereték szörnyen; ötezer török vesze el, kik közül találtatott a nagy-győri Osman basának és hat békeknek testök. Huszonhét zászlót nyerének, a koppányi béket elevenen elfogák egy örményországi békkel. A mi hadunkból ötvenen alig hullottanak el.

1595. Sigismundus Transylvaniae et Valachiae princeps cum Maria Christina (alii Christierna) Caroli Archiducis Austriae filia die 5 mensis martii, sibi Graetii in Styria, praesente legato suo Stephano Bocskai, legitime desponsata, nuptias celebravit Albae Juliae die 6. augusti.

1595. 13. augusti. A temesvári Achmet basa nyolczezer törökkel Facsyát váránál igen megvereték. A lippai és jenői békek foglylyul esének. Facsyát várát megvevék.

1595. A Mansfeldi Károly gróf 14. augusti vérhasban meghal Komáromban.

1595. In Valachia Transalpina, *) non procul ab oppido Argyas, die 23. augusti commissum est praelium inter Sinanem bassam vezirem (qui ponte navali structo Danubium trajecerat, et Transalpinam turcis rursus subigere conabatur) et conjunctas valachorum

*) Oldalvást irva: Duce Sigismundó Báthori.

et transylvanorum copias turcarum multitudine longe inferiores. In quo cum tribus conflictibus, dubio quasi marte de summa rerum, et quidem acerrime fuisset dimicatum: tandem transylvani, Deo juvante, victoriam obtinuerunt, et Sinanem bassam, aliquot turcarum millibus et inter praecipuos Mahomete bassa, caesis, tormentis et signis pluribus captis, cum reliqua exercitus turba in fugam conjecerunt.

E harczon az erdélyi gyalognak nagyobb részét Archiangieros (?), a török levágta. A maradéka — mintegy négyszáz — éjszakára kelve a tábor helyet meggyujtotta, hogy eljöjön a török elől. De az Isten megrémíté a törököt, a kikkel nappal erősen harczoltak vala, és azt gondolván a török, hogy a gyalogok reájok készülnek, előttök elfuta. Egy pribék jöve a magyarokhoz, a tőn hirt, és a gyalogok ugy menének a török táborára: minden hadi szerszámot, álgyukat, taraczkokat készen találván elnyerének.

1565. Strigonium, cum duorum mensium spatio, ab ungarorum, germanorum et italorum exercitu (cui dum in vivis esset, comes Carolus Mansfeldius sapienter praefuerat et viam ac rationem occupandae arcis paulo ante obitum monstraverat) maxima tormentorum grandiorum vi et incursionum frequentia graviter fuisset concussa et oppugnata, ac praesidiarii ejusdem de suppetiis a turcarum imperatore ferendis prorsus desperaverint: tandem certis conditionibus (ut nimirum vita incolumes et solitis armis dimissi, mutuatis cymbis Budam usque deveherentur et quantum supellectilis evincto bracchio amplecti possent, secum ferrent) Mathiae Archiduci Austriae arcem, quam annis 52. tenuerunt, die 1 septembris dediderunt. Inter dedititios ex imbelli turba, utpote mulieres et pueri 1700, milites robusti 700 et vulneratorum 500 numerati fuere, qui omnes Budam secundo Danubio descenderunt.

1595. Király Albert és Borbély György ugyan azon 1 die sept. Lippát a Maros vize mellett a töröktől megveszik. Hitre adák meg a várat. Jenőt is megvevé Báthori Zsigmond hitre igy.

1595. 11. 8-bris. A török Szent-Miklóst megégetven, pusztán hagyá. Azután harmad nappal Szarvasból és Békésből is kiszökének. Szálla a tábor mindjárást Szólnok alá, de onnan hamar

viszsza kérdő *) Maximilián herczeg. Mihelyt eljöve a tábor Szonoktól, egyik bástyája ottan leszakadt a várnak.

1596. Vissegradum supra Budam arx (quae olim theca coronae regni Ungariae habita est) in altissima rupe sita, et fossa 12 pedum saxis incisa, cincta, probeque munita, a copiis caesareanis, die 21. 7-bris expugnata, in christianorum potestatem concessit.

Havasalföldet viszsza nyerik.

Sigismundus Báthori Transilvaniae princeps, Tergovistiam ad Jaloniczam fluvium Valachiae Transalpinae, metropolim et sedem vajvodae (ex qua biduo ante Sinanes bassa vezires cum Hazane bassa Buckarestum profugerat) die 18 octobr. sub vesperam expugnavit, et caesis ultra 600 praesidiariis, Mehemetem bassam Caramaniae et Ali begum Albaniae, praesidii turcici praefectos coepit. Biduo post 20 octobr. Buckarestum arcem a Sinane bassa desertam et incensam, absque ullo suorum sangvine recuperavit, et tandem die 30 octobr. arcem Gyirgyo ad insulam Danubii munitissimam, tridua obsidione quinque millibus turcarum partim caesis, partim in Danubio submersis et magna captivorum valachorum multitudine liberata, expugnatam sibi subegit, et Sinanem bassam vezirem, cum superstite exercitus parte Valachia ejecit, praedamque amplissimam adeptus est.

Ez időben a török nemzet rettegni kezdötte vala a Báthori Zsigmond hatalmát és jó szerencséjét. Magyarországnak is nagy reménysége vala felőle.

1595. 23. octobris Jenőt az erdélyi és váradi hadnak föladják. Azután megszabadulának Világosvár, Pánkota, Feltót, Varsótz, Becskerek, Sirylagh, Eperjes, Arad, Solymos és Tóth-Váradja.

1596. Sub finem mensis januarii Achmetes bassa Temesvariensis cum suo comitatu a Transylvanis caesus occubuit.

1596. Lippa mense majo irrito conatu a turcis et tartaris obsessa et oppugnata, ipsi turcae et tartari a transilvanis fortissime repulsi, et prope Temesvarum profligati; Zambok vero castellum a strigoniensibus militibus armis et igne die 28 maji expugnatum et turcis trucidatis destructum est.

---

*) Talán térítő.

1596. Szinán basa május vége felé Landor-Fejérváratt guttaütésben meghal.

1596. Vaciam arcem infra Novigradum, non procul a ripis Danubii, clam discessis turcis, ungari recuperant 22. julii.

1596. Báthori Zsigmond Tömösvárat juniusban megszállja, erősen víja; de a tatár tábor mián félben hagyván eljöve alóla.

1596. Hatvan-várát die 3. septembris estve felé 4 órakor megveszik ostrommal. Két ezer töröknél többet vágnak le mind háznépestől. Hirtelen meg nem csinálhatván, a török császár ereje előtt kijőnek belőle, és 9. septembris porral mind elhányaták. Jelen voltak a megvételben Maximilián, Svartzenberg, Pálfi a felső táborral, az alsó táborbeliek voltak kassai generalis Tiffenbach Kristóf, Rákóczi Zsigmond, Homonnai István.

1596. A török császár derék erejével személy szerént jővén Magyarországra, útàban meghallá Hatvan megvételét, és a némettektől a töröknek Hatvanban való lekonczoltatását, a holt testöknek nyuzását, felhasogatását, metéllését, hajok kiszedését; (a magyar elevenen fogja vala mind őket, de kezében is általverik és levágják vala a németek) megbúsula rajta, és hogy vindicálna érte, a mi földünkre fordula erejével; 19 septembris azért megszállá Eger várát másfélszáz ezer emberrel: három felől szörnyen lőteté és rontatá, végre a bástyáját is megásván, porral fölvetteté, és sok izben ostromoltatá három hétig. Nem bizhatván a benne valók a külső segitséghez, noha Maximilián megeskütt vala nekik, hogy megsegiti: 12 octobr. hitre föladák a várat. Elvesze az ostromokon Eger alatt a törökben húszezer. A vitézlő rendet mind magyart, némötöt levágatá hiti ellen a török, a parasztságot megfosztván, békével bocsátá. Nyári Pál a főkapitán és helytartó megfogattaték.

Eger várában a császár tizezer törököt hagya.

1596 die 26. octobris a török császár hadával megharczola Maximilián és Báthory Zsigmond keresztesnél 40,000 magokkal. Elsőbben a magyar had lőn győzedelmes, és mikor a császár hadát megtéritötték volna és a török táborban is vágnák immár őket, prédálásnak esének a magyarok, elhagyván az üzést. Kit mikor látott volna valami sereg török, hátra fordula és a szélljel eloszlott kapdosó hadat megfutamtatá. A fegyveres lovagos német csak seregenként veszteg áll vala és meg nem segité a magyar hadat; sőt ez időben

ugy dühösködnek vala, hogy akármely fővitéz magyar embert is meglőnek vala;mint Hatvan alatt a vitéz Horvát Györgyöt, és Somodiban a hirös vitéz Kardos Pált, Trombitás Albertet, Trombitás Tamást, Homonnai István szolgáit. Igy fogok fejérét mutogatják vala, melyet a magyarok is eszökbe kezdének venni lassan-lassan, mire intendálnának: nam malum diu dissimulari non potest.

A keresztesi harczon hatezer magyar s német maradott oda, a törökben tizenkétezer. Lett ez nagy harcz a nikápolyi veszedelem után, mely volt 1396 esztendőben, 200 esztendővel. Az nikápolyi veszedelem után 52 esztendővel lött a várnai veszedelem,az az 1448.

1596. Eger megvétele után a vörös és sárga némötöket Szepsibe szálliták: mind olaszok kezdének lenni, kik minden istentelenséget, prédálást, kóborlást, embernek megölését, lövését, által verését, a nagy uraknak nevetséges csúfolását, szabadosan kezdik cselekedni. Sok mérög boszszut kénszeríttetik vala ekkor a magyar nemzet elnyelni.

1596. Circa initium novembris turcae et tartari ex pugna superstites, in Bulgaria circa Nicopolim a Michaele Valachiae Transalpinae vajvoda et transylvanis caesi et fugati, ac praeda quam secum habebant amplissima exuti sunt.

1597. Báthori Zsigmond az arany gyapjas vitézök köziben számláltatik II. Rudolphus császártól Prágában a ceremonia szerént 6. martii és nevezik: Princeps Sacri Romani Imperii, de igazabban itt tevék vasalussá.

Nem igen nyere vele.

1597. Tata várát Pálfi Miklós és Nádasdí Ferencz—a kapuját fa álgyuval (petarda) bélövén—kár nélkül negveszik 22 maji hora 9. antemerid. és a benne való törököt mind levágák.

1597. Maximilián Pápa várát 14 augusti megszállja, 20 augusti megveszi hitre és az áruló bolonokat, kik töröknek adták vala, mind levágták. A törököt elbocsáták.

1597. Maximilián 9. septembris. Nagy-Györt megszállja, de keményen tartja a török; és Mahomet basa is nagy erövel érkezvén, Tatát megszállá és 12 octobr. megvevé. Azért die 3. és 4. octobris Nagy Győr alól elszáll, Komáromhoz megyen, onnan Esztergomhoz, azután Váczhoz, a holott meg akara a basa harczolni Maximilián táborával. De kevés voltát látván hadának Maximilián, bésánczolá

táborát, és 6. novembr. a törökа táborára mene, ostromlá a tábort; de hiában, mert 700 jancsára vesze az ostromláson és az széki basa. Melyet látván az, másnap — ki látta? — frigyről akara tractálni, és a hit adás alatt másnap elszalada, Váczot megégeté és Budára mene. A magyarok Váczba bészállának és megépiték.

1597. Báthori Zsigmond 9. és 12. octobris megveszi Fellakot és Csanádot, Józsika Istvánt a cancellariust Tömösvár alá bocsátá, de decemberben hiában eljövének alóla.

1598. Jaurinum fortissimum orbis christiani propugnaculum, inclytus et generosus heros Adolphus Baro Schwartzenbergius, urbis Viennensis praefectus, et Liber Baro Nicolaus Pálffi ac Sebastianus Tököli exercitu 4500 equitum et peditum hungarorum, germanorumque instructus, insigni stratagemate militari (porta nimirum vi et impetu tormenti petarrae a Vabacurtio,*) nobili lotharingo praeparatae clanculum admotae et succensae, hora noctis 3. rupta, disjecta et aperta, militibusque immíssis, praecipuis plateis, vallis et propugnaculis occupatis) post acerrimam quatuor horarum dimicationem, die 29. martii fortiter et feliciter expugnarunt et recuperarunt. Ex turcis coesi 1600. capti 400. equi 700. et 185 tormenta bellica reperta, nostrorum vero 500 vulnerati fuere, et plus minus 700 trucidati periere. Inter reliquos magni nominis turcas occisos praecipuus fuit Mehemetes bassa, qui duobus sclopeti globulis ictus, tandem a Vabacurtio (si ita est) lancea transfossus, prope portam in sinistra valii parte occubuit, cujus caput a cervice resectum et hastae suffixum publicum omnibus spectaculum praebuit. Vabacurtium pro hoc nobili invento et facinore Rudolphus Imp. equitis aurati jure ac dignitate donavit, aliisque honoribus et muneribus ornavit. Amissum fuit Jaurinum 29. septembr. anno 1594. recuperatum 29. martii 1598.

Az ágyuknak és taraczkoknak számok, a mennyit a keresztyénök — Nagy-Győrt a töröktűl megvevén — nevezet szerént benne találtanak:

Öreg ágyukat és apró taraczkokat in summa, numero: 187.
Öreg ágyukat in specie: numero 24.
Éneklő ágyuknak kit hivnak, numero 4.

---

*) Oldaljegyzés: Vabacurtius a petárda inventora.

Faltörő ágyukat, öregeket, numero 8.

Még alkalmas öreg szabásu ágyukat, numero 4.

Még olyakat, kiket Falkonyoknak hivnak, numero 17.

Hasonló szabásuak a Falkonyokhoz, numero 111.

Még olyatén öregek, faltörők és forgó taraczkokat, numero 16.

Mozsár pattantyukat, numero 7.

Ezeknek kivülötte sokakat, kik a földön ágy nélkül hevernek és ágyok nincsen.

Port találtanak benne numero 500 tonnával.

Fejér ónat találtanak 50 mázsát.

Vas golyobisokat és egyébféle golyobisokat, kik ágyukhoz és taraczkokhoz valók voltanak, találtanak numero huszanöt ezeret.

E nagy hadi készületet, a császár Bécs megszállására készitötte volt, de Isten nem engedte.

Ezek löttek 18. martii juxta novum, anno 1598.

1598. Sigismundus Transylvaniae princeps, jesuiticis consiliis mutato vitae instituto, Rudolpho II. romanorum imperatori regionem suam Transylvaniam occupandam, possidendam et contra turcas defendendam Albae Juliae in conventu ordinum Transylv. praesentibus imperatoris legatis die 4. aprilis tradidit; proceres, nobiles et subditos omnes eidem juramento fidelitatis et obedientiae obstrinxit; Transylvaniae gubernator a legatis nomine imper. rom. Maximilianus archidux Austriae designatus et unanimi omnium Ordinum consensu receptus est. Szintén ugy jára Báthory Zsigmond fejedelem, mint a kit a kertben megrijasztnak: ki akar hágni, és a csipke bokorhoz kapván, kezét megsérti, mint az Aesopusnál való róka.

— — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — —

Transylvanorum exemplum secutus Michael Valachiae Transalpinae vajvoda (Megfizettek neki is érte, megláthatod ide alább.) una cum suis subditis mense junio legatis imp. similiter homagium praestitit.

1598. Sigismundus Transylvaniae princeps tradita Rudolpho II. rom. imp. Transylvania, mense junio duos Silesiae Ducatus, Oppoliensem et Ratiboriensem, *) sibi ad tempora vitae duntaxat ab imp.

*) Oldaljegyzése az irónak: Nosza fraska! Igen vakok az emberek, nem látják hol tapogat a halász, és miért süvölt a madarász.

rom. (addita annua quinquaginta millium Joachimicorum pensione) concessos occupavit (Subán gubát cseréle.) et sedem rerum ac fortunarum suarum ibidem collocavit. Verum duos vix menses in Silesia commoratus, praeter omnem spem et expectationem eandem rursus deseruit et per Poloniam ac Scepusium in Transylvaniam celerrimis itineribus contendens die 21. augusti Claudiopolim rediit. Igen bánák ezt a — —, hogy a fraskát és praktikát Báthori Zsigmond eszébe vötte és mindenképpen nem kezdének igyekezni, miképpen hamarább elüthetnék láb alól.

1598. Adolphus Baro Schwarzenberger Tatát megveszi fegyverrel, Czákat, Palotát, Veszperimet és többet kevés kárral nyolczadnapig, idest a die 2. augusti ad 9. augusti.

1598. Michael Valachiae Transalpinae vajvoda, exercitu quinque millium valachorum armatus, trajecto sub finem septembris supra Nicopolim Danubio, in Bulgariam irruptionem fecit et in tredecim turcarum millia incidit; cum quibus velitando primum, postea aperto marte dimicando, adeo feliciter pugnavit, ut non minima exercitus ipsorum parte deleta et profligata, reliqui cum ducibus suis dissipati et in fugam versi sint. Unde prosperum victoriae cursum urgens, ipsam Nicopolim aggressus est, eandemque igne incensam totam ferme exussit, omnesque incolas turcas una cum bassa urbis praefecto trucidavit. Similem fortunam Bodonum, Plevinta, Uracrudum, Florentinta et Archavichatum(?), oppida turcica experta sunt, quae idem vajvoda mense octobri cum multis pagis exussit, vastavit atque evertit; ita tamen, ut turcis tantum coesis, christianorum et bulgarorum utriusque sexus sedecim circiter millia una cum bonis et fortunis ipsorum ex turcicae inhumanitatis jugo liberati et Danubio transmisso in Valachiam deducti fuerint.

1598. Buda regni Hungariae metropolis, ab archiduce Mathia, ab initio octobris usque ad finem ejusdem mensis, selectissimo et florentissimo triginta circiter millium exercitu circumsessa, strenueque oppugnata est. Ac etsi turcae praesidiarii illam pro viribus propugnarent et defenderent, et continuae quoque pluviae, ac inde secuta Danubii eluvies, praeclaris nostrorum conatibus—cuniculos nimirum inundando et impressiones susceptas impediendo—remoram injicerent: adtamen, suburbio versus Danubium primo, postea civitate satis ampla et bene munita, castello denique in monte Divi Gerardi

a nostris summa vi expugnatis, turcae ultra duo militum suorum millia, ac inter hos duos bassas, magnam commeatus, variique supellectilis copiam, et ultra 80 tormenta aenea amiserunt, et cladem haud exiguam acceperunt. Cumque plura et majora archidux ob dictas causas efficere non posset, arce ipsa tormentorum fulmine gravissime diverberata et concussa, oppido et suburbio eversis, molis ultra 100 exustis, villis in duabus Danubii insulis solo aequatis, earumque colonis numero 7000 abactis, jumentis et pecoribus in veteres caesaris fundos reductis, obsidionem die 2. novembris solvit, exercitumque dimisit.

1598. Varadinum, superioris Ungariae arcem valadissimam et munitissimam Mahometes bassa vezirus, *) chamus tartaricus et Ismail bassa Temesvariensis exercitu centum et quadraginta plus minus millium turcarum et tartarorum instructi, castris undiquaque positis, die 29. septembris obsidione arctissima cingere et conjunctis viribus oppugnare coeperunt. Verum cum totis 36. diebus muros tormentis aeneis feriendo, munimenta et propugnacula arcis cuniculis actis rumpendo, extrema omnia tentassent, et continuis ferme impressionibus acerrime sed frustra oppugnassent, obfidionem spe omni abjecta solverunt, et multis suorum millibus amissis, die 3. novembris summo cum dedecore discesserunt. Ex praesidiariis militibus, qui ab initio 2000 fuerant et rabiem tam animose sustinuerunt ac represserunt, septingenti superstites remanserunt; interfecti sunt mille et trecenti.

Nyári Pál volt főkapitány benne és Melchior Redern a németek kapitánya; mert immár Báthori Zsigmond ismét a törökhöz kezdett vala hajlani.

1599. Invocavit vasárnap a tatárok szörnyü rablást tesznek a Tiszán tul Miskolcz körül is, az egri törökök is velök voltanak. A sárgákat és vöröseket Vámosnál megverik; 28 maradnak oda, kit megölnek, kit rabságra visznek. A kassai hadból maradtak 15.

1599. Sz. György napján a tatárok ismét Szendrö körül, az egész Csereháton Forróig rabolnak; a forróiak az ostromlás után a templomból elszaladni kijönek, a tatárok útokban sokat levágnak bennök. Boszitán (ma Buzita) Röstcn (ma Reste) égettenek, Péderből is rabokat vittenek. Boszitán a kastélyt Becz Ferenczné a tatároktól

*) Oldalirás: Szatarcsi Mehemet basa volt.

megoltalmazza és megtartja, szakállosokkal ő maga lövődözvén hozzájok. Emlékezetre méltó aszszonyi állati bátorság és vitézség.! *)

1599. A hajduk Szolnok városát fölverik és megégetik. Ekkor kezd Magyarországban a hajduság támadni és szaporodni Rottál János a szendrei német kapitány alatt, kit a hajduság a sok török prédával igen igen meggazdagita.

1599. Ismét másodszor circa initium septembris megégetik Szolnokvárosát; de a petarrát a vár kapujának nem sütheték, mert igen készen várták a törökök a reájok ütő hadat. A petarrát elnyerik, mert az álgyukat a kapun nékik szögezték, rájok sütötték. Voltak e hadban magyar katonák, a sárga és vörös némötök, kozákok, hajduk. Gondviselők velök Forgács Zsigmond, Pethe László, Ráköczi Lajos, Rottál János szendrei német kapitány, ki alatt a hajduság nevekedék.

1599. A török és tatár iszonyu rablást tőn Mátyus-földében, söt szinte Vöröskőig égetett, rablott. Annakutána Szécsén felé tért, Filek és Rima-Szombat körül Rosnyóig rablott; magyar német és egyéb hadak is elfutottak előttök. Básta György Szepsiből álgyuival és hadával Kassára szalad. A tatár tábor az oldal uton akart által menni Patak felé és Husztra által, hogy arra menjen haza; de az Ur Isten csudálatosan meggátolá útokat és megszégyenité őket. Mert Szendrő táján hét (700) száz hajdu éjszaka az egész táborokra üte, mikor szinte feküdni készülnének: szörnyen lövék őket, az egész tatár tábor elfuta Eger felé előttök. Tizenháromszáz lovat nyerének tőlök, a rabokat elszabaditák és sok prédát nyerének. Ekkor ásatá Dobó Ferencz Sáros-Patak hostátit körül sánczczal ótalomnak okáért.

1599. Lőcse városa mind megége, templomával és harangjával egyetemben.

1599. Báthori Zsigmond Erdélyt hagyja Báthori Andrásnak a cardinálnak, ő maga Lengyelországba mégyen. A felesége Maria Christierna Erdélyből haza küldetik.

1599. 28. octobris Mihály vajda megveré Báthori András hadát; Szebennél megverték, Csikon által menvén a moldovai határban ölték meg a csíki székelyek.

*) Az iró oldaljegyzése: Ez dolog bővebb szóval declaráltassék a leiráskor.

1600. Januariusnak kezdetén Kassán hatvan mázsa puskapor veté fel magát nagy szörnyü rettenetességgel a portörő malomban, tizenkét óra után éjjel. A portöröket, kik ott háltak, mind elszaggatta. Az egész Kassa városa megreszketött a por hatalma miatt: boltok szakadtak, ablakok lehullottak, kemenczék romladoztak, pléhes ajtók bézárolva levén megnyilatkoztanak. Éjszaka nem tudták mire vélni, azt itélték, hogy itéletnek napja leszen — igen féltek.

1600. Husvét előtt való héten a hajduk éjjel meghágák Egör városát, sok törököt vágának le benne. A basa a várból reájok kiüte, erősen harczolának: a törökben ötszázhúsz vesze, a hajdukban is száznál többen hullottak el.

1600. Juliusban erős palánkkal Szepsi megkerittetik.

1600. 16. junii a hajduk Gyula városát meghágák, fölverék és megégeték, nagy gazdag nyereséget hozának; és valamint a tatár rablott vala Magyarországban, ugy kezdének a hajduk a törökkel bánni.

1600. Volt iszonyu nagy döghalál.

1600. A hajduk Becskereket megveszik.

1600. Volt szőrnyü nagy drágaság A buzát adták fl. 8. A rozs is nem sokkal volt olcsóbb. Tizenhat pénzön oly kenyeret adtak a vásáron, hogy csak egy elő-araszni volt az fenekének széli vagy kerekdedsége.

1600. Kanizsát megvevé a török.

1600. Básta György a kassai olasz generalis (Ez időben mind olasz praesidiariusok kezdének az országba bocsáttatni.) Mihály vajdát megvervén, kiüzé Erdélyből octobernek elején.. *)

1600. Decemberben Mihály vajda a császárhoz felmegyen, 25. die Szepsiből Jászóra megyen.

1600. Decemberben az uj kalendariumot nagy birság alatt bévéteti a császár a pápa akaratjából az országgal. Ezer forint vala a birság. Az ecclesia is Telkibányán generalis synodusban cum „Protestatione" felveszi.

1601. Az erdélyiek Báthori Zsigmondot Moldvából titkon ismét kihozzák Kolozsvárra. Básta Györgynek az ország búcsut ada Erdélyből.

---

*) Irónk oldaljegyzése: Sok kozák vesz a Maros vizében a Mihály vajda hadából; stratagemával verték meg—simulatione fugae.

1601. 12 martii a törökké lött hirös pribéknek Oroszlán Péternek a fileki magyar vitézök a csatán fejét veszik és 14 martii Kassára viszik.

1601. Mihály vajda alá érkezik a császártól Kassára pünkösd előtt három héttel, és onnan ment Tokajba ő maga; tábora és hada volt Rakamaznál, pünkösd után ment el táborostól Bástával együtt.

1601. Pünkösd előtt negyednappal Kassa városának napkelet felől való szeri nagyobb része megégе a czaigházig; a malom-utcza is az alsó kapuig.

1601. Básta György megveré Báthori Zsigmondot Goroszlónál 3. augusti: ott volt Mihály vajda is és a magyar hajduk, sok magyar vesze ez harczon.

Ez a Básta György midőn in consilio kérdetnék: Miképpen kellene a magyar nemzetet könyebben elveszteni és elfogyatni az orzzágból? azt felelé az imperatornak: egyik ebet a másik ebbel kell mardostatni, és ugy mehet az véghez.

Egy embör az ő tanácsával soha annyit nem ártott a magyar nemzetnek mint ez ember; mert az ő tanácsából kezdik a magyarral egymást vágatni és fogyatni. Ennek a veszedelmes tanácsnak gyümölcseit sok esztendöig ezután megláthatod a meglött siralmas példákból.

1601. Zsigmond a megveretés után Moldovába megyen, és viszszajő törökkel, tatárral szent András havában, és Básta kénszerittetik kijőni Szakmárra. A tatárok nagy rablást tesznek Erdélyben.

1601. Sz. Bertalan napján péntökön, Básta György a németekkel Mihály vajdát a maga sátorában neglövődözteti, által vereti, fejét véteti, a fejét a maga fejér lovára kötözteti, a táborban szélljel ugy hordoztatja és azt kiáltatja, hogy áruló volt. A vitéz magyar Békényi Jánosnak véle együtt fejét vötték, Rákóczi Lajost nyakon vágták, kicsinyen mult, hogy fejét nem vötték.

Epitaphium Michaelis vajvodae:

Hic jacet ille ferus, latro merus et Nero verus;
Cacus, atrox Dacus, scelerum lacus ille valachus.
Hic qui transibis, bis terve — — bis et ibis. *)

1601. Székes-Fejérvárat megveszik: lakott a török benne 57.

---

* Kissé oldalvást irva: Stephanus Szamosközi fecit.

esztendeig, sz. Mihály hetében vötték meg. Duca de Mercurio volt a praefectus belli. A sembékre üres hordókat hordottanak, azokra hánytak sövényeket, ugy mentek ostromnak.

1601. Kanizsát a némötök magok megszállák magyarok nélkül, hogy a vitézségöket — magyar ott nem levén velök — megmutassák, a várnak mégvételét kevélyen igérvén magoknak. Szörnyü nagy veszedelemmel és szégyen vallással elhaladnak alóla. Innen kele amaz közmondás: Kacsó Kanyisa!

1601. Erdélyben megvervén a hajduk Zsigmond hadát, iszonyu rettenetes dúlást, kinozást, égetést tőnek a németek, balonok és hajduk: mind marhájokat, ruhájokat, pénzöket, barmoknak sokaságát elhozák és kihajták.

1602. A miskolczi hajduk százan vesznek a hevesi erdőn részegségök miatt: szónoki, hatvani, egri törökök mind rajtok voltak. Ugyan fekő helyökben ütötték meg őket, talán csak heten szaladhattak el bennök.

1602. Székes-Fejérvárat a török sz. Mihály nap előtt egy hónappal ismég megveszi; a benne valókat levágja circa 19. augusti, megszállotta 10. augusti.

1602. 6. augusti Báthori Zsigmond Tokajba érkezik, a császárhoz felmegyen gratia kérni, és ugyan oda fel marada, azután nem jüve alá mind hótáig. Éltig való rabságban tarták Báthori Zsigmond fejedelmet a németek a sógorságért. Básta György regnál Erdélyben szörnyü magyar vérontás és pusztitás által.

1602. Dobó Ferencz Eperjesen meghala Ledniczéről haza jöttében 15. septembris, eltemették Sáros-Patakon a templomba 8. januar. 1603. Patakot német császár számára foglalák. Dobó Ferencz nagy kincsét a tárházból az Erdélyre menő német hadaknak zsoldjokra fordıták.

1602. Básta György megveré Székely Mózest Fejérvárnál.

1602. 13 octobris tájban Budát megszállják másodszor, 21. 9-bris félben hagyják a vivást. Mátyás herczeg volt a hadnak gondviselője. Pest városát mindazáltal megvevék és népet hagyának benne.

1603. 22 januar. a tatárok a Nyirben rablának, azután oda fel a Duna mellett.

1603. 2 martii Lyszkán Básta György zsoldot kiáltat: gyalognak öt forintot, lovasnak hetet. Erdélyre megyen.

1603. Erdélyből hétszáz (700) bolon kijöve; nagy kárt tőn Lyszkán, a búzára bocsátottak minden lovakat 10 maji—közel másfél ezer lovat; s mert reájok támada a föld népe, kicsinyen múlék, hogy mind le nem vágák; Egerbe akarának szökni a törökhöz, Lyszkáról Cesztely felé menvén, de Kassára fölkisérék őket a magyar hadak a bolonokkal kedvek ellen a generalis parancsolatjából—hatot négygyé vágának bennök Kassán.

1603. A törökök, tatárok Egerbe jutának éléssel és 4 junii mindjárást rablani jövének. Szerencsről reájok kimenének, tizenkilencz tatárt fogának, sok barmot viszsza nyerének. 6. junii ezek a tatárok a Tiszán tul rablának és 9. junii a Horváth Ábrahám hajdui megverék őket; másfél százat vágtak le, kétszáz elevent fogtak.

1603. 12 julii Sáros-Patakra szálla a Thessini herczeg, Bástához menvén segitségre Szakmárhoz, és a Dobó Ferencz kincsét ismét elvivék, hogy a hadaknak fizessenek. Básta György néhány nap mulva Erdélybe megyen másodszor és az országot ismét occupálja; megvervén Murza, a Radul vajda haduagya Székely Mózest, és a vele való török, tatár ellenséget, ő maga is elvesze augustusban. Básta György nem volt a harczon a németekkel. Nagy drágaság lőn Erdélyben.

1603. 21 novembris. Hatvan várát megadák a törökök hitre a felső táborbelieknek; a benne való török mind Szolnokba mene, voltak harmadfél százan.

1603. 14 napjától fogva decembernek igen lágy és meleg idő lőn mind decembernek a végéig. A jég a Bodrogról mind elmene.

1604. 11 januarii Jakab János az olasz új generalis Kassán, a magyarországi német és olasz praesidiariusokat béhiván fegyveres készülettel Kassára, a templomot elveszi erővel a keresztyénektől, és mindjárást misét mondat benne Dominica 1. post Epiphanias. A városbelieknek meg nem engedi, hogy predikáltathassanak. A keresztelést is megtiltja és a megholtaknak keresztyéni ceremoniával való eltemetésöket. Szabó György házánál egy vasárnap predikállani kezdöttek volt az oda gyülekezett keresztyénségnek; de a király képe Jakab János de Belgiojosa ágyukkal akará reájok rontatni a házat. Szabó Gyöygyöt megfogván, minden marháját elfoglalá és elpecsétlé: vött rajta 25 hordó bort és háromezer forintot.

1604. Aprilisben a Bodrog és Tisza ugy megárada, hogy tizesztendőtül fogva nem volt ilyen árviz.

1604. 6 augusti hallatik, hogy Jakab János a kassai generalis Magyarországban közönséges persecutiot akarna az imperator akaratjából inditani.

Ez időtájban egy astrologus, helvetiai Sebaldus Brandinus, a romai császárnak és az austriaca familiának szerencséje és velök együtt az imperiumnak jövendő állapotja felől, az ő jövendő mondását kibocsátá, mely im ide alá megvagyon irva, mivel részszerént Magyarországra is tartozik:

Vaticinium sive divinatio futurorum, promanans ex conjunctione planetarum, Sebaldi Brandini helvetii ab anno 1604 usque 1623.

Verissimum est partim ab oraculorum divinorum delectione, partim ex infallibilibus verae astrologiae fundamentis desumtum vaticinium de imminente ecclesiastici et politici status mutatione multarum in Europa, praesertim Germaniae provinciarum ab anno 1604 ad annum usque 1623 deductum, et ad omnes romani imperii proceres et ordines fidelissimae praemonitionis causa conscriptum per Sebaldum Brandinum ex Helvetia, purioris mathematicae disciplinae artificem.

Anno 1604. Frustra hominum sortes explorat, qui astra non consuluerit. Ut a romanorum imperatore juxta illud: „a Jove principium" hunc meum sincerioris astrologiae discursum exordiar: dicam, quid ipsius Majestati cum suis fratribus et cognatis brevi annorum spatio sit spectandum. Et primum formidabilem terrae incursum annis futuris 1605 et 1606, imo multarum civitatum, propugnaculorum, castrorum et arcium occupationem Hungaria tota superior praesertim experitur, terror plebis ingens erit, et subditorum a suo caesare defectio, unde ipsi caesari ob majorem animi moerorem mors non longe affutura. Cujus dignitatem et sucessionem in regno unus ex fratribus affectabit, sed frustra; imo Dii sphaerarum errantes, et totus syderum positus huic lineae ex sangvine superiorum caesarum procreatae interitum, et provinciarum translationem in alium longe ignobilioris sangvinis peregrinumque principem minatur. Reliquorum in Austria et Styria viventium status propter exercitatum in christianos tyrannidem et alia graviora delicta erit anno 1607. omnium ger-

maniae principum miserrimus. Quotidiana enim Turcarum incursione, crudelitate, devastatione et incolarum in perpetuam servitutem abductione omnes illae regiones desolabuntur ita, ut istis in locis Salvatoris dictum adimpleatur: Eodem modulo, quo mensi fueritis, remetietur vobis. Et Salamonis: Vae terrae, cujus rex puer vel fatuus est.

Secundo: Italiae status mihi perlustrandus venit, in qua caesare et pontifice demortuis, tantae erunt seditiones, turbae et intestinae caedes, ut nisi Hispaniae et Galliae regionum ope subleventur, verendum sit, ne tota nobilitas italorum funditus subvertatur. Sed novo pontifice creato, florebit regni tranquilitas et divulgabuntur Clementis octavi pontificis consilia adversus quosdam romani imperii proceres; de quibus tamen hoc nostrum tempus non tacet. Interim magnus Hetruscorum dux itemque Parmensis a Simoniacis insidiis hujus novi pontificis et cardinalium sibi consulto caveant.

Ad Galliam me converto, cujus statum, hoc rege vivente, astra pronunciant moderatum et placidum.

Audientur tamen in eo anno 1606. horribiles in proximis Germaniae partibus terrae motus et montium quorundam disruptiones, quae sine dubio magnatum dissensiones ob dignitatem in quosdam collatam ex invidia exortas pronunciant. Hic rex, romani imperii sceptrum, demortuo hoc caesare, variis technis, imo palam postea persvasu et consilio nonnullorum Germaniae principum flagitabit, sed inutiliter et cum damno belgicae nationis, quae ipsi suas vires frustra pollicebitur. Nunc in Germaniam redeo, cujus conditio — indagatur -- imperio erit plane formidabilis. Duorum enim superiorum planetarum conjunctio in sagittario facta, quibusdam principibus electoribus imo universae Germaniae populo, imprimis autem Misnicae nationi mutationem religionis et alia non levia pericula portendit. Et revera erit magnum Electorum in novi imperatoris creatione dissidium; quidam enim ex ecclesiasticis valde favebunt vel regi Francorum, vel familiae austriacae, vel domino Bavariae, secularium autem votum inclinabit potissimum ad partes regni Daniae; nonnullorum ad ipsum Electorem Saxoniae, cujus electionem vehementer urgebunt vel Ordines et ipse rex Poloniae; et erit sane eo tempore ejus nominis authoritas partim propter septemviralem dignitatem, partim ob divitias, quibus ipse saxo omnibus imperii principibus antecellit. Quod si fatale foret, vel rex Franciae vel Daniae — nullatenus ex Germaniae ducibus elige-

retur, — non tamen sine sangvine et caede multorum, imperii romani regnum est occupaturus.

Moriente caesare romanorum moritur simul et rex Bohemiae,*) ex cujus obitu omnibus istius regni ordinibus gravissima calamitas, privilegiorum et libertatis amissio, item reipub. totius conquassatio imminebit. Tres enim Germaniae de vetustissima generis prosapia oriundi principes, ex diversis et contrariis Bohemiae procerum votis postulati, saxo nimirum, bavarus et austriacus hujus regni sceptrum sibi adscribent; hinc variis in locis exustionem et inflammationem pagis, eversionem urbibus, depopulationem agris, et devastationem praediis sunt illaturi. Pacis tamen legibus et conditione aequa, inter hos tres principes conventione facta: regni diadema Duci Saxonum ex antiquo ejus cum hoc regno inito foedere manebit.

Novo caesare creato (sit quicunque velit) novae leges — uti fit — exoriri solent. *) Itaque fiet, ut mutato romanae ecclesiae cultu, plurimi reformatae Germanorum religioni (uti vocant) nomina sua sint subscripturi. Hoc tempus Jesuitarum ordini in Germania plane est lethale; ut qui sibi fuga mature non consuluerit gravissima pericula sit initurus. Ordines Austriae, quibus invitis romanae ecclesiae ritus contra datum promissum fuit obtrussus, isto periculoso servitutis jugo se liberabunt et pristinam Augustanae Confessionis fidem in templa ac scholas iterum introducent.

Jupiter ingressus signum Geminorum et cum Mercurio ac Sole junctus, quod circa annum 1610 continget, duci ejusdem Bavariae ingenii virtutibus excellenti, mutationem pristinae religionis itemque majorem dignitatis evectionem praedicit. Vetus et antiqua simultas palatinorum Rheni et ducum Bavariae, quae hactenus in unius bonitate delituit, tum temporis graviter recrudescet; consilia cruenta, machinationes et insidias invicem molientur, donec conjunctis ab utraque parte copiis, per sangvinolentum conflictum negotium, de quo disceptatur, novo caesare auctoritatem suam interponente, componatur; domus Brandenburgica anno 1607. caveat sibi ab incursione barbara polonorum crudelitate Prussiam affectantium; facile enim totam hanc provinciam pulcherrimam incuria et negligentia

*) Oldalirás: Mathias moritur a. 1619.

*) Oldalirás: 1619.

amittere possunt; dubium siquidem nullum est, quod res Poloniae — rege praesertim in pertinacia sua persistente — ad arma tandem deveniat.

Idem rex quorundam sui regni procerum sentiet infidelitatem ex inita cum suspectis in vicinio habitantibus principibus amicitia ortam. **) Sed proh dolor! quantam rerum omnium penuriam et caritatem circa hunc annum 1607. et sequentem annum universa sentiet Romania, potius conticere malo, quam in recensendo hoc miserrimo patriae statu morari diutius. Probos autem et optimos quosque praemonitos volo, ut in tempore de frumento in annis fructiferis sibi prospiciant.

Exoptata jam dudum a Belgis et Hispanis pax, utrinque bonis conditionibus a caesaris novi bonitate tandem stabilietur, et sic in omnibus inferioris Germaniae provinciis tranquillitas publica denuo efflorescere incipiet; sed ex mala Hispanorum a cunabulis ad perfidiam educatorum malitia non diu pax illa durabit; donec ex justissima et promerita Dei vindicta obstupendas scortationis, crudelitatis et impietatis suae poenas (quas anno 1623. quando superiores duo planetae in signo Leonis congregabuntur) certissime experiuntur et Deo coelorum et turcae Asiae regi cum magna totius orbis terrarum admiratione ex professo dederint.

Anno 1611. episcopus salisburgensis novos non admodum sibi optatos hospites in Archiepiscopatu suo excipiet, *) quorum studium erit depraedari rusticos, et quidquid subditi ex pastu pecorum lucri currassent, de industria depraedare, nonnulli ex primariis tributum implorabunt a canonicis et clericis, et sic multorum gazophilacia evacuabuntur, imo ipsius quoque episcopi aerarium a spoliatoribus non tutum erit; jussu tandem novi imperatoris per Bavariae ducem expellentur. Idem annus 12. reliquor. Pontificior. senatui propter varias astrorum constellationes erit admodum invisus.

Nam expulsis ex Germania Jesuitis quidam ex imperii proceribus conabuntur etiam ejicere monachos ordinis Francisci, quos qui-

---

**) Oldalirás: 1619. 1620. Post conflictum ad Homonna tres magnates poloni literas dant ad Magnificum Dominum Generalem Georgium Rákóczy.

*) Oldalirás: Anno D. 1619. impletum per Ungaros cum Bohemis.

dem Capucianos appellant, sed intercessione Pontificis dabitur eis longius degendi spatium, ex qua occasione desolatam romanae ecclesiae fidem iterum denuo restaurare laborabunt, sed frustra.

Ad finem dum properat meum vaticinandi studium, cupio universo populo christiano laetabilem et gloriosam victoriam, quam de turcico exercitu annis fere 1614. et 1616. felicitate prius inaudita sunt reportaturi, praenunciare. Circa hoc tempus enim hostis christianitatis ingentes militum copias ex omnibus suis provinciis conscribet, cum quibus in has Germaniae partes magno impetu irruet, et quidem primo cupiens patriam nostram funditus evertere. Nec quidem primo aggressu respondebit votis eventus. Totam dein Hungariam, Slavoniam, Croatiam, Carinthiam et Styriam percurrent devastantque,venientes usque ad superiores Austriae plagas; ubi Romanorum Imperator exercitu equitum et peditum selectissimo ei obviam resistit, et conflictione facta, tantas in turcicum militem edet strages, quantas pro redimenda patriae libertate et sumta de hoste tyranno ob dominandi libidinem ultione, sat laudabile erit.

Ez vaticiniumnak és jövendő mondásnak igazságát a következendő idő ide alább, ha megtekinted, elégendőképpen megbizonyitja, csak az idővel együtt figyelmezz a meglött példákra, lassan lassan mint megyen elő ennek igazsága.

1604. Rudolphus császár országgyülésre hivja a magyarokat. Báthori István után sokat praktikálnak hogy Ecsed várából kihitegethetnék, mivel ő tőle igen tartanak vala, de ő is igen eszén jár s azt mondja vala: E l m e n n é k a g y ü l é s b e, h a E c s e d v á r a e l j ő n e v e l e m. Az ország a gyülésre felmenvén, articulusokat ira. Az országnak hazajövetele után pedig ilyen articulust irának ország hire és akaratja nélkül.

Articulus vigesimus secundus.*)

Postremo siquidem Majestas sua Caesarea atque Regia tum ex fidedigna relatione, tum vero ex binis per supradictum Serenissimum Principem, Dominum Mathiam Archiducem Austriae et fratrem suum

*) Öszvevetendő a Corpus Juris 1751-beli, nagy-szombati kiadásának 642. lapján levő 22. t. czikkel és az arra tett jegyzéssel.

charissimum, suae Majestati transmissis supplicationibus eorum, qui sese potiorem statuum et ordinum Regni Hungariae partem indigitarunt, non sine admiratione, tanquam rem hactenus inusitatam et plane novam, displicenter intellexit, quidnam illi de turbatione ipsorum religionis, ademtione suarum Eclesiarum et proventuum, ac submotione ministorum verbi, sive concionatorum suorum, tam scripto quam oretenus ejus Serenitati exposuerunt et explicarunt; atque insuper ab ejus Serenitate intercessionem ad sacram Mattem suam Caesaream ac Regiam, eum in finem demisse flagitarunt, ut omnibus per suam Majestatem restitutis, in libero suae religionis exercitio permanere, illoque frui et gaudere queant; qui tamen ab ejus Serenitate requisiti et admoniti, neque scriptum suum, qui se illius participem facere cogitassent, proprio suo nomine subscribere, neque cujus religionis sint, profiteri, quasve Ecclesias et proventus sibi ademptos esse questi sunt, explicare voluerunt; sed circa generalia solummodo persistentes, haud facile a concepta opinione sese dimoveri passi sunt, et per hoc publicos hujus Dietae tractatus non modicum retardarunt, caeterisque fidelibus regni statibus et scandalum et malum exemplum prebuerunt. Quod quidem sicut suae Majestati Caesareae Regiaeque gratum esse non potest, ita quoque sua Mattas recordari nequit, quod illis per suam Mattem in praetensa eorum religione aliqua injuria irrogata, vel aliquae Ecclesiae aut earum proventus, in bonis praesertim eorum propriis et aviticis, eis ademptae fuissent; non sua Majestas Caesarea super obnubilatis eorum praetensionibus, sese ullo modo resolvere valet, praesertim quod existimet, illos aliquam cum liberis civitatibus Regni, quae sacrae coronae et suae Majestatis Caesareae tanquam inclyti regis Ungariae peculium sunt, collusionem, in urgendo novae religionis exercitio habere. Cum autem sua Sacratissima Caesarea Regiaque Majestas, instar duorum quondam progenitorum et praedecessorum suorum, tam Imperatorum Romanorum, quam vero regum etiam Hungariae felicium recordationum, sacrosanctam catholicam romanam fidem et religionem sincere profiteatur, illam quoque in regnis et provinciis suis, ac praesertim in hoc suo Hungariae regno, ad laudem et gloriam omnipotentis Dei, ex tot falsis opinionibus et sectis erutam, ubique florere et dilatare cupiat, ac ex debito regiminis officio pro virili etiam tueri et defendere satagat. Idcico Majestas sua Sacratissima, nutu proprio, deque

regiae suae potestatis plenitudine, tam sancti regis Stephani, hujus gentis hungaricae apostoli, quam vero omnium aliorum divorum quondam Hungariae regum, suae Majestatis praedecessorum decreta, constitutiones et articulos pro praefata sancta catholica romana fide et religione, quovis tempore praeclare et pie edita et evulgata, non secus ac si de verbo ad verbum praesentibus literis inserta et inscripta essent, hoc speciali suo articulo, clementer ratificat et confirmat, ac ne deinceps in generalibus praesertim et arduis regni tractatibus et diaetis, alicui religioni ad remorandos et interrumpendos publicos tractatus quovis colore et praetextu, impune movere liceat, benigne statuit et serio decernit: ut contra tales inquietos rerumque novarum cupidos poena a div s quondam regibus Ungariae in eisdem decretis et articulis statuta, confestim procedatur, et caeteris in exemplum irremissibiliter puniantur. Datae Pragae, 1604. die — mensis maji.

Szörnyü nagy háborúságot és romlást hoz ez az art.culus az országoknak és sok tanácskozást szerze. Az ország protestál, hogy az articulust nem acceptálja, sőt a státusok a császárnak a pecsétes articulusokat viszsza küldék; mivel a Diaeta eloszlása után irattatott volt ország hire nélkül ez 22-ik articulus.

1604. Juliusban Básta Erdélyből kijöve; Jakab Jánossal Kassán elvégezé, hogy ő inditsa el az persecutiot, ő pedig fölmegyen hadat gyüjteni, hogy alá jöjjön melléje segitségre. Azután Kassáról fölmene Pozsony felé hadat késziteni és gyüjteni, hogy a megirott articulust az ország protestatiója ellen, fegyverrel exequálják.

1604. 10. augusti a magyar hadak gyülnek a zsold kiáltásra Jakab János mellé császár számára. A hajduság is igen megyen reája. A hajduság felől pedig ily vélekedésben valának: De csak a hajduknak adjunk zsoldot, mind atyjokat anyjokat levágathatjuk velök, ha a zsold mellett szabad nyereséget is adunk nekiek. De megcsalá őket ez velekedés.

1604. 15. augusti. Rakamazra gyülnek táborra szállani a hadak mindenfelől.

A had gyüjtésben és indulásban Jakab János mind azt tetteti vala, hogy az ország javára igyekeznék, Gyulát akarná a török kézből megszabadítani. Ezért jó szivel mennek vala a táborba fizetésre. De mérög vala alatta.

1604. 18. augusti Jakab János de Belgiojosa a kassai generalis kiszállván Kassáról Tokajba ére, hogy Rakamazhoz menne a táborba; de egy néhány nap mulva Kassára viszsza tére.

Ez Jakab János indulásában ilyen omen esék. Mikor ki akar indulni a kassai házából, a lovasok oda gyülének. A korona-zászlóval a zászlótartó a házból kijöve és a kassai piaczon a ház előtt megálla. Azonban a ló tapodni kezd és tekergeni alatta, és nagy búsulva bészágulda viszsza a generalis házába; és mikor ott is szöknék a zászlótartóval a ló, a korona-zászlónak a nyele vagy fája megakada a bóthajtásban, ketté törék és a zászló a földre leesék. Ebből eszébe vehette volna, mint jár, ha akarta volna.

21. aug. két zászlóalja katona szálla Lyszkára, viszsza jövén Rakamaztól, hogy nem mustrálta meg a király képe. Ez idő alatt Pethe Márton is a magyarországi Locumtenens a Rudolphus császár Patens Mandatumával alá jő Pozsonyból, hogy a több szabad királyi városokban is a templomokat elvegye. Maga is a Locumtenens Patens Mandatumot készitött vala, hogy a maga authoritásával is ugyanazon dolgot véghez vinné az országban; mely két Mandatumok Lyszkán akadának kézbe, mint ide alább megláthatod.

9. septembr. ismét másodszor Jakab János Kassáról alá jöve Tokajba 2 óra tájban déljest; igen erőlködik a templomot Tokajban elfoglalni és elvenni a város népétől; de Ruber György tanácsából nem engedének néki, noha a tanácsbeli embereket a biróval együtt igen fenyegeti vala. Állhatatosok és erősek levének a tokajiak. Látván a regale brachiumot a keresztyén magyar urak, mint a tekintetes és nagyságos Báthori István, Bocskai István és a többi, látván a feljövő vezér basa is ezt az alkalmatosságot: levele által a magyar nemzettel való frigyöt igen kezdé jártatni; csak azért a nagy szükségtől és veszedelemtől kénszerittetvén, hogy mind a két császár ellenségök ne lenne, a törökkel frigyöt kötének.

11. septembris Rakamazhoz szálla táborba Jakab János. A magyar hadakat megmustrálván a király képe, arra erőltette, hogy a zsoldot fölvevén, ugy esküdjenek meg neki, hogy valaki ő neki ellensége és valakikre viszi, azok lesznek ő nekiek is ellenségi. A magyar hadak eszökben vészik, hogy: „latet angvis in herba“, megjelentik az uraknak (Báthori István vala a főtanács) Jakab János kivánságát, kiknek iniqua conditionak tetszék. Azért meg nem es-

küvék a hajduság az ő kivánsága szerént, hanem ugy: hogy hivek lesznek, ha törökre viszi őket. Mert a király képe praetextusa a vala, hogy törökre viszi őket és Gyula várát akarja megszállani.

1604. 12. septembr. Pestből a magyarok a vezér basa előtt kijőnek, porral elvettetik és pusztán hagyják. A török Esztergom segitségére jő vala, melyet Básta György megszállott vala, hogy a magyarok az ő tanácsát eszökbe ne vennék.

Hatvanból is kijőnek és török száll belé. Veszik vala eszökbe, hogy Jakab János nem jó dologban törekedik.

19. 7-bris szörnyü vörös rettenetes nagy égbeli jegy mint egy hadi kerek sátor mind az egész föld fölött látszik éjjel, és hajnalig tart szinte. E chasmának *) csudálatos voltán az világ álmélkodék és szivében rettege.

26. 7-bris Lyszkán Pethe Márton akaratjából, Pethe László a templomot és párochiát elfoglalván, a predikátornak (R. et Clar. Paulus Szántai) bucsut adnak, és jesuiták vitetnek ketten a parochiába. Pater Gregorius Vásárhelyi és Paulus Bezerédi, kik angyali jámborsággal és szelidséggel képlak ámitják vala elsőben a községet; de azért az ő uraságokat nem hagyják vala porba esni: legkissebb kivánságok is igen nagy parancsolat vala és el nem mulik vala.

Pethe László midőn e dologban munkálkodnék Lyszkán, hogy hamarább elhajlana a község, mivel ugyan consiliariusa is vala az imperatornak és a magyar hadnak campestris generalisa, ezt jövendőlé Lyszkán, kifakasztván a mérgét: „Hat esztendőt vetek — ugymond — neki határul, és ennek a ti hitötöknek e világon még csak a hire sem marad meg.“ Ezt is mondja vala a persvasiora: „Jobb, ti csudáljatok másokon, hogy nem mint mások csudáljanak ti rajtatok.“

1604. Pethe Márton de Hetes, a Locumtenens Lőcsére mene a császár Mandatumával, kéré a várostól a templomot, de meg nem adák neki. Mikor pedig urgeálná a dolgot, fenyegetné őket,

*) A légtüneményck e neméről igy ir Humboldt a „Kosmos“ I köt. 159. lapján: Der Anblick feueriger Meteore hatte die Alten auf die Idee von Spalten und Rissen (Chasmata) in der Himmelsdecke geleitet; mit Cotta igy bővit ki: Diese Spalten wurden aber nur als vorübergehend betrachtet; statt dunkel zu seyn, waren sie erleuchtet und feuerig, wegen des hinterliegenden, durchscheinenden, entzündeten Aethers. Arlstot, Meteor. II. 1.

és a tanácsot megrekesztötte volna egy házban, kénszeritve, hogy engedelmesek legyenek a templom megadásában: megharaguvék rajta a község, házára mene, kővel bèveré a szállása ablakait, és rút szégyenvallással kiszalada Lőcséről.

Jakab János Ecsedbe készül kémlelni: micsoda állapotban legyen Báthori István? kelljen-e tőle félni vagy ne? Mert ott feküszik vala a pásztor a bokorban, a kitől a vadak rettegnek vala. Az úr eszébe vevén a dolgot, fő ember szolgait (kik sokan valának) mindenfelől béhivatá Ecsedbe, drabantit megszaporitá, és Jakab Jánosnak izené, hogy örömest elvárja, ha oda akar menni hozzája. Elmene Ecsedbe, és elálmélkodék a számtalan udvar-népen és fő-fő népeken. A fő nemes népek székben ülvén, néhol a gyalogok között kezeket fogja vala és kérdezi vala: ha ez e az úr? Végre bémenvén a várba az úrhoz, köszönté; az úr nem kele fel előtte, veszteg üle. Ebédre meg marasztá és megvendéglé. Az ebéd után pedig kér vala az úrtól kölcsön császár számára, (a nervust akarván kicsalni); de eludálá az úr a praktikát, mondván: Látja kegyelmed, énnékem sok udvar-népem vagyon, ezeknek minden hóra meg kell fizetnem. Jakab János kijövén Ecsedből, azt mondá: „Nem nagyságos úr ez ember, hanem nagy herczeg!"

1604. Jakab János a váradi német haddal Szent-Jóbot elfoglalja Bocskai Istvántól. Itt mutatá ki Jakab János kicsoda az ő töröke, a ki ellen táborba szállott t. i. a nagyságos Bocskai István. Ezen megörüle Jakab János, hogy Szent-Jóbot elfoglalhatá, és Kereki alá bocsáta nyargalókat, hogy kérjék a császárnak, és ha meg nem adnák, tehát meg szállják, ágyuval lőjék és ostrommal is meg vegyék.

Ezt a táborban való hajduság meghallá, hogy Konczin a váradi kapitán Szent-Jóbot elfoglalta és megvötte, immár penig Kerekit is megnyargalták és megszállották; megtudák ezért, hol halász Jakab János és mit akar, ezt mondván egymásnak: „Nem török vár Szent-Jób, sem Kereki, hogy azokat vészi meg és azokat szállja meg. Más a dolog, nem tréfa ez, módot kell ebben találni, ideje már a tromfot megütni." Ilyen tanácsot tartottak vala pedig a persecutionak módja felől. A török birodalomnak szomszédságában leg szélén kezdjük el — ugymond — a persecutiot, hogy valamiképpen megbúsulván a

magyarság, a török közibe ne szaladjon és valamit ne indithasson; hanem a generalis Jakab János onnan alól inditsa fel őket, innen felül pedig Básta György legyen rajtok, hogy se egyfelé, se másfelé ne szaladhassanak. Ez veszedelmes hálót veték utána Magyarországnak, ki nagy sok esztendőktől fogván a maga nyakán viselé a török és tatár fegyvert, hogy — — — egyéb országok békességben nyughatnának. A praktikában pedig mind az olaszok valának fők. Az Isten ez álnok tanácsot nézi vala és elő bocsátja vala, hogy jót hozna ki belőle — megszabadulást.

Ez időben a magyar keresztyénség minden külső emberi segitségtől megfosztatott vala. Nem vala kire szemeit oltalomnak okáért függeszteni; csak sohajtunk, bánkodunk és az Istenhez ő Felségéhez fohászkodunk vala. Sem várainkban nem bizhatunk vala; mert az ország házaiban mind idegen praesidiariusok voltanak, gyalogok és lovasok; sem hadainkban nem, mert az ország és nemzetség ótalmára sehol egy csöp had sem vala.

Finis sit Libri Primi.

LIBER II.

Isteni segitség kezdetik.

Azért a hajdukat fölébreszté és felkölté az Isten, kik követeket bocsátának Bocskai Istvánhoz, hogy tractálnának véle. Egy köz helyre menének a mezőn a kapitányok Bocskai urunkhoz: Német Balázs, Lippai Balázs s. a. t. megesküvének Bocskai Istvánnak a hivségre, hogy mellette lesznek mind halálig in vindicanda libertate patriae et religionis — a nagy keresztyén uraknak tanácsokból. Bocskai István urunk is a hitnek és a megromlott Magyarországnak hajnal csillaga föltámada és megesküvék nekiek, hogy gondjokviselő leszen. És itt végezék el, mint bánjanak a Jakab János hadával.

13 és 14. octobris hó-pénzt ad Jakab János a hajduknak — estve késön gyértyánál is olvassák a hó-pénzt. Éjszakára kelvén,

az egész magyar hajduság éjfélkor felüle a mezőben; a kapitányok megmondák a hadnak, Jakab János miben praktikál, és kérék a hajduságot, hogy pro patria et fide vonjanak fegyvert ellene, és az egész had reá hajla.

1605. 15. octobris a hajduság éjfél után, midőn Kereki alá menne a Jakab János és Pecz János hada, a tanácskozás után mellesleg eredvén vélök, midőn szinte olyan hoszszan nyulának el mint a németek, egyszersmind oldalról egész végig nekik sivalkodának a németeknek, erősen harczolának és levágák a némötöket Diószegnél. Pecz Jánost megfogák és Kerekibe fogva vivék, melyet meg akarnak vala venni. 2600 lovas slésiai fegyveresek és lánczok vesztek.

Jakab János Pethe Lászlóval futva szalad viszsza Váradról: a hajduság utána vagyon űzőben, szörnyen űzi de nem érheti. Debreczen felé várják vala, de a kalauzok Szolnok felől hozák el; igy menekedének meg. A magyarországi praesidiarius fegyveresek: sárgák, vörösek, zöldek s. a. t. valának velek.

24. octobr. Tokajhoz érkezik a futó Jakab János estve későn, és hadaival általjő a kompos hidon, Pethe László is vele, *) és a deszkát utánok felszedeti mindjárt, mert igen fél. A ráczok oda által sötétülének és maradának.

25. octobr. jó hajnalban Tokajhoz érkezék a hajduság, és a ráczokban számtalan sokat levágának a Tiszán túl. Tokajból ágyukkal igen lövének a hajdukhoz a németek, de mivel nagy köd vala, semmi kárt bennök nem tehettek. A ráczokban a Tiszába is sokat üzének és sokan (el) veszének.

26. octobr. Paulus Bezerédi a jesuita elszalad: kanavácz köntösét és kalapos süvegét levetvén, szürbe öltözik, estranggal hozzája övedzi kocsis módjára, köz süvegöt nyom a fejébe, és Bényére által az oldal útra és Szepes felé tartja a ló száját Lyszkáról. Pater Gregorius Vásárhelyi egy néhány nappal megint az előtt Leleszre illanta. Lökhöz száll Boccskai István táborba.

27. octobris Lyszkára érkezik Ladányi Gergely egy néhány hajduval; Hegedüs Mathé a Locumtenens ispánja házát el prédáljak:

---

*) Oldalirás: Inscratur Ladislai Pethe colloquium Lyszcense post fugam et discessum.,.. Elmaradt.

a ládákat fölvagdalván, mindeneket kiforgatnak és a ruhákat, pénzt, ezüst marhát elviszik. E házban a széljelhányt levelek és papirosok között megtaláltatik a Rudolphus császár pecsétes Mandatuma és a Pethe Márton váradi püspök és Locumtenens pecsétes Mandatuma cum subscriptione et sigillo authentico; melyekben serio parancsolták mindketten: hogy a templomok mindenütt a p—nak megadattassanak; akarták elboronálni, hogy nem volt a császárnak hírével. Kecskeméti Tiburtius János hozta volt alá ez Mandatumokat, de mi végre ő maga tudja csak.

Jakab János Kassáról Szepes várába szalad: Tarjáni Demeter reá szállja a várat, szörnyen lőteti, de meg nem veheti.

29. octobr. Kállót megadják Bocskai Istvánnak.

Jakab János feleségét a hajduk utában elérik, megfosztják.

31. octobris Kassát megadják Bocskai Istvánnak Lippai Balázs és Német Balázs által; a némötöket kiküldik belőle. Ugyan ezen héten Szendrőt is megadják Német Balázsnak, a némötöket kiküldvén belőle.

Szádvárából is ugyan akkor kimennek a németek és pusztán hagyják féltökben a várat.

7. novembris Tokajt megszállják a magyarok és sánczot vetnek alatta.

14. novembr. alá jő Básta György a magyarokra a Duna mellől tizennégyezer magával. Losonczhoz szálla táborba, és vakmerőül Német Balázs kevesed magával lévén Ozsgyánnál megharczola bolondul velök, megvereték és maga is foglylyá esék — nagy kinnal ölték meg. Lippai Balázs eléggé kéré és tartóztatá Német Balázst, hogy kevesed magával az ellenségnek ne menjen, és ne tegyen kárt sem a fejedelemnek, sem az országnak, sem a hadnak sem magának, de temere ugyan neki (mene.) No, itt mondhatták: neki Balázs. *)

28. novembris Básta megütközik Edelénnél a Bocskai hadával, és megfordula a had Básta György hada előtt, mert stratagemával csalá meg.

30. nov. Bocskai Gönczre szálla táborba, a hajduság melléje

*) Oldalirása az irónak: Multa inserenda de strenuitate militum hungarorum, securitate ducum, contemptu boni consilii Barcsaiani et stratagemate hostis „.. Elmaradt.

gyülekezék, Básta pedig Szendrő felé tére fel a német táborral és Szendrőt viszsza veszi.

Jászó várát a bolonok és ráczok, hitre bocsáttatván, földulják.

2. decembr. Nagy-Idához szálla Básta táborba, egy éjjel ott hála és a falut—elmenvén— megégeték.

3. decembr. Kassát Básta György megszállja, löteti, nagy kárával.

7. decembris elszáll alóla és minden hadával Eperjesbe szalada, mert a fejedelem hadától megijede.

9. decembris a fejedelem Bocskai István magyar hadaival, törökkel, tatárral Gönczről elmegyen Kassára, és hadai a nemötökkel igen csatáznak Sebösön; egy éjjel egy néhány százat megégeték — fegyvereseket—reájok gyujtván a falut, erősen vágák, ölék őket nyargalván az égés alatt.

10. dec. Tokajból kiütének a némötök a sánczra, igen megcsatázának a magyarokkal. A némötöknek a szine itt künn vesze: Elias a strázsamester és a profotz; a többi bészalada a várba.

1605. 6. januar. Lippai Balázs Kassán megöletik a Kátai Mihály szállásán: Senyei Miklós, Nagy Albert ölék meg,és a harangláb mellett eltemettetik.

10. januar. ágyuval kezdik a magyarok Tokajt lőni.

24. januar. hallók, hogy a németek Szakmárt megadák és kimentek belőle; laktak benne negyven két esztendeig — az útban levágattanak a fejedelem hire és akaratja nélkül.

E napokban Bocskai István a hajduságot az országban széljel elbocsátá telelni, és mikoron egész Filekig és Nagy-Bányáig eloszlottak volna: innen alkalmatosságot vön Básta György arra, hogy Tokaj várában Ruber Györgyöt megsegitené és Tokajt éléssel megtakaritaná.

Azért 12. februarii 1605. Eperjesből kiindulván, alá megyen Tokaj segitségére, mihelyen a fejedelem ugyan azon napon Kassáról Sáros-Patakra jött volna. A német had Gönczre érvén, a várost felduláк, sok embert ölének meg; ezenképpen Hejczen, Szántón, Szerencsen, Mádon szörnyü dulást, éktelen fertelmességet cselekedének, és minden éléssel megrakodván Tokajba menének. A Tokaj alatt levő örizö vármegye hada a német tábor elött elszalada. Tokajból a németek zsákmányra jövének Tolcsvára, és a hajduktól

tól megveretének — a Básta hada féle. Tolcsván alól megindították, Lyszkánál alól is mind üzték és hullatták őket.

Patakról mintegy ezer lóval eleibe menének csatára a német tábornak; éjszaka Mádon alól a német strázsára ütének, de sokan levén a németek, nem birának velök.

Tokajban Básta György egy néhány nap mulata, és az egész környékből: Tarczalról, Keresztburból, Mádról, Zomborról számtalan buzát, bort, barmot takarita a várba. Azután Lyszkára szálla minden hadával táborba, és harmad napig tanácskozék ott, ha megszállja-e Patakot vagy ne? A tanácsban Horváth Györgyöt hivatja, Patak állapotját megkérdezi. Nem lőn módja a megszállásban: egy az, hogy lövő szerszámokat hagyott vala a fejedelem benne; más az, hogy téli idő vala, és a hostátot megégették előtte; harmadszor, mert a fejedelem hada minden felől gyülekezik vala, és igen fél, hogy megütik Patak alatt. Azért Patak mellől elmene, hogy a fejedelem után menne. A fejedelem Vásárhelynél általkele a Bodrogon, és Homonnai Bálint tanácsából a Bodrog-közről Patakba viszsza jöve; kinn Básta György igen megháborodék elméjében, és igen kezde tartani a cunctator fejedelemtől, mint Hannibal Fabiustól; mert nem tud vala ellene mit cselekedni, és rókának mondja vala.

Homonnai Bálint Vásárhelynél eleibe szálla Básta hadának, ki Huszt felé igyekezik vala, és Erdélyben a fejedelem háta megé kerülni; de féle mind a hadaktól, mind a vizek megáradásától, és Eperjesbe viszsza mene nagy égetéssel. Oka viszsza menetelének ez lőn. A bolonok egy praedikátor foglyot vinek Bástának, kit csak akkor fogtak vala, kitől azt kérdé Básta: miért lőnek ily igen a várakban? Felelé amaz: „Egyért lőnek, hogy ez jegyre minden felől a fejedelem hadai induljanak a nagyságod hadával való harczolásra.“ Ezen megijede Básta, és ugy inditá hadát Eperjes felé.

Básta György Eperjesben nem mere maradni, hanem minden hadával Pozsony felé erede, hogy kimenjen Magyarországból. A hajduság mind utána lévén, a Liptóságon igen üzék, kapdosák őket; Pozsonynál pedig igen levágák hadának egy darabját, és igy ki pironkodék Magyarországból a korbácsos hajduk elől. Jakab János még az előtt elszökék, mikor Tarjáni elmene Szepes vára

alól. Semmi mezei praesidiariusi nem maradának Magyarországban Rudolphus császárnak.

De Georgio Basta ex Ungaria Stephani Principis armis pulso anno 1606:

Ne fuge, sta Basta, sta, ne fuge, sta bene Basta!
Sed fugis et vasta tua copia sternitur hasta,
Copia non casta, miserorum sangvine pasta.
Te pariter Basta perdat male vasta catasta.

1605. 1. martii Rhedei Ferencznek megadja Honorius Tanhauser János Filek várát, maga is Bocskaihoz hajla.

1605. Nagy-pénteken déljest három órakor tiszta levén az ég, nagy csudálatos menydörgés lőn, mintha sok ágyuval lőttenek volna Kassa táján, és a zendülés minden felé meghallatott Szendrő felé, Tokaj felé, Lyszkára; Szepsiben szép verőfény volt, semmi felhő nem volt.

Bocskai István magyarországi fejedelemmé tételik az országtól, Szerencsen való gyülésben 17 die aprilis. *)

Nos Stephanus, Dei Gratia Hungariae, Transylvaniae Princeps et Siculorum Comes etat.

Adjuk emlékezetre mindeneknek ez mi levelünknek rendiben: Mivelhogy az Ur Istennek a volt kedves és kellemetes akaratja, hogy a magyar nemzetség elvött szabadságoknak felállatására a boldog emlékezetü eleinknek szokások szerint fegyvert fogjon, és legelsőben is minket választott volt arra, hogy ez dicséretes dologban elő mennénk: melyben az Ur Isten az ő szent nevének tisztességéért és megromlott hazánknak megszabadulásáért minket megáldván, ez elmult szent György havának tizenhetedik napjára egybengyülvén Szerencsre országunknak szükséges dolgairól végezni, holott egyenlő akaratból minden rendbeliek megtekintvén hazánk mellett való fáradságunkat és nagy költségünket,ugyan azon hónak huszadik napján Urokká-fejedelmökké választának. Mely választáskor nyujtának és adának kezünkbe közönséges gyülésökben végezett articulusokat, könyörögvén nekünk, hogy azokat mind magokért és maradékjokért kegyelmesen acceptálnók, erősitenők,

*) A mik itt következnek, Pray, Katona és mások közlötték.

javallanók, és azokra fejedelmi engedelmünket adnók. Mely articulusok rendszerint igy következnek: *)

Urunknak ő felségének első articulusában való kivánságát a mi illeti, végezte az ország: hogy Eperjes városát, kiben az ellenség vagyon, hadával megszállván, megvétesse; mely várost álgyuival Isten segitségéből ő felsége megvevén, a benne lakozókat (kik megérdemlik) hitetlenségeknek erős büntetésével büntesse meg; ha az ő felsége álgyuit reá várja, tehát ő felsége, in toto, az egész várost deleáltassa, mint Argentina régentén deleáltatott Atillától.

Minthogy Tokaj várában benne az ellenség, végezte azt az ország: hogy azokat Zemplény, Szabolcs és Ungvár megyékben lakozó urak segitségével rekeszszék meg.

Váradot, Bihar, Szolnok és Kraszna vármegyék az urakkal öszve rekeszszék meg.

Huszt várában levő ellenséget is Máramaros, Szakmár, Bereg és Ugocsa azon szerént rekeszszék meg.

A mi az ő felsége második articulusában való kivánságát illeti: Minthogy az ellenség hazánkban vagyon, és azt is értette ő felsége bizonyos atyánkfiaitól, hogy a felső vármegyékben vannak olyak, kik feltámadtanak ellenünk, találjon módot ő felsége benne, azokat mint szállithassa le, és az ellenséget kövesse ő felsége hadával.

A mi a harmadik articulust illeti: Minthogy urunkat ő felségét választottuk fejedelmünknek, azt ő felsége tudja, hol szükséges szolgálatja a tatárnak, szolgáltasson ő felsége ott velek; mely tatárokkal ő felsége kerültesse el Magyarországot, ne sanyaritsák ennél is inkább a romlott országot. Rendeljen pedig ő felsége a tatárok mellé bizonyos kapitányokat, kik zabolán hordozhassák őket, ugymint Bosnyák Tamást, Duló Gergelyt és Jotay Benedeket.

*) A Fiscale Archivumban levő hiteles egykoru példányban ide van igtatva a hozott törvények szokott bévezetéseis: Articuli Universorum Statuum et Ordinum Regni Hungariae in Generalibus eorum Comitiis ad diem 17. mensis aprilis anni 1606. Cassoviam indictis et continuative celebratis conclusi.

A mi a negyedik s ötödik articulusnak kivánságát illeti: Noha az ország felette igen megromlott és megégettetett az ellenségtől, mindazonáltal hazánk megmaradásáért igérünk ő felségének e hadaknak continuálására minden füst után, a mint tavalyi esztendőben voltanak a házaknak a számok, két két forintot, de ugy, hogy a holott meg égették a falut, tehát az olyan felől megigért contributionak felét, az az egy-egy forintot adják meg, holott pedig az emberét levágták, azok semmit ne adjanak.

A mi a téli egy-egy forint contributiot illeti: azok a kiket illet az exigálása, késedelem nélkül exigálják és adják a perceptornak kezébe, mely perceptort ő felsége rendel a mostani contributionak bészedésére.

Zolyom és Hont vármegyebeliek (mig Isten megszabaditja őket az ellenségtől) felét adják meg a két-két forintnak; a szerént azok is, kik törököknek hódolnak, a régi szokás szerént.

E mostani contributionak exactorát, minden vármegye rendeljen olyan atyjafiát, ki késedelem nélkül szolgáltassa felét a jövendő pünkösd napjára; a másik felét pedig a következendő szent Jakab apostol napjára szolgáltassa a perceptor kezébe.

A felől pedig ő felsége urunk continuálja a győzedelmes hadakozást. Ajánljuk magunkat mind urak, mind nemesek, hogy személyünk szerént lovagokkal, gyalogokkal készek leszünk felülni ő felsége mellé mentől jobban lehet; kérjük is ő felségét, hogy a győzedelmes hadakozást continuálja késedelem nélkül.

A hatodik articulust a mi illeti: Hogy ha olyan nemes személyek vagy városok találtatnának, kik hitetlenségnek notájában eshetnének, azoknak joszágok confiscáltassék, hoc declarato, hogy ha valamely nemes embernek vagy városnak pénzen vött szőlője vagy egyéb öröksége volna valamely urnak földén vagy határán, afféle örökségnek a pénze, a min vötték, ő felségére száll, de nem az öröke, az is ugy, ha a notoriusnak atyjafia nem volna; mert az atyjafia hozzá válthatja a fejedelemtől ha a földesur engedi. Ha pedig a földesur afféle notoriusnak donált volna olyan örökséget, nem ő felségére, hanem in donantem regrediál.

Ha pedig ő felsége birni akarja a pénzen vött örökséget és az ő felsége udvarbirái elhagynák parlagulni, és az olyan szőlőkot három esztendeig negligálnák mivelni: a földes uraknak szabad legyen

pénz letétel nélkül hozzá nyulni. De mig miveli, tartozzék a dézmájával, (ha más megveendi és mivelendi) a földes urának és egyéb proventusával; ugy pedig, ha nem szabados az örökség. Ha pedig a földesur ő felségét nem akarná patiálni, szabad legyen a földes urnak pénzét letenni, a mint vötték volt az örökséget, mert a proprietas a földes uráé.

Ha valamely vármegyebeli atyánkfiai találtatnának olyak, kik ő felsége hivsége mellé akarnának jőni, és azoknak az ő felsége alattvaló vármegyékben jószágok volna, de az ellenség miatt nem jőhetnek, és alattomban azért országunknak és ő felségének igazak, addig mig ő felsége hada felérkezik, azoknak jószágok ne confiscáltassék. A kiknek pedig jószágokat eladta vagy eligérte volna (ugy mint hiveknek, igazaknak) abból is módot keressen ő felsége, hogy restituáltassék.

A mi a hetedik articulust illeti: Miért hogy a szabad városoknak Isten segitségéből jobb része ő felsége hívsége mellé hajlott, kiknek lovok barmok ugyan megmaradt, — kik mellé rendeltettenek Szathmár-Némety, Nagy-Bánya és Debreczen — azokat illeti az álgyu alá való barom és szekér adás. Az urak, nemesek, jobbágyoknak a két féle hadak miatt mind lovok barmok elveszett, az álgyu alá való barommal és szekerekkel régi szokások szerént nem tartoznak.

A mi a nyolczadik articulust illeti: Minthogy országunk igen megromlott a két féle had miatt, ő felsége zabolázza meg a vitézlő rendet, hogy az élés hordók, kalmárok és mindenféle kereskedők szabadon járhassanak, és rendeljen ő felsége élésmestert a mely varmegyékből lehet; a tábor élésből meg ne fogyatkozzék, hogyha az élésnek ára megadatik, kinek gondviselésére rendeljen ő felsége bizonyos élésmestert.

Hogyha a hajdu vitézek malmokat elvagdalnának, a féléknek kezek elvágattassék; a kik pedig falukat szántszándékkal égetnének, azok megégettessenek.

A hidak és útak mindenütt megcsináltassanak. Debreczen, Várad, Kálló contribuáltassék, azonképpen Báthor, ha a régi privilegium szerént valamelynek exemptioja nincsen.

Országul könyörgünk urunknak ő felségének azon: Minthogy Sáros vármegyebeli atyánkfiainak házok és minden örökségeknek

jobb része az ellenségtől tűzzel emésztetett meg, ő felsége az eperjesieknek házokat ugy mint hitetleneknek nekik adja, hogy épülhessenek romlásokból, és a kik okai a hitetlenségnek a városbeliek közül, az olyakat méltó büntetéssel büntesse meg.

Az élés hordó szekeresektől se vámot, se harminczadot ne vehessenek.

Ezt is végezte az ország: hogy az ur és nemes rend, a mely vármegyékben derékképpen lakik, onnan tartozik személyében felülni ő felsége mellé, de más vármegyékben való házaitól nem tartozik személyétől lovast bocsátani, hanem csak jószágától a vármegyéknek felvetése szerént.

A mi illeti a tisztviselő és egyéb féle esztendős szolgát, similiter et inhabiles: abból accomodálja az ország magát a régi constitutiohoz, és a szerént üljenek fel és vitézkedjenek a nemesek.

Item: A mely jószágot urunk ő felsége valakitől olyantól, a ki sem némettel együtt ellenünk nem hadakozott, sem országunknak vagy ő felségének ellensége nem volt és nem vétett, ez disturbiumban elfoglalt vagy elfoglaltatott, eladott és eligért volna is, azoknak a kiktől elfoglaltatott, megadassék. A kiknek pedig pénzek, marhájok elvétetett, akarmi névvel neveztessék, vagy várban vagy városban, vagy pedig falukon, azok a híveknek ex facto megadassék, ha ugyan vannak. A kik pedig azon hitetlenségben maradnának, ő felsége szabad azokkal és azoknak joszágokkal marhájokkal.

A mely olyan híveknek pedig jószágokat ő felsége valakiknek eladta volna, avagy valamely hatalmas elfoglalta volna ez disturbiumban, és azok ez jövendő pünkösd napig meg nem eresztenék, in nota perpetuae infidelitatis convincáltassanak, kivevén azokat a jószágokat belőle, kiket ő felsége a szolgáló rend köziben osztott volt; hogy most azok oda fel hazánknak szolgálnak, és nincsenek az országban, mig a had viszsza jő és ő felsége újabban végez velek, legyenek exemtusok az articulustól, hogy valamiképpen a szolgálattól meg ne idegenedjenek országunknak nagy kárával. A hol pedig elvött pénzeket, marhájokat, a kiknél jelen volna és meg nem akarnák adni, az olyan contumáxok in minori potentia régi országunknak törvénye szerént, et insuper in refusione damnorum dupli convincáltassanak. Mely contumáxok ellen minden vármegyék-

ben levő vice-ispánok, statim et de facto solummodo ad primam certificationem, exmissionalis nélkül csak házoktól is, abscissis omnibus juridicis remediis, kimehessenek és exequálhassanak; ha a vice-ispánoknak engedetlenek lennének, a főispánja minden vármegyéinek segitséggel lehessen.

A mely czímeres nemesek városokon laknak, azok is tartoznak a vármegyével együtt felülni személyek szerént; hogy ha nem akarnák cselekedni, azoknak a czímer-levelek corruáltassék, és ezután ne élhessen nemességével — kivevén Debreczent belőle, kinek erről privilegiuma vagyon, és tartozzék az ország előtt producálni.

Végezte eztis az ország: hogy az urak és nemes személyek udvarházokra és majorokra, azonképpen az egyház-rendek házára, semmi féle vitézlő rendnek ne legyen szabad szállani feje vesztése alatt; a kik pedig cselekednék, megtalálván a generalis kapitánt, kit ő felsége rendel, az articulusnak rendelt büntetésével irremissibiliter büntesse meg.

A keresztyén prédikátoroknak, kik evangelicusoknak mondatnak, az holott azelőtt quartát adtanak, ott ennekutána is quartát, az holott decimát, decimát adjanak régi szokásunk szerént.

Végezte aztis az ország: hogy urunk ő felsége minden végházaiban főrendek közül bizonyos kapitánokat rendeljen, nem hajduk közül, hogy inkább a végházak táján való uraknak és nemeseknek jószágok ne pusztittassék.

Kassában is ő felsége rendeljen az urak közül egy generalist, mely igen szükséges volna.

A mi az ő felsége utolsó articulusának kivánságát illeti: Noha az országnak nagy pusztulása vagyon, mindazonáltal hogy ő felségének is jobb alkalmatossága lehessen a hatalmasok compescálására, megigértük ő felségének az ezer kék gyalogot esztendeig megtartani, kik ő felsége mellett continue legyenek. Mely ezer gyalognak az öt százát rendeltük hogy az vármegyékben lakozó urak és nemesek és minden rendek tartsák, kiknek megtartására mind ő felsége, mind pedig urak és nemesek joszága hasonlóképpen rótassék meg.

A más ötszáz gyalogot a szabad városok a melléjek rendelt városokkal együtt, ugymint: Debreczennel, Szathmárral, Néme-

tivel, Bányával és Váraddal tartsák meg. E városokat a tizenhárom szepesi városok segitsék meg; de hogy ő felsége bizonyosabb gyalogokat fogadhasson, az ezer gyalognak fogadására az ország az ő részéről és a városok is ő felségének készpénzül adják kezéhez.

Minthogy ő felségének is hasznosabbnak itéljük, az országnak is jobb, végeztük: hogy a máramarosi sónak százát három forinton, mint régen járt, most is adják.

Ezen is könyörög az ország ő felségének: hogy ő felsége a lengyel királyhoz és a respublikához bizonyos követeket rendeljen, mert az is igen kivántatik, miért hogy sok nyomorusággal és háborgatással illettetnek az ő felsége hívei a lengyelektől.

Végeztük azt is: hogy a szökött jobbágyok, mind várakból, városokból és minden helyekből a holott találtatnak, a szökött szolgák az szerént, mindjárást a régi szokásunk szerént és törvényünk tartása szerént megadassanak mindenektől. Ha mely városnak pedig ez ellen privilegiuma vagyon, producálja és abban tartassék.

A mely nemesek városokba futottanak volna és végházakban volnának, tartassanak meg régi szabadságokban.

Ha ennekutána akárminemü renden levő vitézlő népek közül valamelyek szentegyházat feltörnének, avagy fertőztetnének, azok megégettessenek.

Ha valamely hajduk találtatnának, kiknek sem zászlójok, sem kapitányok, sem ő felségétől, sem generalis uraktól levelek nem volna, azok megfogassanak és megbüntettessenek.

Miérthogy a káptalanok requisitorok nélkül nem lehetnek, végezte azt az ország: hogy Homonnai Bálint uram a leleszi conventben két nemes személyt és egy notariust rendeljen, kik az Ungvármegye előtt és ő nagysága előtt megesküdjenek, azonképpen a szepesi káptalanban rendelt két nemes személy és egy notarius az ott való vármegye előtt. A jászai conventben azon szerént.

A leveleknek taxája mind az ő felsége cancellariáján, mind káptalanokban, e mostani időhöz képest fizettessék. Mikor pedig csendesb állapotba jutand országunk, az régi királyok szerzése szerént és országunk rendtartása szerént exigáltassék.

Mi azért tekintvén minden renden levő hiveinknek méltó és igaz törekedéseket és kivánságokat: ez feljül megirt, minékünk mutatott articulosokat szórul szóra vétek és fogyatkozás nélkül leiratván,

minden részeiben javalloltuk, acceptáltuk, erősitettük, és azoknak megtartására kegyelmes engedelmünket adtuk, és a mi fejedelmi szónkra igérvén magunkat, hogy mindeneket, valamik az articulusokban irván vannak, minden punctaiban és részeiben mind magunk megtartjuk, mind pedig minden rendbeli alattunk való hiveinkkel megtartatjuk. A mint is acceptáljuk, erősitjük és javalljuk ez mi levelünknek erejével és bizonysága által. Datum in Libera Civitate nostra Cassoviensi die vicesima *) mensis maji, Anno Domini millessimo sexcentesimo quinto.

1605. májusnak tizenhetedik napja tájában ilyen csuda dolog esik. Apádfalvánál az égből mint egy nagy hordó füst szállott alá, és a apádfalusi erdő meggyulott, a nagy nyers fák és a föld is füstölögve égett közel két hétig; ugyan ekkor az égben ágyulövések és trombita szók hallattanak, nagy seregek láttattanak. A nagyságos Báthori István Kis Farkas nevü fő szolgáját elbocsátá látni az apádfalusi erdőre, és égve találta, és nagy csuda dolgokat látott és hallott. Egy ősz emberrel is beszélett, ki azt mondá Kis Farkasnak: a te uradnak alamisnálkodási kedvesek az Isten előtt, de menj el haza, és mond meg uradnak, hogy a mely titkos bünben él, térjen meg, mert hamar időn meghal. Közvélekedés, hogy angyal volt.

A reliquiákat testamentomában átok alatt az ecclésiának hagyá, hogy deákokat promoveáljanak, rabokat szabadítsanak és szegényeket tápláljanak; de Forgács Zsigmond és Dóczi András violálák a testamentomot.

1605. 25 julii kilencz és tiz óra között estve a tekintetes és nemzetes Nyir-Báthori István Ecsedben meghala. Ötszáz esztendőnél több ideig durált ez familia. Az ősz embernek izeneti igy bételjesedék. Ez Báthori Istvánt az Isten sokféle ajándékival látogatta volt. Az igaz religionak articulusit fundamentum szerént jól tudta, bibliothecában igen gyönyörködött, költségével esztendőnként a religio propágálására és oltalmazására sokakat promoveált. Hatalmat, becsületet és nervust is a mellé Isten neki elegendőt adott. Országot, nemzetséget, mindenek fölött pedig az ecclesiát és igaz keresztyénséget igen szerette, és egy szóval: fuit acerrimus fidei et libertatis

*) A fenidézett hiteles példányban e törvény kiadása napja 25. májusra van téve; ezen kivül a lényegben különbség nincs.

patriae defensor. Kiért sokan hazánknak gonosz akarói noha csak veszteg ült a keresztesi harcz után várában, igen tartottanak tőle, és sem hazánk ellen, sem az ecclesia ellen sokáig derekason az ő virusokat nem merték nyilván kifakasztani; a mikor pedig Jakab János által kiönték is, az ő hasznos tanácsából orvosoltaték meg a felséges Bocskai István fejedelmünk által.

1605. A felséges Bocskai István Erdélybe megyen, és Medgyesen ország fejedelmévé választaték.

1605. 9 octobris Báthori István eltemettetik a Báthori-templomban. Báthori Gáborra száll Ecsed vára. A fejedelem Bocskai István is ott lőn a temetségen, kijővén Erdélyből minden hadaival.

1605. 12 octobris a Zemplén vármegyebeli nemesség személyek szerént felülvén, Lyszkára szállának, várván a fejedelmet hogy általkeljen a Tiszán Patak felé.

1605. 14 octobris Bertzelnél csinálának hajókra hidast, ott kele által a fejedelem. A hadakat penig Lutznál költözteté által, és Filekre bocsátá fel az országot meghajtani.

1605. Esztergom várát a töröknek adják meg a németek a magyarok boszszuságára. Homonnai Bálint Érsekújvárat lőteti és ostromoltatja.

1605. 26 octobris hallók, hogy Érsekújvárat, Lévát és egyéb várakat a németek megadának a magyaroknak.

28. octobris a fejedelem Patakról Szerencsre ment, onnan a Rákos mezejére, és 12. novembris a vezér basa a török császár akaratjából, (ki Bocskai Istvánt hitvös atyjának fogadta vala) a g ö r ö g c s á s z á r k o r o n á j á v a l m e g k o r o n á z á, és megajándékozá a ráczországi koronával 13. novembris. Egy botot és kardot is külde a császár a fejedelemnek, negyvenezer forintra becsülik a kettöt. Láttam és kezemben is volt Tokajban mind kettő, mikor a fejedelem testét Erdélybe vitték temetni—Rimai János komornyika Balthasar Burja mutatta meg.

1605. 14 die novembris Váczról a koronázat után a fejedelem a korponai gyülésbe megyen.

Rákóczi Zsigmond erdélyi gubernatorrá tétetik Erdélyben.

1605. Midőn Korponán az országgyülésében a pacificationak conditioit és postulatumit disputálják: az idő alatt a császár tanácsa commissariusokat bocsát Komáromba, kik titkon elküldék Caesar

Gált Budára Aly basához, hogy tractát inditson a magyarok nélkül a törökkel, és mindenféle igéretekkel és adományokkal a törököt arra birja, hogy a magyar nemzettel kötött frigyet elbontsa.

Summa legationis magnifici Caesaris Galli (itali) *a spectabilibus et magnificis* ***Ernesto et Joanne a Molarth****, et* ***Adolpho ab Althan****, commissariis caesareis, ad illustrissimum Aly bassam Budensem, Comaromio expediti; continens replicationes et responsa cum eodem bassa, ultro citroque habita, fideliter ex lingva turcica, propriaque ipsius bassae, ex ore legati raptim excipientis, descriptione translata.*

Quoniam dictus internuncius dominorum commissariorum Caesar Gallus, non expectatis literis salvi passus et publicae fidei, ex improviso et temeritate se Budam contulit, humaniter nihilominus ab illustrissimo Aly bassa, nunc pro tractatu isto pacis, a supremo vezirio cum plena instructione et authoritate relicto, exceptus, ac in hospicium deductus, tandem solenniter in aulam Budensem ad bassam introductus, primum literas credentionales commissariorum praesentare jussus est; tandem summam breviter bassa his verbis denotavit.

Scripta ipsius bassae translata ex turcico.

Domini commissarii Principales Comaromio haec scribunt:

Nos cum proceribus ac magnatibus regni Hungariae, cumque serenissimo rege Bocskaio, totum pacis negotium in optatum perduximus finem — Stephano Illyésházio nobis pro obside dato, quem jam nostro caesari misimus — cum ipsis omnes pacis conditiones finaliter et integre conclusimus, restat tantum pacis nobiscum incundae ratio. Magnificis Dominationibus vestris puram hac in re veritatem scribimus et Internuncium misimus, qui quidquid loquetur, nostra verba sunt, et quidquid concluserit, idem est, ac si nobiscum conclusissent. Hoc et his similia clare scribunt.

Respondet bassa ad literas credentionales commissariorum.

Serenissimum regem et principem Dominum Bocskaium, universosque et singulos regni Hungariae proceres et magnates, et omnes ipsi subjectas provincias potentissimus et invictissimus imperator noster, in manum, potentem suam protectionem, et curam singularem accepit, ac firmissimo jure jurando fideliter ac diligenter eosdem protecturum ac defensurum obsignavit. Ad nuda ac simplicia verba vestra pacem vobiscum inire non possumus; ut de his certiores—quae vos dicitis—fieri queamus, a serenissimo domino rege Bocskaio, literas sigillo et manus propriae subscriptione firmatas adferri, et ex fidelissimis a latere ipsius dominis consiliariis, qui nobiscum huic tractatui intersit, praesentem esse necesse est, cum quo collatis consiliis, communibus votis et suffragiis, ex ipsius voluntate et nostra censura, de pacis conditionibus concludemus.

Pacem porro omnimode in optatum finem jam esse perductam, multis juramentis et variis coloribus verborum legati confirmarunt. Ad quae omnia nihil ille respondit, praeter verba prius a nobis recensita.

Iterum proponit legatus germanorum.

Nunc—inquit—exercitus caesarei numero et apparatu sunt instructissimi: a sacratissimo Papa, a duce Florentino, et ab Imperio multa auxilia, una cum ingenti pecuniarum summa advenere, ac pro capto Strigonio Pontifex romanus summa animi indignatione est commotus. Rex Poloniae nobiscum est. Frater carnalis regis Daniae in castris adest. Aut oblatae paci consenties, aut tu vinceris. Multus ab utrinque sangvis effundi debet, ac plebs misera funditus deleri, aliud nihil effiicietur. Nihilominus noster Caesar ad pacem foedusque vobiscum ineundum animum suum induxit, ob idque per nos, si vobis placuerit, hanc legationem instituit.

Respondet ad haec Aly bassa.

Potentissimus et invictissimus — inquit — imperator noster neque sumptibus, neque militibus subsidiariis indiget, ac neutrum eorum

ab quoquam flagitat, quin alios quos convenit, tam sumptibus, quam copiis auxiliaribus juvat. A tanto temporis spatio, quod scitis, vobiscum, et quos tu enumeras, simul cum omnibus bella gerimus, cum vires gentis hungaricae vobis fuerunt adhuc adjunctae; ac si ita sors tulerit, in posterum etiam eodem modo belligerare vobiscum non recusamus. Cum a vobis arx Strigoniensis capta est, binis vicibus triginta millia hominum in oppugnatione amisistis; nobis vero Deus est misericors, etiam si rex Poloniae vobiscum consenserit — is semper manibus nostris subjectus est — quid vos nuper cum decem millibus cozacorum adjuverit? Bonam regni ejus partem in pulverem et cinerem redegimus. Si his similia quaerere perrexerit, plura etiam inveniet.

Replicat legatus germanorum.

Quod proceres Hungariae se vobis subdidere, causa ejus haec fuit. Cassoviae antea pro negotio religionis controversia quaedam suborta fuerat, sed cum illi a religione majorum suorum et parentum radicitus imbuta nequaquam discedere voluissent, imo in illa pertinaciter se indurare contenderent: caesar noster hoc ubi animadvertit, requisitus a proceribus et magnatibus regni, hanc illis culpam jam condonaverat, illisque in gratiam receptis, omnem controversiam sedaverat; sed interim videntes hungarorum primates, tam indesinentem unius post alterum cladem et mortem, atque ditionum suarum ac miserae plebis tantam calamitatem, quae a Bocskaianis hajdonibus illis quotidie inferebatur, et quod efficax maledictio in his omnibus sacratissimi nostri caesaris eos apprehenderit, ne unicum quidem verbum Bocskaio proferre concessum est, sed unanimi consensu omnes simul ad fidelitatem nostri caesaris iterum redierunt.

Respondet Aly bassa.

Ecquidnam mali quaeso, inquit, proceres Hungariae a potentissimo imperatore nostro passi sunt, ob quod turbati, aversa facie rursum ad vos defecissent? Aut quo metu quave timoris causa perculsi sua vobis rursum colla subderent? Sin autem de magnatibus nunc primum demortuis loqueris, ii tales fuere, qui post cursum prosperae duntaxat fortunae se converterunt, nunc vobis, uti sors temporis

ferebat, se adjungentes, quos Sigismundus Bathori violenter in verba vestra jurare cogens, vestro se subdiderunt imperio. Talium vero mors in emolumentum potentissimi ac sacratissimi imperatoris nostri et serenissimi regis Bocskai prosperos successus, laetioremque eorum progressum peropportune contigit.

Nunc autem omnium, quae in hisce confinibus sunt, arcium, invictissimi imperatoris nostri, militumque stipendia in illis merentium, supremus capitaneatus meae fidei est commissus, in quibus plus quam viginti millia selectorum et expeditissimorum militum sub imperio meo relicta sunt; quantiscunque auxiliaribus copiis serenissimus rex Bocskaius indiguerit, severissime mihi in mandatis datum est, quod ad primam requisitionem ipsius, praesto illi sim, suppetiasque feram. Ac insuper hoc momento — ut videtis — supervenit cursor a supremo vezirio, qui quinque millia tartarorum et duo millia janizerorum advenisse mihi certo adtulit; praeterea versus Cassoviam etiam nova auxilia denuo expedivimus.

Proponit iterum legatus germanorum.

Quia—inquit—video illustrissimam dominationem vestram, de confecta cum serenissimo rege Bocskaio pace prorsus dubitare, ego, quo majorem verbis meis fidem adhibeat, formam etiam et modum proferre possum, quibus de pace inter nos terminata conventum fuerit. Regnum namque Transylv. imperator noster Bocskaio tradidit, cum quo etiam ipse contentus est, reliqui Hungariae proceres in prioribus suis locis et conditionibus permansere. Coronam, quam nuper illi supremus vezirius dedit, nostro imperatori misit; regiam dignitatem, quam affectare videbatur, post se posuit, ac talem conatum voluntatemque prorsus deposuit, atque sicuti antea, nunc etiam servitio imperatoris nostri se addixit.

Replicat bassa ad haec isto modo.

Ast — inquit — nequaquam tu mihi persvadere poteris, quod verbum serenissimi domini regis Bocskai semel ore prolatum, ac tam potentissimo et invictissimo imperatori nostro, quam etiam

illustrissimo supremo ejus vezirio promissum, duplex et dubiosum esse queat; siquidem nullum ipsius postulatum coram invictissimo imperatore repulsam patitur, quin tam de sumptibus, quam etiam copiis auxiliaribus praesto illi sit. Cum autem tot pulcherrimorum regnorum adeptione ad tantum regiae dignitatis fastigium ascenderit, ac cum invictissimo imperatore nostro foedere constanti, paceque durabili connexus, eum tutorem ac protectorem habeat: quomodo ego verbis vestris fidem adhibere possim, suam Serenitatem tam sua sponte, ac sine omni rationabili de causa, manum vobis porrexisse, perpendens identidem, quantis injuriis, damnis et calamitatibus Tua Nos Serenitas affecerit; et quod sola Transylvania funditus toties eversa deletaque, relictis hisce regni Hungariae fertilioribus et populosioribus ditionibus, contentus foret? Sicque dimisso exercitu et armis depositis, collum rursum vestro jugo subderet, nisi in memoriam fortassis revocaverit, quanta scilicet beneficia vobiscum hisce diebus praestiterit; quasi vero tam frigidae memoriae sua Serenitas esse poset, ut immemor sit facinorum et cladium vestrae genti a suis illatorum. Et quod majus est: factu impossibile arbitror, quod tanta bona adepta, nisi inevitabilis necessitas coegerit, manibus suis extorqueri patiatur.

Videns autem Caesar Gallus pacis conditiones jam esse perfectas turcis nequaquam persvaderi posse: aliis technis rem aggredi tentavit, et sic dixit.

Noverit—inquit—illustrissima Dominatio vestra, gentem hungaricam tam esse infidam et inconstantem, quod quidquid cum suo naturali ac solenniter coronato rege fecerit, multo magis vobiscum — videbit vestra illustrissima Dominatio — hoc ipsum factura est. Ideo illustrissimam Dominationem vestram obnixe peto, ut ipsis posthabitis, pacem nobiscum inire dignetur, et quidquid a nobis postulaverit, ea sine fuco et defectu nos praestituros spondemus; et his dictis ad genua manusque procumbentes obsecrarunt et obtestati sunt — addentes— solummodo nos, inquit, cum illustrissimis Dominationibus vestris ac gente turcica pacem inire queamus. Quidquid injuriarum et calamitatum gens hungarica vobis intulerit, debitores earum vobis nos

esse, ac in manibus retinere nequaquam patiemur, duplicem pro una quaque vindictam de illis sumpturi.

Nam ut uno verbo vestra illustrissima Dominatio rem totam capiat, sibique persvadeat, nunquam ex utraque parte pax certa et constans constitui et permanere poterit, neque hic tumultus opportune sedari, quamdiu inter nos gens ista hungarica in hoc statu permanserit.

Bassa ad haec respondet.

Potentissimi — inquit — ímperatoris nostri nostrumque omnium jusjurandum genti hungaricae praestitum tale est: quoadusque ipsi a nobis secessionem non fecerint, neque nos offenderint, interea nobis nedum ipsis nocere, sed ne malam quidem cogitationem contra illos concipere praesumemus.

Homini in vita, fide ac religione juramenti nihil praeclarius esse poterit. Vos gentem hungaricam tam in religionis libertate violastis, quam aliis etiam bonis privastis. Sub invictissimo et potentissimo imperatore nostro septuaginta duarum nationum diversis legibus et religionibus utentium homines reperiuntur, ex quibus nulla gens in sua religione turbatur. Nos hungaris nihil injuriae inferre conabimur; si ipsi nobis nil tale merentibus injuriam fecerint, a Deo ipso, justo omnium judice, dignam vindictam recipient.

Replicat iterum legatus germanorum.

Credat — inquit — illustrissima Dominatio vestra, Bocskaium regem jam dudum fidelitati nostri caesaris se addixisse, vel his rationibus: Nam cum primum arces et praesidia annis superioribus christianorum armis e vestris manibus recuperata, ab hungaris restituenda petivistis, variis ipsi tergiversationibus et dilationibus usi, nequaquam vos voti compotes fecerunt; nec mirum, siquidem ne in posterum quidem vobis ea restituent. Praesidium Novae Arcis, quod Archiepiscopale dicitur, ex voluntate et concessione nostra hungarorum manibus assignatum est, quod tamen nunc quoque in

nostra potestate habemus. Thomas siquidem Bosnyák ejus praesidii praefectus, caesari nostro se subjecit, et ut semel dicam, certissimum est, hoc praesidium nostrum esse. Ipsi vero ejus modi arces et praesidia turcarum manibus dein habita, nunquam vobis restituere volunt, nos autem ea omnia, quae a nobis antea fuerunt possessa, iterum restituemus; saltem modo pacem nobiscum constituere non dedignemini.

Bassa ad haec respondit.

Praesidia — inquit — de quibus loquimini, laus Deo sit, nunc omnia nostrae jurisdictionis sunt, et invictissimus imperator persvasum habet, nostro ea imperio subjecta esse. Cur igitur esset necessarium, eadem a vobis vel petere vel accipere? Caeterum ut causa earum arcium vel tantillum nos a fide semel hungaris data recedamus, nulla voluntas nobis est. Quod si Valentinus Homonnai et Thomas Bosnyák vestri regis fidelitati se addixerunt, gladius potentissimi et invictissimi imperatoris nostri super illos aeque ac super reliquos hostes erit. Cum tamen nos certo certius sciamus, Valentinum Homonnai dies noctesque aequalem in omnibus occasionibus nostro imperatori, nobiscum operam navare, eamque semper fidelissime praestiturum firmissimo multoties jusjurandi sacramento se nobis obstrinxisse. Sed brevi videbitis, quod quidquid nobis tam de foederis et amicitiae inter nos initae ratione, quam de negotio arcium coram nobis dicitis, omnia in confusionem faciei vestrae redundabunt.

His acceptis, ad talem se viam legatus germanorum convertit.

Spondeo — inquit — ego illustrissime bassa, nomine dominorum commissariorum, quod quocunque die de pacis conditionibus inter nos convenerimus, finibusque regni Hungariae turcarum et tartarorum subsidiarios exercitus eduxeritis, omnes arces et praesidia, quae antea potentissimi imperatoris vestri fuerunt, nunc autem in nostra potestate habemus, omnes eas et singula illico manibus vest-

ris resignabimus. Hoc autem anno efficiemus, ut imperator noster, vestrum imperatorem in filium sibi adoptet genuinum. In cujus testimonium, donativam illi pecuniam, videlicet marsupialem, seu pro minutis expensis ducenta florenorum millia, quae jam Comaromii deportata nobiscum habemus, mittet. Sin illam parvi aestimabitis, ducentis addemus adhuc alia quinquaginta millia, vel si etiam illis contenti esse nolueritis, summam trecentorum millium florenorum plenarie potentissimo imperatori numerari parati sumus.

Illustrissimo domino supremo vezirio, quaecunque a nobis antea honoraria seu donativa annuatim data sunt, dabuntur etiam in posterum. Propter Deum et fidem vestram, animarumque vestrarum salutem rogamus, pacem nobiscum ac foedus ineatis tam justis bonisque conditionibus:

Excursiones et velitationes militum mutuo in confinia in posterum ne sunto; arces et praesidia sive aperto marte, sive occultis et dolosis stratagematibus miles nequaquam capiunto.

In confinibus et toto imperio viatoribús quibuscunque liber aditus et reditus permittunto.

Negociatores et mercatores cujuscunque nationis, ad extremos usque imperiorum et provinciarum omnium fines libere ac sine impedimento peragranto, suasque pro lubitu negociationes exercento.

A germanis nullo unquam tempore molestiae et injuriae turcis inferunto, sed ne pilus quidem capitis alicui ex vestratibus cadunto.

Imperator noster, vestrum imperatorem paterno amore, hic vicissim illum filiali honore invicem colunto et amplectunto.

Aeternum foedus, perpetuaque tranquillitas inter utrosque nostrum pangunto, quod in omne aevum permanento.

Respondet bassa.

Invictissimus — inquit — et potentissimus imperator noster sive incumbat illi bellorum necessitas, sive non, singulis tamen annis, tot azprorum millia expendit, quot quinque aut sex millia mulorum bene oneratorum portare possunt. Quae ergo necessitas—inquit — tam invictissimo et ditissimo imperatori, ad tantam, quam offertis pecuniolae summulam incumbit, ut fidem semel Serenis-

simo domino Bocskaio datam violaret? Absit hoc a nobis, fidem ne nos quidem, nedum invictissimus imperator noster venalem unquam habuimus! A pactis et promissis semel cum sua Serenitate factis et conclusis, ne latum quidem ungvem discedimus, et — ut jam aliquoties dixi — resolutionem super hac re vobis, dedimus. Si pax vobis cordi est, et foedus nobiscum pangere vultis, ad serenissimum dominum regem Bocskaium ite, litteras suae Serenitatis sigillo et manus propriae subscriptione roboratas adferte Si suae Serenitati ita placuerit, ut communiter de pace concludatur, nos etiam vobiscum paulatim suis modis conveniemus.

Addit Legatus germanorum.

Ergo—inquit—si tanto rigore, illustrissima Dom. vestra nos ad Bocskaium dirigit, rogo saltem, ut ad illustr. dominum supremum vezirium certum aliquem nuncium expedire liceat, per quem animum etiam ipsius his de rebus tentare modus detur.

Respondet bassa.

Illustrissimus dominus supremus vezirius me tali cum instructione hic reliquit, ut tam de pacis istius tractatione, quam etiam in aliis negotiis necesariis, totus a serenissimo rege Bocskaio pendeam. Itaque hac de re etiam absque scitu suae Serenitatis nequaquam vobis aut eundi, aut mittendi aliquem facultatem ad supremum vezirium concedere possum. Omnino igitur vobis, tam de hac, quam aliis de rebus, ad suam Serenitatem, siquid volueritis, eundum est.

Cum tributo tamen, ad inclytam potentissimi imperatoris nostrae portam ingredi volentes, prohibere difficile est — quod signanter animadvertit.

Paria literarum Aly bassae Budensis ad sereniss. principem D. D. Stephanum Bocskai datarum. Ex corrupto hungarico idiomate in latinum translata.

Serenissime Rex! In omnibus bonis, licitis et honestis rebus, officiosam amicitiae meae offero commendationem, tanquam

amico fratrique benevolo. A Deo maximo valetudinem optimam, prosperosque successus largiri, Serenitati vestrae precor!

Significandum porro Serenitati vestrae volui, quod lectis iis literis, quas per Ahmet begum nuper ad me miserat, cum alias quasque res necessarias intellexi, tum vero, quod in illis de omnibus negotiis, quae in commune emolumentum inter nos agitantur, tam invictissimum et potentissimum imperatorem, quemadmodum illustrissimum D. supremum ejus vezirum, atque me etiam fratrem Serenitatis vestrae benevolum, post finem Comitiorum per certum internuncium certiores se facturam clare promiserit et scripserit, unde nos in posterum saltem modo futuros rerum eventus speculamur et expectamus. Magnificum vero dominum Ahmet begum, ex eo, quo erga Serenitatem vestram amore afficior, pro praecognoscenda ejus valetudine et incolumitate, quam visitandi gratia similiter etiam reliquorum spectabilium ac magnificorum dominorum primatum et consiliariorum, qui amici nostri sunt, ac insuper statum optimamque valetudinem universorum ejusdem exercituum sciscitandi, injurias praesentis frigoris et hyemis subire nil recusantem, ad eandem Serenitatem vestram, tanquam fratrem charissimum expedivi: praesertim vero, quo magis per eum singulis de rebus necessariis Serenitatem vestram certiorem redderem, datis in manibus hisce meis literis transmisi.

Qui non ita pridem a Serenitate vestra ad me reversus, post eum, quo huc appulisset, die sequenti matutina, literae Strigonio statim advenere; in quibus scribebatur, legatos regis germanorum duabus actuariis navibus Strigonium appulisse, Budam—inquientes—ad illustrissimam Dominationem vestram descendere volunt, eamque ibidem convenire, itineris ducem postulant, cum quo libere descendendi facultas illis praebeatur. Haec nostrates Strigonio ad me scripserunt. Nos autem illico ejusmodi actuaria navigia vicissím praeparantes, ecce! cum in procinctu profectionis stabant, terrestri etiam itinere literae sunt allatae, ad quas dum respondemus, interim de repente Caesar Gallus, cum aliis aliquot caesareanis capitaneis adfuit.

Quos secundum invictissimi ac potentissimi imperatoris nostri officiosam consvetudinem, ac in excipiendis legatis morem, ab antiquo usitatum, honorifice excipientes, et in hospitium deducentes,

tandem cum illis congressi sumus. Ubi de pacis negotio, magnificor. Joannis et Ernesti a Molart, et Adolphi ab Althan supremorum regis germanici commissarior. nomine literas nobis praesentarunt.

In quibus scriptum erat: „Serenissimum caesarem nostrum „cum potentissimo et invictissimo imperatore, ac serenissimo rege „Bocskaio, procerumque hungarorum universitate, de pacis negotio „concludendi ac determinandi, nobis plenam authoritatem dedisse, „eumque in finem expedivisse, ut cum serenissimo rege Bocskaio „et magnatibus hungarorum, de rebus omnibus necessariis jam „conferentes, Illyéshazius nobis pro obside missus ac datus est, qui „ad caesarem etiam nostrum transmissus.“

„E numero hominum nostrorum hunc capitaneum Caesarem „Gallum, loco nostri ad ill. d. vestram misimus, qui quidquid dixerit, „nostra verba loquetur, ac quidquid cum ill. d. vestra concluserit, „tantum est, ac si nobiscum concluderet“ — clare scripserunt: haud secus ut in prioribus literis, nullo modo, nullaque rei occasione habita, praeter omnem veritatem, qualia verba scripserunt, nunc etiam similibus machinationibus et technis rem aggressi sunt.

Ego vero Serenitati vestrae tanquam amicus sincere benevolus qualem resolutionem ipsis dederim, noster Ahmet beg cum tractatui interfuit cumque plura ibi longe negotia, quam ut praesentium literarum modulus capere possit, agitata sint, satius esse duxi, verbis Serenitati vestrae ea denunciare, quae omnia Ahmet begum fideliter referentem Serenitas vestra exaudiat.

Summa tamen earum, ut paucis attingam, haec fuit. Potentissimus imperator noster, a quo serenissimum donimum Stephanum Bocskaium ac proceres et magnates hungaros, totumque regnum Hungariae sub tutelam alarum suar. recepit, maximoque confirmavit juramento, se nequaquam praeter voluntatem et consensum ipsorum pacem vobiscum aut foedus constituturum. Vos autem asseritis pacem cum illis jam esse confectam, quod nos nequaquam credimus, verbaque vestra loco literarum sigillo munitarum haud quietare nos poterunt, donec serenissimi domini Stephani regis literae, certique ea de re commissarii ad nos venerint.

Etiamsi de constituendae pacis negotio vobiscum loquerer, aut de quibusdam admittendis annuerem, tamen nonnisi in praesentia

illorum finaliter concludere poterimus. Haec mea ad illos resolutio fuit.

Quod me Strigonium usque saltem conferrem, indeque duos aut tres ex nostratibus Comaromium expediam, aut vero ad illustrissimum dominum supremum vezirium mittendi vel eundi facultatem ipsis praebeam, anxie et obnixe sollicitarunt; ex quibus nullam pene conditionem admisi, sed vehementius inculcavi, quod si cum Serenitate vestra de pacis negotio conclusum est, literas et certos internuncios a Serenitate vestra mihi adferant.

Mi serenissime rex et amice! Reliquis de rebus necessariis ab Ahmet bego certior redditus, mihi amico Serenitatis vestrae sincere benevolo, quod optimum visum fuerit, vere ac uti se res habuerit, notum faciat.

Tractatus porro, quem in agro Pestiensi Serenitas vestra cum supremo vezirio habuit, optime eidem constat, quidquid Serenitas vestra eatenus dignum conveniensque arbitrabitur, nos etiam ea omnia pro rato firmoque habebimus.

Quinque vero millia tartarorum, quos ab illustrissimo domino supremo vezirio Serenitas vestra postulaverat, ad me Serenitatis vestrae amicum benevolum sua Illustritas transmisit, literasque simul ad Serenitatem vestram dedit; hos ergo exercitus ad qnas partes mittere debeamus, vestra Serenitas me reddat certiorem. Janizerorum etiam duo millia sua Illustritas misit, qui continuis itineribus adventum maturantes, brevi huc appellent.

Rogo Serenitatem vestram, ne Ahmet begum diutius ibi moram nectere patiatur, sed quanto ocyus poterit ad me remittat.

NOTA. A mely levelet Aly basa kiván vala Caesar Gáltul, a német császár Rudolphus II. és Bocskai István között véghez ment békességről (maga még végben nem ment vala a békesség, hanem arról csak tractában valának Illyésházi István által) lásd meg minemü mesterséggel akarák obtineálni, hogy azzal az basa előtt abutálhatnának. Ilyen levelet küldének azért Komáromból a commissariusok a fejedelemnek, minekutána Aly basától Caesar Gál által a fejedelemhez igazitatának.

Paria literarum ad serenissimum Principem a D. Commissariis Caesareanis datarum.

Illustrissime domine amice nobis observandissime! Salutis et officiorum nostrorum praemissa commendatione....

Ex nobis rescivit D. vestra illustrissima, in quo statu sit tractatio foederis, quam cum magnificis commissariis, Aly bassa et Habil effendi tractavimus, et certe nobis constat, quod plenipotentiam habeant, quae per hominem nostrum visa est. Post multos hinc inde tractatus, tandem negotium hoc eo pervenit, ut omnem bonum eventum, Deo favente, non dubitamus.*)hoc ea de causa Dominationem vestram illustrissimam certiorem reddere voluimus, cum promiserimus, nos nihil sine interventu dominorum hungarorum et praescitu Dominationis vestrae illustrissimae tractaturos esse, ac eadem, tam suae Serenitati quam nobis aliquoties scripserit, quod nihil magis quam tranquillitatem et quietem totius christianitatis optet, nec quidquam antiquius habeat; id nunc ex eo apparebit, si statim suos homines huc Comaromium cum omni plenipotentia, de quo eundem rogamus, in hoc negotio tractandi et concludendi miserit, praesertim ea de causa, cum aliqua perardua negotia cum ejusdem hominibus conferenda sint, quae nunc calamo committere non possumus. Quod si autem id ob temporis brevitatem fieri non posset, attamen speramus D. vestram illustrissimam literas nobis missurum, in quibus cum Caesarea Majestate se tractasse et conclusisse appareat, cum hoc in publicum bonum utrique parti vergat, et nullum tempus praetereundum sit; certo promittentes, hoc sine omni praejudicio fieri posse, ac de commissione domini Illyésházii non solum nihil detrahi, sed multo magis promoveri et inde argumentari, quod sicuti antea, ita et nunc omnia ex nostra parte sincere et candide tractentur. Nos autem promittentes, ad fidem, honorem et humanitatem nostram, quod homines suos omni honore excipere, nec non libere, pacifice et secure cum omnibus adjunctis servitoribus, dimittere velimus. In

*) Super.

cujus rei testimonium has praesentes literas propria manu subscripsimus, et proprio sigillo nostro muniri fecimus. In reliquo D. V. illustrissimam feliciter valere cupimus.*) Datum in arce Comarom, 11. die decembris, anno 1605.

Ad omnia amicitiae officia prompti
Ernestus a Molarth,
locumtenens.
Joannes a Molarth.
Adolph ab Althan,
liber baro.

A fejedelem mature informáltatván a budai Aly basától mind a fölső levél által, mind Ahmet bék által; a commissariusok levelére ilyen választ ira és igy eludálá:

Responsio illustrissimi Principis ad superiores Commissariorum literas.

Spectabiles ac magnifici domini, amici nobis honorandi! Salutem et officii nostri commendationem.

Accepi literas D. vestrarum 11. die decembris Comaromii datas, audivi quoque hominem earundem cum dictis literis ad me missum. Quod igitur dominationes vestrae sciant se caepisse cum illustrissimo Aly bassa et Habil effendi potentissimi imperatoris turcarum commissariis de foedere tractare, et spem bonam affulgere negotii ad optatum finem perducendi, modo nos quoque commissarios nostros, qui tractationi intersint, quantocyus mittamus: Significamus dominationibus vestris, nos commissarios nostros, spectabilem ac magnificum Dominum Stephanum Illyésházi de Illyésháza et egregium Petrum Mladossovith ad sereniss. Dominum Mathiam Archiducem Austriae jam ablegasse cum certa instructione, negotium id apud suam Serenitatem tractandi. Cum igitur dubium non sit, quin quoque spectabilium ac domin. vestrarum commissionis authoritas a sua Serenitate

*) Oldalvást irva: P. S. Plura oretenus ex homine nostro ill. D. v. intelligere haud gravabitur.

depodeat, visum est nobis, non esse necessarium, ut alium in eodem negotio ad spect. ac magnific. D. vestras expediamus, ne id dupplici via dupplicique in loco, uno eodemque tempore tractetur. Quod si quae negotia alia ardua sunt nobiscum conferenda, poterunt ea si non literis, tamen fido alicui homini nobis perferenda committi.

Quod autem spectabiles Dom. vestrae cupiunt, ut eo casu, si ob brevitatem temporis nemo a nobis mitti posset, literas daremus, in quibus appareret nos, cum sacr. caes. Majestate tractasse et conclusisse: facere id quoque non pussumus, cum nihildum plane conclusum sit, appareant etiam num maximae difficultates. Persvademus igitur nobis, easdem vitio non daturas, quod Earundem voluntati morem gerere non possumus. In reliquo D. V. feliciter ac diutissime valere cupimus. Datum Carponae, 15. decembris, anno 1605. A bölcs Cato mondását követé a fejedelem:

Qui simulat verbis, nec corde est fidus amicus.
Tu quoque fac simile, sic ars deluditur arte.

Anno 1606. A török császár Uzen effendi csauzától egy csudálatos drága szép botot és egy gőrbe kardot külde; némely helyt rubintokkal, smaragdokkal szépen egészen megvoltak rakva és ékesitve. Negyven ezer forintra becsültetett ez drága szép ajándék.

1606. A sáros-pataki kapitány, a hires neves vitézlő Simoni György, Bodrog-Keresztúrban szállván a vármegye hadával és a pataki haddal, a Tokajban levő németekre igen szorgalmatosan vigyáz, és a kit kikaphat, lábáról elülteti. Sok izben Tokaj várát megnyargalja, igen serénykedik, a németekkel vitézül csatázik és igen ragadozza a kit kivül kaphatnak. Zsákmányra ki nem mernek jöni, megrémülvén tőle: és igy kibeszélhetetlen és hallatlan nagy éhségre juttatának.

1606. die 10 febr. Ruber György szót ad ki a várból, és Tokajt megigéri a fejedelemnek. Rácz György kapitány negyed magával mene bé a várba, hogy végezzen Ruberrel a vár megadása felől. Ugyan azon nap kijöve Rácz György a várból, más nap Kassára mene a fejedelemhez és az tractát megmondá. Titkon mindazáltal Rubert árultatásból ez a gonosz életü áruló Rácz György megbiztatta vala, hogy még tovább tartsa a várat, és talán mód leszen a megsegitésben. Mely árultatás azután ki tudódván, oka lön több

gonosz cselekedeteivel nem sok idő mulva a Rácz György megöletletésének és feje vételének sok istentelenségéért.

1606. die 11. febr. Ruber György a tracta alatt Tokaj várából másfél százig kibocsáta a németekben és ráczokban. A véneket, betegeseket, aszszonyiállatokat, gyermekeket és erőtleneket. (Rácz György tanácsa volt ez.) A magyar rabokat is, a kiket a község közül békaptanak volt, és eddig éhel meg nem holtanak vala, (mert éhség miatt ugyan sok magyar rab holt meg ott benn a tömlöczben) kibocsátá, csak azért, mintha ő nagy jóakarója volna a magyaroknak; maga azzal csak azt intendálja vala, hogy az ő kibocsátott felei békével maradnának, kiket a magyarok ugyan nem is bántának. Ezeket mind azért bocsátá ki a várból, hogy a maradék élést ne fogyaszszák, és hogy a vastagabb nép, a kész eleség mellett, a várat tovább tarthassa. Ugyan ekkor a magyar raboktól egy nagy táblán, melyet négy ember hoz vala, Tokaj várának hasonlatosságára, Tokajt nagy mesterséggel minden bástyáival, ágyuival, kicsináltatván, Simoni Györgynek—hogy vele megcsufolhatná—Keresztúrba küldé, ezt izenvén neki: „Ihon – ugymond — Simoninak kis Tokaj, vagy Tokajnak fia, lássa ha lakhatik benne! Én az anyjában lakom és azt senkinek nem adom.“ Simoni György ezt jóra magyarázta és Rubernek viszont azt izené: „Igen jó neven veszem Tokajnak kis fiát, mert valahova a fiu megyen, a jó anya is nem sokára megkeresi a fiát, és utána megyen.“ Ez okos felelet nem sok napok mulva rea teljesedék.

14. febr. a nagy éhségnek miatta egy bástyán való németek tizenhárman éjtszaka Tokaj várából mindnyájan kiszökének.

1606. die 15 febr. a betegeseknek, véneknek és erőtleneknek kibocsátása után, begyüjté Ruber György a várban maradott népet és ezt mondá nékiek: „Jó vitézek! im kibocsátottam a várból a kik csak haszontalanul költötték a kész eleséget. Immár azért ti semmit ne féljetek; mert még annyi élés vagyon a várban, a kit ti nem tudtatok, hogy fél esztendeig híven megtarthatjuk a császárnak a várat, és az idő alatt nem feledkezik el ő felsége rólunk.“ Az után elhivá őket magával, egy boltot megnyittata, a mely dugva tele vala búzával, és mondá: „Ihon vagyon jó vitézek, az eleség, ne kételkedjetek benne, és semmit ne féljetek!“ Megörülének azért az igen éhező németek látván a sok búzát, és kilencz órakor reggel mind a külső várban a bástyákon, mind a belső várban az ágyukkal két

izben örömet lövének. De nem lön állandó az öröm, mert midőn a búzához nyulának, hogy őrlenének benne és kenyeret késziteneének belőle, megláták hogy nem élhetnek véle, mert a susok féreg mind megette vala az székit, csak a héja és korpája maradott vala.

26. febr. megszorongattatván, megbúsulván és elepedvén a tokaji németek a szőrnyü éhség miatt, ismég kénszerittetik Ruber levelet irni a fejedelemnek, hogy Tokaj várát megadja jó conditiok alatt.

A németeknek Tokaj várában iszonyatos hallatlan éhségök.

Midőn Básta György megsegitötte volna Tokajban a némötököket az elmult felső 1605 esztendőben, és a várat az egész kőrnyéknek javával megtakaritotta és töltötte volna: Básta Györgyben veték reménységeket és elhivék magokat. Ez okáért örülni kezdének, hogy ők híven megtartván a romai császárnak Tokaj várát, nagy uraságra jutnának s vitézségöknek is hire örökben fönn maradna. Ez reménységtől viseltetvén és a várban minden jókkal bövölködvén, házasulni, vendégeskedni, lakoskodni, menyegzőzni kezdének sok szegénységnek siralmas veritékéből, melyet Básta György Tokajba takaritott vala az egész tartományból. De az emberben való bizodalom és a magok reménysége igen megcsalá őket. Mert elfogyván a közönséges rendtartás szerént való husféle eleség, ugymint szalonna, tehénhus, juhhus, tyúk, lúd sat. először a lóhusra szorulának, és két lónál több nem marada a várban, mind megevék. Másodszor elfogyván a lóhus, az ebhusra szorulának, és valamennyi ebek leve, a husát mind megevék. Harmadszor az ebek után a macskahusra szorulának, és valamennyi macska a várban volt, mind egyiglen megevék. Negyedszer az egerekre szorulának, és mint jó macska, az vala főbbmester, a ki hamarábban és több egeret foghat vala, mert az lakhatik vala jobban. Ötödször a puszta város helyre kijővén, mivel az elött a várost magok megégették vala, ha az udvarhelyeken régi hitván megrothadott törkölt találhatnak vala, nagy rettegéssel lopva a várba béviszik vala, megmosák, szárasztják, vagdalják, őrlik vala és pogácsát sütnek vala belőle, korpával elegyit-

vén azt eszik vala. Hatodszor valemennyi ökörbőr, lóbőr, juh és kecskebőr volt a várban, megfőzvén, mind megötték—a lenyirott szőrrel rakva volt a vár az megadáskor. Hetedszer, midőn az is elfogya, azután valamennyi hitván sarujok és czipellőjök volt, megfőzték és megötték. Nyolczadszor, a szemetekből és rakás ganéjokbol a hitván sarutalpat és egyéb dirib-darab régi hitván rothadt falat böröcskéket felkeresgették, megmosták, megfőzték és megették. Mert hogy megadták a várat, sehol az egész várban a szemetekben csak egy ujjnyi hitván bőrt sem találhattak volna. Kilenczedszer, az ökör, tehén, kecske és juh szarvát, lókörmöt, ökörkörmöt és egyéb oktalan állatok körmeit a tüzbe hányták, meglágyitották a tüzön, és valamig meglágyult, mind elrágták—még az fogok helye is mind ott maradott a harapás után a meglágyult szarvakon és lókörmökön — a mint a vár föladáskor a külső várpiaczon minden ember látta és egymásnak mutogatták. Tizedszer, gyermeket sütöttek meg. Tizenegyedszer harmadnapi eltemetett holt testet a földből kiástanak és megötték......

Emberi állat soha az ég alatt vajuttabb és elkampadottabb népet azoknál nem láthat e világon. Mert mindnyájon mintha esztendeig a phtysisben feküdtek volna, oly igen elapadtanak testökben. Ha a fejedelem kegyetlenséget akart volna üzni, kevés ideig mind éhel megölethette volna őket a várban; mert egy jó félmarokni lenmagot három ezüst talléron adtanak. De kegyelmesen cselekedék a fejedelem vélek......

1606. 4 martii a fejedelem Ruber György kivánságára ismét commissariust bocsáta Tokajba, kivel beszéle Ruber György.

5. marti három németet bocsáta Ruber Kassára a fejedelemhez, hogy a vár megadásának conditioiról végezzenek. Három fő ember magyar mene bé a várba is zálogul. A németek a conditiokban imez dolgokat kivánák: 1.) Hogy senkitől semmi injuriájok ne légyen. 2.) Hogy semmi marhájok tőlök el ne vétessék. 3.) Hogy békével elbocsáttassanak haza Németországba. Ez conditiokat a fejedelem nékiek kegyelmesen megengedé.

1606. 17 martii sok halogatás és várakozás után Ruber György kénszerittetik Tokaj várát megadni a fejedelemnek 10 órákor reggel. A fejedelem commissariusi voltak Czobor Mihály és Simoni György, a sáros-pataki kapitány. Először bémenének a várba a feje-

delem kek haczéri kék zászlóval, és a belső vár kapuja eleibe állának két renddel, a tárogató sípot örömmel fujják vala és dobolnak vala. Azután bémenének a commissariusok és azokkal együtt az egyházi rend. Ruber György a külső kapun belől két rendben állatta volt a beteges, vájutt lánczokat fegyveresen, maga pedig a porkolábokkal és egyéb tisztviselő főemberekkel elől áll vala; az orálása és a commissariusok replicálása után a várat a fejedelemnek és az országnak resignálá, melynek bizonyságára a főporkolábtól a vár kulcsait elő kérvén, azokat Czobor Mihálynak a fő commissariusnak kezébe adá. Azután a belső várba bémenének, az várt „Te Deum Laudamus"-sal és imádsággal consecrálák, és inventálának a várban.

1606. 22 martii 11 órakor reggel, Ruber György Tokaj várából kiméne, és mihelyen Ruber ő maga a Bodrogon általkelvén, a pázsitra kihága, ottan a magyarok a várban az ágyukkal örömet lövének A németek birták Svendi Lázár megvételétől fogva negyvenegy esztendeig, egy holnapig és mintegy két hétig.

1606. 16 martii Illyésházi István a fejedelemhez Kassára haza érkezik Bécsből a követséggel, és a pacificationak exemplarát alá hozá a fejedelemnek és az országnak. De a fejedelem és az ország nem akará acceptálni, mivel nagy ambiguitas vala benne, hanem ismét másodszor nem sokára ugyan Illyésházi Istvántól fölküldék, hogy a pacificatio megjobbittassék: „De Libertate religionis et Templorum" — mert addig a fegyvert le men teszik.

1606. 16 aprilis Illyésházi István Kassáról Tokajba mene a várat meglátogatni, és ismég Kassára viszsza mene, hogy Bécsbe menne a pacificationak megjobbitásáért.

1606. 8 maji fogtanak meg Kassán két németet, kik éjtszaka árkokat ástanak, és puska porral töltötték meg az árkot, kanótot csináltanak melléje tüzesen, hogy a por egynéhány helyen fellobbanván, a várost elhányja. Az ágyukat is az Czeig-házban megtöltvén, a Homonnai Bálint szállására általellenben szögezték volt, hogy a mikor az oda hivattatott vendégségben leeadő urak, a fejedelemmel öszve, legvigabban mulatnának, akkor kisüssék reájok az ágyukat, és mind ott veszeszszék őket. De az Ur Isten nem engedé és megnyilatkoztatá. A ki fő volt ez practikában, az elszaladott; a más két

practikást pedig, a fölső hostáton ágyura ültetvén és megkötözvén, ellőtték és izenként szakadoztanak.

1606. Buda várát a menykő másodszor megüti, a por a bástyában tőle meggyuladván, a bástyának nagyobb részét elveti, törököt is sokat hánya fel. A bástya köveit Pest városa felé hányta.

1606. 9 augusti haza juta Illyésházi István másodszor Bécsből Kassára a fejedelemhez és akkor hozá alá a bécsi pacificatiot, a melynek continentiája szerént az ország megbékélék Rudolphus császárral. Mely bécsi pacificationak tenora igyen következik.

Bécsi Pacificatio.

Exemplar Viennensis reconciliationis cum Hungaris factae 23 junii, anno 1606, *excussum Pragae, typis Othmarianis.**)

NB. Acta haec superiora, iterata sunt mense septembri anni 1606. et confirmata sunt, atque ad majorem primi articuli „De religione“ declarationem, hoc in specie additum est: ut hae tres confessiones: Romano-Catholica scilicet, Lutherana et Helvetica absque omni impedimento in toto Hungariae Regno exerceri possint.

Rudolphus császár diplomája, melylyel az országot assecurálá hitivel, hogy a Bocskai támadásáért, és az ellene támadásban esött violentiákért és injuriákért soha sem ő maga, sem posteritása nem vindicál, hanem örök amnestiában, feledékenységben hagyja a fejedelemnek és az országnak postulatuma szerént, alias az ország a pacificatiora semmiképpen nem menne.

Diploma Assecuratorium.

Rudolphus secundus, divina favente clementia, electus Rom. Imp. semper augustus, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Sclavoniae etc. Rex, Archidux Austriae, Dux Burgundiae, Marchio Moraviae, Comes Tyrolis etc.

Quoniam nos ad instantiam et devotam supplicationem fidelium nostrorum praelatorum, baronum, procerum et nobilium regni nostri Hungariae decrevimus, cum omnibus rebellibus et adversariis nostris

---

*) Olvasható a „Corpus Juris“ 1751. évi nagy-szombati kiadásában a 613 és következő lapokon.

in regno Hungariae, nec non in partibus Transilvaniae coustitutis et existentibus veram et synceram pacem facere, concordiamque stabilire: ideo nos ex innata nobis clementia, ex regia item et paterna affectione moti, omnibus et singulis baronibus, magnatibus, nobilibus, militibus, clientibus, nec non cujuscunque alterius status et praeeminentiae vel conditionis hominibus, in regno nostro Hungariae atque etiam in Transylvania commorantibus, gratiam dandam et faciendam duximus in hunc modum: Quod omnibus et singulis baronibus, nobilibus, militibus, clientibus et aliis praetitulatis et haeredibus illorum universas violentias, quas a 15 die octobris Anni Domini 1604. usque modo hinc inde patrarunt et commiserunt, oblivioni benigne concedimus, ita, quod vel ratione erectionis banderii et insurrectionis contra Majestatem nostram et alios fideles nostros, diversarum pugnarun et conflictuum, excursionum, ablationum, omnium denique caedium, rapinarum, spoliorum, castrorum interceptionum, necnon civitatum, oppidorum, possessionum et villarum occupationum, generaliter vero universarum violentiarum sub hoc tempore factarum et patratarum, nulli hominum cujusvis status, conditionis, ordinis et praeeminentiae hominibus, demtis in Tractatu exceptis, quidquam omnino imputetur; sed cuncta de plano et simplici obliterentur et annihilentur, et nullo unquam tempore, quovis exquisito modo et colore, neque Majestas nostra, aut successores nostri legitimi reges Ungariae, nec ipsi damnificati regnicolae ad invicem, palam vel occulte, in vel extra judicium, per eos vel per alios, possint propterea vel impedire, aut aliqualiter aggravare; quin imo hi omnes et universi, super suis factis, intra praefatum tempus commissis, a quibusvis actoribus, causidicis et litigantibus tam in, quam extra judicium liberi penitusque absoluti sint et habeantur; nec eos quivis judex ordinarius judicare valeat aut praesumat quovis modo. Siqui etiam ex praedictis Bocskaio adhaerentes Ungariae quaevis castra, fortalitia, munitiones sponte vel invite manibus hungarorum tradidissent, aut assumto sibi exterorum turcarum auxilio, Majestati nostrae, aut hungaris, aut etiam vicinis provinciis damna intulissent, nec non liberas civitates, fodinas, oppida, villas, possessiones, census, taxas, vel proventus quovis nominis vocabulo nuncupatos percepissent et pro se usurpassent, aut cusionem aliquam monetae fecissent, sint sicut supra dicti superinde quoque absoluti. Ita tamen, ut Tractatui supe-

rinde confecto omnino satisfiat, et ubi aliquis eorum de praemissis quovis modo resiliendo, contra nostram Majestatem in futurum rebellizare niteretur atque vellet, tunc nos cum praelatis et baronibus nostris consiliariis, simul et conjuncti, non autem divisim, juxta regni nostri jura et antiquas consvetudines, prout qualitas rei exiget, punire talem valeamus; spondentes atque promittentes omnia praemissa et singula eorum eis, et quibuslibet eorum et ad ipsos pertinentibus, heredibusque et posteritatibus illorum universis, pure et sincere, sine omni dolo et fraude aliquali bona fide et inviolabili mediante firmiter observaturos. In cujus rei fidem et testimonium hasce nostras literas manu nostra subscripsimus, et regio nostro sigillo, quo tanquam rex Ungariae utimur, munivimus. Datum in arce nostra Pragensi 24 die mensis septembris, Anno Domini 1606. regnorum nostrorum Romani tricesimo primo, Hungariae et aliorum tricesimo quarto, Bohemiae vero anno similiter tricesimo primo.

Rudolphus Secundus.

Franciscus Nagy-Mihályi.

A minemü difficultása volt a fejedelemnek és az országnak a religionak szabadsága felől, az első articulusra való homályos resolutioból: azt igy complánálá és arról ilyen assecuratoriát ada az országnak a felséges Mátyás herczeg, a császári méltóság plenipotentiariusa, a fejedelem és az ország postulatuma szerént.

Assecuratoria

Serenissimi Archiducis Austriae.

Nos Mathias, Dei gratia Archidux Austriae, Dux Burgundiae, Comes Tyrolis et Goristiae etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes etc. Recognoscimus et notum facimus, quod cum spectabilis et magnifici Stephani Bocskai de Kis-Mária, eique adhaerentium hungarorum ablegati et nuncii in Tractatu cum ipsis proxime concluso, super quorundam articulorum correctione, additione et explicatione scripto singulari, die nona hujus mensis septembris oblato supplicarunt, ob certas vero causas illis expositas, hujusmodi correctionem, limitationem aut additionem Tractatus hic jam conclusus et a sua Majestate confirmatus amplius non patiatur; Ideo nos

ea omnia, quae praeter paragraphum ultimum articuli primi in medium adduxerunt, ad proximam Diaetam revidenda, explicanda et complananda remittimus; prout in hoc, etiam domini ablegati ex rationibus supra memoratis quoque consenserunt. Quod vero praedictum paragraphum in verbis: (Absque tamen *) usque ad finem — non mala fide adjectum esse; sed ut utraque pars in eorum religione, usu, exercitio et templis non turbentur. In cujus rei testimonium has litteras propria nostra manu subscripsimus, et sigillo nostro communiri fecimus. Datum 25 die septembris, Anno Dni 1606.

Mathias m. pr.

Franciscus Nagy-Mihályi.

1606. A Lippán lakozó ráczok, kik az előtt Lippát elárulták és töröknek adták vala, levágák a Lippában levő törököket, és Lippát a fejedelemnek megadják. Világos-várát és Solymost is megadák.

1606. A felséges Bocskai István, nézvén Magyarországnak és a magyar nemzetnek megmaradására, sok okokért a török császár és német császár között húsz esztendeig való frigyet és békességet szerze. Mely dolognak bizonyságára Kassán és Tokajban 20. die novembris örömre kilövék az ágyukat. A két császárok között való confoederationak tenora és conditioi vagy articulusi imigyen vannak, végeztetvén a Sytvatorokban Anno 1606 die 11. mensis novembris, ipso die b. Martini Episcopi.

Articuli Conclusionis Pacificationis inter Turcarum et Romanorum Imperatores. **)

Nos Joannes a Molarth, liber baro in Reineck et Trosendorff, Sacr. Caes. Reg. Mattis consiliarius bellicus, supremus capitaneus Comaromiensis et supremus praefectus tormentariorum in confiniis

*) Megolvasandó a bécsi békekötés I-ső t. czikkének 2. §-a a Corpus Juris idézett lapjain.

**) Oldalvást irva: Haec reperiuntur de verbo ad verbum in libello rubro impresso. ..... Ez lehetett oka, hogy iróuk e békekötést csak kivonatilag ismerteti. Egyébiránt láthatni azt a Corpus Juris fenemlitett kiadásában egész kiterjedésében a 619—650 lapon.

Suae Mattis, Adolphus ab Althan liber baro in Gonspurg et Munsterheim, Sacr. Caes. Reg. Mattis consiliarius bellicus, supremus praefectus tormentariorum campestrium, et gubernator exercitus Sacr. Caes. Reg. Mattis, comes Georgius Turzo de Bethlenfalva; perpetuus comes Comitatus Arvensis, dapiferorum regalium in Hungaria magister, Sacr. Caes. Reg. Mattis consiliarius, Nicolaus Istvánfi de Kisaszszonyfalva, janitorum regalium in Hungaria magister, Sacr. Caes. Reg. Mattis consiliarius, Sigefridus a Kolonits Sacr. Caes. Reg. Mattis partium Regni Hungariae Cis – Danubianarum generalis capitaneus, Christophorus Erdődi de Erdőd, perpetuus comes Montis Claudii, Serenissimi Archiducis Mathiae cubicularius, ad tractatum pacis designati commissarii; ac per illustrissimum Principem, Siculorum Comitem, ac partium Regni Hungariae Dominum ad tractatum ejusdem pacis delegati: Stephanus Illyésházi comes Comitatus Trencziniensis et Liptó, Paulus Nyári de Bedegh, Michael Czobor de Czobor-Szent-Mihály et Georgius Hoffman.

Adjuk ez mi levelünknek jelenvoltával mindeneknek tudtára, hogy minekutána a mi kegyelmes urunk és fejedelmünk, második Rudolphus Isten engedelméből a felséges romai császár, Németországnak, Magyarországnak, Csehországnak, Dalmatiának, Horvát- és Tótországnak királya között, és a hatalmas második Murates, harmadik Mehemet meghalt császárok között, a török részről megszegetvén a békeség, had támadott, és az mind a mostani hatalmas Achmates török császár idejéig tartott: Ugyan azon fejedelmek azért, szánakodván a sok szegénységnek ennyi ideig való, ugy mint tizenöt egész esztendeig különb különb féle egymás szerencsékkel continuáltatott hadak miatt való nyomoruságokon; és akarván azoknak a több alattokvalóknak is nyugodalmat és csendességet szerzeni, a hadaknak tulajdon való háborgatásából valamennyire elméjeket elforditották, és ő felsége császár urunk, a mi királyunk, a fölül megnevezett commissariusokat és követeket, a hatalmas Achmates török császár penig a tekintetes és nagyságos Aly basát, Buda várának főhelytartóját és gondviselőjét, Habil effendit a fő kadiát választották, kik sok tractálások és egymás között való szólások után, végtére a következendő békességnek conditiójára, mind a két felől erősen megtartandókra jutottak.

1. Hogy mind a két császárhoz a követek elérkezvén, mostan

mindjárást ugyan azon követségben, egyik a másikat apjának, a másik penig a másikat fiának fogadja.

II. Hogy minden irásokban, levelökben és látogatásokban tisztességesen procedáltassék, és egyik a másikat császárnak nevezze, ne királynak.

III. Hogy a tatárok is és egyébféle nemzetségök a békességben béfoglaltassanak, és mig a békeség tart, semmi kárt a keresztyén országokon ne cselekedjenek.

IV. Hogy a két fejedelem között legyön a békeség minden helyekben, főképpen Magyarországban, és ahoz eleitől fogva tartozandó tartományokban és egyéb országokban, tartományokban és provinciákban, mind tengeren mind szárazon, a kik ő hozzája tartozandók, és béfoglaltassanak minden országok, az austriai házhoz kötelesek. És ha a Spanyol királylyal is békeséget akarnak szerzeni, ellent nem tartanak benne. etc. etc.

Ez békeség szerzésével cselekedé a fejedelem, hogy minden nemzetségeket kirekeszte Magyarországból, kik Európanak minden részeiből és Azsiából is, mint hadakozásnak szérűjére ide gyülekeznek vala, és az országot és nemzetet rontják vala.

1606. die 22. novembris, Váradot a németek a fejedelemnek megadják és kimennek belőle.

Propositiones

A Serenissimo Principe et Domino Stephano, Dei gratia Hungariae, Tr nsylvaniaeque Principe et Siculor. Comite, pro bono publico in Conventu ad 13 *diem decembr. anno* 1606 *Cassoviae indicto, Statibus et Ordinibus regni discutiendae extradatae.* *)

Praefatio.

Miért hogy soha oly hoszszu és kemény hadakozás nem lehet, kinek végre békeségre nem kelletött menni; söt gyakorta a hadak azért inditatnak és viseltetnek, hogy magoknak az emberek

*) Öszszevetendő: Katona, „Historia Critica Regum Hungariae" Tom. 28. Stirpis Austriacae Tom. 9. pag. 632.

azzal az elviselhetetlen inség alól szabadulást szerezvén, állandó békeségre jussanak: Nem külömben mi is az elmult esztendőkben, először — ugy vagyon — csak magunk életünk oltalmáért, annakutána közönségesen hitünknek és régi törvényünknek, megrontatott szabadságunknak helyére állatásáért egész országul, egyenlő értelemből, nyilván való kéntelenségből fegyvert kellett volt fognunk; kiben a hatalmas Isten látván méltó és igaz igyünket az ő tisztessége mellett, csudálatosképpen sok jó szerencsékkel megáldván bennünket, csak hamar viszontag mind a két félnek szivét arra vitte és inditotta, hogy mind ő felségök egyfelől, mind mi másfelől az ellenséges fegyvert letennők, meglévén hitünknek és régi törvényünknek régi állandó és bizonyos szabadsága; viszontag az előbbi egyességre és békességre szállá(nk) a közöttünk elvégezett conditiok szerént, melyeket a mult kassai gyülésünk után a nemes országnak tőlünk való kivánsága szerént, ultro citroque miképpen tractráltunk legyen, és most micsoda karban legyenek—gyüjtöttük öszve ő kegyelmöket—hogy azokat voltaképpen értvén, lássák mind hitünk és szabadságunknak restitutióját, és azt is, minthogy tizen négy esztendőktül fogva a két császár között való hadakozással láttuk csak a mi hazánk pusztulását és romlását, kivántuk volt, hogy a mi békeségünkkel együtt a török császárral való békéllés is egyszersmind menjön véghez, miért hogy a mi hazánk közbejárt és azt is Isten segitségéből véghöz vittük; értse a nemes ország, mint ment legyön a két császár között való békeség véghöz, és a melyek még hátra maradtanak ez állapotnak helyére hozásában, arrolis egyenlő értelemből minden jót végezzön.

I. Propositio.

Először e tractatusban minthogy sok disputatioknak kellett ultro citroque lenni, a kassai ez előtt való gyülés után, kétszer is kelletött Bécsbe követünket felküldenünk. Mert először a minému resolutiokat hozott volt Illyésházi uram, noha mindenestül a nemes országot arra nem convocálhattuk, de tanácsinkkal és itt környül való vármegyék és szabad városok követeivel megruminálván, oly difficultásokat láttunk benne, kiknek megjobbitásaért újabban felküldvén, legutolszor azon állapodott meg a dolog, hogy Mátyás

herczeg ő felsége Assecuratoriát adott róla, kit a nemes országnak megmutattunk, hogy ott fenn a következendő generalis Diaetán mindenben ex consensu dominorum regnicolarum complanálja. Intjük azért a nemes országot: a conclusiokat renddel elővevén, most végezzenek bizonyost felöle magok javára és szabadságoknak örökös állandóságára, mit kellessék ott fenn ő felségekkel és mi módjával complanáltatni, hogy innen fölmenő követeknek lehessen arról teljes és egyenlő értelemből való tanuságok. Holott nekünk ugy tetszett, hogy mind az első, harmad, nyolczad, kilenczed, tized, tizenkettődig és tizennegyedik articulusokban vannak complanálásra való difficultások. A magunk személyének contentálásáról való irásban pedig, minthogy annál is sokkal több akadályok láttatnak, ha tetszik a nemes országnak, éppen az az irás hagyassék ki, hanem csak az irassék róla, hogy a minemü Diploma császár ő felsége és mi közöttünk emanáltatott, mind a két fél csak arra legyen köteles, valamelyek abban irva vannak és azon kivül semmire se.

Kivántuk ez előtt is, most pedig annál nyilvánosabban kivántassék, hogy nem csak a pozsonyi gyülésben Anno 1604. a religio szabadsága ellen végezett articulus deleáltassék, hanem eleitül fogva akármely királyok gyülésében, decretumokban, constitutiojokban emanáltatott articulusok,expresse kiiratván,in perpetuum pro cassatis, invalidatis et annihilatis habeantur.

Harmadszor noha nyilván látjuk azt, hogy a fizetetlen hadak miatt e kevés idő alatt a nemes ország felette sok károkat vallott, ki miatt minden rendek—el hittük—keseredett szivel is vannak, de minthogy hitünknek, lelkiismeretünknek, azonképpen régi törvényünknek szabadsága minden aranynál és drága marháinknál följebb becsültetik, sőt azért a maga életét is ember le szokta tenni, ezennel penig a szent békesség alatt és csendességben afféle kárainkról mind elfeledkezünk: szükség a nemes országnak azokról a hadakról, kik szabadságunknak megkereséséért életeket nem szánták letenni és fegyverökkel igazán szolgáltanak hazánknak, ez után

is hálaadóképpen emlékezni, és minden eddig való kárt, boszszut elfelejtvén, sem titkon, sem nyilván, sem törvénynyel, sem törvény nélkül azért senki boszszuállásra ne igyeközzék. Sőt legyön gondja arra a nemes országnak, hogy a korponai gyülésben lött végezés szerént, a mi tőlünk adattatott kegyelmességünkben — a nemességben megtartathassanak, és valakik a Tiszán innen a mi birodalmunk kivül maradnak is, mind fizetésre s mind tisztre és a vitézlő rendben akarmi becsületes állapotra előmenetelök lehessen. A kik mi alattunk lesznek, azokra minekünk hálaadó tekintetünk levén, mostani csendesen való leszállitatásokról is a nemes ország gondolkodjék illendőképpen és deliberáljon bizonyosan.

IV.

A hadakozást penig minthogy egyenlő értelemből ordináltuk a nemes országgal, igéretünk tartotta, hogy semmit ország hire nélkül nem cselekeszünk, noha a békeségnek véghöz vitele után szorgalmaztattunk a váraknak, kik mi birodalmunkban és kezünkben vannak, resignatiojára, és immár commissariusokat is denomináltunk Mátyás herczegnek ő felségének, kik kezébe kelletnék ország számára a várakot bocsátanunk; de még eddig egyet is azokban nem resignáltunk, — akarjuk azért a nemes országnak megjelenteni, hogy a bécsi végezés szerént immár ennekutána a végházakat és a birodalmat, mind tul a Dunán s mind innen resignálnunk kelletik.

V.

Minthogy méltó és igaz okokból tartjuk, hitünk és törvényünk szabadságáért ő felségök ellen eddig való hadakozásinkat, és ahoz képest szabad akaratjából minket választván a nemes ország fejedelmévé magának, mind addig is meddig a birodalmat ő felségének nem resignáljuk, az országnak választott, szabados és törvény szerént való fejedelmének tartván magunkat, szükségesképpen minden adományunknak, inscriptionknak, dispositioinknak, és akár micsoda legitime emanáltatott leveleinknek, örökösen állandóknak kell lenni, mint legitimus Princeps leveleinek; alioquin azoknak invalidálásával, ha a mi eddig való fejedelemségünk invalidáltatnék:

consequens, hogy a nemes ország is, kik minket fejedelmekké választottanak, notába esnék. Ki hogy ne legyen, szükség ő kegyelmeknek serio gondolkodni és concludálni felőle.

VI.

Nyilván vagyon az is, hogy nem utolsó támasza a respublikának megmaradásának a szomszéd országokkal való erős confaederatio, bár idegen nemzetséggel legyen is; mentül inkább, miért hogy a sok hadakozás miatt, és a sok körülöttünk való hatalmas nemzetségekből álló szomszédoknak huzása vonása miatt, ennyére elfogyatkozott legyön a mi szegény magyar nemzetségünk ő magában: semmi nagyobb erössége nem lehet, az egymás között való egyességnél és szeretetnél. Azért noha a Tiszán tul való darab föld Erdélylyel együtt, más fejedelemség alá láttatik szakadni; de a minemü hittel való kötelesség Erdély és Magyarország között mostan köttetött, felette hasznos és szükséges, hogy az örökben fönn maradjon, ugy, hogy egyik birodalom alatt való is más fejedelemnek személyéhez köteles ne legyön. De az országok egymás között és abban való respublikák egymás javára és oltalmára kötelesek legyenek, és minden ellenségök ellen tartozzanak egymást megoltalmazni. Kiről nem ártalmas söt szükséges leszen, hogy a következendö generalis diaetán articulus irassék erről, és hitlevél is keljen egymás között. Az erdélyiek is abból hasonlóképpen cselekedjenek.

VII.

Szabad választásából adván reánk a nemes ország Szerencsön a fejedelemséget: ugyan ekkor praescribált ő kegyelmök nekünk titulust és subscribálásnak formáját is. Mostan penig immár a békeségnek több módjai között ő felsége adván nekünk titulust: In Principem Sacri Romani Imperii, Transilvaniaeque creáltanak, Partium Regni Hungariae Dominum et Siculorum Comitem appellaltanak. Az ő kegyelmök hirök nélkül az előtt nekünk adott titulust letenni nem akartuk, és mostan a nemes ország eleibe támasztjuk: ha az eddig való titulust, kit ö kegyelmök adtanak, letevén, a másikat, kit ő felségök adtanak, felve-

gyük és usurpáljuk; vagy hogy ennek is a birodalomnak resignálásával együtt kellessék változni.

VIII.

Az ott fönn való gyülésre válaszszanak ő kegyelmök oly hazája szerető atyánkfiait, kik valóban a közönséges jóra nézendő dolgokat tudhassák forgatni. Ne is szánjuk költségünket, hanem azok feles számuk legyenek, hogy voxxal is ne superálhassák őket, és a minek fundamentumát itt felvetik, instructiojok legyen arról a nemes országtól, hogy semmiben azokból hátra ne álljanak.

IX.

Az erdélyi fejedelemség, minthogy a nemes országnak egyenlő értelméből, mostan a Tiszáig Tokajjal és régtől fogván Tokajhoz tartozó minden joszágokkal, Beregvármegyének egészen a Tiszán tul és innen való részeivel és ezökön belől, Szabolcs, Ugocsa és Szathmár vármegyékkel megöregbitetött és oda szakadott, és császártól ő felségétől is, ugy mint Magyarországnak koronás királyától örökben minden királyi igazsággal, hittel adatott diplomával nekünk adatott: kivánjuk a nemes országtól, hogy megemlékezvén ennek előtte ezön dologról, ő felségének mellettünk való törekedéséről, most is azoknak a részöknek örökben való oda szakadását ott fenn a generalis gyülésben articulusba irassák, és oda adatni confirmálják.

X.

Minthogy ez hadakozásinkkal régi szabadságát édes hazánknak és nemzetségünknek éppen helyére igyekeztük állitani, annak penig nagy része és fundamentoma a régi mód szerént áll, a Palatinusnak cum veteri et plenaria authoritate restitutiojából: emlékeztetjük és intjük a nemes országot mégis arra, ne mulassák el arra való alkalmatosságokat, hanem azt a következendő gyülésben solenniter eligálván, minden dignitásával igyekezzenek helyére állatni. Azonképpen melléje magyar consiliariusokat rendeljenek és a végházakba is magyar kapitányokat, tisztviselőket, hazafiait, nem adoptivusokat válaszszanak. Mert ha ezt a mostani jó occasiot elmulatják, és állapotjoknak elrendelését ha könnyen hagyják, mi mind Isten s mind embe-

rek előtt jó lelkiismerettel protestálhatunk, hogy mirajtunk semmi el nem mult. Áll azért csak a nemes országon, ha maga szabadságát helyére akarja állatni, most az ideje, holott a feltött czélt, kiért eddig hadakoztunk, az országnak és respublikának régi szép formáját épen helyére állatván, valamint magunkat ennekelőtte mi a nemes országnak igértük volt, annak minden részének megfeleltünk. Kiért a mi hasznos szolgálatunkról a nemes ország minden időben azután is háláadó jóakarattal emlékezhetik, és a mi általunk szereztetett, véghöz vitt jó és békeséges csendes állapotban sokáig floreálván, kicsinytől fogván nagyig, a mi hatalmas kegyelmes szabadító Istenünknek velünk egyetemben nagy hálákat adhat.

Rerum in vita

a Serenissimo Principe Domino Stephano Botskaio in Ungaria et Transylvania gestarum consignatio, descripta ex autographo ejusdem.

I. Anno Domini 1557. prima die januarii, qui inciderat in diem veneris, natus sum Claudiopoli, in arce veteri in captivitate, quam genitor, ob fidelitatem Austriacae Domui exhibitam perpessus fuit.

II. Ab ejusdem Domus Austriacae fidelitate armis Suae Majestatis pulsus frivola suspicione per generalem Cassoviensem Joannem Jacobum Barbianum comitem de Belgiojosa, die veneris movi ex arce Solyomkő, die secunda mensis octobris anno 1604.

III. Prima victoria obtigit die veneris apud Almosd, cum copias Joannis Petz obtruncari fecissem, 15 die octobris anno 1604.

IV. Prosequendo illam victoriam, fugato generale, Civitas Cassoviensis die veneris ad manus meas devenit 29. mensis octobris.

V. Postea Eperjes quoque die veneris 5. novembris deditionem fecit.

VI. Turcarum Imperatoris vexillum, clavam et frameam, die veneris adtulerunt Cassoviam 19. novembris.

VII. Primus conflictus cum Georgio Basta apud Edelin factus satis victoriosus die veneris fuit, ubi plures quam mille pedites amisit, 1604. 28 novembris.

VIII. Octingentos pedites capitanei Puchan in possessione Kuchin die veneris nostri invaserunt, qua incensa, pedites etiam coesi.

IX. Impressio facta est in Szathmár die veneris 14 januarii anno 1605. ipso die ex arce vox edita, et obsides traditi.

X. Deditionem arcis Filek die veneris 10 martii promiserunt.

XI. In Sebes, Kellemes, equites et pedites Kolonitsii die veneris profligati.

XII. Quartum praelium cum exercitu Georgii Bastae commissum in die Parasceves circa diluculum, quo die fortuna usi sunt milites ea, quod Georgius Basta coactus fuerit 10. hora Eperjesino cum fletu excedere.

XIII. Georgium Bastam Posonium usque exercitu meo persequente, validus conflictus ad civitatem factus, qui nostratibus fuit victoriosus, exusto etiam suburbio civitatis, die veneris.

XIV. Germani Trincinium die veneris 22. julii dediderunt.

XV. Die veneris discessi et perveni ad Principatum Transylvaniae Claudiopolim, ad locum nativitatis.

XVI. Adversarii ex Segesvár die veneris excesserunt, et eo die civitas ad manus meas devenit; illo die tota Transsylvania ab hostibus liberata.

XVII. Nova arx Archiepiscopalis die veneris dedita.

XVIII. Arx Huszt die veneris deditionem fecit, sequenti die germanis egressis.

XIX. Cum vezerio die veneris sub Buda conveni, ubi turcarum imperatoris missam coronam 11. novembris accepi.

XX. Arx Deva in Transsylvania die veneris dedita 11. novembris juxta scriptum Domini Sigismundi Rákóczi Transsylvaniae gubernatoris.

1606. die — — decembr. midőn lassan bizonyosan és nyilván kitudódék, hogy Kátai Mihály megétette méreggel a fejedelmet, a tanács urak közül a fejedelem némelyeket béhiva, és a dolgot consiliumra bocsátá, mit kellessék cselekedni? In intimo consilio azt találák: hogy mint áruló gyilkost meg kelljen fogni, és várakozásban kell lenni, mire megyen a dolog. E tanács után, egy éjszaka hirtelen mind felhivák az urakat a tanácsházra. Midőn az urak felgyülekeztenek volna, égő szövétnekökkel mindnyájan benn voltanak és nem tudák mi dolog volna. Azonban Kellemesi Mihály, a fejedelemnek egyik intimus consiliariusa szövétnekkel közikben mene és monda: „Urak! azt kérdem nagyságtoktul, mit érdemlene az az ember, a ki az

égen való fényes napot, melyet az Isten azért teremtett, hogy az egész földet világositsa, és a teremtett állatokat melegitő erejével nevekedésökben gyarapitsa és vidámitsa, az égből alá lopná, és világositó erejében megrontván, setétségre változtatná?" Az urak azt felelék: „Mivel mind ez világnak kárt tenne az olyan ember, igen szörnyü nagy büntetést érdemlene." Monda ismég Kellemesi Mihály: „Hát az olyan ember mit érdemlene, a ki jól tölt urát, kegyelmes fejedelmét, ki az egész országot a hatalmas ellenségtől Isten kegyelméből megszabaditotta, az Isten anyaszentegyházát megoltalmazta, az országot és a magyar nemzetet régi szabadságára juttatta mint édes atya, halálos méreggel megéteti és elveszti?" Az urak felelének: „Az is hasonló szörnyü büntetést érdemel, mert egész ország ellen vétett." Mondának az urak: „Kicsoda az az ember?" Felele Kellemesi: „Kátai Mihály az, a ki azt cselekedte." Az urak mondának: „Bizony tehát méltó a büntetésre. Azért fogják mint árulót és vigyék fogságra." Ezután megfogák Kátait ugyan ott és fogságra vivék.

1606. die 29 decembris hora 5. matut. a felséges fejedelem Bocskai István, ki a magyar nemzetet — — — — megszabaditá, egy néhány hétig való betegeskedése után, meghala Kassán, midőn annak előtte Kátai Mihály egy néhány holnappal mérget adott volna meginnia egy kertben való lakodalomban. Ezen Kátai Mihály rendi szerént nemes ember vala, a Mislei joszágot birja vala. A fejedelem nem tekintvén közrenden való voltát és az ö érdemét, az uri renden való méltóság fölött magasztalá és cancellariusává tevé. Ez méltósággal nem elégedvén meg, hanem a felső grádust, az erdélyi fejedelemséget kivánja vala, melyet másunnan talán ugyan meg is igérték vala neki; abból colligálhatni, hogy mihelyen a mérget megadá innia Kassán a fejedelemnek Kátai Mihály, hire lőn — — n az étetésnek titkon. És noha még él vala a fejedelem, de tudván, hogy bevötte a mérget: az egész imperiumban kibocsáták a hirt minden felé, Bocskai Istvánnak halála előtt egy néhány héttel: „hogy megholt Bocskai István."

A felséges Bocskai Istvánnak meghalásáról.

Nota: *Irgalmazz Ur Isten immáron ect.*

Bátorság lelkemben felette nagy vagyon,
Noha sok fájdalom tagjaimban vagyon,
Testem sok kinokkal megterhelve vagyon,
Sok keserűséggel szivem rakva vagyon.

Kassa szép városa, legyen Isten hozzád!
Ki tisztességemet nekem oltalmazád,
Hűségedet hozzám mindenkor mutattad,
Én királyi székem meg nem rágalmaztad.

Szivem hasad rajta hogy tőled megválom,
Nagy keserüséggel tanácsid emlitem,
De ez földiektől nekem meg kell válnom,
Az halállal bizony ím majd meg kell vínom.

Kincses Erdélyország! futamjál előmben,
Légy vigasság nekem ily nagy gyötrelmemben.
Oh nagy Isten! s urak! hol vagytok igyemben,
Könnyebbséget, kérlek, tegyetek testemben.

Az én gyötrelmimet, intlek, lássátok meg,
Jaj a méreg miatt mert szivem hasad meg;
Tagom nyavalyától hogy nem nyughatik meg,
Jaj az én életem, hogy már nem halok meg.

Iszonyu kínomat palotám jajgatja,
Én kiáltásomat ágyas házam hallja;
Tagjaim gyötrelmét az ég is csudálja,
Ki volna az ember ki engem nem szánna?

Jövel jövel hozzám hamar én Krisztusom!
Lelkemet ezennel én néked ajánlom,
Bádjadt testem penig a földnek ajánlom,
Halálom óráján mindennek azt mondom:

Szerető fiaim, urak és köznépek!
Kik én halálomon mostan jelen vagytok,
Nagy jó neven veszöm ti szolgálattokat,
Kik nagy zokogással atyátokon sirtok.

Testem fájdalmakkal noha rakva vagyon,
De eszöm és elmém nyilván helyén vagyon,
Királyi koronám előttetek vagyon,
Tündöklő zászlomat tireátok bizom.

Vegyétek fel gondját, kérlek, országomnak,
Helyt adjatok, urak, az én intésemnek;
Ugy adjon jót Isten, urak, magatoknak,
Hogy megőrizzétek ti az országtokat.

A hatalmas Isten titeket megáldjon,
Én testemmel együtt Erdélybe bévigyen,
Minden utatokban szerencséssé tegyen,
Minden tanácsokban tiveletek legyen.

Nó, menj immár lelkem, jövel én Krisztusom!
Mert bádjadt testemet tovább nem tarthatom,
Te szent országodat add meg nekem látnom,
A nagy dicsőségben veled uralkodnom.

1607. Meghalván lassan az mérög bevétel után a fejedelem, Kátai Mihály a fogságban igen megbizá magát, azt kérdi vala: „Kicsoda foglya vagyok én? Ki tart engemet in arresto? Akarnám bizony megtudni, és gondot is viselek jövendőben róla.“ Azután titkon a császárnak leveleket ira és egyebeknek is, melyekben kéri vala a császárt, hogy küldene Mandatumot, hogy a fogságból mindjárást elbocsáttatnék. Azután titkon hivá egy fő szolgáját*) — — — — — — és committálá, hogy mentöl hamarább a leveleket vigye el, és ő felségöktől hamarsággal hozzon kedves választ. A jó ifju legény követ nem türheti, hanem a Malom-utczába tekint estve, madarától elbúcsuzni, hogy oly meszsze utra menne. A szépen szóló madár mint Delila, a nyájasság közben kiveszi belőle: hova menne,

*) A név nincs kitéve az eredetiben is.

mi dologban járna, és mikor indulna; igen fogadá, hogy senkinek meg nem mondja. Reggelre kelve a követ Kassáról elindula és utára eredvén Jászóra mene. Nem türheté a csácsogó szarka, hanem a titkot, házát nyomkodó és látogató hőseknek reggel ottan megmondá. Azok hitösek levén udvarhoz, Nyári Pálnak a dolgot titkon megmondák. Nyári Pál ex consilio a követ után elkülde estve Kassáról, és megparancsolá, hogy Jászón ott érjék és megfogván viszsza vigyék az udvar hadabeliek. Azok éjjel Jászóra menének, és megtudakozák a Kátai követének szállását. Reggelre kelve, elkészüle utára a követ, és a búcsuvétel után fölüle és elindula. A fejedelem szolgái mindjárt rajta lőnek, megfogák és mind levelestől Kassára viszsza vivék, honnan az urak sok titkokat megértének. Azután Kátai Mihályt, a meghólt fejedelem udvara népe egy hajnalkor a fogságból kihozá, igen mondja vala: „Mit csináltok vitézek? Ugy cselekedjetek, hogy jó legyen, mert bizony megbánjátok! A romai császárra tiltom magamat.“ Amazok mondának: „„El költél bizony arról!““ Midőn a piaczra érének vélle, a kő pelengérhez kezdének vélle menni. Eszében vevé, hogy elkölt a tréfáról; reménkedni kezde. Amazok mondának: „Jer elébb csak, majd elbocsátunk“. A pelengér alá vivék, és Gymes Ferencz azt kiáltá kivonván az kardját: „Nosza vitézek! tisztessége vesztett áruló az, ki e hitetlen árulót nem vágja.“ Elsőbben Gymes Ferencz vága, azután mindnyájan, izről izre a sokaság apróra elaprítá a fejedelem megétetéséért. Azután mintegy kilencz óra tájban a felesége öszvesöpörteté a sok ezer részre apritott testet a pelengér alatt, egy lepedőben fölszedeté és ugyan azon nap Kassáról kivivén, azután Mislén eltemettette.

A fejedelemnek megètetőjéről és annak büntetèséről való ènek.

Nota: *Rajtunk Istennek mostan nagy haragja.* etc.

Ha kérdi Isten, Kátai, te tőled,
Hol vagyon neked kegyes fejedelmed?
Mit felelsz arra? Mert azt elvesztötted,
Testéből lelkét méreggel kiüzted.

Te is azt feleld, mit Kain felele,
A barázdából mikor öcse vére
Fel kiált vala Isten eleibe:
Mi? nem voltam öcsémnek őrzője.

Haj te áruló! őrzője nem voltál,
Fejedelmünknek, de gyilkosa voltál,
Noha ő tőle nagyra méltóztattál,
De mindazokról háládatlan voltál.

Magyarországban nagyobb ur náladnál,
Nem tudom ki volt Kátai Mihálynál,
Tiszteddel mindent te fölül haladtál,
Fejedelmünknél becsületben voltál.

A mi kegyelmes fejedelmünk téged,
Érdemed fölött emelt volt fel téged,
Nagy urasággal látott volt meg téged,
Kit nem érdemlött volna meg személyed.

Csak nézte Isten, mit csinálsz, az égből;
Ha háladó lész hozzá ezekről;
Elfeledkezél régi jó tettéről —
Gondolatod lön fejedelemségről.

Mint jára Judás — ha olvastad volna —
Jól tött urának hogy lőn árulója?
Igaz példa ez, mert Szentirás mondja:
Önön maga lőn magának hohéra.

Tudd-e mint jára Mydás kevélységben?
Mikor Bacchus ezt tevé eleiben,
Hogy a mit kérne tőle szükségében,
Megadná neki teljes életében.

Telhetetlenség környékezé szivét,
És azt kivánná: valamire kezét
Ő ki nyujtaná, régi természetét,
Napnak elvenné arany fényességét.

Mikor Bacchus ezt tevé eleiben —
Ha valamihez Mydás király nyulna,
Elváltoznának azok mind aranynyá —
A Midás király azt megbáná vala.

Mert sem ihatik, sem éhetik vala,
Telhetetlenség ezt mivelte vala,
Étke aranynyá mert válik vala,
Ez áldást Mydás vissza adta vala.

Mydást azután Phoebus megcsúfolá,
Mert igen nagy szamár füllel látá.
Téged bizony kevélység szamárrá,
Tött vagy annál is oktalamb állattá.

Kevélység mit tőn kilencz kar-angyalnak,
A kik magokban felfuvalkodának,
Istenök ellen hogy tanácskozának,
Tudd-e? Mennyekből alá hányatának.

Ha forgott volna Biblia kezedben,
Mózes könyvének szintén kezdetiben,
Megláttad volna harmadik részében,
Mint jára Ádám nagyra nézésében.

Minthogy Istenné akar vala lenni,
Mind jót és gonoszt meg akara tudni:
Azért kelleték neki elváltozni,
Halhatatlanból halandóvá lenni.

Talám téged is Isten ő felsége,
Az ezer hatszáz és hét esztendőben,
Gyertya-szentelö havának végében,
Izenként nem tött volna be a földben.

De hogy éltödben jót és gonoszt tudtál,
A jót elhagytad és gonoszt forgattál,
Urad székében ülnie akartál,
Megérdemlötted azt, a mit találtál.

Ebben főképpen vétél Istenednek,
Annak utána minden feleidnek,
Vétél magadnak és te nemzetednek,
De summa szerént a magyar nemzetnek.

Hogy ily kegyelmes jó fejedelmünket,
Ugy mint mi nékünk tagunkat vérünket,
Ki által Isten jó egyességünket,
Megadta vala mi békességünket:

Csalárdul tőlünk elvesztéd méreggel,
Fog nélkül való élnek fegyverével,
Kiért tégedet sok élös fegyverrel,
Elapritának Kassán egy jó reggel.

Méltó nem voltál temetni a földben,
Hanem vadaknak hollóknak gyomrában,
Mindazonáltal testednek fölibe,
Egy verset irok emlékezetedre:

Én, ki magyar nemzet árulója,
Adtam uramnak mérget halálára,
Kátai, Mislén egy kis sirban,
Takarván fekszem sok ezer darabban.

Az ezer hatszáz és hét esztendőben,
Kegyelmes uram halála eszömben
Mikor forogna keserüségemben,
Szerzém ezeket a Maros mentében. *)

Az idvezült fölséges Bocskai Istvànnak, Magyar és Erdélyország fejedelmének szomoru halàlàról.

Nota: *A jó hitű ember széled ez világon* ect.

Mély álomba merült, oszloptul üresült,
Pusztaságra terült, gyalázatra került,

*) Öszszevetendő Huszti „Ó és Új Dáciá"-ja 247-ik lapjával.

Szemében veresült, szivében keserült,
Idejében vénhült, erejében gyengült —

Kőszivü magyarság! kiben a pusztaság,
Megrögzött a rabság, újult az árvaság:
Micsoda durvaság töled — — ország,
Ha most is vigaság dolgod és nyájasság?!

Szomoru ruhával, feketitett gyászszal,
Siralmas orczával, elholt ábrázattal,
Festett lobogókkal, keserves zászlókkal,
Nézd! az urak haddal, mint mennek bánattal.

Ama bévont hintó, és hat fekete ló,
Kit a sok udvarló körül vött, sok zászló
Valjon mire való? Bezzeg sok a jajszó!
Nem nyerit csak egy ló, s mind sir a sok báró.

Csendes szép lépéssel, alázatos szinnel,
Kit visznek bús szivvel, siránkozó szemmel,
Mit akarnak ezzel, a sok énekléssel,
A papi sereggel, deákkal, mesterrel?

Född bé szemeidet, nyisd meg füleidet,
Hallhatdsza ezeket, a siró igéket,
Elveszszek, ha többet értél ilyeneket:
Megölték fejünket, jó fejedelmünket!

O váratlan fortély, véletlen jött veszély,
Judás szivü személy, iszonyitó fekély!
Im mily nagy bút szerzél, mely kárban léledzél,
Jó uradnak kevély, halállal fizettél.

Kőszivü kegyetlen, ételő hitetlen!
Tigris velt elmédben, scorpio lelkedben,
Uradat bor közben, itatván méregben,
Hogy valamennyiben nem szántad szivedben?

S lásd mely nagy jót kapál, csak magadnak ártál,
Urunkon a halál mert ugyan nem regnál:
Lelke a Krisztusnál, teste az országnál,
Hire penig fenn áll az egész világnál.

De te — sok kinokra, sok ezer szablyára,
Sok szinü halálra, méltó gyehennára —
Nero maradékja, Judás unokája!
Nem mehetél nagyra az ő halálába;

Sok részre vagdalva, sok izre konczolva,
Sok dirib-darabba, vettetél pokolba.
Áldott legyen annak karja és a kardja,
A ki ezt próbálta, mert jó urát szánta.

S hát ti szelid Muzsák, számkivetött Nymphák!
Kiket a magyarság megunt mint az ország,
— Noha vagytok csufság — de háládatlanság
Ne legyen, parasztság bennetek a vakság.

Ha udvar nép szánta ötet elannyira,
Halálát bujában hogy megis torlotta,
Nemde méltó volna tehát siratnia
Nektek is, ő rajta könnyet hullatnia?

Bün nélkül egy sincsen földi emberekben,
Rágalmazás közben jusson eszetekben,
Azt hagyja az Isten Moizes könyvében:
Holtakat hirekben tartsunk tisztességben.

Alexander marka ha nem volt ő nála,
Nem is volt annyira terjedt birodalma,
Igy minden ő reá méltán panaszolna,
De ki Krisztus tagja, azt már megbocsátja.

Fényes szerencséjü, jó emlékezetü!
Kit sirat minden szü, mert holtad keserü,
Mely szép tekintetü valál s éles szemü,
Mely kegyelmes szivü, mely drága erkölcsü!

Magyarok paizsa, igazság oszlopa,
Jók oltalmazója, gonoszok rontója!
Hova mégy a sirba, elölünk a porba,
Pásztor nélkül néma és kevés juhocska —

Sok farkas környülünk, melyektől rettegünk,
Tudjuk hogy vezérünk vagyon, egy Istenünk,
De drága tükörünk valál te közöttünk,
Kinek örvendeztünk, kivel dicsekedtünk.

Ha te minket elhagysz, mint a hogy el is hagysz,
Utánad csak bút hagysz, csak keserü jájt hagysz,
Minden jót elragadsz, árvaságra juttatsz,
A pusztaságra hagysz, ha nekünk szót nem adsz.

Nedves keszkenőcske! kit szememmek könye,
Sürüen megtölte, meghata bő vize,
Te légy ennek jele, keserűség mérge
Hogy bément lelkembe, szivem közepibe.

Nó im megfacsarlak: Hol vagytok már urak?
Nincs-e fia annak a drága atyának,
Itt-e vége annak a jó akaratnak,
Kit ajánlottanak az előtt urunknak?

Megvénhüdt katonák, fizetetlen szolgák,
Rongyosult besliák, nyomorodott árvák!
Bizonyság az ország, voltatok jó szolgák,
Kiről jutalomság mennyei boldogság.

Ne nézzétek dolgát, megszorult tárházát,
Láttátok jóvoltát, kegyes akaratját,
Mutathat Isten mást, fáradtság váltságát,
Ki megadja árát, munkátok jutalmát.

Kisérjétek el bé ti őtet Erdélybe,
Az urak székekben hadd üljenek helyben;
Leszen jövendőben csak hamar időben,
Hogy ő nemzetünkben lesz emlékezetben.

Hadat szállitani, törökkel alkunni,
Némettel tractálni, erős frigyet kötni,
Népet gubernálni, megtelepíteni,
Megválik hordozni, ki lesz jobb viselni?!

Nó ez Isten dolga, ti őtet azonban,
Fogjátok ágyában, szomoru boltjában,
Vigyétek a sirba, utolsó házába,
Holott nyugovásban, lesz csendes álomban.

De a vitel közben, keseredett szűben,
Sirjatok lélekben, ezt mondván ezenben:
„A kihez éltünkben biztunk legerősbben,
Azt teszszük a földbe romlandó selyében.“

Magyarok bölcs atyja, nemzet megszánója!
A kit csak mutata Isten s meg elhiva,
Judás maradéka, kit pénzért elolta,
És minket elronta, tőled hogy megfoszta —

Immár az irigység, nem bánt semmi inség,
Drága test! békeség, legyen már könnyebség,
Testedben szép épség, lelkedben csendesség,
Krisztusnak dicsőség, örökös fényesség.

Országod országnál jobb legyen ez rosznál,
Kit romlásban hagyál, mert ugy is találál;
Immár mindnyájunknál siralmas bánatnál
Nem marad a búnál egyéb ohajtásnál.

Többet nem szólhatunk, téged im itt hagyunk,
Most csak mi siratunk, kik szegények vagyunk,
De jövendőt mondunk, hamar időt hagyunk,
Országostul sirunk, rajtad és zokogunk.

Adja Isten jóra, mit szivünk vádolna,
Gonoszt távoztassa, tőlünk elforditsa,
Hazánkat megtartsa, békességbe hozza,
A ki magyar tagja, tudjuk ezt kivánja.

Ugyan azon felséges Bocskai István fejedelem haláláról irattatott siránkozó versek.

Clari et potentes Pannoniae Duces,
Chorus Baronum et tu generosior,
Vulgique egeni turba senta
Cum Procerum, Comitumque copîs.

Tristes querelas pectore langvido
Plangore mixtas fundite, et äera
Implete moestis questubus nunc
Mille modis sonitus ferendo.

Atrâ favillâ spargite nunc caput,
Pulloque frontem syrmate cingite.
Venit dies en ultionis
Ultima Pannonicas ad oras.

Cujus venenum, virus et asperum
Pannon columnam diluit, hem! tuam
Stantem, potentem Principemque
Sustulit e medio Triumphi.

Heröem iniqua, eheu! Stephanum, Atropos
Injurioso calce petit furens.
Fulcro hoc dirempto, cuncta passim
Ergo cadant pereantque, oportet.

Si Troja planxit magnanimum Hectora,
Ducem severum pro meritis pie,
Grajûmque matres ejulando
Si lacrymis decorâre Achillem:

Quis quaeso tanti funera Principis
Non tristis plangat? Quisque recondere
Posset dolores cordis aegros
Hac super immerita ruina?

Zetes hic alter finibus Harpyas,
Orisque nostris Eumenidas truces
Divisit, Heros, rite sceptro
Vi superum, requiemque fessis

Virtute summa praebuit Hungaris;
Almam fidem post e tenebris Stygis
Solus reduxit — fata dura —
Interimens Furias scelestas.

Cyrus secundus, Codrus et Hercules,
Fortis Camillus, Numaque maximus,
Theseus erat Fautor per orbem,
Mucius et Decius coruscus.

In hoc micabant laus, pietas, decus,
Honor potenter, nudaque veritas,
Candor benignus, ceu Poli inter
Sol nitidos roseus planetas.

Cujusque virtus clarius igneo
Fulsit pyropo, parrhasia et nive aut
Carbunculo: O quanto Deus nos
Principe despolias colonos!

Hunc — credo — casum scilicet ingemit
Tristis Notus, nec non Hyadae simul
Omen minaces innuunt hoc
Insolitis pluviis frequenter;

Arcturus ipse et Cimmeriis Poli
Involvit aedes nubibus, äera et,
Lugendo nobis spargit umbram,
Ob miseram Ducis hanc ruinam.

Nec desinas tu Pannon egens ope
Deflere damnum hoc irreparabile,
Sed Principi praeconia affer,
Et recinas benefacta semper.

Omnis salus, spes, gloria et inclyta,
Fasces superbi sub tumulo hoc jacent;
Busto fer ergo sponte serta,
Vota simul cineri beato.

Salveto regni jam columen pium, et
Phoenix! Vale Lux! Elysiae plagae
Manes colant oras, precamur,
Fama solo vigeat superstes.

Stephanus Sid. Szikszai.

Euphemisticon

Carmen de veneris die, quae Serenissimo Ungariae et Transsylvaniae Principi Stephano etc. felix et salutaris saepius illuxit. *)

Alme volubilium moderator Phoebe dierum!
Si fas pauca loqui, te duce pauca loquar.
Tu quoque quae niveis peragras Venus astra columbis,
Ad mea propitio numine vota veni!
Vos Stephani primos vidistis Principis ortus,
Lucinae genitrix quum pia sensit opem.
Per vestros radios supera defluxit ab Aetra
Spiritus immensi vis animosa Jovis.
Qualis in Alcidae generoso pectore, qualis
Aeacidae geminis Tyndaridisque fuit:
Festa sit in nostris tua lux, Cythereia, fastis
Semper, et hunc solem candida gemma notet.
Clara dies veneris Jani sociata calendis
Nascenti Stephano lumina prima dedit,
Aurea qua surgit septenis Dacia castris
Et spectat Jannas cultu Colosvar aquas —

*) Megolvasandó ide vonatkozólag a „Tudománnyos Gyüjtemény" 1818. évi I. köt. 68—75. V. köt. 132—133. lapja.

Dux Stephanus, Venerisque dies et Janus et annus
Principium capiunt (quod bene vertat) idem.
Luce pia veneris Stephanus descendit ab arce
Quae de Falconis nomina rupe gerit, *)
Indutusque piis adversus Teutonas armis
Pro se proque suis ad nova bella ruit.
Lux veneris stravit germanica castra Dioszegh
Frugiferis late qua spatiatur agris.
Illa dies captum Peczem stratasque cohortes
Faustaque coelesti proelia vidit ope.
Lux veneris fulsit, gratans Cassovia quando
Victori Stephano seque fidemque dedit.
Insuper interea victricibus Italus armis
Cedit, et e tota pellitur Ungaria.
Lux veneris sceptrum tibi dat signumque peramplum,
Et capit invita turcica dona manu.
Lux veneris Bastae vires Edelinae repressit,
Et dedit ex illis, mille, per arva, neci.
Hic Mars inflatum Bastam, victoria turmas,
Spes animos, vires destituere manum.
Castra die veneris Colonica Mars fudit atrox
In mediisque armis fulsit amica Venus.
Strata cadaveribus sunt Kellemisia rura
Et rubuit rapidus caede frequente Sebes.
Lux veneris fulsit, quum Kővár ad Aethera surgens,
Quo rapit auriferas Lapus amoenus aquas,
Dux tibi depositis germanus tradidit armis,
Et Dominae Rivus **) sub tua sceptra redit.
Fausta dies veneris tibi Princeps maxime reddit
Szathmár, dividuis quam Szamos ambit aquis.
Vane, duci Stephano, frustra germane, repugnas,
Omnes vincendi nam tenet ille vias.
Lux veneris Filecum sublimi rupe locatum
Subjugat, et Stephano reddit amica suo.

---

*) Solyomkő.
**) Nagy-Bánya.

Hinc Szecien rapidis victoria pervolat alis
    Danubioque tenus panditur omnis humus.
Lux veneris Bastam liquentem vidit Eperjes,
    Cui sparsit trepidas lachryma multa genas.
Perge senex vulpes, et non tua desere rura,
    Hic nihil est, quod jam fraude favente geras.
Luce tua, Venus, hausit edax ante-urbia flamma,
    Quae Posonum late Danubiumque vident.
Basta repentinos spectans e moenibus ignes
    Indoluit, ferrum sic hebes esse suum.
Luce etiam veneris victricia senserat arma
    Gens Moravûm, quos pax foverat ante diu.
Hic toties fractasque manus conflataque frustra
    Stravit Dux Michäel agmina Dengelegus.
Luce sacra veneris Pannon Trenczine potitur,
    Teutonicos stringit compedibusque pedes.
Haec plaga fert tepidas, coelestia munera, thermas
    Vagus amoena vagis qua secat arva vadis.
Alma dies veneris Quintili*) mense reclusit
    Et Fogaras arcem et subdidit imperio.
Hic tibi se vicit Teuto discordibus armis,
    Jam siculus jussis paret Aluta tuis.
Lux veneris fulsit, quum Principis ora Kolosvár
    Vidit, et invicto plausit amica Duce.
O bene habet, magno civis gratatus alumno
    Natali reducem suscipit urbe ducem.
Lux veneris celsum deponat ut arma Segesvár
    Jussit, et expulso Teutone parta quies.
Jam Siculus, jam Saxo tuum Dux inclite vultum
    Obsequio pergunt demeruisse suo.
Lux veneris tractus Huszti tangentiaque astra
    Moenia, dimisso Teutone, reddit ovans;
Nunc jam Carpatico fusus de monte Tibiscus
    Per tua regna vado liberiore fluit.

---

*) Julius.

Luce bona veneris Patachinam venit in urbem
Laetifice Forgács foedera pacis habens.
I Stephane! et Janum cum magno claude Rudolpho
Et compesce brevi bella cruenta sera.
Prospera lux veneris forti obsidione coarctans
Restituit castrum Pontificale novum.
Pro te stant superi, tibi Pallas Gorgona sumpsit,
Armipotens Mavors militat ipse tibi.
Lux veneris claro cinxit diademate frontem,
Et plausit Stephano Regia Buda Duci.
Danubii vitreo plauserunt gurgite Nymphae,
Et fulsit radiis laetus Apollo suis.
Lux veneris Marisae sublimia moenia Devae
Praesidio frustra fortia Teutonico,
Victori Stephano pacatis reddidit armis,
Et posuit crebros Dacia pressa metus.
Lux veneris celsi patefecit claustra Murányi
Jam tua Rattibor jussa fidelis obit.
Carpatus in coelos Stephanum atque cacumina tollens
Jungit sarmaticis ungara regna plagis.
Luce nova veneris Zolyom se dedidit altum.
Cremniciumque vagis insinuata jugis.
Hic tibi fulva coquit montanus Tauto Metalla,
Aurea commutans fert tibi dona Midas.
Lux veneris Tokajum Ruberi ergastulo solvit
Tarda licet fuerit, deditione tua est.
Nunc Bodrogus placido miscet vada lata Tibisco,
Per juga jam lymphas libera liber agit.
Lux veneris reddit redivivae moenia Lippae,
Thrax iterum dubio te colit obsequio.
Efficit hoc virtus, ut tu vel ab hoste proberis
Et redeant Moesi sub tua signa truces.
Phoebe, potens astris! Rex coeli, et luminis autor
Sic tua te Daphna, sic tua Delus amet,
Et matutino radias quae lumine Diva
Sic te Mars propior sic tua Cyprus amet.

Ambo serenantes Stephano depromite vultus,
Et date magnanimo prospera cuncta Divi.
Semper ei vestram fælicem reddite lucem:
Phoebe tuum solem, tu Venus alma, jubar—
Laurea tu capiti, tu myrtea mittito serta,
Ludat per placidas utraque bacca Comas.
His super accedat pacalis ramus Olivae,
Et decoret te simul Pallas, Apollo, Venus.

Stephanus Szamosközi.

Epigramma.

Qualis ubi roseum Tithonus purpurat ortum
Tranatoque polum carpit olore Venus —
Laeta serenantem sensim lux inficit orbem,
Redditur et rebus, qui fuit ante color;
Deformes fugiunt tenebrae, redit ignipotens Sol
Purpureisque petit celsa serena rotis:
Talis Dux Stephanus fulgens victricibus armis
Aerumnas patria servitiumque fugat.
Candida libertas Astraeaque sancta revertit,
Et pia restituit patria jura Themis.
Diffugiunt Erebumque petunt Alemannica monstra,
Et meritas poenas vindice caede luunt.
Vive diu Princeps, Superorum munus! et unus,
In quo Spes patriae praesidiumque situm est.
Te tremant hostes, tibi totus serviat Ister
Et diuturna tuis sit rediviva salus.

Stephanus Szamosközi.

1607. 1. jan. lágy esős idő, és szivárvány látszik.

1607. 6. jan. két szivárvány látszik. A bodza fa, csanál és földi bodza igen megindulnak: egy ujjnyi földi bodza és fái bodza jövést találtunk a kertekben 26 die. Az eb-kapor is virágzott. Ilyen időt télben a mostani emberek soha nem említének hogy volt legyen. Nagy sokáiglan esős idő tarta és nagy homály, béborult idő

lőn sokáig, hogy a napot is sokáig nem láthattuk, és az éltető ég is a szelek által a ködöktől és homályos fölhöktül sokáig meg nem tisztitatott.

A következendő pestisnek materiája és előljáró jegye volt, mint a következendő julius havában megtetszett.

1607. 2. januar. reggel föl-szél indul, és a felhőt megszaggatván az eget megtisztitja és az időt megderiti.

1607. — — febr. a megholt fejedelem testével Kassából kiindulnak, hogy Erdélybe vigyék eltemetni.

6. febr. Tokajba érnek a fejedelem testével.

7. febr. által vivék a fejedelem testét a Tiszán Tokajnál az alsó Patkó-kőnél egy órakor délután; vélle voltanak az urak közül: Homonnai Bálint, Czobor Mihály, Szokolyi Péter, Homonnai György, Nyári István.

11. febr. Rákóczi Zsigmond erdélyi fejedelemségre választatik az országtól Erdélyben.

11. febr. a császár commissariusi Turzó György és Forgács Zsigmond Kassára érkeznek. Gyulai István szót ada ki nekiek a fokról; mely dologért kicsinyen mulék, hogy feje nem esék, mivel nem ő reá bizattatott vala Kassa, és hogy a generalis Magocsi Ferencz tiszti ellen cselekedett volna, a kire az ország az urakkal Kassát és a tractát bizta vala.

12. febr. ismég újabban Rudolphus császárhoz hajla az ország, és megadván Kassát a commissariusoknak örömet lövének Kassán az ágyukkal. —

19. febr. ugyan azon császár commissariusit Tokaj várába is bebocsátván, a várat megadák, és ott is délután egy órakor az ágyukkal három izben lőtetének.

22. febr. eltemeték a fejedelem testét Gyula-Fejérváratt Erdélyben. Homonnai Bálint hirtelen kiszalad Erdélyből; mert Rákóczi Zsigmondot a gubernatort választották volt fejedelemségre a fejedelem temetségeig; jóllehet Bocskai István Homonnai Bálintot hagyta volt testamentomában a tanács uraknak és az országnak, hogy az erdélyi fejedelemségben ő legyen successora. Kijövén Homonnai Balint Erdélyből (ki a magyarországi tanács uraktól ugy bocsáttatott volt a fejedelem testével Erdélybe, hogy a temetség

után mindjárást succedáljon a fejedelemségben Bocskai urunknak de hir nélkül Rakóczi Zsigmond választatott volt fejedelemségre) igen megháborodának a tanács urak rajta, és Illyésházi István ilyen levelet ira Rakóczi Zsigmondnak az erdélyi új fejedelemnek.

Illyésházi István levele.

Paria literarum Splis ac Magnifici Dni Stephani Illyésházi, ad Sereniss. Dnum Principem Transsylvaniae, Splem ac Mag. Dnum Sigismundum Rákóczi datarum. Illustris et Spectabilis domine et frater observandissime! Post Salutem et Servitii mei commendationem.

Az Ur Istentől egésséget és minden jókat kivánok kegyelmednek. Itt mi felénk olyan hírek érkezének, hogy Erdélyország kegyelmedet választotta volna ott való fejedelminek a szegény Bocskai uramnak tanácsi és a török császár censensusa ellen. Azt is beszélik hogy kegyelmed hátra vetvén azokat a végezéseket, a kiket a szegény ország sok kárával és vére hullásával végre való megmaradására valót végezett volna, semmivé akarná tenni. A végezés pedig az, hogy a német nemzetség Erdélyhez, sem pedig ahoz a mit engedtek Erdélyhez, ne avassa magát; hanem egy fejedelem legyen Erdélyben, s a birja ezeket. Erre penig a kivánságra a vitte a magyarokat, hogy ez okkal és ez szin alatt megtarthassák Erdélyt és az oda való földet a török hatalmasságától. Minthogy immár mind a boldog emlékezetü Maximilián és Ferdinánd császár eléggé megpróbálták és kisértették azt, ha megtarthatnák e Erdélyt fegyverrel; de minthogy Erdély igen oda bé vagyon, Buda, Esztergom, Fejérvár, és a több török végházak mind előtte feküsznek, nem vihették véghez soha, hogy megtarthatták volna: számtalan sok kincset költött főképpen Ferdinandus császár reá és Maximilián császár, de nem tarthatták meg. Utolszor ő felsége Rudolphus császár urunk is kezéhez vevé. Mi következék belőle? Az, hogy szinte a bécsi kapura hozák mind a törököt s mind a tatárt, és csak a Ur Isten oltalmaza meg bennünket, hogy az egész hazánk török birodalma alá nem esék. Ezek és sok egyéb igaz okokért ment császár ő felsége és a német tanács is arra, hogy Erdélyt kihagyják a végezésből a hozzá tartozó tartományokkal egyetemben. A török-

től is ezzel is hogy megoltalmazzák és Magyarországnak megtartsák. Senki nem lehet oly vak, a ki ezt által nem látja, hogy ha Erdélyben török férkezik, hát Magyarországnak el kell belőle veszni. Immár azért ha ezen az úton, a kit végeztünk, megtarthatjuk Magyarországnak és a keresztyénségnek javára, micsoda lelkiismeretü magyar az, a ki hazájának és a magyar nemzetnek javát és megmaradását inkább nem kivánja, hogynem a maga hasznát.

Azért kegyelmed jól meglássa mind az eleit, mind a középit, és a végét is ennek a dolognak jól megrostálja kegyelmed, maga vagy gyermekei hasznáért kárt ne tegyen kegyelmed az országnak, se penig új háboruságot és új veszedelmet ne inditson a szegény országnak. Meggondolja azt is kegyelmed, hogy immár mint szintén én, kegyelmed is elhajlott a délről, beteges is, de legfőképpen az Istennek itéletitül féljen kegyelmed; az igaz keresményét is, szép gyermekit is e miatt kegyelmed szerencsére ne vesse: bizonynyal higyje kegyelmed, hogy az Ur Isten igen igaz biró. A romai császár és a török császár is consentiált ahoz, a mit szegény Bocskai uram rendelt volt az erdélyi dolgon; ugyan meglehetett volna, hogy az erdélyiek is választottak volna, a libera electio ugyan helyén maradhatott volna, hiszen Homonnai uram is kegyelmed fia és tagja; higyje kegyelmed, hogy sem német, sem magyar, sem semmi nemzet nem dicséri ezt a kegyelmed dolgát és maga haszna keresését, sem az Ur Isten sem fogja kegyelmedet nyomossá tenni benne.

Innen császár urunktól semmi ok nem adatik; valamit végezett az országgal, azokat mind megtartja, de a mint látom immár mi magyarok és kegyelmed leszen az egyik, ki felbontja. Sokkal könyebb háboruságot inditani, hogysem békeséget szerzeni. Megérnénk most egyszer vélle, mennyi nyomoruságot és pusztitást szenved szegény hazánk, bátor ne inditanának többet. Ha kegyelmed okot fog adni hozza, hogy ezt a végezést, kit én végeztem, megbontja kegyelmed, méltán az egész magyar nemzet valamig a kegyelmed nemzetségében egy tart, meltán halálos ellenségeknek tarthatják és átkozhatják őket. Azért kegyelmed értsen egyet Homonnai urammal, és alkudjék meg vele, hazánknak javát és megmaradását nézze kegyelmed, nem csak a maga hasznát és becsületét. Ehez a kegyelmed cselekedetihez képest Báthori Zsigmond is Prá-

gából elindult, oda megyen Erdélybe, kegyelmed őrizkodjék tőle. Isten tartsa meg kegyelmedet. Datum ex arce Trincsin, die 12 martii, anno 1607.

Illustriss. D. Vestrae

Servitor et frater deditissimus

Stephanus Illyésházi, m. pria.

1607. 17. martii Lyszka városát Tokaj várától elszakasztják, és a szepes-váraljai káptalan prépostjának Hoszszutóti Lászlónak foglalják és ismét megadják.

LIBER III.

Itt kezdik a papi jószágokat a haza jödökö papoknak megadni és lassan lassan a Bocskai István fejedelemtöl jókarba állatott dolgokat viszsza más karba állatni.

1607. 18. martii a budai basa Tihája másod magával feljöve Budáról és a török császár akaratjából Ungvárra mene, hogy Homonnai Bálintot Bocskai István helyett Magyarországnak és Erdélynek fejedelmévé tennék. De Homonnai Bálint elméne előttök Kővárba, és a fejedelemséget föl nem vevé, előtte viselvén mind a király becsületit, s mind országunknak békeséges állapotját, hogy új háboru ne támadna a Fejedelemség miatt. Kevés ember találtatik ilyen, hogy az ambitiotul meg nem győzetnék, és a fölső potestáson, mikor unszolják vélle, és ilyen módja volna benne, hogy nem kapdosna és magáról le lerázná —

Sed felix, qui sua sorte contentus vivit.

1607. 19. apr. az uraknak Rozgonban leve gyülések a fejedelem halála után; ott voltanak a Rudolphus császár urunk commissariusi is, Turzó György és Forgács Zsigmond, holott arról tractáltanak, hogy Homonnai Bálint menjen az erdélyi fejedelemségre a meghólt fejedelem testamentoma és a két császárnak consensusa szerént, Rákóczi Zsigmond penig resignálja az erdélyi fejedelemséget.

1607. 20. apr. Turzó György a rozgoni gyülés után ilyen levelet ira Rákóczi Zsigmondnak az erdélyi fejedelemnek;

Paria literarum per Magficos Dnos Commissarios ad Illustris. D. Sigismundum Rakóczi exaratarum in Transsylvaniam.

Illustrissime Dne etc. Servitiorum nostror. etc.

Sok jó szerencsékkel és boldog csendes állapottal, hoszszu ideiglen való egésséges élettel áldja meg Isten kegyelmedet!

Mit izent legyen kegyelmed minékünk Erdélynek állapotja és magának minden rendbeli dolgai felől, meghitt fő követe és atyjafia által, s annak utána is bizonyos levelében mindenikről mit irjon, nyilván és bőségesen megértettük.

Mindazokat azért magunkban igaz itéletünk és elmélkedésünk szerént aequa lance ponderálván, és mindeneknek mind eleit utolját, és gonosz végét diligenter perpendálván, és akarván szerelmes hazánknak szép megmaradásának és benne levő kedves egyességének mostani kivánatos állapotját minden tanácsunkkal, igyekezetünkkel és tehetségünkkel erősiteni és nagyobbra kiterjeszteni —

Én Turzó György, mellénk vevén Dóczi András uramat és Hoffman György uramat ő kegyelmeket, mentünk vala ki Homonnai Bálint uramhoz ő kegyelméhez Rozgonba, ugymint szemben lételünkre és egymással való beszélgetésünkre rendeltetett helyünkre; holott ő kegyelmével a dologról bőségesen beszélgetvén és mindeneket előszámlálván, sok bizonyos szép levelekből minémü jó akarattal és affectioval legyen ő kegyelméhez mind a hatalmas török császár s mind peniglen a vezér, nyilván és kétség nélkül megértettük. De sőt egy fő szolgájától is, ugymint Budai Istvántul, ki csak akkor a beszélgetés közben érkezék a vezértől, és a mi bizonyos követinktől is, ugymint Kékedi Györgytül és Csató Imrétől, kiket a budai basához bocsátottunk volt, értettük azt, hogy semmiképpen a török nem akarja szenvedni kegyelmedet ott az országban, sőt még a mely Musztapha kapucsi basa kegyelmednek a zászlót, botot és szablyát vitte, azt igen iszonyu kinos halállal, (noha nagy summa aranyon váltotta volna meg életét) ölette meg

bizonyosan a vezér; azzal meg nem elégedvén, minden marhájában zsákmánt tétetett, és a házát is, in terribile aliorum exemplum, tövéből kiégettette és porrá tétette sat. A deáknak peniglen, mely a Homonnai uram nevét kivakarta a levélből — mert bizonyos az, hogy nem a kegyelmed neve volt a vezér levelében, hanem Homonnai uramé — a félkezét elvágatta, s annakutána fejét vétette. A mi peniglen mind ezeknél nagyobb és az egész Erdély országának ártalmasb, s a mellett a mi szegény hazánknak is — ki mind ez ideig is Erdély miatt romla ennyire és pusztula — veszedelmes: mely hadát a török császár a Kazulra akarta bocsátani, és a többi kin levő hadakat is mind törököt, tatárt, kiknek bé kellett volna menniek, a vezér megtartóztatta, s teljességesen mind csak Erdélyre forditani akarja, oly szándékban levén, hogy ha szintén a vajdaságra Homonnai uram nem menne is bé, átalan fogva mást akarna bévinni a vajdaságra, az országot teljességesen megrontani, és kegyelmedet tüzzel vassal persequálni. etc.

Mely exemplum és indulat, a kegyelmeden és az egész országon való boszszuállásoknak — a mi vékony értelmünk szerént — valjon nem bizonyos oka é? És mi következhessék belőle, kegyelmed mint eszes okos ur, bölcs itéletivel itélje meg maga is. Meggondolván azért kegyelmed mindezeket a bizonyos okokat, hogy immár kegyelmed törődött idős és beteges, s ha ilyenkor kegyelmeduek holta történnék, kegyelmed felesége, gyermeke mint maradnának és mire jutnának, azt csak az Isten tudja; nem lenne-e valami veszedelmek, gyalázatjok, és romlások, akár ki is meggondolhatja.

Kérjük annakokáért kegyelmedet az Istenért is, kegyelmed mint atya szerelmes gyermekével, ugy igazgattatván fő eszes okos emberek által, végezzen minden jót, egymással szépen meg alkuván, s ő felségének először mindeneket hirré adván, jőjön ki Erdélyből kegyelmed s az országnak ő kegyelmét commendálván vigye bé a vajdaságra, mely kegyelmednek sem gyalázatjára, sem peniglen kissebbségére nem esik, azt jól látjuk. De minthogy a töröknek ő kegyelméhez való declarált jó akaratját nyilván eszünkbe vötték, és a botot zászlót immár el is hozták ő kegyelmének, s Egren vannak véle, csak hogy addig mig kegyelmed végez ő kegyelmével, nem acceptálja: kérjük mégis kegyelmedet, holott jól tudja azt kegyelmed, soha kegyelmednek nem akartunk gonoszat,

hanem mindenkor javára voltunk és igyekeztünk, mind magának s mind az egész országnak csendes megmaradását és javát s mind peniglen e mostani hazánkban való szép békességet jól meggondolván: szálljon magába, és addig mig én Turzó György ő felségének Mátyás herczeg urunknak bizonyos és kiváltképpen való hivataljából felmegyek Bécsbe, holott ő felségének mindeneket proponálván s diligenter eleibe adván, értésére kell adnom, végezzen minden jót ő kegyelmével, ő kegyelme pedig ad ulteriorem usque suae Mattis resolutionem csendességben leszen, és a kegyelmed salvus conductusára is bé nem megyen. Mert ha kegyelmed addig semmi bizonyost ő kegyelmével nem végez, a botnak is és zászlónak kezéhez való vételét kényszeritetnek megengedni ő felségek. És annakutána mint succedáljon kegyelmednek a dolog, azt csak az Isten tudja. Szuhai Gáspár uramtól a kegyelmed főszolgájától és meghitt atyjafiátul szóval is izentünk kegyelmednek bőségesen, higyje meg szavát ő kegyelmének és mindenekre teljes választ irjon minekünk. Tartsa meg Isten kegyelmedet jó szerencsés egésségben. Datum Cassoviae, die 20 aprilis, anno 1607.

Mathias Granyai, Secretarius
m. pria

1607. 24. augusti in festo Bartholomaei, az országot Rudolphus császár Pozsonyban diaetára hívja, hogy szent Mihály napig celebráltassék.

9. septembris azt hallók meg, hogy a német herczegök és urak nem jöttenek és nem is akarnak jöni a diaetára. A mely frigyleveleket annak előtte a megholt fejedelemnek és az országnak adának volt Rudolphus császár és a herczegök pecséti alatt, Rudolphus császár azt mondja vala, hogy nem az ő hirével és nem az ő engedelméből cselekedte azt Mátyás herczeg, és ez okon haragszik reá, nem is akarja azt a végezést megtartani, hanem az insurrectioért vindicálni akar.

A magyarországi követek ezt hallván, azt mondák: hogy ők az országgal a pecsétes confoederatiohoz tartják magokat és a hűséghöz, és kétszer protestálnak, hogy ha a confoederatiot valaki fölbontja, Magyarország oka nem leszen, és ha mi romlás esik valamely országon és nemzetségen, Isten annak okát büntesse meg.

Ez idő tájban Rudolphus császár az Imperiumbeli státusokhoz minden felé követeket bocsáta, segitséget kér vala a státusoktól, hogy a confederatio ellen is hadd állaná meg boszuját a magyar nemzeten. Az imperiumbeli státusok megértvén a császár kivánságát, gyülést tevének, és a császárnak a követek által ilyen választ adának irásban:

1.) Imperium nunquam arma tulit in hungaros.

2.) Num quid oppugnabimus Hungariam antemurale Christianitatis?

3.) Violenta media contra hungaros nunquam valebunt.

4.) Fidem datam esse servandam cuilibet, etiam gentiles sanxerunt.

Ez dorgáló és pirongató feleletet hallván és értvén a császár, a bécsi pacificatiot helyben hagyá.

1607. 25. septembris üstökös csillag támada napkelet és éjszak között: az üstöke dél felé áll vala; elenyészék vagy elfogya 20. octobris tájban.

1607. 20. octobris a hajduság a Tiszán tul másodszor föltámada, Nagy András kapitányok lévén, és a népet újonnan esketni kezdék Magyarország hivségére, és magyar fejedelem hivségére. A hajduság Homonnai Bálintot akará erővel is fejedelemmé tenni, de ez semmiképpen a fejedelemséget föl nem vevé. Báthori Gábor nagy haddal által jöve a Tiszán Ecsedből taraczkokkal, Tarczalra szálla. *)

Nagy nehezen szállithaták le az urak a hajduságot, nagy kártételek után, hogy helyben hagyá Rudolphus a confederatiot vagy bécsi pacificatiot. Volt a hajduság második leszállitása 19 aprilis 1608.

1608. 5. martii Rákóczi Zsigmond Erdélyben az országtul elbúcsuzik és Magyarországba kijöve.

1608. 7. septembris Magocsi Ferencz bémegyen Kassára a generalisságra.

1608. Báthori Istvánné, Homonnai Frusina aszszony meghal ultima octobris. Eltemettetik Váradon a templomban.

---

*) Oldalirás: Itt a hajdukkal való zenebona inseráltassék.....Ki tudja mi okból, elmaradt.

1608. Mátyás herczeg melléje vevén a magyarokat, Csehországban Prágára méne a magyar koronáért, és Rudolphustól a koronát kivevén, haza hozá Magyarországba, kiért a magyarok Mátyás herczeget 19. novembr. magyarországi királyságra megkoronázák Pozsonyban. És mikoron Illyésházi István és a Cardinal Forgács Ferencz, fejébe tötték a koronát, kivonván pallósát a király, Bécs felé kétszer vágott (a király koronázatjan szokás az, hogy igy vágjon, ad orientalem et occidentalem plagas) nap keletre s nap nyugotra egyször-egyször. A koronázás után Illyésházi Istvánt palatinussá választották, Homonnai Bálintot Judex Curiaeságra, Magocsi Ferenczet generalisságában hagyták és confirmálták, Homonnai Györgyöt, Korlát Istvánt, Bornemisza Jánost, és Kékedi Györgyöt szentölt vitézökké tötték, Czobor Mihályt komáromi kapitánynyá, Bocskai Miklóst a szakmári kapitánságban hagyták.

1608 Bátheri Gábor erdélyi fejedelemségre megyen Erdélybe a hajdusággal.

1608. 21. januarii a nagyságos Rákóczi Zsigmondnak teste Szerencsen eltemettetik, ki hazájának, a magyar nemzetnek és Istennek az anyaszentegyházzal való dajkálódásával, promoveálásával és oltalmával sokat szolgált.

1609. 4. septembris Nyári Istvánnak ő nagyságának, elvevén a mostoha anyja leányát, menyegzői lakodalma volt.

1609. a nagyságos Turzó György palatinussá tételik Pozsonyban az országgyülésében.

1609. az ország birája a tekintetes nagyságos istenfélő keresztyén Homonnai Bálint meghala, non sine suspicione veneni. Nyergét kenték volt meg méreggel, és a feneke rothadott, az miá holt meg. Ez időben a Bocskai halála után szokásba jöve ez országban a meröggel való étetés, nyergeknek és székökuek méreg porral való meghintése. Vendégségbe menni ez időben igen félelmes vala. A Dóczi András vendégsége és Dóczi pohara példabeszéddé lött volt.

Eltemettetik Homonnai Bálint teste Ungváron die 14 martii anno 1610. A keresztyénség ez uraak halálán igen bánkodék. Egy kis fia marada, kit az édes atyjának a n. Homonnai Istvánnak emlékezetiért keresztségekor Istvánnak nevezé.

1610. 22. martii Jászó várát elfoglalják Nyári Istvántól, és Pethe László szálla belé.

1610. Báthori Gábor Kendi Istvánnak megengedi, hogy egy megromlott egész ágyuból mind pénzt veressen és gazdaguljon. Igen rosz hitván öt penzös garast verete.

A fejedelem Bocskai István halála után hertelenséggel mind megváltoztanak az emberek.

1610. A pápások közönségesen azt beszélik, hogy kár —ugymond — eretnek embernek erdélyi fejedelemséget viselni. Ez axiomából sok és nagy veszedelem következik.

1610. A p — —urak tanácsot tartnak Báthori Gábor fejedelmök ellen Erdélyben, és azt végezik, hogy megöljék éjjel a szállásán; a háznak reteszit mind letekerték, pléheit levonták volt az elött a hová szállásra rendelték, hogy ha mikor éjjel a szálláson reá ütnének, a sövént mindjárt lerántván a háznak rohannának és gonosz tanácsokat véghez vinnék. A praesidiarius kék harczérokat is messze rendelték volt a szállástól, hogy mig oda jutnának és hirökkel lenne a rohanás, addig a vásár meglenne. De egy inasok az uraknak éjjel megjelenté az árultatást a fejedelemnek; a fejedelem mindjárást felöltözék; meghagyá a körülötte levőknek, hogy igen vigyázzanak. Lovára üle a fejedelem és a kik közel voltanak, kevés főszolgái vele. Kit mikor a p — uraknak a kimök megvittek volna, eszökben vevék, hogy hirével vagyon a fejedelemnek az árultatás: megfutamának a fejedelem elött, de némelyeket az udvar népe megfoga, és törvény szerént megöletteténak.

1610. 30. die martii Kendi István az erdélyi cancellarius az árultatás után elszaladván, Kassára futa, ötöd napig jött Erdélyből Kassára, mert igen megijedt volt.

1610. A palatinus Turzó György Kassára jöve 14 die aprilis, 30 die aprilis ismét elmegyen — sok ajándékot viszön el.

1610. 6. junii Szakmárt gyülés lőn. A palatinus ott volt, és az erdélyi fejedelem az áruló urakat kivánta kézbe, de nem adták, kinn igen megharaguvék a fejedelem és táborba szálla. Mikor penig a mezőn szemben akarnának lenni egymással; egyik is másik is vontatva léptet vala elő, és hogy Báthori Gábor a palatinushoz nem mene előbb, azért vön ellene a palatinus nagy haragot szivében, mely harag sokáig tarta.

1610. 1. augusti országgyülést hirdete a palatinus Turzó György; 4. augusti azt végezik Kassán, hogy táborba szálljanak az erdélyi fejedelem ellen, ki a Tiszán tul a hajduságot melléje vevén, táborban vala és az áruló urakat kivánja vala. A hajduságtól igen megijedének az emberek, és Kassában igen költöznek, futnak.

15. augusti megbékéllék a palatinus és az erdélyi fejedelem. A nagyságos Magocsi Ferencz és Senyei Miklós voltak az intercessorok. Örömet lőnek Kassán.

23. aug. a palatinus Kassáról fölmegyen Bécsbe a királyhoz és ismét forral a fejedelem ellen, mely dolog a magyar nemzetnek nagy kárára esék. 15. aug. tájban Erdélyből számtalan sáska jöve Szakmár vidékére.

1610. septemberben Starnitzki Lengyelországban tizennyolcz száz hajdut hiva segitségre, de mig a hajduk béjutának, addig a lengyelek megölék Starnitzkit. A hajduk prédálva jövének viszsza. Magyarország hire nélkül és ország törvénye ellen cselekedték.

1610. 29. decembr. Báthori Erzsébetet Csejtén kő közzé rakják, mivel haragjában egynéhány leány aszszonyát megölte, el is rekkentött bennök iszonyuképpen. Volt fogságban három esztendeig; holt meg 23. novembr. 1614.

Anno 1610. Symbola vexillorum. Imperatoris Romanorum, quae ad futurum bellum praeparata sunt:

1. Acquiruntur, augentur, conservantur virtute imperia.
2. Aequitate etc.
3. Post nubila Phoebus.
4. Super aspidem et basiliscum ambulabis et conculcabis Leonem et Draconem. *)
5. Periculum periculo expellendum.
6. Potentes de sede dejecit et exaltavit humiles.
7. Amor vincit omnia.
8. Pro justitia — — — —
9. Regina coeli protege nos tandem.

Non habemus Regem nisi Caesarem.

*) Vonatkozás az ország és Báthori nemzetség czimerére.

10. Qui non nobiscum, contra nos est.
11. Deus in coelo, Caesar in terra.
12. Deo et Caesari reddite, quae debetis.
13. Iniquis pavorem et in me sperantibus dabo salutem.

1611. Báthori Gábor Szeben városban bészálla. Mert Básta György járásakor a szászok a kulcsos városokban sok futott magyarokat rekkentöttek el éjjel, és a magyar nemzetöt — bizván a németekhez — minden injuriákkal illették: e b e k n e k h i v t á k B á s t a j á r á s a k o r. Ilyen okossággal élt a fejedelem Szeben megvetélében. A hadaival Szeben hostátjába mene, magát ötvened magával bébocsáták és megvendéglék. Másnap reggel a hadak, trombita szó után elkészülvén, fölülének; a fejedelem ötvened magával a városban a szerént. Megindula a fejedelem a városból hogy kijöjön. Midőn a kapuba jut, a bóthajtás alatt megálla az ötvened magával, és igen dicséri a polgároknak, hogy igen szép és erős alkotmány volna. Midőn a kapuban mulatna a fejedelem, a kész hadak a parancsolat és végezés szerént oda nyargalának, a kaput megvevék és minden hadak a városban bészállának.

1611. 29. junii a kassai generalis Forgács Zsigmond kiszálla Kassáról táborba a hajduk ellen, kik Báthori Gáborhoz hallgatnak vala. Ilyen omen esék az ő kiszállásának előtte való napon 28. junii. Kassán szörnyü rettenetes zápor eső lőn, az egész utczát a vize a piaczon elboritotta, két menyütő kő esöttle, egyik a mészárszékre, másik az alsó kaput ütötte meg, a melyen Forgácsnak ki kellett menni. Azután a közép-németi hidacskánál az apró madaracskák a kopjás seregnek a kopjájokra sereggel szállottak, a katonák öszve zörgették a kopjájokat, mégis nehezen üzhették el a madaracskákat. A Tiszán tul menvén a tábor, nagy szomjuságot bocsáta Isten reájok, egynéhány ember holt meg szomjuval a hadban; azután a sáska szállott a táborára, hogy Máramarosba ment.

6. julii. Nagy András kapitány tizezer hajduval áll a generalis Forgács Zsigmond mellé.

1611. 8. julii. Brassónál megharczol Báthori Gábor Rádul vajdával, és a szászok árultatása miatt megverették; azután Szebenbe szálla. Rádul vajdával az áruló urak valának, lengyel urakkal és lengyel kozákokkal, kin a török császár lengyel királyra

megharaguvék, hogy az ő oltalma alatt lévő fejedelemre támadott, frigyes lévén a császárral.

Forgács Zsigmond Erdélybe megyen a hadakkal Báthori Gábor ellen, megbizván magát, hogy a fejedelem hada Rádultól megveretött.

1611. 18. augusti tájban Nagy András viszsza állván Báthori Gáborhoz, Pálfi János, Bosnyák Tamás és Forgács Miklóst megveré Diószögnél, kik Forgács Zsigmond után sietnek vala menni Erdélybe, hogy ha Báthori Gábort elveszthetnék, tehát Forgács Zsigmond lenne a fejedelem, és az erdélyi tisztekkel ő utána fölosztoznának.

A palatinus Kassán az olasz Caesár Gállal igen tanácskozik, mindennap a maga hintóján viteti maga szállására, és a mint tőlök lehet, igen igyekeznek a dolgot Báthori Gábor ellen promoveálni és tanácsokkal innen hazul Forgács Zsigmondot. *)

29. augusti a palatinus országgyülését tevén Kassán, az országot arra veszi, hogy az erdélyi fejedelemre fegyverrel támadjon.

1611. 8. septembris Ladánynál a hajdukat megveri az ide által való had: sokat levágának bennök, és testeiket halomba raká̇k, kinn a hajduság igen megharaguvék. Ezek a levágattatott hajduk Tokajt akarták megütni és próbálni.

13. septembris a hajduk megverék a hadat Böszörménynél, mely által ment vala reájok, sokan veszének az ide által valókban. Elesék az ide által való hadból Györfi János, ki igen jámbor vitéz keresztyén ember vala és a pápai kapitány.

1611. 18. septembris tájban Forgács Zsigmond panico terrore perterritus, Erdélyben Báthori Gábor fejedelem előtt harcz nélkül megfutamodott nagy éktelenül, és az ember alig tudja megmondani, minémü rettenetes iszonyu ostorral verte meg Isten hadát. Minden gazdagságokat, sátorokat, tár szekereket, ezüst marhájokat, lövő szerszámokat, elhagyták és futva elszaladtanak. Azután nem mertek Magyarország felé viszsza jöni, hanem a havasalföldi és Moldva határiban lévő havasokra szaladtanak, azok között bolygottanak; harmad napig a mennyit mentenek, ismég ugyan azon helyre keveredtenek viszsza. Nagy havas eső és hideg támadott reájok, kopjájokat mind elhagyták, a hidegség miatt fegyver de-

*) Innét valami kimaradottnak látszik.

rekokat, pánczéljokat, sisakjokat mind el kellett hányni, hideggel számtalan sokan megholtak, kenyerök nem levén tizennegyed napig lovok husával éltenek mindnyájon.

A jesuita a ki Forgácscsal volt, a ló májra ott mondja vala pénteken, hogy: fiat piscis. Maradtanak oda a hadból éhség és fegyver miatt hat ezeren—a mint mondják. Oka ez nagy veszedelemnek:

1.) Az olasz praktika, nemzetségünk ellen, hogy a hadakozó férfiak, a földnek oltalmazói kevesedjenek.

2.) A palatinusnak a fejedelem ellen való titkos simultása.

3.) Forgács Zsigmondnak ambitioja, ki a cardinál igéreti által az erdélyi fejedelemséget keresi vala.

1611. 15. octobris Kassára jut a hir, hogy Nagy András Senyei Miklósnak fejét vötte.

1611. 16. octobris a hajduk Kálló várát megszállják hat ezeren Bosnyák Tamásra és Forgács Miklósra, kik az Istenért kérik a palatinust, hogy megsegitse, mert oda lesznek.

1611. 17. octobris 9 órakor ebéd előtt a palatinus Kassán réz dobot üttet készülőre hogy táborra kiszálljon; 12 órakor kiszálla Kassából és Tokajba méne, az urakat és vármegyéket is fölülteté és táborba szállitá.

27. octobr. megbetegül a nagyságos Magocsi Ferencz; *) meghólt non sine suspicione veneni 27. novembris, kinn az ország igen bánkodék, mivel jól és keresztyénül szolgált hazájának. Eltemetteték Beregszászban 28 febr. anno 1612.

Lásd meg halálának okát és módját Magyarország „Panaszá“—ban. Ez is méreg miatt hala meg mint Homonnai Bálint.

28. octobris Szécsi Tamást a palatinus által bocsátván Tokajnál, a hajdukat Kálló alól elfutamtatá, mivel két felé szakadott vala a hajduság. A harczon Isten áldásából nem igen sokan estek el mind két félben is, mert igen nagy köd volt.

31. octobris a hajduság elnyeri a port és golyóbist, melyet Kállóban akart küldeni a palatinus.

2. novembr. a táborban gyülekezett urak és a királyi szabad városok a vármegyékkel egyezvén, az ország akaratját a palati-

*) Oldalvást irva: A Magocsi familiának magva szakad a fiui ágban.

nusnak irásban pecsét alatt Tokajban béadják és megjelentik nyilván, hogy nem ő akaratjokból vagyon az egymásra való rút hadakozás. Azért a fejedelemmel a békesség tractálásához kezdjen,mert az országnak ez az ő akaratja. Immár itt kezdének az emberek vigyázni és felserkenni, és a mit Kassán a gyülésben meg nem merének mondani, a táborban kimondák nyilvánsággal, és arról ilyen protestatiot adának bé a palatinusnak.

Protestatio Statuum et Ordinum

coram Illustrissimo Dno Comite Palatino in Castris facta.

Illustrissime Dne Dne nobis gratiosissime!

Servitiorum nostrorum addictissimam semper commendationem. Intelleximus Splem ac Magfcum Dnum Sigismundum Forgács de Ghymes, Generalem Capitaneum Sacr. Regiae Mattis Superioris Ungariae partium, ac Judicem Curiae. etc. cum suo attrito exercitu jam post multas miseriarum perpessiones, multorumque suorum millium militum horrendissimas caedes, ex alienis Regnis in Hungariam penetrasse, cujus adventu non minus gratulamur, quam multorum emeritae militiae virorum, Regnique nostri Hungariae contra varios hostes protectorum, jamque penes ipsum Dnum Generalem occisorum amissione cruciamur. Quod utinam de alienis potius, quam defensoribus et militibus fratribusque nostris audivissemus. Verum ut ut ista praeteriverint, saltem futura nobis erunt praevidenda et cavenda, quae ita judicio nostro commode fieri poterunt, si depositis armis, evitatoque intestino bello (quo nihil funestius esse potest) pace pia nobis et nationi hungarae consultum voluerimus, quam pacem consensus Statuum hujus regni Hungariae, per vestram Illustrissimam Celsitudinem quo ocyus fieri poterit, tractari et concludi instantissime adhuc petimus. Quia vero annotati Dni Sigismundi Forgács animum eum esse certo certius intelleximus, ut exhaustum suum exercitum, cum maximo Patriae detrimento, gratis in certis Comitatibus ulterius aleret; bellumque per ipsum Dnum Forgács insciis et inconsultis Statibus hujus Regni, Transsylvaniae illatum continuaret, cujus belli continuationem non minori cum periculo, quam antea fieri posse animadvertentes, iterum atque iterum vestrae

Illustrissimae Cels. supplicamus: dignetur ex officio suo, animo ipsius Dni Sigismundi Forgács mutato ita providere, ne ulterius quidpiam damni et periculi hoc regnum Hungariae patiatur; milites vero ipsius Dni Sigismundi Forgács unumquemque in suas aedes, stipendiarios vero in sua loca pro communi Patriae defensione statim dimittere, ac pacem exoptatissime tractare, salvaque et intacta ditione Sacrae Regiae Mattis permanente, etiam concludere. Hoc enim inconveniens esset, si ipsi milites in nostris bonis jam extreme exhaustis haerentes, nobis quoque penes personam vestrae Illustrissimae Cels. hic in castris existentibus et adtenuatis, adhuc miseros colonos nostros premerent. Protestamus enim eo nomine universi Status et Ordines regni hic in castris constituti, quod si ulterius in hoc regno suum exercitum cum extrema paupertate colonorum nostrorum aluerit: nos simul et semel ad unum usque cum omni bellico apparatu ex istis modernis castris insurgere, ac nos et bona nostra contra exercitum bona nostra expilantem, ac publicam pacem et statuta regni violare satagentem, defendere velle. Cum ipso vero Principe Transsylvaniae, salva coronae et Sacrae Regiae Mattis ditione permanente, omnino bono modo ut Illustrissima Cels. vestra concordet et confoederationem cum eodem, Provinciaque Transsylvanica conservet, instamus et tanquam Palatinum regni Hungariae petimus. Ut autem nobis in posterum etiam in hoc cautum sit, petimus per vestram Illustrissimam Cels. literas Protestatorias superinde authentice extradare

Illustrissimae Cels. vestrae

Servitores addictissimi
Universi Status et Ordines Regni
hic in castris constituti.

1611. 8. novembr. Rádul vajda Lengyelországon által menvén, fölméne a királyhoz.

19. novembr. Forgács Zsigmond az erdélyi bujdosás után Lengyelországon által jövén, Kassára haza érkezik nagy kárával és hadának rút zsiros ködmönös voltával. Kassára béjöve hadastul, kopják nélkül, trombitálás és dobolás nélkül. Ez dolognak csudájára mindez rendbeli emberek és a gyermekek futnak vala. Ez

nagy rút szégyenvallást Forgács el akarja vala törleni, hadát reparálni akarja vala, és ismég Erdélyre menni ancipiti fortuna et eventu; de az ország opponálá magát és Protestatiot (lásd feljebb) ada bé ellene Tokajban a palatinusnak a táborbeli gyüléséből.

20. novembris Báthori Gábor a palatinussal békesség felől kezd tractálni.

27. novembris a brassaiak két követe, kik a császárhoz küldettek vala, Kassán Hoffman György asztalánál a szászoknak sok rendbeli árultatásokat kifecsegik az ebéd fölött—Hoffman Györgynek hizelkedvén—melyet cselekedtek Básta György idejében az erdélyi magyar fejedelmek és a magyar nemzet ellen. Egyik követ nemes ember volt N. Miklós, a másik brassai polgár, egy nagy szakállu szíjgyártó.

9. decembr. Szikszóra érkezik Dampir két ezer magával németekkel és balonokkal, kiket a palatinus segitségre kért vala a királytól Báthori Gábor ellen. 10. dec. Gönczre szállának.

27. decembr. ismét megbékéllik szinnel a palatinus Báthori Gáborral, de nem szivvel: a simultasnak gyökere megmarad, melytől viseltetvén nem sok idővel ez után ilyen szó esék: „Még ez egyet megpróbálom — ugymond — és ha ezzel nem árthatok, ám éljen a bestye kura fia én felőlem mind örökké!“ Micsoda volt legyen az az egy—ki tudja.

Magyarországnak Erdélylyel való confoederatiója.

Mi Bethlenfalvi gróf Thurzó György, Magyarországnak palatinusa, és itt velünk együtt lévő király urunk ő felsége tanácsi, egyéb urak és vármegyék követi, kik a mi kegyelmes urunk koronás királyunk ő felsége részéről ide Tokajban gyülekeztünk:

Adjuk emlékezetül a kiknek illik a mi levelünknek rendiben: Hogy látván a magyar nemzetnek ilyen veszedelmes állapotját, melyben egymás között mind Erdély és Magyarországnak felső része immár egynéhány esztendőtől fogván vagyon, ugy annyira, hogy mikoron a két császár a nyilván való hadakozásban fenn lött is, annyi romlásra a miatt nem jutott, nem is veszett a mi nemzet-

ségünkben, mint csak ez jelen való esztendőben. Akarván azért ennek elejét venni és csendes állandó békeségre hozni Erdélyt és Magyarországot, a mi nevünkkel ez ide alá megirt conditiokat és törvényt végezénk a felséges Báthori Gáborral, Erdélynek fejedelmével, székelyeknek ispánjával és Magyarországnak némely részeinek urával, Erdélyben lakozó mind a három nemzetséggel és rendekkel és egyéb ő felségéhez tartozókkal: Hogy ha ő felsége országával és hozzá tartozókkal egyetemben magát azokhoz a conditiokhoz tartja és ő felségével király urunkkal és magyarországi státusokkal és rendekkel maga ország becsületes követi által a mit a jövendő országgyülésében végez, megállja, és azokat javallja és acceptálja: mi is arra ajánljuk magunkat, hogy ő felségének és országának minden illendő kivánságában, intercedálunk király urunk ő felsége és a nemes ország előtt, hogy azokrol ő felsége országával együtt a mit végez, articulusba irassa,a confoederatus országnál is intercedáljunk ő felsége az erdélyi fejedelem instantiája mellett. Fogadjuk is a mi igaz keresztyéni hitünkre, hogy az erdélyi fejedelem ő felsége ellen semmi birodalma és hozzá tartozók ellen sem titkon,sem nyilván, sem magunk által semmit nem inditunk, sem fegyvert nem fogunk, akar mely nemzetsége által is, sem ő felsége és birodalma ellen nem praktikálunk. Hanem a jó békességet és csendes egyességet ő felségével, az erdélyi státusokkal és hozzá tartozókkal örökké megtartjuk. Ha penig meg nem állanók ezeket, és csak valami részéből is violálnánk a mely hitlevelet nekünk az erdélyi fejedelem ő felsége maga és birodalmabéliek hozzá tartozók nevekkel, maga keze irása és pecséte alatt adott, annak semmi ereje ne legyen eo facto.

A nevezett conditiok penig igy következnek:

Első: Hogy most mindjárást becsületes meghitt szolgáját felségéhez király urunkhoz bocsássa az erdélyi fejedelem ő felsége, előtte viselvén ebben ő felsége, király urunk ő felsége becsületit. A következendő magyarországi gyülésre is peniglen maga és Erdély ország nevével bizonyos fő követit bocsássa, kiknek jelen létekben a mik ultro citroque proponáltatnak, azoknak complanálására lehessenek elégségesek.

A második: Hogy a hajduság közül a jobbágyságot és parasztságot ő felsége mindjárást kiadja; ő magokat is a régi hajduságot,

a tél mulván mindjárást a maga ditiojában szállitja és telepiti és ott is ugy constituálja, hogy soha miattok semmi háboruság ne legyen.

A harmadik: Hogy ő felsége az erdélyi fejedelem, a közöttünk lett békeség után, minden injuriákat és violentiákat coerceáljon és a menőknek jövőknek szabad utat aperiáljon. Itten penig az Erdélyhez tartozó vármegyékben, a kiktől in praesenti anno ugymint ez mostani disturbiumban jószágok elvétettenek, azokat megadatja; ezekhez penig igy accedált ő felsége, hogy innet is a mi részünkről mindeneknek szabad jövések menések engedtessék, és jószágok is az ő felsége hiveinek és szolgáinak hasonlóképpen megadassék.

A negyedik conditionak az utolsó *) — — — mind a két felől elvétetett marhának megadattatása fel — — — tőnk, hogy utrinque megadassanak, a kik megtaláltatnak [bennek. A ki penig meg nem akarná adni, innét a mi részünkről meg leszen hagyva az itt való generalis uramnak és a végbeli kapitányoknak is, hogy kénszeritsék a megadásra.

Az ötödik conditio igy következik: Sok kártételek és prédálások között legszenvedhetetlenebb az, hogy ok nélkül és ártatlanul nemes személyeknek is történt a hajduságtól halálok: azokat az erdélyi fejedelem keresse ki és érdemlett büntetésekkel meg is büntesse, kedvezés nélkül értve. Erről azért a conditiorul igy alkudtunk meg, hogy utrinque efféle bünösök megbüntettessenek törvény szerint, a kit a laesa pars megmutat, avagy megbizonyithat.

A hatodik conditio igy volt: Hogy a feljül megirt dolgokrul, mind két felől assecuratoria leveleket adjunk egymásnak, melynek tartása szerint adjuk mi ez nevünk irásával megerősitett pecsétes hitlevelünket.

A hetedik conditio ez volt: Hogy a fegyver letétessék közöttünk. Végeztük azért, hogy egyszersmind tétessék le mind két felől mindjárást.

Datum in oppido Tokaj, die 27. septemb. anno millesimo sexcentesimo undecimo.

Transscriptum 30. decembris ao Christi 1611.

---

*) Ebben és a következő rendben a vonalok néhány szakadás miatti olvashatlan szó helyét jegyzik.

Utinam haec confoederatio diu duret.

1612. 2. januar. a palatinus Kassáról felmene a királyhoz.

1612. 20. januar. Rudolphus császár meghala.

14. febr. A cardinál Forgács Ferencz Kassára jöve.

21. 22. 23. 24. febr. oly nagy hó esik a többihöz, kinn mindenek álmélkodnak. A mezőn mindenütt övedig fölért. Fuvások kopja magasságnira voltak. Sok emberek halnak meg a mezőn hideg miá és a fuvatagokban. Szegedi Márton Kassán betegségében meghalván, házától a temetőbe teste különben nem vitethetik a nagy hó miá, hanem a háztól fogva szinte a felső kapuig (mert ott temettetett a párkányban) hónaljig való havat hánynak kétfelé, a hol a funebris solennitas elkiséri.

29. febr. Magocsi Ferencz eltemettetik Beregszászban. Moldvából a török a vajdát kiüzi, mivel Lengyelhez kezd vala hallgatni.

1612. 1. martii hallatik, hogy a tatárok Lengyelországot kezdötték ostromlani, és hogy a török császár a frigylevelet viszsza küldte. *)

Ugyan ekkor hallatik, hogy a török császár csauzát küldötte Lengyel királyhoz ilyen legatioval: hogy ha a pártosokat, a kik Báthori Gáborra mentenek volt Erdélybe ez el mult 1611. esztendőben, ki nem adandja, mind tüzzel vassal országán lészen.

16. martii hallatik, hogy a tatárok 1500 rabokat visznek el Lengyelországból.

16. martii a nagyságos Homonnai Bálint egy fia Homonnai István hirtelen halállal meghal nyolcz esztendős korában, non sine magna suspicione veneni, ki azelőtt való napon Homonnai György hozzá menvén, megvendéglette vala. Harmadnap mindjárást bészálla Homonnai György Ungvárba. A régiek itt ez aránt azt mondanák az ő szokások és törvények szerént: Cui bono fuit mors? A tekintetes, nagyságos vitéz Homonnai Istvánnak és Homonnai Bálintnak magva szakad.

3. april. a balonok Kassán fölül való falukra szállnak.

4. april. ezeren a balonok Kassára az alsó kapuig együtt jőnek. Az alsó hostátban menvén kétfelé szakadnak: öt száz Göncz felé,

*) Oldalirás: Inscrendum est hic exemplar litterarum, quibus (Turca) bellum indixit Poloniae ad 1. diem martii 1612.

öt száz Szepsi felé. Dampir az ő vitézségével igen kérkedik, és azt mondja kérkedésből, hogy Báthori Gábort bajra kihija, de meg nem cselekedé.

4. aprilis hir jut Kassára, hogy a brassaiakban sokat ki szoritván a fejedelem hada, mind levágák őket. Fejér Mihály a királybiró is ekkor vágatott le.

4. aprilis azt hirdetik, hogy Nikápolynál költözik a császár ereje. Eod. die: hogy Nagy András Budánál törökkel táborba szállott. E hirt csak comminiscálák, és hasznos stratagema lőn az ellenkező félnek megfenyegetésére, hasznot is hoza ez fráska hir, mivel contingens vala ez dolog, és az emberek igen tartnak vala tőle.

15. aprilis a balonok és németek felküldetnek haza Gömör vármegyéből.

1. junii Forgács Zsigmond fölmegyen a királyhoz.

13. junii Mátyás király romai császárságra választatik.

29. junii a generalis haza jöve Kassára.

30. junii a nagy öreg ágyukat a hostátokra vonszák ki, és —

1. julii a reggeli prédikáczió után örömet lövének, hogy királyunk császárrá tétetött.

1612. 25. augusti hir jött, hogy a fejedelem Báthori Gábor Nagy Andrást ő maga a baltájával lova hátáról leverte, azután árultatásáért megöleté. De ki tudja mint volt ez dolog, és micsoda praktika volt benne!

25. aug. ugyan ekkor hallatik Kassán, hogy a muszkvák és tatárok a lengyeleket szörnyen megverték. Más fél száz lengyel nagyságos ur veszött a harczon. A kik ugyan zászlós urak voltak, heten vesztek.

22. novembr. Eszterházy Miklósnak és Magocsi Ferencznének Dersffi Ferencz leányának Orsolya aszszonynak menyegzői lakodalmok leszen, de igen gyalázatos és fabulás menyegző. Lásd meg a Magyarország „Panasz-“ában melyet iránák anno 1620.

1613. 25. febr. Pozsonyban országgyülést hirdet Mátyás király, tart ez országgyülése husvét napig. Micsodás articulusokat adott ki az országnak ő felsége azoknak röviden való sensusok és értelmök igy következik:

Die 9 martii anno 1613

Postulationum Sacratissimae Caesar. Regiaeque Mattis Posonii extradatarum brevissimus extractus vel sensus.

1.) Hungariae novis motibus laboranti, noviter censuit Diaetam Generalem publicandam.

2.) Clementer acceptat frequentem conventum eorum.

3.) Bona tempore Bocskaii donata, inscripta et impignorata legitimis dominis restituantur.

4.) Capitulo Agriensi certa residentia concedatur.

5.) Hajdones nobilitate et bonis per Bocskaium donati, producant testimoniales literas, si noluerint subire onera rus.icana.

6.) Transsylvaniae infestationibus tempestive subveniendum.

7.) Regnicolis personaliter insurgendum.

8.) Dica regia ad tres annos continuos a singulis domibus per florenos tres exigatur, et a Dno terrestri fl. 1. dr. 50.

9.) Restantiae omnium annorum exiganttur, ac perceptio erogatioque dicarum in quem usum collata sint, fideliter perquiratur

10.) Officiales ad reddendam rationem dicae compellantur.

11.) Dica regia certis praescriptis terminis plenarie solvatur.

12.) Dicatores non molestent subditos superfluis expensis, et nullam pecuniam pro quietantiis exigant.

13.) Nemo dominorum levet contributionis pecuniam a suis propriis subditis.

14.) Universa oppida et possessiones subjaceant contributioni, quae alias non fuerunt dicatae, ita tamen, ut ditiores sublevent pauperiores; exactio solvatur duobus terminis, ut pro festo Georgii et pro festo Michäelis.

15.) Ratio exigatur a dno Petro Revai super dispensatione proventuum fl. 4.

16.) Confinia Hungariae germanis compleantur.

17.) Germanorum nationem hungari in regno Hungariae in antiquum statum redigant.

18.) Promtos et paratos se in his ultro offerant, quo vicina Regna ac Provinciae, in ferendis subfidiis sint proniores.

19.) De stipendio militum ac poena eorum ad exteras nationes transeuntium postulat renovare articulos superiores.

20.) In confiniis interteneantur milites continue certo ac pleno numero.

21.) Centum subditi equites tres intertencant continue, ad omnes regni necessitates occurrentes.

22.) Salis nitri et pulveris eductio serio prohibeatur.

23.) Ratio exigenda a D. Vicecomitibus de pecunia gratuitorum laborum.

24.) Versus Canisium novum praesidium muniendum.

25.) Propter inconfidentiam turcicam in tempore comparanda pecunia.

26.) Vinorum et frumenti decimatio fideliter continuetur.

27.) Quaestoribus sit libera facultas venditionis, de monstratis literis regiis.

28.) Reparentur viae.

29.) Bona demortuorum D. Magnatum et Nobilium, deficiente semine, deflectant ad Sacratiss. Caesar. Majestatem.

30.) Vagabundis hajdonibus injiciatur fraenum.

31.) De occupatis bonis violenter superiorum annorum fiat diligens revisio.

32.) Hungari ubique sequantur aulam suae Majestatis.

33.) Ad metas revidendas eligantur personae certae.

34.) Tibiscus fluvius intercludatur, ne diffluens damnum inferat.

35.) Adulterina noneta (Komorótzki hitván réz garasa) penitus aboleatur, et fautores monetariorum puniantur.

36.) Conventum regnicolarum differri postulat.

37.) Eductionem vinorum ex Hungaria prohiberi postulat S. C. Regiaque Majestas.

Ugyan ezön gyülésben koronáztatott meg a királyné aszszony. Az egri káptalannak az ország Jászón designál residentiát, és az exiliumból haza bocsátja.

1613. 16 junii Loráudffi Mihálynak és Andrási Kata aszszonynak Krasznahurka várában menyegzői lakodalmok leve. Harmadnap mulva ismét Vas Gábornak lön menyegzöi lakodalma Andrási Kata aszszonynak az öcsével. 22. junii halljuk, hogy a vezér basa, Szkender minden hadával megindult.

Fölérkezvén Szkender basa Havasalföldébe, lopva Erdélybe a Csiga-havason lótere̋hben mind béereszkedék Báthori Gábor ellen. Két okát mondják, a melyekért a török császár a fejedelemre megharaguvék:

1. Hogy midőn annak előtte csauzát hozzája küldötte volt, az órálás közben a fejedelmet császár rabjának mondotta volt a legatus, kinn a fejedelem megbúsulván, az orálást félben szakasztotta, a császárt megszidalmazta egynéhányszor mind atyjáról, anyjáról (melynek nem kellett volna lenni, de nem tudott simulálni és patiálni) és papucsát levetvén és a legatusnnk mutatván, azt mondotta volna, hogy csak annyit sem ad a császáron mint a papucsa.

2. Azt vitték volt a török császárnak, hogy a német császárhoz hajlott, mint az előtt Báthori Zsigmond; és itélem, ugyan ugy is volt a dolog. Septembernek elein volt e dolog.

A fejedelemnek elegedendő kész hada nem volt, hogy resistálhatna, hanem a palatinust (kinek szivében tövis vala) sollicitálja vala, hogy segitséget küldjön az ország oltalmára a török ellen. Vajha Báthori Gábornak eszébe jutott volna az Aesopus mythologiája a barlangban feküvő oroszlánról és a rókáról, mely a vadaknak nyomát látá, hogy csak mind bémentek, de viszsza ki nem tértek; gondolkodhatott volna méltán állapotja felől, ha kelljen-e az oroszlánhoz a barlangba menni vagy nem.

1613. 17. septembris a király képe Forgács Zsigmond a palatinus akaratjából Kassáról Gönczre jöve hadával, hogy Rakamazhoz szálljon táborba, és Erdélyt a fejedelemmel megsegitse. A dolog végi mutatja meg micsodás segitség volt ez.

20. septembris török követek jövének a generalishoz Gönczre, kik azt kivánák, hogy Magyarország Erdélyt meg ne segitse, alioquin a frigy felbomol. A generalis ugy resolvála, a mint közhirrel beszélik, hogy nem lészen a töröknek ártására az ő hada és kiszállása.

Octobernek elein Báthori Gábor kijöve Erdélyből a török és tatár előtt, nem levén elég hada, és Váradba szálla. Meggyulada belől és ég vala a ház, a consiliariusok megvesztenek vala, másunnan informáltatván.

A generalis Rakamaztól a tokaji kapitánt Abaffi Miklóst hadakkal Váradra küldi a fejedelemhez, hogy segitséggel legyen; kit nagy becsülettel és tisztességgel fogad Báthori Gábor: megajándékozá és

nagy bizodalmat vőn, hogy Erdélybe bémehet és az ellenséget országából kiüzheti.

26 octobris a gyalog drabantokat — Nagy Balázs kapitánysága alatt a kik voltak — a vártól Váradon igen meszsze szállitják, gonosz tanácsból a fejedelem kék haczérit csatára küldik a várból. (Ki látta?) És mikor a praesidiariusokat mellőle elszaggatják, Géczi János *) Abaffi Miklóssal bémegyen a fejedelemhez. Mert ugy informálta vala Géczi Abaffit — a mint a közönséges hir tartja: „Igen „kedves ember vagy—ugymond—a fejedelem előtt és nagy hitöd „vagyon nála; menjünk bé hozzája, és csak dicsérje meg kegyelmed a „kardját: ottan kivonsza és kezedbe adja. Ha kezedben leszen a kardja, hiszöm könnyü mindjárt s. a. t." Mikor azért bémentek volna és köszöntötték volna, a fejedelem felálla és tisztességesen fogadá. Azután Abaffi dicsérni kezdé a fejedelem asztalán lévő kardját, a fejedelem is mondá hogy igen jó, és mindjárást kivoná a kardot, és Abaffinak kezébe adá mondván: „Ihon, lássa kegyelmed hogy jó kard ez!" De a fejedelem szivében lehetött valami gondolat, mert mihelyön a kardot kezébe adá, ottan mindjárást fordula, és a szögön levő hegyös tőrét kivoná, és ő is kezében tartván és forgatván, dicséri vala igen: hogy az még az kardnál is jobb volna. Azonban egy inas bényitá az ajtót reájok, mert csak hárman valának a palotában, és letevé Abaffi a kardot, a fejedelem penig helyekre tevé a fegyvereket. Tanuljatok itt nagy renden levő emberek!

1613. 27 octobris ebéd után déljest bémene Géczi András a fejedelemhez és monda. „Fölséges uram! A hadban oda ki oly hir vagyon, hogy fölségöd féltében Ecsed várába ment, és a felföldi hadak mind haza akarnak menni, immár mind fölültenek; (mert álnok tanácsból tatár hirt comminiscálván, a hadakat mind fölültették volt) csak induló félben vannak — ugymond. Mely dolog ha ugy leszen, igen nagy kára következik belőle fölségednek; mert semmi had mellettünk nem lészen, és félő, hogy a török eljövén, a várat reánk ne szállja. Hanem—ugymond—ha tetszenék fölségednek, én igen javallanám, hogy fölséged menne ki a várból a hintón, hadd látnák a hadak fölségedet, hogy sehova nem ment fölséged, és ha látnának, in-

---

*) Oldaljegyzés: András.

kább megmaraszthatnók őket" A fejedelemnek telszék a szines tanács és mondá: „Bátor ugy legyen! Készitsék a hintót, kimegyek, hadd lássanak." A fejedelem hintójára ülvén, kiméne a várból. (A mely puskákat a hintón tokokban viselnek vala, a tokokat mind békötözték vala, mely dolgot a fejedelem nem vőn eszébe.) És mikor a vártól egy kicsinnyé a hostát utczájában haladott volna, a vár kapuját mindjárást fölvonák, melyben a fejedelem semmit nem tud vala. Mikor penig a mezőre kiment volna egy kicsinnyé, mondá a fejedelem: „Menjünk viszsza immár." Viszsza térvén, a mely utszán bé szokott vala járni, a belső sarampo kapuját addig előtte bélánczolák, és hogy a külső sarampó-kapun béhalada a hintóval, a subornatus sicariusok mintegy hatvan lóval utána nyargalának, az utczán mintegy kertbe szoriták, és Szilasi János, Ladányi Gergely és a tokaji kapitán Abaffi Miklós hadabeliek, Basa János a zászló tartója, Zámbo Balázs és többek, a fejedelmet véletlenül a déljesti concio alatt három és négy óra között a Petze vize mellett hintójában meglövődözék, és hintójából kiszökvén hogy magát oltalmazná, egy füzfánál megölék, testét megfosztván a Petze vizébe veték. Mely dolog a hadaknál kinyilatkozván, igen megzendülének, a fejedelmet igen szánták, és Nagy Balázs a gyalogok kapitánya a testet fölvevén, szállására vitte, azután szekérre tevén, Ecsedbe vitte. Azután a felföldi hadakat mind haza bocsáták Váradról. A töröknek megviszik, hogy megölték Báthori Gábort, és igen örül rajta Szkender basa, mert tart vala igen bátorságától, vitézségétől és szerencséjétől.

A sas között és a fene bestia között elesik a vigyázó és oltalmazó.

Báthori Gábor megholt teste Ecsed várában halála után sok ideig veritözik, minden embernek csudájára és álmélkodására. Tököli Miklós és mindenek, kik mellette forgolódnak vala, ez dolognak szemökkel látott tanubizonysági, sőt keszkenőcskével sokszor ugyan letörlötték a veritéköt róla.

Talám vindictát példázott.

Bethlen Gábor tétetik erdélyi fejedelemmé.

1613. circa 22. diem decembris mivel az ifju Báthori András, a somlyai Báthori István fia, a lengyel aszszonytól való, sok injuriákkal és gyalázattal illetött vala minden rendeket Ecsed várában, a

magyarokat mind egyaránt a tisztviselőkkel ebeknek mondja vala, és azzal fenyegeti vala, hogy mind kihányja őket a tisztből és a várból és lengyeleket hozna belé, (Idegen nemzetből való házasságnak gyümölcse.) mert azok volnának az ő atyjafiai mind vér szerént anyjáról s mind vallásáról. Ez okáért hogy idegen nemzet ne jöne az országba, várát ne occupálná és nagy háboru ne következnék belőle: a király képének iránák a testtartók; ki hadait Ecsed vára alá bocsátván, azt izené, hogy valaki nemes ember és a várban vagyon, ha meg nem adják a várat király számára, (tanácsból vala ez) ide ki minden jószágokat király számára foglalnák. És a hadak ott levén, supplicálni kezde Báthori András a tiszttartóknak, hogy ne hagyják oly nagy szükségében; kik azt felelék: „Nem kellettünk mi az előtt te néked, ebeknek hivtál minket, lengyeleket akartál ide a várba hozni: nem gyermeknek való Ecsed vára, királyé a ház! Andare fore! Itt nem laksz." És a várat király számára hit alatt ilyen három conditiokkal adák meg kiváltképpen:

1. Hogy pápista kapitánt soha Ecsedbe nem visznek.

2. Hogy a religiot meg nem háboritják, a melyben Báthori István halála után hagyatott.

3. Hogy a mely régi pontificiusok reliquiáit, ugymint papi drága öltözeteket, oltári ékességeket, arany és ezüst képeket, és a maga bibliothekáját (mely marhák mindószve lettek volna harminczkét szekérrel) Báthori István az eklésiának testamentomban hagyott volt, azt a testamentom szerént az eklésia dispositiojában hagynák szabadosan. De az első és ez utolsó conditiok hamar violáltatának.

1614. Elesvén Báthori Gábor a sok praktika által, a pápista clerus nagyobb szarvat emel és felette igen nagy szabadságot vesznek magoknak. Söt a praktikához derékképpen hozzája kezdnek ismét, hogy a más confession lévőket extirpálhassák és ugyan deleálhassák. Ez ő intentiojoknak promoveálására in consilio imez dolgokat találák, a mint az effectuálása az ő tanácsoknak az idővel kinyilatkoztatá.

1. Hogy a jesuita patereket a pápista urak mellé rendeljék, kik által tanquam per corpus anima, az ő tanácsokat végbe vigyék.

2. Hogy collegiumokat épitsenek, és azokban tudós jesuitát tartsanak, hogy az urak és nemes rendek fiokat azokhoz bocsássák,

kik a teneris imbibálják a pápismust és aztán Magyarországban ismét felépitsék.

3. A collegiumok épitésére hogy a pápista urak valamit conferáljanak, és azokban tanitó és tanuló jesuitáknak táplálására; a romai császárnak és az pápának nagy gratiájával kelljen azt az uraktól emendicálni.

4. Hogy nem olyan nyilván kelljen a dolgot, mint Jakab János idejében elkezdeni, hanem praktikák által, mig előmegyen derekason a dolog.

5. Hogy nem a fején kell elkezdeni, mint Jakab János Kassán, a locumtenens pedig Pethe Márton Lőcsén kezdették volt el, hanem az aprolékokon kell elkezdeni, az apró eklésiákat kell tántorgatni; és a pápista urak az magok joszágában ha ezt véghez viszik, tehát inkább fognak nutálni az több eklésiák. Igy az emberek sem vennék a dolgot eszökben, utat nyithatnának a szabad városok persecutiojára.

6. Hogy a pápista urak az ő ditiojokban sohol más confessiot ne patiáljanak, mert a jus patronatus azt meg engedné, és abból senkinek semmi injuriája is nem lehetne. E tanács nagyot árta az Isten anyaszentegyházának a többivel; de elébb elébb menvén az effectuálásban, per accidens sokat használa. Mert ez lön mintegy próbakő, kik legyenek igaz keresztyének, hazánknak igaz fiai, és hazájoknak és nemzetségöknek gonosz akarói az urak közül, az mint az idő azután megmutatja a példákból.

7. Hogy a quartát és octavát sehol a pápista urak az evangelicus ministereknek a régi szokás szerént meg ne adják, hanem interminálják és az ő religiojoknak promoveálására forditsák. Ezzel azt intendálják vala, hogy a más confession lévő ifiuság a ministeriumról meg idegenülne, látván a reditusnak defálcálását, és a ministerium lassan lassan fogyna, et contra az övéket öregbitvén.

8. Hogy a praelatus urak az ő praebendájokon bizonyos számu tanulo ifiakat tartsanak, hogy inkább szaporodjanak. Ez dolog Ugróczi János az egri capitulumnak minor Praepositusa beszédéből nyilatkozék ki.

9. Hogy minden rendeket hitegessenek a pápistaságra a tiszteknek, dézmáknak, praebendáknak osztogatásával, profusiojával és minden mesterséggel.

10. Hogy a hajduság avagy dissipáltassék avagy deleáltassék in totum, mert azok volnának a nagy akadályok, hogy az eklésia persecutiojában elő nem mehetnek.

E tanácsnak effectuálásához ez 1614 esztendőben lassan lassan hozza foga a clerus, és mindaddig pergála, mig a füstnek aztán szükségképpen lángot kelle vetni, az az, a keresztyén uraknak kénszeritésből és nagy szükségből a defensiohoz kelleték újonnan nyulni és kezdeni, és a persecutorokat — opponálván magokat — kelleték reprimálni, mint ide alább megtetszik.

Homonnai Györgynek aureum vellust hoznak a pápától és császártól, az arany gyapjas vitézek köziben számláltatik, mint az előtt Báthori Zsigmond erdélyi fejedelem, és erős hittel kötelezik a romai hitnek oltalmazására és propagálására vagy promotiojára; mert az aureum vellust senkinek a pápa a nélkül meg nem adja.

Homonnai György Homonnán a templomot elvészi és pápista papokat viszen bele. Homonnán a jesuitáknak Collegiumot épit, igen ampliálja reditusát, jószágot ad hozzája, igen elszaporodnak: „Collegium Drugethanu m“-nak nevezék. Végre Homonnát kezdék kérni Homonnaitól, de azt nehezteli oda adni, mivel onnan neveztetnék.

1614. Ad diem 6 juni oly igen elő méne a pápista clerus az quartanak az eklésiától való elfoglalásában, hogy midőn egy uri nagy főembernek *) renddel exponálták volna, mennyi helyön foglalták el immár a quartát, azt mondá rea: „Nó nem hijában mondották és mondják az emberek hogy: sir a barát sir, a kert alatt sir; sir a barát sir, ajtó megett sir; sir a barát sir, az ágyra sir. Szintén igy járánk mi a pápista papokkal. Mert mikor számkivetésben volnának, addig sirának, supplicálának az országnak, hogy recipiálná az ország, hogy az ország recipiálá és haza bocsátá. Azután ismég addig sirának, hogy az ország Jászót designálá az egri capitulum residentiájának. Mostan immár annyira vagyon — ugymond — hogy még házunkban is alig maradhatunk miattok. De hadd járjon hadd. Hadd rakjanak fel csak többet többet, bizony mind egyször leontják és megfizet Isten nékik.“ Annyit tön az mondás: Laesa saepius patientia vertitur in furorem. Avagy: Lento pede venit divina vindicta, sed tarditatem gravitate poenae compensabit.

---

*) Oldalirás: Lorándffi Mihály.

1614. 7 julii hallatik, hogy a lengyelek megverték a tatárokat és muszkvákat, és levágtak nro. 16,000.

1614. Octoberben táborba akar szállani a király képe Forgács Zsigmond a hajduk ellen, hogy a praktika promoveáltassék, és csaknem rea vevék a keresztyén urakat és vármegyéket, hogy a hajduság dissipáltassék vagy deleáltassék, ez fraska és szép szin alatt:

1. Mert ismét jobbágyink lesznek belőlök.

2. Mert szolgát inkább találhatunk és tarthatunk.

3. Mert jobbágyaink közikben szöknek, ha az igát és szolgálatot nem unják. ..... De az eszes emberek eszökbe vevék és az hajdukra nem támadának.

1614. 9 octobris tájban Rácz Nagy Balázs, gyalog hajduknak kapitánya Komárom tájáról ide alá jöve, és az praktikásoktól subornáltatván és informáltatván, Szolnok alá mene, a szolnoki tehéncsordát hadával elhajtá. A praktikások ez dologgal azt intendálák, hogy a török a hajduságra megharagudjon, és ez fölső Magyarországot és a letelepedett hajduságot kárhoztassák a császár előtt a frigy fölbontásért; és hogy ha a magyarok által nem lehetne, tehát a török által deleáltathassák a hajduságot.

26. 9-bris a nemzetes és nevezetes Lorándffi Mihály Sáros-Patakon éjszaka tizenkét óra tájban meghala. Eltemették a sárospataki templomban 4. januar. hora 11. anno 1615. A község igen szányja, mert olyan vala mint édes atyja. Két leányi maradának első feleségétől, Zeleméri Borbála aszszonytul: Susánna aszszony és Mária aszszony. Második feleségétől, Andrási Kata aszszonytul egy leánya, Kata nevü.

1615. 27 januar. Homonnai György és Rádul Vajda balon haddal akarnak az erdélyi fejedelemre Bethlen Gáborra menni, de meggátolá az Isten szándékokat. Báthori Gábort elvesztették, és immár a másik fejedelem, Bethlen Gábor ellen forralnak.

Az erdélyi fejedelem protestál levelei által a vármegyéknek és státusoknak.

1615. 1. februar. tájban a cardinál Forgács Ferencz Deregnyőn Forgács Zsigmonddal a generalissal igen tanácskoznak, miképpen vihessék bé Homonnai Györgyöt az erdélyi fejedelem Bethlen Gábor helyébe; mert gondoljak vala, hogy az tengeren nagy erőszakkal elindított és sebesen folyo gályájokat megtartóztatná igyold az kis

szen, hát ő protestál, hogy a békesség állandó nem lészen. Ezt sem akarván ő eltitkolni, hogy találtatnak oly magyarok, hogy csak török császár legyen mellettek oltalmul, ök szintén olyan rebelliot szereznének, mint szintén Bocskai idejében volt, de azok török császártól semmi válaszszal bocsáttattanak el. Azt is kivánta a tihaja, hogy ő felsége valami oly dolgot akar végezni és forgatni, a kihez a törököknek is interessatusoknak kell lenni, ő felsége német commissariusokat küldjön arra. Utolsó kérése az volt, hogy ő felsége ö vele együtt török császárhoz főnémet követet küldjön és bocsásson. Végezetre azzal concludálta beszédét, hogy ha ő nagysága bécsi püspök uram oly nagy szive szerént e tractában nem munkálkodott volna, a békesség véghez nem ment volna, kiért az egész keresztyénség méltó kedvvel és gratiával tartozik.

Ő felsége az Imperium vice-cancellariusa szavával azt feleltette ezekre: hogy valamit e dologból elvégeztek egyszer, vagy a mi concludáltatott közöttök, ö felsége abban hagyja, és mindenekből ugy accommodálja ő felsége ez dologhoz magát, a kinn a nagy szultán is contentáltathatik.

1615. 7. octobris hallatik, hogy a Cardinál Forgács Ferencz megholt. *) Ez az Forgács Ferencz a tekintetes és nagyságos vitéz keresztyén Gyimesi Forgács Simon fia volt, ki — — — — felnevekedve pápistává lött; itélem azért, mivelhogy az Isten édes atyját több **) fiakkal is áldotta vala, és gondolja vala, hogy az atyja kevés jószaga az atyja halála után sok részre oszlana, tehát ő neki kicsiny urasága lenne a kicsiny jószágocska után....

1615. 18. octobris tájban, a kassai generalis Forgács Zsigmond Kassára országgyülést hirdet király urunk akaratjából, és reá menvén a státusok az országgyülésre, nagy mérészen és bátran kimondja a státusok előtt: hogy császár urunk oly conditio alatt békéllett meg török császárral, hogy a hajduság palánkját elvonja és a töröknek meghódoljon, pórokká legyenek, ***) a fegyvert letegyék, és csak jobbágyok legyenek és szántsanak; mert ha nem cselekszi azt a hajduság, in totum deleáltatnak. Az ország és a coriphaeusok ezt hallván a király képétől az ország gyülésé-

*) Oldalirás: Szent-Kereszten holt meg.

**) Szám szerént tiz gyermeke volt.

***) Oldalirás: Nem engedi a hajdu oly könnyen.

ben, mondának a generalisnak: „Megszolgáljuk nagyságodnak, hogy nagyságod minekünk ezt megjelentette és értésünkre adta, mert ez titkos dolgot sokképpen ennekelőtte is általláttuk, de mostan immár nagyságodtul im bizonyosan értjük. Azért ez dologról az ország solenniter protestál iterum atque iterum nagyságod előtt, és e dologrul protestationalist kiván, hogy soha az ország azt senkinek és semmiképpen meg nem engedi“. Az ország a hajduságnak, (megesküvén először a hajduság az országnak és incorporáltatván a státusok közzé, hogy mindenekben az országgal egyeznek és az országtul leszen ezután mindenben dependentiájok és consensusok) protectióját igéri. Annak felette az ország Kátai Jánost a palatinushoz küldi, ugyan ezön kimondott dologról protestálni. A generalis megijed, látván és hallván az ország cselekedetit, azt kezdi állatni és mondani, hogy nem ország gyülése az, a melyet ő hirdetett ect. De ezzel semmit nem használa, megfelelének reá. A gyülés eloszolván, a generalis Kassából kimegyen, igen bánja, hogy a titkos tanácsot kimondotta és a bátyja a cardinál temetségére méne. Mig feljuta, addig Pázmány Péter a cardinál, jószágát és mindenét elfoglalá, kinn a generalis igen búsula és haraguvék.

A lynczi gyülésben minden pápa követők azt urgeálták, hogy a törökkel violáltassék a frigy. De a magyarországi státusok reclamálának és protestálának, hogy ők semmiképpen — hosti datam fidem et confoederationem — nem violálnák, hanem a confoederatiot megtartanák; rea emlékezvén, mit cselekedett volt Eugenius pápa Julianus cardinál által: ki megszegetvén a török császár és László király között a frigyöt a királylyal 1444 esztendőben, nagy veszedelmet szerze a királynak és az országnak. Továbbá, hogy a török is a frigynek felbontásáért megharaguván, tüzzel vassal rajtunk lenne; és még nagy kissebbségére a keresztyénségnek azt mondhatnák a töröknek a keresztyénség felől: „Ne higyjetek — ugymond — nekiek, mert lám hogy hitetlenek és a frigyöt megszegték“. Mindazáltal hogy ne láttatnának derogálni a több legatusoknak, országoknak, ilyen optiot és libertást hagyának a magyar legatusok a lynczi gyülésben. „Ha ki — ugymond — hadakozni akar a törökkel, ám hadakozzék, de más országról hadakoz-

zék, nem Magyarországról; mert mi senkinek azt nem engedjük, hogy Magyarországot hadakozásnak udvarává és szérűjévé csinálja."

A magyar keresztyén státusok legatusi megjelenvén Lynczben hogy Magyarország a törökkel valo confoederatiot föl nem bontja, hanem megtartja, reá emlékezvén a várnai veszedelemre: a több országok is a magyarországi voxra jövének (mert nem lehete egyéb benne) és a törökkel ugy újitá meg császár ö felsége a békességet. A békességnek módja irásban igy foglaltatott, a mint következik.

Causa Pacis cum Turcis

conclusae Pragae.

Anno 1615.

Ad ineunda pacis foedera cum Othomanno impellebant suam Majestatem imprimis italica bella, quae plerique diuturniora fore censebantur, nulla spe externorum subsidiorum. Tum provinciarum Suae Majestatis protestatio, quae exhaustis ubique publicis aerariis, nihil auxilii ad suscipiendum bellum turcicum se praestare posse significabant, sed potius iniquis conditionibus pacem ineundam svadebant. Accedebat suae Majestatis aetas, subditorum ob religionem animi dissidentes, in provinciis ac regnis non ita exacte cuncta ordinata; ac demum rerum ad tantum bellum continuandum necessariarum penuria, defectus pecuniae, quae gravissima periculique plenissima consilia reddebant. Quocirca sua Majestas habito maturo consilio ac praevisis commodis omnibus, quae christianae Reipublicae exinde assequi videbantur, in pacis tractationem cum Imperatore Turcarum descendit, et quidem hanc pacificationem multo utiliorem toti orbi christiano existere, quam alias priorum Imperatorum, ex sequentibus patebit.

I.

Etenim cogebatur sua Majestas hactenus pro Hungariae Regno annuatim 60. millia tallerorum pendere, nec tamen competens titulus tribuebatur suae Majestati. Per hanc vero pacis tractationem, prius

sublatum, istud postremum suae Majestatis dignitati in titulis optime provisum.

II.

Quotiescunque pax ineunda esset cum muneribus pretiosis tam Imperatori Turcarum, quam supremis Veziriis Constantinopolim legati transmittebantur, unde sumptus fiebant immensi, et pax prece et praemio mercabatur; nunc totum et universum sublatum. Ante enim annum sponte sua legatis Lyncium absque muneribus rursum redire jussis, non ita pridem cum muneribus pretiosis et Imperatori dignis Viennam legati turcici appulere.

III.

In prioribus pacis Tractationibus nulla unquam religionis fiebat mentio; nunc eo deventum, ut praeter exercitium liberum, et aedificandorum Monasteriorum concessam facultatem, defensionem catholicorum ipse Sultanus suscepit.

IV.

Non licebat mercatoribus etiam pace durante in ditionibus turcicis nisi appensis signis Anglicis et Gallicis negotiari; nunc autem ex imperio et provinciis Domus Austriacae Haereditariis, absque suae Majestatis literis patentibus et tabulis navigiis affixis, nemini conceditur.

V.

Consules Constantinopoli a sua Mejestate deputati sunt, qui litigantium mercatorum causas et summam 55. florenor. excedentem dijudicent, nec in omnibus ditionibus turcicis praeter semel—idque ex florenis centum, tres florenos—vectigal solvere tenentur.

VI.

Antea turcis licuit pagos quoscunque in Hungaria etiam pacis tempore ad solvendum tributum ferro flammaque adigere; nunc certi cancelli praescripti, quos excedere nefas.

VII.

Nullus pagus in pacificatione turcis concessus, qui non antea temporibus tam Maximiliani, quam Rudolphi Imperatorum vectigalis

fuisset; contra vero quadringenti liberati et centum quinquaginta octo, sexaginta solum concessa sunt strigoniensibus, 98. pronunciati liberi.

VIII.

Antea pagi deditii pro arbitrio dominorum sangvinem miserae plebeculae exigentium solvebant; nunc commissarii instituti, qui utrisque rebus bene perpensis consulant.

IX.

Pax tempore Rudolphi piae memoriae inita, magno cum omnium applausu est excepta, quae tamen sicut a turcis concepta ita et accepta fuit; nunc autem in tali forma est conclusa, quam nos ipsi voluimus et excogitavimus.

X.

Licet in ultima pacis Tractatione Transsylvaniae et partium Coronae Hungariae adhaerentium fuit mentio, tamen nescio qua fraude in turcica lingva est praetermissa illa particula. Nunc autem et Transsylvaniam repetere et ei annexas provincias quocunque tempore Majestati suae libuerit licebit.

1616. 3. januarii hallatik, hogy Balassi Menyhártot király urunk a maga várából kifogatá.

1616. Homonnai György hadat fogad; ajándékozással, vendégléssel igen kezdi a hajduságot magához édesiteni.

1616. 15. januar. meghalljuk, hogy a Velenczések a gréczi herczegre Ferdinándra támadtak, és két várasát faágyuval megvötték.

1616. 19 januar. Tarjáni Dömötör vevén eszében az esküvésnek formájából, miben kivánja Homonnai György az ő szolgálatját: az ő hadát eloszlatá és Homonnai mellé nem álla, noha egynéhány aranynyal és egy dolmánnal való fáin landis posztóval Homonnai megajándékozta vala.

1616. Látván Homonnai György, hogy magyar hadra szert nehezen tehet, lengyel hadért küld.

1616. Rákóczi Zsigmondné meghala.

1616. 14 martii midőn a státusok látják, hogy Homonnai György igy nyughatatlankodik és hadakozásra vágyódik, a palatinusnak értésére adják; kérik hogy gondot viseljen, az országot se-

ditiotól oltalmazza, és Homonnait compescálja. Mandatumot küld a palatinus, és a vármegyék Zemplin és Szabolcs inquirálnak Homonnai György felől: mit intendált, hogy hadat kiáltat, gyüjt és nyughatatlankodik? Az inquirálásból azt találják, hogy Erdélyre igyekezik Bethlen Gábor ellen, és hogy ha módját ejthetné valamiképpen, tehát Sáros-Patakot is meghágatná és megvenné Czinkósokat is szerzett vala magának Patakon ajándékkal. Két okért töre Patakra: 1. Mert fél vala onnan. 2. Mert ott vala a keresztyének seminariumja — (az) egyik.

1616. 16 martii Homonnai Györgynek egy igen meghitt szolgája Szikszai István megbeszéli, hogy a praktikás urak immár mind utat irtottak magoknak, és senki nem volt akadályul, a kitől immár tartottak volna az Erdélyre való menetelben, hanem csak Perényi Gábor. Ez izent azért a generalis és Homonnai György, Perényi Gábornak (Sz. Mártonból-e Szathmárból-e) hogy várná oda őket, mert oda akarnának hozzája menni, (Igy kémlette vala meg Jakab János Báthori Istvánt Ecsed várában.) látogatni és mulatni. Perényi Gábor a dolgot egy meghitt emberének a praedicatorának megjelenté, az okos ember penig ottan eszesen általlátá a szándékot, és a Báthori István eszes cselekedetét suggerálá az urnak. Az ur azért eljövén az nap, udvara népét szépen fölkészité fegyveresen és meg is szaporitá őket, ugy várván Homonnai Györgyöt a generalissal. Mikoron azért Nyaláb (?) várába jutottak vólna, meglátván a fegyverös szép udvar népet, monda Homonnai a generalisnak: „Lám mondtam én kegyelmednek, hogy ez ember—ha akarja—akadályt szerezhet az erdélyi utban, minthogy ugyan kötelessége is vagyon az erdélyi fejedelemhez“. Ebben Perényi Gábor semmit nem tud vala, és jó kedvvel fogadá a hozzája ment urakat, vigan megvendéglé őket mind udvarok népével együtt. Az étel elvégeződvén, ad secretum colloquium szolliták külön magokkal és mondának neki: „Mi kegyelmedhez jó akarattal és jó szivvel, jó szándékkal vagyunk, szeretjük kegyelmedet; azért is jöttünk kegyelmedhez szeretettel meglátogatni.“ Az ur az jó akaratot megköszöné. „Ennekutána is kegyelmed ugyan ezen jó akaratot várja tőlünk; csak hogy egy dolgot kivánnánk kegyelmedtől, ha megcselekedné kegyelmed.“ Mondá az ur: „Micsoda dolog az?“ Mondának: „Ez, hogy kegyelmed állana el az erdélyi fejedelem mellől, és hajlana császár urunk ő felségéhez. Ha kegyelmed

ezt cselekszi, mi kegyelmedet a romai császárnak commendáljuk igen jó akarattal, és kegyelmed várhatja az ő felsége gratiáját és jövendő nagy promotioját. Mi is penig ő felsége után, oly promotioval leszünk és jó akarattal kegyelmedhez, hogy kegyelmed ingyen sem reménlette volna." Mondá az ur erre: „Ez-e a dolog, melyet kegyelmetek akart velem privatim communicálni, és csak ezt kivánja-e kegyelmetek tőlem?" Mondának, „hogy ezt, és hogy az erdélyi fejedelemre való menetelben contrarius ne lenne". Monda Perényi Gábor: „Az eleim sem voltak soha árulók, én sem vagyok, nem is leszek, jól tött uramat el nem árulom." És ott nagy szégyenben maradának. Meg is bánák hogy titkokat megjelenték, mert e dolog értésére lőn az erdélyi fejedelemnek.

1616. 28. martii tájban, Darózci Ferencz a kassai főkamarás meghala.

7. aprilis hallatik, hogy Munkácsra gyültenek ismét a pápista urak Eszterházi Miklóshoz.

Pápista urak gyülési

renddel megjegyeztetnek, és micsoda dolgokat tractáltanak

Első gyülések volt Parnón a Kendi István menyegzői lakodalmában, holott Báthori Gábor ellen végezének, hogy rea menvén, kiüzzék országából vagy degrádálják vagy elüssék rajta. Noha penig szép colort adnak vala ez dolognak, hogy gonosz életü volna a fejedelem, de csak fraska vala, mert — a mint látod — az utána való fejedelem ellen is ugyan szinte ugy praktikálnak, és tartanak tőle, hogy valamiképpen megrántja a zabolát szájokban, oltalmazván magát.

Második gyülésök lött Paczinban Alagi Ferencz idejében egy menyegzői lakodalomban; (Mert mind ilyen szin alatt gyülnek vala öszve, hogy az emberek eszekben ne vennék. Azt is tudják vala ők, hogy senki semmit nem tud az ő dolgokban; maga mihelyt valahova elindulnak vala, mindjárást dolgokat mind jól tudják vala az emberek, és ugyan köz hirrel mondják vala ezt rólok: Ismét most gyülekeznek a Divánra;) a hol arról végezének, mi módon menne Forgács Zsigmond Erdélybe Báthori Gáborra.

Harmadik gyülésök volt Deregnyőn, holott a cardinállal vé-

gezék, hogy a hajduk pórokká tétessenek, a töröknek meghódoljanak, avagy deleáltassanak. Ismét: Hogy Homonnai György az erdélyi fejedelemre Bethlen Gáborra menjen, és életének végét érje.

Negyedik gyülésök Munkácson, holott ugyan azt végezék, hogy semmit ne gondoljon Homonnai György azzal, hogy a vármegyék a palatinus Mandatumára inquirálnak ellene, és mindenek publicae pacis perturbatornak kiáltják, hanem affelől aperto marte ugyan kezdjen hozzá a dologhoz. *)

(1616. 10. aprilis éjjel égbeli jelenés lőn: fejér és vörös.)

1616. 26. aprilis tájban Szent-Mártonban gyülének ilyen szin alatt: hogy Forgács Zsigmond akarna megbékélni Homonnai Györgygyel. Az egymás között való harag penig csak comminiscálás és simulálás vala e végre gondolván azt, hogy a generalis felől a státusok el ne hinnék, hogy faveálna a Homonnai causájának, hanem inkább hinnének neki a státusok, és ő is inkább elő mehetne Homonnai promoveálásában, mely dolgot az eszes ember, Szabolcs és Ugocsa vármegyének vice-ispánja Bogdányi János tréfa örvével szemére vete Kassán a generalisnak mondván: „A nagyságod jámborsága sokat árt minékünk.“ Azután eszében vevé a sarcasmust a generalis és igen igyekezék vindicálni, de nem találhata módot benne. Szent-Mártonból Szakmárba menének, és Ruber Györgyöt akarák Ecsedben kapitányságra vinni, hogy bizhatnának hozzája az erdélyi utban. De nem merék elvinni, mert igen résön vala sok coriphaeusnak a füle és a szeme.

A reliquiákat, papi öltözőket, püspök-süvegeket, mytrákat s. a. t. ekkor hozák ki titkon Ecsed várából, melyeket Báthori István Testamentomában az ecclesiának legált volt.

1616. 2. máji Homonnai György az ő hadainak — a mint mondják — tizenöt ezer forintot küldött zsoldjokra.

5. máji tájban Miskolcz városa a töröktől való féltökben elfut. Két ember nagy summát vesztegetött volt el a török adójában, nem adhatták meg a summát, fenyegette a török — a volt oka. Azután nem sok idő mulva haza szállának ismétlen.

7. máji tájban Homonnai György húsz ezer aranyat küld

*) Oldalirás: Vide supra, Acta mensis octobris Anni 1615.

Egerbe a basának, hogy vélle a török egyezzen, és hadat bocsásson vélle, hogy Erdélybe bémehessen az erdélyi fejedelemségre. A török az aranyat örömest elveszi és azt mondja: „Elköltjük örömest Homonnai György eg sségéért.“ És noha először még a budai basa is faveálni kezdett volt és commendálni kezdötte volt a császárnak Homonnai Györgyöt, mivel Lippát és Jenöt (Talán még Váradot is) minden tartományával töröknek igérte vala: mindazáltal midőn eszébe vötte volna, hogy Homonnai Rádul vajdával Havasalföldet ismét el akarnák Erdélylyel együtt a császártól foglalni, és a békesség és frigy abból fölbomolván a két császár között nagy háboru támadna: szándekát és elméjét megváltoztatván, ilyen levelet külde Budáról Homonnai Györgynek, a mint ide alá ihon következik.

Budai basa levele, melyet külde Homonnai Györgynek Anno 1616.

Mi, vezér Ali basa, Istennek engedelméből hatalmas és győzhetetlen császárunknak a tengeren innen lévő várainak és hadainak, és Bosznán, Tömösváron, Egrön, Kanisán és több várain szerdárja, gondviselője és főhelytartója mostan Budán.

Tekintetes és Nagyságos, nékünk becsületes vitézlő ur barátunk! Isten áldja kegyelmedet sok jókkal. Ez barátodnak becsületes levele jövén (?) Nagyságodnak szerelmes atyámfia, nagy becsülettel vöttem, és nagyságodnak állapotján s jó egésségben létén igen örvendeztem. Engedje Isten, hogy ezután is minden jóban és jó egésségben legyen.

Az Erdélyország felől ez napokban három izben az erdélyi urak közzül te Nagyságodhoz menvén, mostan is ott te Nagyságoddal lévén, és Erdély felé való indulásra is hogy ők eröltetnének — azt irja Nagyságod. Nagyságos uri barátom, és szerelmes atyámfia! Becsületes, nemzetes voltotokra és jó hiretekre nevetekre nézvén, nagy eszesen és okosan a dolognak végét meggondolván és a barátodnak levelet iratván, valameddig abból a hatalmas császárnak engedelme nem leszen és én hozzám becsületes parancsolatja nem jő, soha addig helyemből fel nem támadok s kelek, és Erdély felé nem indulok. És hogy az erdélyieknek ezönt

irtad, azt irta nékünk Nagyságod. Mi azért igen örvendeztünk, és a Nagyságod javára töreködtem mindenkor. Mostan bizonyosan Erdélyből és több helyekből hireim jöttek, hogy Nagyságod némely embereknek izgatásából újabban hadnak gyüjtéséhez kezdvén és Rádul vajda is Bécsből Nagy-Szombatba alá jövén, ő is a hadnak egybegyülésében volna, és Nagyságoddal az együtt való feltámadásban volt. Hogyha azért a dolog való leszen, szerelmes nagyságos ur barátomnak azért irom, hogy a barátság ellenséggé változik; mert a hatalmas és győzhetetlen császárnak akaratja ellen, az önnön maga országira menendőknek hogy eleit vegyük, meghagyattatott és parancsoltatott; mert ha el nem mennénk, mind ez világon, s mind a másikon vétkezett bünösök lennénk. A szerént a török haddal felkelvén, Erdélyországban szükséges leszen hogy titeket megelőzzünk. Akkor aztán az Isten a mint akarja, a leszen; de akkor a mely vér kiontatik, és a mely szegénység láb alá tapodtatik, azokon leszen büne és büntetése, a kik abban okok lesznek. Nagyságodat minthogy szivem szerént szeretem, azért irtam Nagyságtoknak ilyen nyilván, mert az Isten akaratja szerént való dolgokat Nagyságodnak im tudtára adtam; mégis Nagyságodnak szerelmes atyjafiához az idvezült atyádfiához és nemzetedhez való szeretetem szerént intem Nagyságodat, hogy a dologtul az előtt való magatok irása szerént szünjetek meg, és azonképpen a Rádul vajdával való tractálástok is szünjék meg; mert mi ő Nagyságának sokféle intéssel való fogadásokat töttünk, de szót nem fogadott. Egynéhány izben Havasalföldében császárunknak ellenébe ment és miképpen jütt ki, ő maga tudja. Isten segitségével mostan, — ugy gondolom, hogy halálára fog bémenni. Nagyságodhoz azért ez illik, hogy az olyan barátoktul magatokat megvonván, ez dolgot jó órara, és a jó Isten a mikorra akarja, arra várjatok-s hagyjátok. Nagyságodtul azért az én levelem vivő ember által, jó és kedves választ várok. Isten éltesse egésségben jóban Nagyságodat. Datum Budae 7. maji secundum vetus Calendarium. Anno 1616.

Nagyságodnak jó akaró ur barátja:
Idem qui supra.

Ez levéllel Homonnai György semmit nem gondol, hanem az ő dolgában ugyan procedálni akar a munkácsi gyülésekben való ta-

nácskozások és végezések szerént, mivel sok pénzét is szánja vala, melyet kordéra eltékozlott vala.

1616. 14. maji a Duna mélléki hajdukot és ráczokat Rádul vajda mellé adják, és Bécsből alá jővén Rádul vajda, vele együtt Szepességen által jövén, Homonnai Györgyhöz menének.

Az ország igen háborog Homonnai György tanácsán és cselekedetin, hogy erővel háboruságot akar ország akaratja ellen támasztani.

Az oláhok és ráczok Rádul vajdához mindenfelől igen gyülekeznek.

1616. 24. máji Zemplin vármegyének derék gyülése lön Zemplinben. Ebbe a gyülésbe Homonnai György és Rádul vajda nagy haddal menének; azt intendálják vala, hogy a hadat látván a vármegye, megijedne és féltében is azt cselekedné, a mit a Comessök Homonnai György kiván vala, hogy mellette fölüljenek, és őtet az erdélyi székbe ültessék. De a nemes vármegye (consensusa lévén a több szomszéd vármegyékkel mindenikkel,) masculè és bátor szivvel opponálá magát, noha kevesen volnának a Homonnai hadához képest. Ebben a gyülésben Rádul vajda először a császár Mandatumát exhibeálá, melyben ő felsége parancsol vala, hogy minden vármegyék Rádul vajdát békével bocsátanák Erdélybe. Erre a nemes vármegye azt mondá: „Mi az ő fölsége Mandatumát becsüljük, és a Mandatum tenora szerént békével bocsátjuk ő Nagyságát." Másodszor azt kivánná Homonnai, hogy Rádul vajda mellett üljenek fel és kisérjék el tisztességesen Magyarország határáig, ezt császár urunk jó néven venné a nemes vármegyétől. (Nem mondja vala, hogy ő mellette üljenek fel, hogy az emberek azt vetnék, minthа csak tisztességnek okáért akarná Rádul vajdát egy darabon elkisértetni; de ha fölülltethetné őket kedvök ellen is, hadai aztán mellette és együtt lévén, oda vinné kényszeritéssel is, a hová ő akarná. Ezt az emberek penig mind értik vala, és ezt a Homonnai nagy mély bölcseségét még csak a gyermekek is látják vala.) Ez tracta alatt három zászló-alja gyalog puskás sereg, Homonnai hada féle, a mely kertben a vármegye gyülése vala, a kertnek kapujába mene a zászlókkal, a kaput megállák, és mindenképpen készen valának. Ezzel a nemes vármegye nem gondolván semmit, replicála és mondá: „Nincsen az ő fölsége Mandatumjában, hogy fölüljünk

Rádul mellett és kisérjük, hanem csak a vagyon, hogy békével bocsássuk. Azért mi elbocsátjuk, de semmiképpen föl nem ülünk, nem is kisérjük. Söt — ugymond — Nagyságodnak is nem tudjuk micsoda szandéka,miért fogadja és tartja Nagyságod a hadat—mostan békeségben vagyunk, ellenségünk nincsen." Erre Homonnai azt mondá, hogy Rádul vajdát akarja ő elkisértetni; mert — ugymond — vannak oly latrok és tolvajok, hogy a Rádul vajda hadán kapdosnának és fosztogatnák őket. Erre a nemes vármegye mondá: „Kicsoda volna az, a ki azt cselekedné?" Megfelele erre a Rádul vajda kapitánya Almádi István, (Mert azt subornálták volt, hogy ő kezdje el a háboruságot, az urak akaratjából.) és mondá:„Simoni György az, a ki azt cselekeszi."Erre Simoni György mondá: „Protestálok a nemes vármegye előtt, és ebből törvényt várok ti kegyelmetektől. Én nem cselekedtem, bizonyitsd meg." És fölkelvén mondá: „Menjünk ki, legyen törvény benne." A Rádul vajda kapitánya mondá:„Csak próbálja vala Simoni Györgynek bátorságát és vitézségét, mivelhogy tartnak vala tőle. De vagy megyünk ki vagy nem, de te vagy az Simoni György."Monda Simoni György: „Nékem mondod-e azt?" Felele amaz:„Tenéked mondom."Monda Simoni:„Te vagy az (Istennek tisztessék adassék) ez s ez (k--) fia! És kezét a kardra vetvén, ruháját vállára forditván, (Mert ő neki is instructioja vala a vármegyétől, hogy ha föl kell tenni, ugyan föl tegyön, és hozzájok bizzon, valami lészen a dolognak exitusa) mondá: „Ha vitéz ember vagy, jer ki — ha merted — egy kardra.Ugyan itt a nemes vármegye előtt, ezennel választ tészek én tenéked."A nemes népeknek is mind fegyver vala ruhájok alatt, hogy ha mit akarnak, magokat megoltalmazzák, és ugy disponálták volt a dolgot, hogy ha ő nekiek ott szenvedni kelletik, tehát a kik miatt esnék a dolog, azok se menjenek tovább onnan, hanem velök ott maradjanak, és ők is azon lévvel levezzenek. Eszében vevén a dolgot Homonnai, hogy nem cedálna a vármegye, bátorságokat látván, noha kevesben volnának, zendülésöket is látván, hallván, hogy szóval igérné magát Simoni — törvényre — és nem kellene senkinek oda háboruság támasztásáért menni; azt is vevén eszébe, hogy ott igyold nem leszen semmi személyválogatás, hanem mind húzónak-vonónak egyaránt kezd jutni: hátrább hagyá a dolgot, és csilapitani kezdé a vármegyét, hogy „ne háborodjon meg ezön

kegyelmetek, üljön kegyelmetek, minden ember legyen veszteg-ségben és csendességben.“Igy csilapodának le, és Homonnai György Rádullal dobjok-fakadva elmenének a gyülésből.

Midőn Homonnai György abban munkálkodik, hogy a vármegyéket fölültesse, és azokkal menjen Erdélybe a fejedelem Bethlen Gábor ellen, a töröknek is hire lőn e dologban, és a budai basa e dolog felől ilyen levelet ira a státusoknak és vitézlő rendnek:

Budai basa levele, melyet a státusoknak és vitézlő rendnek külde ez Homonnai és Rádul dolgok felől.

Mi, vezér Ali basa, Istennek engedelméből a hatalmas győzhetetlen császárnak, a tengeren innen lévő várainak és hadainak, és Bosznán, Temesváron, Egren, Kanisán és több várain szerdárja, gondviselője és helytartója mostan Budán.

Becsületes vitézlő kapitány ur barátink, hadnagyok s mind penig a több vitézök fejenként kik vagytok. Köszönetünk után minden hozzánk illendő dologban barátságunkat ajánlván Istentől minden jókat kivánok megadatni.

Továbbá azt akarom kegyelmetek tudására adni, hogy mostan az erdélyi fejedelemtől, és némely helyekből is ily hireink jöttenek: hogy kegyelmetek helyekből felkelni készülvén, a hatalmas és győzhetetlen császárunknak és a szent békességnek, a mi velünk való fogadástoknak ellene, Homonnai Györgyöt Erdélybe, Rádul vajdát Havasalföldébe való vitelére akarván, és Lippát a mostani fejedelemmel Bethlehem Gáborral megadatni, söt a benne való gonoszoknak segétséggel lenni akartok. De a kegyelmetekkel való fogadásunkra nézvén, én most is azt el nem hihetem; de hogy ha az igaz lészen, a szent békességnek és köztünk való fogadásnak ellene, a békességnek ti lesztek felbontói, és ennekutána ha valami történik, tehát mi vétkesek és bünösök nem leszünk sem Isten előtt, sem az emberek előtt, sem penig egyéb nemzetségek előtt. És mihelyen kegyelmetek ez dologra feltámadand, tehát mindjárt mi is a végvárbeliekkel és hadnagyinkkal Erdélyországnak és több országoknak, minthogy a hatalmas győzhetetlen császárunktól parancsolván vagyon, őrizésére és otalmazására, immár meg nem tartózhatunk, hanem egyenest hadunkkal oda megyünk, és valamint a jó Isten akarja ugy leszen. De még is intem kegyelmeteket mind fe-

jenként, hogy senkinek izgatásával ez közöttünk való békességet és csendességet fölbontó dolgaitól magatokat megótalmazzátok, mert minket mindenkor ti kegyelmetek javára és segitségére készen találtok. Isten éltesse fejenként ti kegyelmeteket. Datum Budae, die 18. maji juxta vetus Calendarium, Anno D. 1616.

Nos, idem qui supra.

Közönségesen irá ez levelet a basa a státusoknak és vitézlő rendnek; mert mivel a praktikás urak birják vala az országnak majd nagyobb részét, a tiszteket is ők birják vala: azt véli vala, hogy az ország is velök egyaránt fogná a dolgot, maga az országnak ahoz semmi kedve nem vala, sőt igen ellenzi vala; ellenben a békességet és frigyet ótalmazza vala, a mint látod és érted; mert tudja vala, hogy: Dulce nomen pacis, res autem ipsa longe dulcissima.

1616. Lónyai András kállói kapitány nyolcz zászlókat ada ki titkon, hogy Homonnai György és Rádul vajda részére és pártjára a kiket ajándékkal megcsalhatnak vala, alája és melléjök állatná; mely dolog 26 maji kinyilatkozék a státusok előtt, és mindenek megutálták és pökik vala cselekedetit, hogy ország házában lakván és hites levén, azt cselekedte vala; de semmit nem gondola vele.

Ez idő tájban Homonnai György Vinnai Kristófnak faluit veté zállogba tizezer aranyban, és az aranynyal igen ajándékozá vala a hajdu kapitányoknak némelyikét, hadnagyokat, főlegényeket; nevezet szerént a szoboszlói kapitánynak Fekete Péternek száz aranyot ada ajándékon, hogy inkább az ő pártjára vonhatná őket. Fekete Péter titkon ugyan oda álla az ajándékért, és a kiket megcsalhata, sokakat maga mellé hitete titkon. Immár jószágát vesztegeti Homonnai, a valót a nincsenért zállogositja, és az árnyékon kapdos. Az ország fiai a Homonnai pártjára való hadat nevetségért, a r a n y o s h a d n a k nevezék, mivel Homonnai György aranynyal fizet vala mind nekiek: Spem pretio emit, az az reménséget nagy áron vött.

1616. 13 junii hallatik, hogy Fekete Péter, ki az előtt a szoboszlói hajduk kapitánya volt, húsz zászló-alja haddal, melyet titkon Homonnai György számára gyüjtött vala, Konyárdra ütött, és mivel a konyárdi hajduk melléje nem akaránák állani, falujokat reájok gyujtá, mind cselédestől vágta őket. Itt jelenék ki derékképpen

Homonnai György szandéka, mit forralt sokszor, imitt-amott való lappangó gyülésekben, mely szándékát eddig sokképpen boronálta. Mikor azért Fekete Péter az ő istentelenségét vakmerő bátorsággal elkezdette volna Konyárdnál, Petneházi István a jenői kapitány, ki vigyázásban nem meszsze vala, ezt meghallván, reá üte Fekete Péter hadára, erősen harczola; a több hajduság is, mely az országgal tartja vala a dolgot, reá ére a harczra, és Fekete Pétert igen megverék, húsz zászlót nyerének el tőle, maga is nehezen szalada el sebben; mert a ki másnak ás vermet, maga esik belé.

Ez fundamentomon ez egész felső Magyarországban lévő vitézlő rend és a vármegyék megindulnak, és éjjel nappal Homonnai Györgyre sietnek mindenfelől menni—dolgának farka ki tetszett. Először Leleszhez szállának táborba ellene.

1616. 18 junii hallatik, hogy az erdélyi fejedelem nagy szükségtől kénszeríttetvén (a Homonnai praktikájától, ki mind Lippát, Jenőt, talán még Váradot is töröknek igérte volt, csak hogy őtet vinnék erdélyi fejedelemségre,) Lippát — a vármegyék először protestálván, hogy nem ő az oka — a töröknek megadá, a vidrának okos természetét követvén ez dologban.

Homonnai György megszeppen, és a lengyel had is haza mene mellőle, mert csipdesni kezdették vala őket; reá megyen vala a hajduság, de megérzé a sáfrány illatot, előbb álla.

A pápa titkon — a mint mondják köz hirrel — ló teréhben pénzt küld Homonnainak, hogy az elindított persecutiot continuálja.

Nagy szelidséget kezd Homonnai tettetni, mint verembe esett farkas, és ezzel sepia hal módjára a vizet megzavarván, oly homályt szerze az emberek elméjének, hogy megszabadula a haláltól.

1616. 20 junii Simoni György a hajduság közé ment, főemberek tanácsából, generalis kapitányságra.

1616. 2. julii a vármegyéknek Ujhelyben derék gyülésök lőn, és országul öt urat degrádálnak: Homonnai Györgyöt, Eszterházi Miklóst, Dóczi Andrást, Lónyai Andrást és Móritz Mártont.

Lelesztől Homonnai jószágára Terebesre és Vásárhelyre szálla az ország hada.

1616. 14 julii a pártos urak ellen a generalis Kassára országgyülést hirdet, és azt fogadja hitire az országnak Kassán, hogy complanálja a dolgot; ha nem complanálja, tehát azt fogadja, hogy sistál az ország előtt.

A kassai gyülésből az ország követeket bocsát 1) királyunkhoz, hogy ótalmazza országát seditiotól, ha él. Ketzer Andrást bocsátá el az ország és ugy informálá, hogy ugyan maga legyön szemben a királylyal ő felségével, és lássa meg ha él ő felsége, az országot is bizonyosan informálja. Mert azt vélik vala, hogy interregnumban vagyon az ország, azért volna ilyen rút zürzavar. 2) Lengyel királyhoz, hogy a confoederatiot megtartván, a pártosok mellé hadat ne bocsásson. 3) Aly vezér basához, hogy a frigyhez tartsa magát, és hadát leszállitsa. 4) Az erdélyi fejedelemhez, hogy az ország a frigyet vele megtartja és mellette lészen.

1616. 20. julii tájban Rádul vajda látván, hogy az ország Homonnai Györgynek resistál az Erdélyre és Moldovába való menetelben: (Mert Homonnai György erdélyi fejedelemségre, Rádul pedig moldvai vajdaságra igyekezik vala.) Lengyelországba mene, és a lengyel király hadat adván néki, onnan mene Moldvába.

Igy végezének egymás között,hogy Rádul vajda mennjen Moldvába lengyel haddal, a ráczokkal és oláhokkal, (még balonok is voltak vele lengyel ruhában—a mint mondják) és ha Szkender basa hadát megverheti, tehát aztán Moldvából jöjön Erdélybe, Erdélyt is occupálja, és a fejedelmet veszeszsze el. (Kapi András beszélé meg ez titkos tanácsot egy uton.) Ha az idő aztán nem engedné a hidegség miatt—hogy télre maradna a dolog—tehát Rádul minden hadait telepitené meg Erdélyben és telelne ott. Tavaszra kelve aztán ő Erdélyből indulna reánk hadaival,és ha ki opponálná magát nékik, mindjárást opprimálnák. Im látod, hogy elég bölcsen vetik meg emberi okosság szerént; sed non est consilium adversus dominum.

1616. 4. augusti hallatik, hogy Rádul vajda és Koreczki herczeg (lengyel nagyságos úr ez, Podolia felé vagyon nagy jószága) megverték Szkender basa hadát Moldvában.

Szkender basa hadát megújitja, és megszaporitja, az erdélyi fejedelemnek is ira, hogy segitséget küldene; mert immár mindeneknél nyilván constál vala, hogy az erdélyi fejedelemnek is szintén olyan ellensége volnának mint szinten a töröknek, és hogy a török meggyőzetvén, mindjárt a fejedelmen lennének. A fejedelem gondolkodék a Szkender basa kivánságán, és in tali casu, a nagy szükségtől kénszerittetvén reá hajla, meggondolván mint bölcs, okos, eszes ember, hogy: Unita virtus fortius ibit; arról is gondol-

kodván: ki tudja, talán idő jártában néki is kelletnék valami nagy szükségében a török segitsége, ótalma, barátsága és jó akaratja, és Török István kapitányját öt száz kopjás magával Szkender basa mellé bocsátá segitségül. Elég nehéz vala, de Istenre bizta az eventust.

A Szkender táborában a hadak béérkezvén, a harczhoz készüle, és hadait a harczoláshoz elrendelé. A magyarok az első harczot megkérék Szkender basától, és megengedé, imez okokra nézve: Először, hogy hadd látná meg a magyaroknak forgolódásokat, és ha vitézek-e a magyarok. Másodszor, hogy látná meg azt is, ha hivek; mert tart is vala, hogy talán valami correspondentiájok volna titkon Rádullal. Harmadszor azt is gondolá, hogy jobb a magyar hulljon fogyjon az első harczon (abban neki semmi kára nem lészen) mint a török veszszen. A magyarok azért elkezdék a harczot. Először azt kivánták, hogy a ki keresztyén, félre álljon, senki nem bántja; a ki magyar, az is félre álljon. Azután megsivalkodván, a derék lengyel kopjás hadnak öklelének öt százan, a mely seregben áll vala a derék erő., és a melyhez leginkább biznak vala, és ugy meg gázolá az öt száz magyar kopjás a Rádul és Koreczki derék kopjás hadát, tétova szaggatván, üzvén, vágván, hogy a török ugyan reá bámul vala, álmélkodik és csudálkozik vala rajta. Melyet a lengyel hadnak kétfelől való szárnya látván, megfutamék, rajta a derék nyugodt erővel lévő török tatár hadak, és oly szörnyen levágák őket és megadák nekiek a kölcsönt, hogy üllő-füllő szalada el bennök — megemlegethetik. Ily könnyen szakasztá el Isten a hálót, Szkender basa Török Istvánt nagyságos urrá teszi.

1616. 10. augusti tájban Ketzer András, kit az ország Kassáról a császárhoz külde, Prágából haza jöve, és az országnak azt mondá, hogy szemben volt a császárral, és ugy resolvált, hogy nem volt hirével és nem tudta Homonnai szándékát.

Midőn a Rádul hadát szörnyen levágák Moldvában, új hirt költének, és igen hirdetik vala Magyarországban, hogy a prédán nem alkhattak meg a magyarok a tatárral és törökkel, és mind levágták a törökök és tatárok a magyarokat. Ezzel az erdélyi fejedelmet akarják vala ismét az országgal meggyülölteni, és gyanussá tenni, hogy neki ne higyjen az ország.

1616. 19. aug. tájban a császárnak ő felségének missilis Mandatumi érkeznek, a melyekben parancsol minden vármegyék-

nek, hogy ezután országgyülését ne merjenek tenni, és közönségesen ne confluáljanak ő felsége hire nélkül. Mint férjen immár a két dolog öszsze, a Ketzer András által való resolutio és ez Mandatum continentiája, a kárki is általláthatja. Láták az eszes emberek, és ugyan jó módot mutata Isten nékik a megmaradásra; mert ugy rendelék azután a vármegyék gyülése napjait egy consensusból, hogy egyik vármegye gyülése meglévén, a szomszéd vármegye gyülésére reá érkezhetnének a residentiás és portionatus főemberek, és elméjeket egymásnak értvén, egy lineán tudnának járni pro conservatione Patriae.

(A kinek a császár missilis Mandatumának páriája vagyon, itt inseráltassék.)

1616. 22. septembris a generalis Forgács Zsigmond Sáros-Patakra megyen Rákóczi Györgyhöz jó akaratból képlak látogatásnak okáért. Az úr becsülettel és jóakarattal fogadá, és tisztességesen gazdálkodék. Annakutána beszédbe eredvén a generalis az urral, mondá: „Kegyelmedet, öcsém uram, igen kérem, hogy ne faveáljon kegyelmed ez Simoni Györgynek, (ki a sáros-pataki kapitánságot mily hasznosan, vitézül és jó hirrel névvel viselte Básta György latorságakor, ez darab föld jól tudja) söt—jóakaratomból mondom kegyelmednek—ugyan ne tartsa kegyelmed maga mellett udvarában és fizetésén. Mert Simoni Györgyre sok panasz vagyon ő felsége császár urunknál. (Bizony elhiszem, hogy sokszor panaszlották meg a Tokaj várában való éhségöket a németek császár urunknak, melyre Simoni György juttatta volt serény gyorsaságával és vitézségével; hogy továbbá sáros-patakot is ő tartotta meg Básta György ellen.) Tudja pedig kegyelmed, hogy ez sárospataki jószág, királyi jószág, noha árendában vagyon. És ha kegyelmed mellette tartja és faveál neki, igyold kegyelmedre is nehézsége leszen ő felségének, és ki tudja mit gondol ő fölsége még a jószág felöl is. Azért, hogy nagy gondja ne érkezzék kegyelmednek, jobb hogy elbocsássa kegyelmed Simonit, talál kegyelmed elég szolgát." Az úr gondolkodék, és hogy nagyobb harag ne érné, gondolá, hogy ideig jó helyet adni a szép szinü beszédnek, és helyt ada kedve ellen néki, hogy ne láttatnék vagy ő felsége boszuságára tartani, vagy a generalis kivánságát posthabeálni. Mert mindenik nehéz dolog vala.

Rádul vajda megveretvén Moldvában, a császárhoz felmegyen; a kitől elbocsáttatott volt,ahoz tér meg, és ismét ott lészen fizetésc—Lengyelországon mene által 17 septembris tájban.

1616. 2. octobris Simoni György az erdélyi fejedelemhoz mene, és igen kedvesen vevé a fejedelem tőle, főkapitánságot ada ott is néki. A Simoni hada mindenfelől igen gyülekezik.

Füzi István is az erdélyi fejedelem mellé mene.

A császár ő felsége 4 octobris tájban patens Mandatumot küld a vármegyékre ismét, hogy mindenek békességben legyenek, és hogy minden vármegyék a Mandatumra exhibitát vessenek.

Az erdélyi fejedelem nagy hadat gyüjt 12 octobr. tájban.

1616. 30. octobris tájban, midőn Fekete Péter megverették a hajduktól, látták hogy szerencsétlen ember volna, ez okáért más gonosz embert Gombos Andrást subornálának. Azért Gombos András kezd ismét grassálni, hogy Erdélybe menjen a fejedelem ellen elöljáróban, és ha succedálna a dolog, tehát a praktikások derekasan utána mennének. Mikor azért Gombos grassálna és a hajduságot akarná ismét magához erővel hajtani, a váradi had és Simoni György is az ő hadával vigyázni kijöve, hogy a Gombos András latorságát reprimálnák; nem kaphaták sehol Gombos Andrást, mert bé állott volt előttök hogy reá ne akadnának. Azért a váradi had és Simoni György is viszsza térének, és reájok estvéledvén, Simoni György az ő hadával Tarçsán estve megszálla. Gombos András estvére kelve az álló helyből utánok mene, és nyelvet kapván Tarcsára siete, a Simoni György szállását megüté, melyet látván Simoni György a házból kétszer kicsapott, és erősen megharczolt a latrokkal. Neki felesedvén a sok lator, és a maga hada is Simoni Györgyöt meg nem segitvén, a házban a sok lator előtt Simoni György béálla; de az ablakokról reá lövődözvén, lövéssel lábáról leejték, azután megkötözék, és sebben kötözve Szakmárba vivék Dóczi Andrásnak. Igen örüle rajta Dóczi András, azt tudja vala,hogy immár a derék triumphusra jutott, illudálja,boszszontja vala, kinozással fenyegeti vala, (maga a nélkül is halálos sebben vala) és netalán a felől,a mint a közvélekedés vagyon, ugyan megkinozták, maga: Parcere prostratis sit nobilis ira leonis. Pugna suum finem, cum jacet hostis, habe.t Instant morientibus ursi. Meghala a sebben; testét Dóczi András az ebeknek akará ki-

vettetni a várból, ugyan meg is cselekeszi vala, de felesége intercedála érette, mondván: Ne cselekedje azt kegyelmed, uram, mert a mint én hallom, igen vitéz ember volt ez, és kár volna ilyen gyalázatot halála után rajta tenni. A felesége megkérvén a testét, a várban a templom mellett temetteté el ceremonia nélkül. Ezt érdemlé a jó vitéz ember, a ki hazájának hiven és igazán nagy szükségében sokat szolgála — magyar úrtól.

1616. 7. nov-bris a generalis Forgács Zsigmond ismét Szent-Mártonban gyüle tanácskozni; Simoni halálából és eleséséből jó reménységet vevén, Gombos Andrást animálják és nógatják, hogy lásson a dologhoz. 8. die Dóczi András Patakra jöve az úrhoz — itélem, kémlelni.

14. 9-bris tájban Gombos András Dést megégeté; kit a fejedelem hallván, hadat bocsáta ellene, hogy az Erdélyben való meneteltől arceálják; ha pedig ugyan vakmerőül bé akarna menni, Isten segitségéből reprimálnák.

20. novembris tájban Gombos András negyedfél ezer emberrel elindula, hogy Erdélybe immár ugyan bémenjen. Hírével esék a fejedelem hadának, a kit vigyázni a határ felé kibocsátott volt, és Gombos Andrásra arczczal szemben jövének Désnél. Török István és Deli Száva valának a fejedelem hadainak kapitányi. Egy malomházban a gyalog puskás hadat lesben beállaták, kit Gombos András nem tud vala. A lovas had szemben jöve Gombos Andrással és Sarmasági Zsigmonddal: (mert immar jó reménységben levén, nagyságos urat is bocsátottak vala a praktikások a hadba) és elsőbben, minthogy mind a két had magyarból áll vala, a praktikás urak hada a fejedelem hadának azt mondja vala: „Vitézek! álljatok hozzánk a fejedelem mellől, és jobban leszen dolgotok.“ Amazok ismét azt mondják vala: „Semmiképpen nem lehet, jó vitézek; mert hitesek vagyunk a fejedelmünknek! Inkább azon csudálkozunk, hogy fejedelmünk senkinek semmit nem vétvén és magyar is levén, kegyelmetek ellene törekedik; inkább hagyjon békét kegyelmetek ez ilyen gonosz szándéknak, álljon kegyelmetek is fejedelmünk mellé, jobb lészen kegyelmeteknek.“ Ez ilyen sokáig való tracta után viszsza fordula a fejedelem hada, mondván: „Isten hozzátok, jó vitezek! Menjetek viszsza békével ti is, mit fogyatjuk egymást? Hiszem mindnyájan magyarok vagyunk. Jobb ha kegyelmetek is viszsza megyen, és békességben élünk egymással.“ Ezzel

a fejedelem hada viszsza menc. A had megtérése után Gombos András és a többi mondának: „Bizony megijedtek, azért sietnek elmenni. Jertek utánok, most vagyon immar módunk a dologban, majd szép nyereséggel járunk.“ Utánok indulának és az utolsó martaléknak néki sivalkodván, lövöldözni kezdék, amazok annál inkább nyargalnak vala előttök Dés városa piaczán által. Midőn azért a szorosba csalák őket, a hegy és viz közzé, nekik fordula arczczal a fejedelem hada: hátul is a malomházból a gyalog puskás had kiütvén reájok, mind elöl mind hátul a szorosban szörnyen lövik vala őket—ugyan omlanak vala a lövés miá. Igy keriték a hálóra őket. Látván nagy veszedelmöket, megfutamék a Gombos András hada, és a ki elszaladhata elszalada. Sarmasági Zsigmondon két seb esék, ki miatt kétszer esett le lováról; el nem hozhaták a harczról, mert szoros vala a kapcza, hanem ott érék és elfogák. Ez lőn a szép nyereség, a melylyel biztaták magokat. Nem jó háló előtt halat fogni.

1616. 28. novembris tájban elunván a békességes fejedelem a sok türést, nagy hadat gyüjte és Tasnádhoz táborba szálla, oly intentioval, hogy a sok praktikát reprimálja és nyakát szakaszsza.

1616. 30. novembris megszeppennek a praktikások, erősen tanácskoznak: mit kellessék cselekedni hogy megzavarták a vizet, mint ótalmazzák magokat? Azért in necessitate azt találák fel, hogy a király képe szálljon táborba, a vármegyéket ültessék fel, és az ország költsége és árnyéka alatt ők maradjanak békével. Ad diem 10 decembris Zemplin vármegyét gyülésbe hirdetik Zemplinben (a többit is az ő szokott székök helyére) száz forint birsággal, és Mandatumot hoznak a vármegyére, hogy a király képe mellett fölüljön s Tokajhoz táborba szálljon. A kormányzók igen urgeálják a dolgot, hogy a Mandatum tenora szerént meg kell lenni és föl kell ülni. Ezt hallván Milith Vid, mondá: „Hallja meg a becsületes nemes vármegye szómat!“ És silentium lévén, azután igy szóla: „Emlékezzék meg a becsületes nemes vármegye róla, hogy midőn ennekelőtte Báthori Gábor fejedelemmel háboru volna, országunknak nagy kárával és nemzetségünknek s sok vitézeknek nagy kárával és elfogyatásokkal, az ország a fejedelemmel és Erdélyországával frigyről és szent békességről kezde tractálni, látván a két országnak nagy romlását és nemzetségünknek fogyatását; a mely tractára kegyelmetek engemet is elbocsátott volt, és abban a tractában a frigy és a szent békesség Erdély és Magyarország között végben ment,

és mind a két ország megesküdt egymásnak, kiről hitlevelet is adtanak egymásnak. Azért ha mi a fejedelemre támadnánk és ellene fegyvert fognánk, a frigyet a mi részünkről felbontanók, és igyold a mi hitlevelünket a kopja hegyire esinálnák és ugy hoznák arczczal viszsza a mi szemünk köré. Azért lássa kegyelmetek, serio deliberáljon kegyelmetek ez dologról". Ezt hallván a vármegye, ugy deliberála, hogy ők a szent frigyhöz tartják magokat, és a fejedelemre nem támadnak. Ezt deliberálván, senki a vármegyék közül föl nem üle, és a generalissal táborba a fejedelem ellen nem szálla, sőt mindenek aperte megmondák, hogy a fejedelemnek igaz ügye vagyon.

1616. 2 decembr. tájban a fejedelem Csehit megszállja, ágyuval lőteti, megveszi—Prépostvári Zsigmondot benne megfogák. Annakutána Szécsi György intercessiojára negyvenezer forintért kegyelmeze meg neki a fejedelem.

5 decembr. a generalis látván, hogy az ország mellettök nem insurgál, Kassáról a palatinushoz mene föl postán, szálljon-e táborba, vagy ne a fejedelem ellen? Mindenfelé kapnak.

12 decembr. tájban az erdélyi fejedelem Bethlen Gábor tizenkétezer magával Debreczenbe és a körül való falukra szálla; kívánsága az, hogy Kányai András a kállai kapitány és Dóczi András az szakmári kapitány, exiliumba menjenek. A több urak pedig ország törvénye szerént megbüntettessenek: ugymint Homonnai György, Eszterházi Miklós, Kendi István etc.

23 decembr. tájban a palatinus Thurzó György meghala.

24 decembr. negyven napig való induciákat vét az ország a fejedelemmel.

1616. decemberben Szerencsen a templomon ilyen irás találtatik egy papiroson:

(Eklézsiák:)

Kassa, Sepsi, Nagy-Ida, Göncz, Heycze, Szántó, Thalya, Szerencs, Szikszó, Zombor, Tarczal, Tokaj, Xur, Lyszka, Tolcsva, Bénye, Patak, Újhely, N. Mihály, Toronya. Ez specificált helyekben lakozó praedikátorok nevei ez időben:

Kassai: Petrus Alvinczi, Sepsi: Emericus Kovásznai, N. Idai: Andreas Szikszai, Gönczi: Michael Sepsi, Heyczei: Stephanus Kevi, Szántai: Georgius Tardi, Thalyai: Joh. Hellop. Szikszai, Sze-

rencsi: Joh. Visoly, Szikszai: Balth. Debreczeni, Zombori: Petrus Érsek, Tarczali: Paulus Szántai, Tokaji: Mich. Szinyerváraljai, Xuri: Steph. Váradi, Lyszkai: Steph. Miskolczi, Tolcsvai: Petrus Beszerményi, Bényei: Matthaeus Sepsi, Pataki: Mich. Suri, Újhelyi: Matthaeüs Tihameri, N. Mihályi: N.N. Toronyai: Christophorus Décsi.

1617. Szécsi György követségen mene a fejedelemhez, és az ide által való vármegyék és urak képében kéri a fejedelmet, hogy hadait térítse meg és mennjen viszsza Erdélybe hac vice, hogy az ország ne romoljon a háboruság miatt. A fej delem keresztyéni szelidséggel a kérésre meghajla, az országnak javáért hadait megtérité, és Erdélybe viszsza megyen. Az ország is azt igéri, hogy ha többé praktikálnak a fejedelem ellen, tehát országul a fejedelem mellett lesznek, és ha a szükség ugy kivánja, készek lesznek a fejedelem mellett az ország háboritói ellen fölülni, és ellenek fegyvert venni.

2 januarii tájban. Ekkor nyere kegyelmet Szécsi György Prepostvári Zsigmondnak a fejedelemtől negyvenezer forintért.

13 januarii tájban térité meg a fejedelem hadait, a vármegyék kérésére és akkor mene viszsza Erdélybe.

1617. 4 febr. tájban új basa jöve Egerbe, és harmad vagy negyed nap mulva az egri török Palkonyára jöve, hogy az ottvaló hajdukat elrabolja. De vigyázásban levén és őrizkedvén a hajduság, midőn a kapujoknak üte a török, a sánczból erősen meglövődözék őket, és szégyennel viszsza térének.

Homonnai György Pozsonyba megyen.

1617. 25 febr. tájban az egri török a frigy ellen Ónod alá jöve; a kiket kivül kaphata, levágá, a marhát is a melyet kaphata, elhajtá.

1617. 18 maji hallatik meg, hogy Moldovában a lengyelek Szkender basát igen megverték. Szkender basa megverettetvén, hadát megújitja — derék török hadért és tatárért küldc.

18 maji Tököli Miklóst eltemetik, kit az ország igen szán. Csiga ételben étették meg—a mint mondják. Horváth György nevü főszolgáját is együtt étették meg urával. Ezt Horváton temeték el.

1617. 20 junii a végvárakból a drabantok mind kimennek, mert másfél esztendeje, hogy egy pénzt sem adtanak nekiek meg hópénzökben: magok keze munkájával, és a falukon és városokon széljel való koldulásokkal táplálták magokat. A generalis 24. junii

Zemplén vármegye gyülésébe egy levelet külde, és a nemes vármegyét azon kéré, hogy Tokajba és a végvárakba bocsásson fizetett gyalogokat és continue fizessen a vármegye a várbeli gyalogoknak, kik őrizzék a végvárakat, mert közel vagyon a török a szomszédságban, nem hihetni neki, és ki tudja mi történhetik. De a státusok igy resolválának e gyülésben: Mostan igen kevesen vagyon itt ben a vármegye; másszor ha felesebben leszünk, ő nagyságának választ adunk.

Szkender basa ismét újabban segitséget kére az erdélyi fejedelemtől a lengyelek ellen, de a fejedelem és az ország segitséget nem ada 25 junii tájban.

1617. 29 junii Ferdinánd a gréczi herczeg csehországi királylyá választaték a csehektől, ily conditioval, ha Magyarország is acceptálja.

1617. 7 julii hir juta, hogy Szkender basa törökkel és tatárral szörnyen megverte Moldvában a lengyeleket.

24 julii a zemplini Comitatusnak ismét gyülése lön, és a generalis kivánságára ugy resolvála, hogy a vármegye az ő költségén a végvárakban fizetett népet nem bocsát és nem tart, noha közel a török szomszédság, mert — ugymond, — vagyon az országnak jövedelme s tartson abból ő felsége a király.

26 septembr. hallaték, hogy a lengyelek megújitván hadokat Moldvában a török ellen, ismét harczolni akarnak egymással. De az erdélyi fejedelem Bethlen Gábor interponálá magát, mind a két félnek igen kedve szerént, quia dubius et anceps erat exitus et eventus belli, és bizonyos conditiok alatt megbékélteté a lengyeleket a törökkel. A lengyellel is a fejedelem örök frigyet vete, kiről a lengyelek hitlevelet adának a fejedelemnek. A törökkel is örökkévaló frigyet vett magának, a hajduknak és az országnak, és azt mondják, hogy az azelőtti Athname-levelet, melyet a boldog emlékezetü Bocskai fejedelmünk szerzett volt a császártól, megújitotta. Azt is mondják, hogy a mit Nigron (a német császár követe) tiz esztendeig praktikált a Portán a magyar nemzet ellen, minden leveleket a török császár az erdélyi fejedelemnek külde.

1617. 4 octobr. Homonnai György gyalog hadat fogad, nem nyughatik.

14 octobris tájban. amaz hires lator Gombos Andrást, a ki

Simoni Györgyöt meglövödözvén Tarcsán egy házban, fogva Dóczi Andrásnak vivé Szathmárba, a törökök elfogák. Cessante judicio humano, non dormitat judicium divinum.

27 octobris hallatik, hogy a bécsi püspök Klezel az Athname-levelet, melyet a török császár a frigyről a felséges Bocskai István urunknak és fejedelmünknek adott volt, megégeté.

4 novembris a regalisokat kibocsátják, és diaetára hivják Pozsonyba az országot.

4 novembr. tájban a Sitva-Torokban harmadik gyülés lön a törökkel, az holott a német commissariusok másodszor is a hatvan magyar falukat ugyan oda igérik és oda adják a töröknek hogy hódoljanak; és azt is urgeálják a németek, hogy a hajduk pórokká tétessenek és minden erősségök, palánkjok elvonassék. Forgács Ferencz cardinál ez veszedelmes dologban főcommissarius.

Ugyan ez idő tájban választák Pethe Lászlót is commissariusnak császár ő felsége akaratjából, hogy alá jövén Tasnádon a fejedelemmel tractáljon. Ugy gondolkodnak vala a dolog felől és oly szándékkal akarák Pethe Lászlót alá bocsátani, hogy a fejedelemnek ide ki Magyarországban igérnének szakasztva valami jószágot, és elhagyván a fejedelemséget, jőne ki Erdélyből, laknék mint privatus báró az ő jószágában.

1617. 27 novembr. tájban az erdélyi fejedelem Mármarosba jő, de Pethe László a commissarius meghalván, semmi tracta nem lön.

5. decembr. Zemplin vármegyének gyülése lön Zemplinben; Homonnai György is bémene a gyülésbe, hogy jelen létében az emberek megfélemlenének, és ne mernék megmondani, hogy az ország közönséges pacificatiojának turbatora. Jelen létében is zemplini esperest Tihaméri Máthé sollicitálá a vármegyét, hogy restituálná az varanai templomot, mely violenter occupáltatott, hogy a bécsi pacificatio maradna in vigore. Homonnai György erre azt mondá: „Igen nem nyughatik ugyan kegyelmetek. Immár egynehányszor jöttetek az vármegyére és panaszt töttetek reám és feleségemre; de bizony meglátjátok, inquiráltatok ellenetek, és reá hivlak a szent székre érette“.

Ez 1617. esztendőn az Isten csodálatos nagy bőséget ada mindenben: bor, búza, árpa, zab, borsó, rozs, tenkely, lencse, répa nagy bőséggel termett. Szikszó táján húsz hordó bort adtak száz

forinton. Lyszka és Keresztur táján a bort adták fl. 9. 10. 11. 13. 15; a buzának köblit adták néhol dr. 25. néhol dr. 32. néhol dr. 40; árpának, zabnak, kölezsnek, majd ugyan semmi böcsi nem volt. E bő esztendőnek asztagai sokáig állának minden helyeken, még cséplőt sem talált az ember reája; két esztendeig is állott sok helyen, és harmadik esztendőre kelve megmuskásodott. Ez pedig Isten ostora lön, mert böcstelenségben tartják vala az Isten ajándékát az emberek. Sokan azt mondják vala a bőségért: Ha az Isten mindenkor ily bőséget adna, és csak ilyen ára lenne a búzának, az fejében soha nem is szántanék—ugymond. Azért megboszulá az Isten a háládatlanságot, és számtalan egereket, muskákat támaszta, melyek az asztagokat emésztik vala; a szemül álló búzát is a muska vagy zsuzsok szinte ugy emészti vala, még az búza vermökben is. Söt a mi nagyobb csudára méltó dolog, sok helyben Isten az asztagokban számtalan kigyókat teremt vala mind a Tiszán tul (holott a sok kigyókért még az asztagokat is megégeték vala.) s mind a Tiszán innen, mind Zemplinben és egyéb helyeken, holott a cséplők a sok kigyóktól megirtozván, az asztag cséplését félben hagyják vala. Tanulj ember, megbecsülni az Isten ajándékát és hálaadással ő sz. felségének megköszönni; mert az háládatlanság haragra inditja az Istent, és könnyü elvenni Istennek — a mint a példából látod — az ő ajándékát; söt a háládatlanságért a bőség után szükséget bocsát, mint szintén ez egy bő esztendő után igen szük két esztendőket bocsáta, mind buzából, borból. Mert a bor is szinte oly böcstelenségben vala; néhol arról is azt mondják vala a háládatlanok: Bátor—ugymond—az Isten ennyit ne adott volna, mert ugyan nem is tudjuk hova tenni. Tudják vala hova tenni annakutána 1618 és 1619 esztendőkben csak leszen vala. Mert 1618 esztendőben oly szük lön a bor mind országul, hogy a hol azelőtt a nagy szőlőkben száz hordó bor termett: egy vagy két hordó bor ha termett, ugyan sok volt. Ebben a szükségben mindazáltal a lyszkai, bényei és tolcsvai hegyen annyi bort ada Isten, hogy az országnak legnagyobb részében is annyi bor nem lött. Isten a hol akarja a szükségben is adhat.

1618. Konstánczinápolyban a törökök között pártütés lön a császárságért, a megholt császárnak fia és öcse között. Konstánczinápolyban nagy harcz lött.

Ország gyülése Pozsonyban.

1618. esztendőben 4 martii fölmenvén az ország Pozsonyba diaetára császár ő felsége hivataljára, az ország gyülését fél esztendőnél tovább vontaták. Ebben a diaetában ő felsége császár urunk azt kivánná, hogy ugyan éltében Magyarország koronázza meg az ő felsége öcsét Ferdinándot, a gréczi herczeget. Okának ezt mondá ő felsége: „Tudjátok — ugymond—jó hiveim, magyarok! hogy én „ti néktek és országtoknak eleitül fogván jóakarótok voltam, mostan „is javatokat akarom; és mivel öreg ember vagyok, azt sem tudom „mely órában meghalok. Ha pedig ti közöttetek nem disponálok és „életemben successort nem választok s nem hagyok, tehát halálom „után a successor felől nagy viszszavonás és háboru következhe- „tik, kiből ti néktek is és országtoknak nagy kára és pusztulása „következhetik. Hogy azért az ne legyen és az én ti rólatok való „atyai gondviselésem megtessék, azt kivánom és azt akarom, hogy „az öcsémet Ferdinándust ez mostani ország gyülésében válaszszá- „tok királyotokká, és koronázzátok meg, hogy ha szintén történik „halálom is, legyen mindjárt gondviselője országtoknak". Az ország — — — azt felelé, „hogy az ő felsége jóakaratját jó neven veszi, de ő felsége éltében nem akar mást uralni, mert az ország ő felségének hütös, azért ő felsége éltéig máshoz nem kötelezheti magát és hüségét; nem is akarja, hanem ő felségét akarja uralni, ő felségének hüséget tartani és az ő felsége regimenével megelégedni; járulván ez is okul, hogy az ország igen megromlott, és nem érkezhetnék el az ország két király tartására". A császár sok disputatio után igy replicála: „Jó neven veszem az országnak hozzám való hü- „ségét, és a mint az ország akarja, bátor legyen ugy, hogy az or- „szág éltemig engemet uraljon, az regimen is és a potestas én ná- „lam legyen, Ferdinánd is éltemig a regimenhez ne nyuljon; de mu- „tassa meg az ország hozzám ebben jóakaratját, hogy eltávoztat- „hassa jövendő nagy kárát is, hogy koronázza meg Ferdinándust „Magyarország királyának és jövendő successoromnak, kire aztán „halálom után mindjárást szálljon a regimen és potestas". Erre az ország azt felelé nyilvábban szólván és elméjét jobban declarálván, „hogy a libera electio ezzel megbántatnék". Erről nagy hoszszu ideiglen való disputatiojok lön a praelatusoknak a státusokkal. Továbbá

a hoszszu ideiglen való disputatio után megfogyatkozván költségökben és megunatkozván a státusok, azt urgeálják vala, „hogy a minemü gravameni az országnak volnának, ő felsége azokat tollálná, a violentiákról láttatna törvényt és mindeniket sopiálná“. Arra is azt felelé, hogy „minden gravaminákat törvény szerént sopiál, és az violentiáról, templomok elfoglalásáról, ecclesiasticus reditusoknak intervertálásáról törvényt és executiot szolgáltat jövendő diaetán, csak koronázzák meg Ferdinándust.“

Két conditiok alatt mene reá az ország: 1.) Hogy a regimenhez nem nyul Ferdinánd az imperator éltéig, 2.) Hogy a regimen kezdetin mindeneknek elötte a gravaminákat tollálja.

Ez diaetának minden áctáit irásban vészik a státusok, ott mindeneket megtalál a kegyes olvasó: minemü gravaminái voltak az országnak és minemü assecuratoriát adott legyen Ferdinandus az országnak az ő megkoronázása elött, hogy a császár éltéig a magyarországi regimenhez nem nyul, a regimen elkezdése elött pedig minden gravaminákat tollál. Hogy mindazáltal ez irásban levő dolgoknak bizonyos voltában ne kételkedjék senki, némely dolgokat itt is inseráltam. *)

Az ország a gyülésből a császár ő felsége propositiojára levél által megfelel, és a többi között a gravaminák eligazitása felöl igy ira a levél végében.

— — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — —

Praeterea cum plurimis oppressionibus hocce regnum, superioribus hisce praeteritis temporibus, quassatum et afflictum fuerit, defectusque non pauci tam contra Constitutiones Viennenses, quam et immunitates Regni irrepserint, eosquoque tollere dignetur gratiose, ut tanto alacrioribus promptioribusque animis, tam benignam prae-

*) A mik itt következnek, az 1618-ki pozsonyi országgyülés irományai között: „Acta Diaet. Poson“ pag. 20—21 és a következő lapokon, valamint Katona: „Historia Critica Regum Hungariae“ Tom. 29. Stirpis Austriacae pag. 693 sat. mind feltalálható; én a fontosabbakat, részint némely apróbb variánsok, részint a korirónak ezekre vonatkozó nem érdekesség nélküli észrevételei tekintetéből láttam szükségesnek közleni.

sentem vestrae S. M. propositionem, quam alia diaetalia negotia aggredi, Deoque propitio omnia, quae dignitatem et authoritatem Majestatis vestrae cum perpetua ejusdem immortalitatis laude et honore, ac publicum bonum, statusque publici conservationem et libertatem patriae concernunt, bono modo et ratione tractare atque concludere valeant, clemens a Majestate vestra expectantes responsum. Ejusdem sacratissimae Majestatis vestrae —

Subditi humillimi et fideles perpetui:

Universi Status et Ordines Praelatorum, Baronum, Magnatum et Nobilium Regni Hungariae et Partium ei subjectarum, Posonium ad Generalem Diaetam congregati.

Rescriptio Sacratissimae Caesar. atque Regiae Majestatis ad responsum Statuum et Ordinum Regni die 29. martii

Assecuratio Caesareae Majestatis de gravaminibus tollendis.

Mathias, Divina favente clementia electus Rom. Imperator. Reverendiss. Reverendi, Honorabiles, Spectabiles, Magnifici, Egregii et Nobiles, Prudentes item ac Circumspecti fideles nobis dilecti! Ea, quae fidelitates vestrae ad primam nostram propositionem per serenissimum Ferdinandum Regem Bohemiae patruelem et filium nostrum charissimum, vobis nuper tempore inchoationis Diaetae exhiberi jussimus scripto, 27. labentis mensis martii nobis representari voluerunt, per proprium ad nos destinatum cursorem intelleximus, et propensam quidem obsequendi promptitudinem, quam luculenter erga Majestatem nostram contestantur, magnopere probamus. Porro rem ipsam quod attinet: Etsi omnino nobis persvasum fuisset, vos citra longiorem moram vel difficultatem cum deputatis nostris commissariis et consiliariis primariis tractationem instituturos, et omnia pro voto nostro et communis Reipublicae commodo ad optatum finem perducturos fuisse: intelligimus tamen ex eodem scripto, nomine vestro exhibito, paternae nostrae sollicitudinis optimaeque intentionis, nondum eum quem sperabamus effectum subsecutum, quin potius aequissimis postulatis nostris postpositis, id, quod rationi omniumque gentium consvetudini consentaneum est, vos in dubium pene vocare velle; Cum tamen et recentia, et antiqua tum nostrae tum prae-

decessorum nostrorum Hungariae Regum coronationis exempla, quis hac in parte ordo observandus sit, clare demonstrent, quemadmodum ex Regalibus quoque nostris, quae nos ad diaetam hanc celebrandam causa primario moverit, plenius intellexeritis. Meminimus utique tempore coronationis nostrae in quam nos sententiam resolverimus, neque necessum fuit id nobis in memoriam revocare, quod constanter tueri nunquam nobis non fuit propositum. Postquam vero statuto illo de palatini persona, nequaquam vero de tractatione successoris cavetur, adeoque ut priorem Ministri, quam Domíni rationem habeamus, neutiquam nos stringere posse, ipsimet intelligetis, omnino superfluum judicamus, quod constitutionis hujus nos admonendos censueritis. Caeterum quod si paternae affectionis, curae atque sollicitudinis nostrae, omniumque eorum, quae in propositione nostra plenius deducta sunt, eam, quam a vobis clementer expectamus rationem, accurate habueritis, omnino confidimus supremae authoritatis nostrae praeeminentiam convenientem apud vos locum habituram, et justissimo hac in parte desiderio nostro, quod Regni istius utilitatem primario concernit, obsequenti vos quoque studio responsuros esse. Quibus feliciter confectis, sub verbo nostro Regio securos vos esse volumus, subito et ante omnia de palatino creando et gravaminibus complanandis per serenissimum Regem Ferdinandum, filium et patruelem nostrum et ad haec comitia deputatum commissarium nostrum una vobiscum tractatum, rectificatum et resolutum iri, posteaquam nimirum is propositiones more antiquo et consveto publicaverit, in decursu reliquorum Tractatuum, publica negotia concernentium etiam gravamina pari passu complanabuntur. Atque in his omnibus plene confidimus, vestrasque fidelitates denuo clementer requirimus, ne ulteriores easque non necessarias circa hoc negotium moras nectatis, quin potius ita vos benignae voluntati nostrae accommodetis, uti fideles et Reipub. amantes Status et Ordines decet, quod gratia nostra Caesar. Regiaque, quam conjunctim singulatimque vobis offerimus, benigne agnituri sumus. Caetera, si quae occurrent, a fidelibus nostris Reverendissimo in Christo patre, Domino Melchiore Sac. Rom. Eccl. Praesbytero, Cardinale Kleselio Episcopo Viennensi et Novae Civitatis, consilii nostri secreti Directore, reliquisque consiliariis nostris secretis, quibus in hoc negotio vobiscum tractando plenipotentiam dedimus, uberius intelligetis. Datum in Civitate nostra Vienna, die 28. martii, anno

1618. Regnorum nostrorum Romanorum sexto, Hungar. 10. Bohemiae vero septimo.

Erre a császár levelére megfelele a nemes ország, és megköszöné ő felségének, hogy a gravaminák eligazitását megigéré ő felsége, ezt irván: „Fideles Status et Ordines primum et ante omnia pro paterna cura et sollicitudine, qua ad bonum Regni et fidelium suorum Regnicolarum semper intenta fuit, ne scilicet in periculum et difficultates varias, quibus tempore interregni cenflictari Regna solent, Status et Ordines involvantur, de successore benigne et tempestive prospicere intendit, eosdemque de electione palatini subito et ante omnia fienda et gravaminibus complanandis benigne assecurat, gratias quam maximas agunt".

Továbbá supplicála az ország ő felségének imez dolgokért:

1.) Hogy a király választásában eleitől fogván való szabadságokat a státusoknak ő felsége illibate et firme tartsa meg, és bizonyos articulussal confirmálja meg, hogy: „Regis electio ex mera et libera Statuum et Ordinum Regni electione proficiscatur".

2.) Hogy illendő személyeket nevezzen ő felsége a palatinus választásra, és nevöket Judex Curiae uram kezébe adja, a következendő király választása előtt, kik közül mindjárást palatinus választassék, cum plena authoritate.

3.) Hogy a gravaminák complánálása felől assecurálja, hogy a következendő király és palatinus választása után, mind egyéb tractálások előtt eligazitja a gravaminákat.

Ez kivánságokra a commissariusok, cardinalis Klezelius, Hanz von Molard, Ludovicus von Ulm, felelének meg. De csak a második dolgot engedék meg, a többit nem.

1618. die 9. april. a német commissariusok közül Molárd és Ludovicus ab Ulm, az urak és az ország közé küldetvén, Klesel cardinál kivánta azt, hogy nyilvábban declarálná magát az ország, hogy ha ő felsége reá menvén az országtól proponált punctumokra és conditiokra: ugyan Ferdinánd csehek királyát akarják-é valasztani királyoknak? Azután azok elmenvén és az ország is az uraktól helyekre menvén, sok disputálások után ezt izenték az uraknak: „Ha ő fel-„ségök reá menvén, és az országtól béadott utolsó scriptuma sze-„rént a Diplomát és Assecuratoriát minden változás nélkül a ne-„mes országnak megadják, az ország is procedál ad electionem

„regis Ferdinandi". Tetszett az uraknak is ez izenet, és ezt izenték a commissariusoknak.

Nuncium Dominorum Regnicolarum ad Commiss. Sacratissimae Caesar. Regiaeque Majestatis oretenus retulerunt in hunc modum, hungarico idiomate, 9 die aprilis:

„Si sua Majestas Caesar. Diploma et Serenissimus Rex Ferdinandus juxta Statuum et Ordinum Regni postremo exhibitum scriptum, Assecurationem Statibus et Ordinibus absque omni immutatione dederint, Status et Ordines etiam procedent ad electionem regis Ferdinandi".

Az országnak utolszor béadott scriptuma szerént Klesel cardinál hozott 21 april. ő felségétől egy diplomát, melyet az ország nem szeretett. Ezen diplomát 23. april. olvasták meg az ország előtt, kit semmiképpen az ország nem acceptált, hanem azután az urak és az ország a plenipotentiarius urakkal való sok disputálások után 26. april. az election igy alkudtanak meg.

A király választásának módja.

„Ad nostram benignam requisitionem et paternam recommendationem serenissimum Principem D. Ferdinandum, Bohemiae Regem, Sacri Romani Imperii Electorem, Archiducem Austriae ect. patruelem et filium nostrum charissimum ob excellentes et heroicas, quibus pollet animi ingeniique dotes, universi Status et Ordines post plures tractatus, juxta antiquam consvetudinem et libertatem eorundem semper observatam in Dominum et Regem ipsorum, paribus votis unanimique consensu rite elegerunt, proclamarunt, invocatoque demum Numinis Divini auxilio feliciter coronaverunt.

Ezután irtanak conditiokat, melyekről ő felségétől Ferdinánd urunktól Assecuratoriát kivántak. Azoknak disputálása tartott egy hétig, kiváltképpen a templomok felől volt a vesződés; végre beadták 6. maji ő felségének. Ő felsége resolválta magát, és a resolutiot kiadta die 9. mensis maji. A conditioknak disputálása közt, néminémű dolog az országnak nem tetszett, melyről protestálltak coram Judice Curiae, és ki is vötték a protestatiot, mely igy következik: *)

*) Ezen „Protestatiot" lásd Katona 29—10 köt. pag. 734. A catholicusokét ugyan ott pag. 737.

1618. martiusban ismét húsz esztendeig való frigyet vét az ország a török császárral Pozsonyban, az ország gyülésében levő követe által.

Az ország gyül sében a hajdukat az ő szabadságokban meghagyják, minekutána a török császár követe előtt az ő privilegiomokat producálák, melyet a felséges Bocskai István fejedelmünk conferált nekiek, a török császár engedelméből.

10. aprilis a hir eljuta Magyarországba, hogy a lengyel királyt szörnyen megverték a muszkák; csak balon 12,000 veszött oda a mint mondják, kik lengyel ruhában militáltanak. A király harmad félszáz magával jött haza.

9. maji Kendi Istvánnak Báthori Gábornéval Bódogkőben *) mennyegzői lakodalmok leve. Eleget csudálák ezt az emberek, hogy Kendi István Báthori Gábornak árulója volt, és halála után a felesége mégis hozzája mene.

16. maji Forgács Zsigmond palatinussá tételik.

1618. 18. maji Ferdinandus II. magyarországi királyságra választatik.

21. junii meghalljuk, hogy a csehek a religio oltalmazásáért feltámadtanak, és Prágában a császár consiliariusiban ugyan a császár házában a tanácsháznak ablakán harmadik contignatioról hármat alá vetöttenek. Az egyik megholt, másiknak keze törött el, harmadik igen megsérült. Szlavata volt egyiknek neve.

A csehországi urak, ez meglevén, öszve esküsznek, táborban szállanak pro libertate religionis et patriae, a jesuitákat pedig mind exiliumba küldé és kergeté az ország. Mathias grof a Thurn gondviselő a cseh keresztyének hadában. Ez meglevén, minden országokba a csehek legatusokat küldenek a keresztyén fejedelmekhez, hogy nem valami ambitiotól indittatván cselekedték, hanem az Istenhez és az igaz religiohoz való zelusból.

2. julii a magyarországi státusok ilyen conditiok alatt Ferdinandust megkoronázák, hogy Assecuratoriát ada az országnak. 1.) Hogy a császár éltében a Magyarország regimenéhez nem nyul. 2.) Hogy

*) Ma Boldogkő-Váralja.

az ő felsége halála után midőn a regimenhez akarna nyulni, addig hozza nem nyul, hanem először is a gravaminákat tollálja.

A Ferdinánd Assecuratoriájának pariája. *)

Ordo Coronationis Regiae Majestatis.

Ad portas templi cathedralis S. Martini, ne tumultuarie vulgus et plebs irruat, ordinantur Magnifici Domini Nicolaus Forgács et Joannes Pogrányi, item Egregii Stephanus Herenczéni et Nicolaus Csehi; centum darabanthi seu satrapae et centum muskaterii circa templum in coemeterio pro custodia ordinandi et constituendi sunt.

Hora quinta matutina ipso die coronationis ad hospitium domini palatini infrascripti domini regnicolae convenient, ac ad levandam et deportandam coronam et alia clenodia pro coronatione necessaria, in arcem profisiscentur.

Domini conservatores coronae, Dominus Petrus Révai et Stephanus Pálffi, Dominus Demetrius Náprágyi Archieppus Colocensis, Dominus Demetrius Domitrovith Episcopus Zagrabiensis, Dominus Franciscus de Battyán Agazonum Magister, Dominus Andreas Dóczi cubiculariorum Magister, Dominus Georgius Homonnai Pincernarum Magister, Dominus Stanizlaus Thurzó, Dominus Apponyi, Dominus Melchior Alaghi, Dominus Nicolaus Eszterhás, Dominus Christophorus Erdődi, Dominus Comes a Zrinio, Dominus Comes Emericus Thurzó, Dominus Georgius Szécsy, Dominus Sigismundus Rákóczi, Dominus Paulus Rákóczi, Dominus Casparus Illyésházy, Dominus Stephanus Vesseléni, Dominus Michael Károlyi, Dominus Caspar Horváth de Veghla, Dominus Sigismundus Prépostvári, Dominus Benedictus Pákai, Personalis Praesentiae, Dominus Nicolaus Dallos nuncius Capituli Strigoniensis, Dominus Balthasar Napolyi Praepositus Major ecclesiae Zagrabiensis; Dominus Balthasar Parhachich, Dominus Moyses Csáki, Dominus Joannes Sándor, Dominus Franciscus Zthrucz, Dominus Martinus Róvai, Dominus Martinus Szerdahelyi, Dominus Franciscus Szántóházy, Dominus Martinus Horváth, Dominus nuncius Civitatis Cassoviensis.

Thronum pro Regia Majestate in summo templo, loco idoneo

*) Lásd „Corpus Juris Hungarici“ Tyrnaviae MDCCLI. pag. 708—711.

et consveto erigendum curare debet Camera. Injungendum proinde Camerae Officialibus, ut —

In Sacristia altare praeparetur et ornetur, in quo corona et clenodia collocentur.

Majestas Regia deligat aliquos cum clavi seraturae coronae sive cistae ferreae, ubi reconditur corona, ut praesentibus iis Domini conservatores illam excipiant et deducant.

Regis currus sit, cui imponatur cista coronae cum clenodiis.

Ex magnatum numero quatuor personae constituendae, quae cistam coronae et clenodiorum tollant, et ex turri ubi asservatur, ad currum deferant, eandemque rursum ad gradus coemeterii sublatam ex curru cistam deportent in sacristiam. Nominentur autem Dominus Comes Christophorus Erdődi, Sigismundus Rákóczi, Michäel Károlyi et Sigismundus Prépostvári.

Levata corona deducetur in curru Regis ad sacristiam ecclesiae S. Martini. Mensa ad partem altaris summi praeparanda, ubi paludamentum Regis et alia indumenta ponentur.

Satrapae ex numero custodum coronae viginti hungari et viginti germani, ad latus currus comitabuntur.

Deportata cista coronae cum clenodiis, et in Sacristiam collocata, vexillla Regnorum decem convoluta ad portam ingressus in atrium ad Sacristiam parieti ordinantur.

Ad portam atrii Sacristiae castellani duo, item satraparum ex custodibus coronae sint hungari sex et germani sex.

Deposita corona, Domini Petrus Révai et Stephanus Pálffi custodes remanebunt penes coronam.

Reliqui suprascripti Domini comitabuntur palatinum ad regem in Aulam.

Accessum in ascensu ad Sanctuarium in templo majori observabunt Stephanus Dóczy, Andreas Jakossyth.

Gynecaei ordinationem in admissione ad Theatrum in summo templo praeparatum, peraget Dominus Stephanus Vesseléni.

Reserata cista, in qua reposita est corona, paludimentum Regium Dominus Révai vel quem ipse destinaret, exemptum, ad locum retro altare majus praeparatum, velo tectum deportabit. Nominat autem pro nunc Dominus Révai, Dominum Benedictum Pákai Personalem Praesentiae.

Sua Majestas commoda hora movere poterit ex Aula et domo residentiae in templum majus: censetur hora circiter $6^1/_2$, ut ad summum sua Majestas in puncto horae 7. possit esse in templo.

Gladium evanginatum Regi praeferet Dominus Battyáni tanquam Agazonum Magister, dum nimirum ex hospitio sua Majestas Regia in templum proficiscetur. Idque pedes faciet Dominus Battyáni.

Antecedet Dominum Battyáni Agazonum Magistrum unus Heroldus Hungariae, vestitus more caduceatorum, cum stylo seu bacillo albo. Camerae incumbit cura talis habitus.

Venientem Regem antecedit Dominus Palatinus, Magnates Regni, Status et Ordines, postquam ingressus in templum, in modica distantia ad latus sequitur serenissimus Archidux Maximilianus.

Sequuntur demum Aulici Regiae Majestatis et Serenissimi Maximiliani Archiducis pro dignitate ordinis cujusque.

In ingressu Regi obviam ibunt Dominus Bernhardinus ab Hermenstein Baro, suae Majestatis Marscalchus Aulae, et Dominus Petrus Révai, usque ad atrium templi, et suam Majestatem praecedent deducentque in Sacristiam.

Archidux autem Maximilianus directe in sanctuarium abit ad locum praeparatum.

In ipso ingressu templi dabitur sonus tympani et tubarum; dispositis tempestive Musicis in theatro pro ipsis exstructo, durare debet clangor tubarum dum sua Majestas pervenerit in Sacristiam, et tunc cessare debet.

Coronam et caetera clenodia cum vexillis secundum ordinationem Dominus Marscalchus et Dominus Révai distribuere debebunt.

Dominus Révai et Marschalchus proficiscentur ad sanctuarium, deducent duos Episcopos, quos Dominus Archiepiscopus Strigoniensis ordinabit ad sacristiam, qui suam Majestatem utrinque comitabuntur ad Aram majorem.

Expectabunt suam Majestatem ad limen januae Sacristiae et egredienti sese adjungent, et una progredientur ordinati Episcopi.

Ex Sacristia progressus fiat cum clenodiis et vexillis juxta ordinationem praescriptam, bini et bini ante Regiam Majestatem, a dextris quinque, a sinistris totidem. Consistent postmodum utrinque ad thronum suae Majestatis erectum; vexilla sint expansa.

Vexilla portabunt:

Hungariae vexillum D. Nicolaus Eszterhás.
Dalmatiae „ D. Paulus Comes de Nádasd.
Croatiae „ D. Georgius Szécsi.
Sclavoniae „ D. Comes Christophorus Erdődi.
Ramae „ D. Comes Emericus Thurzó.
Serviae „ D Comes Georgius a Zrinio.
Galliciae „ D. Christophorus Bánffi.
Lodomeriae „ D. Sigismundus Rákóczi.
Cumaniae „ D. Casparus Illyésházi.
Bulgariae „ D. Michäel Károly.

Expansa vexilla praeferentes, dum ascensus fiet, clenodia subsequentur, juxta ordinationem per Dominos hungaros factam.

Coronam portabit Dominus Regni Hungariae Palatinus.

Gladium evaginatum Dominus Franciscus de Battyán portabit.

Sceptrum Dominus Nicolaus, Sclavoniae Banus, de Frangepán.

Pomum Dominus Georgius Homonnai.

Gladium S. Stephani in vagina reconditum D. Andreas Dóczi.

Pallium Dominus Pálffi.

Crucem auream Dominus Stanislaus Thurzó.

Dominus Petrus Révai cum scipione Magistri Curiae officio fungens praecedit, prout in omnibus etiam aliis actibus pro officio suo suae Majestati Regiae adstare, et procedenti, sicut etiam clenodiis Regni anteire debebit.

Heroldus Hungariae adstabit Regi ante thronum suae Majestatis, declinans parumper ad dextrum latus, in ima basi.

Domini Regnicolae clenodia sex portantes, postquam devenerint ad altare summum, tum Episcopi adstantes excipiunt ex manibus ipsorum clenodia, et collocant ad altare summum.

Quo facto antecedit Rex ad altare, et genua flectit supra pulvinar holosericum, et exosculatur crucem, quam Dominus Archiepiscopus Strigoniensis exosculandam praebet. Tale pulvinar Regis aulicorum est procurare.

Reliquas ecclesiasticas ceremorias in coronatione Regis consvetas peragit et curaturus est Dominus Archiepiscopus Strigoniensis juxta ritum in Pontificali praescriptum.

Adveniente tempore, quod indicabitur a clericis et adstantibus personis ecclesiasticis, post finitas Litanias, regis habitus ad pectus solvitur, sic etiam ad brachium dextrum, in loco ad hoc designato, fietqe ea per regis supremum Cubicularium et Dominum Andream Dóczi. Idque pro unctione olei sacri.

Post unctionem adornatur habitu et paludimento Divi Stephani Regis.

Post ceremonias officii Missae introitus solenniter decantatas, post Epistolam et Graduale Cantatum, gladius S. Stephani evaginatus manibus Regis per celebrantem in Pontificalibus traditur, cum sermonibus in Pontificali contentis:

„Accipe gladium, sanctum munus a Deo, in quo concides adversarios populi Dei Izraël". Tunc resumtus gladius et reconditus accingitur regi cum verbis etc.

Rex evaginato gladio immotus tres ictus facit antrorsum et ad latera duo, recondit gladium et flectit genua.

Postmodum accedit ad supremum gradum Altaris, ad cornu Evangelii, et accepta corona ex manu Archiepiscopi, advertit se ad Regni Status et Ordines, et quaerit tribus vicibus iteratis: Akarjátok-é? Respondent: Akarjuk. Tunc conclamant: Vivat rex, vivat rex!

Deinde per Archiepiscopum imponitur corona regi flectenti; attrectant Episcopi adstantes, praebetur sceptrum et pomum.

Discingitur rex gladio S. Stephani post coronationem, et traditur Domino Andreae Dóczi, utpote qui antequoque gestabat talem gladium.

Archieppus et caeteri Eppi ministrantes deducunt regem ad Altare ad solium regi paratum corona redimitum, sceptrum et pomum gestantem.

Cantatur: „Te Deum laudamus" usque ad finem alternis vicibus, tympanis et tubis ac musico cantu. Eodem tempore prima vice sit explosio tormentorum et sclopetorum.

Peractis per celebrantem in Pontificalibus orationibus et benedictionibus, redit Archieppus celebrans ad cantandum Evangelium; interim sceptrum et pomum a rege eximitur et assignatur personis, quae ea gestarunt, quae etiam acceptis ejusmodi clenodiis, ante solium regis utrinque consistunt sustinentes clenodia.

Cantato Evangelio et Credo, deducitur a deputatis Eppis ad offertorium, flectet genua, effert aliquam quantitatem auri, exosculatur crucem, quam praebet exosculandam Archieppus. Quo facto reducitur ad thronum ab Eppis.

Sub elevatione clenodia gestantes ante thronum regium ipsa clenodia invertunt, ut superior pars terram respiciat.

Peracta elevatione eriguntur rursum clenodia a capite, perducitur Missae officium usque ad communionem, quo tempore a duobus Eppis deducitur Mattas Regia ad communicandum.

Ad voluntatem regis aliquis Dnorum coronam ex capite tollit Modernus Dnus Rex Mathias id muneris dederat Domino comiti Trauthsonio. Collocatur autem interim corona ad inclinatorium throni.

Post communionem Sua Majestas reducitur ad thronum, praedictis Eppis comitantibus a latere. Apponitur rursum corona.

Moderno Regiae Matti apposuit Dnus a Meggai.

Finita Missa totaliter, constituti custodes portae aperire facient portam inferiorem, majorem versus scholae partem, et fit processio per pontem stratum ad claustrum.

Thomas Bosnyák et Caspar Horváth regnicolas dirigent, ut procedant sine haesitatione, plebe et vulgo ad partem relegatis.

Sequuntur vexilliferi decem, bini et bini.

Vexilliferos sequuntur Heroldi.

Heroldos sequuntur Dnus Révai et Dnus Hoffmarscalchus Regius, praefertur clenodium crucis per Dnum Stanislaum Thurzó.

Pallium gestabit Dnus Stephanus Pálffi.

Gladium S. Stephani Dnus Andreas Dóczi.

Pomum Dnus Georgius Homonnai.

Sceptrum Dnus Ban Regni Sclavoniae.

Dominus Palatinus sequitur.

Dominus Battyáni cum ense evaginato immediate ante regem.

Rex procedit.

Ad latus regiae Mattis sinistrum Archidux Maximilianus, (in exigua distantia remanens) sequitur Archieppus Strigoniensis et reliqui Eppi. Item supremi camerarii. Item Regis et Archiducis aulici.

Regis praetorianorum militum Capitaneus Dnus a Mesberg, cum nonnullis satrapis, qui aulicos claudent, procedit.

Sequuntur post aliquam distantiam Domini aulici suae Mattis equites, qui bursas ex collo pendentes habent, et numismata praeparata spargunt. Adjunctos habent primarios viros quatuor a Dno Battyáni ordinatos, qui irruentem populum amoveant, ne jactantes pecuniam impediantur in progressu.

Post aliquam distantiam mediocrem Capitanei praescriptorum ducentorum muscateriorum, qui processionem claudent, procedent.

Jactatur pecunia a cathedrali templo usque ad claustrum.

Cives in armis utrinque ad latera pontis ordinabuntur. Injungendum Magistrò civium, ne capiant illi pecuniam.

Custodes portarum claustri ordinantur ex hungar. duo Magnates: Stephanus Ostrossith, Stephanus Pogrányi, Egregii Daniel Eszterhás, Stephanus Soos.

Thronus in templo in claustro pro rege exstruendus, in quo considens rex in habitu, creat equites auratos gladio S. Stephani, quo accinctus esse debet. Clenodia deposita maneant ad thronum, prout in summo templo.

Dnus Palatinus consignata in cathalogo, seriatim pronunciabit nomina vocandorum in equites auratos.

In Equites Auratos creandi:

Sples ac Magci Domni: Comes Georgius a Zrinio
„ „ „ Comes Paulus de Nádasd.
Magn. Dnus Nicolaus Eszterhás.
Dnus Sigismundus Prépostvári.
Dnus Petrus Forgács.
Dnus Petrus Balassa.
Dnus Caspar Horváth de Veghla.
Dnus Joannes Pálffy.
Dnus Casparus Illyésházi.
Egregii Domini:
Martinus Móritz.
Stephanus Balog.
Sephanus Horencseni.

Franciscus Beniczki.
Joannes Lengyel.
Joannes Káthai.
Stephanus Soos.
Caspar Horváth de Vasonkö.
Nicolaus Csehi.
Georgius Golgitch.
Joannes Kis.
Joannes Orle.

Peracta creatione Equitum Aurator. Mattas Regia egredietur et extra templum insidet equo, sic etiam caeteri Praelati, Barones et Magnates, eodemque ordine vexilla et clenodia praeferuntur, prouti factum fuerat pedes, et sic progressus extra portam Sancti Michaelis.

Extra portam Sancti Michaelis fit theatrum rubro panno tectum, in medio fit thronus seu statio aliquanto eminentior, tecta aureo panno; sua Mattas descendens ex equo ascendit in thronum, et stans jurat erectis duobus digitis.

Jurato rege omnes tecto capite adstant.

Peracto juramento elatis vocibus fit clamor: Vivat rex noster, vivat!

Secundario exploduntur tormenta et sclopeta. Interim sua Mattas descendit ex throno et insidet equo, cum comitiva regnicolarum equitantium, procedit ad collem, et stantibus regnicolis sua Mattas procurrit concitatiori cursu ad summitatem collis, et in crucem ictus facit, primo versus orientem unum ictum, verso equo alium ictum versus occidentem, tertium versus meridiem, quartum versus septemtrionem.

Et hoc tempore tertio exploduntur tormenta et sclopeta.

Processio continuatur eodem ordine equitando ad Arcem.

Postquam ad Arcem ventum fuerit, Rex secedet in hypocaustum praeparatum pro sua Matte.

Rex in habitu regali corona redimitus assidet mensae ad prandium, et solus considet in speciali throno aureo panno obducto.

Paulo post coronam deponit et in pelvim auream collocat regia Mattas, et ad sinistram manum ad cornu mensae ponitur.

Sessio ad mensam fit sequenti ordine. Ad dextrum latus se-

renissimus Maximilianus; penes serenissimum Archiducem adstat mensae praecisor — — — *) et panetarius; praecisor est Dnus Stanislaus Thurzó, Silber-Kämmerer est Petrus Balassa, et panetarius Comes Emericus Thurzó. A sinistris assidet Cardinalis, penes illum Archieppus Strigonien. Palatinus et Archieppus Colocensis.

Modus prandium sumendi.

Ad mensam Suae Regiae Mattis accumbunt:

Sua Majestas Regia.

Serenissimus Archidux Maximilianus, Illmus et Reveren diss. Dnus Melchior S. R. E. Presbyter Cardinalis, Illmus ac Reverendiss. dominus Petrus Pázmán Arcchieppus Strigoniensis, Illmus comes Sigismundus Forgács Regni Hungariae Palatinus, Illmus ac Reverendiss. dnus Demetrius Náprágyi Archiepiscopus Colocensis.

Prandenti Suae Matti Regiae ad mensam hi serviunt: Dnus Petrus Révai, adstabit Regiae Matti scipione.

Janitorum Magistri officio fungitur Dnus Melchior Alaghi.

Dnus Joannes Pálffy manebit a latere Suae Mattis.

Mantile subministrabit Dnus comes Palatinus, a prandio vero Dnus Petrus Révai.

Praescindet Dnus Stanislaus Thurzó.

Ad poculum ministrabit Dnus Georgius Homonnai.

Panetarius Dnus comes Emericus Thurzó.

Serenissimo Archiduci ad mensam ministrabunt:

Lavacrum porrigit Dnus Georgius Szécsi.

Mantile porrigit Dnus Sigismundus Prépostvári.

Pocillator idem Dnus Georgius Szécsi.

Dno Cardinali Klezelio lavacrum porrigit Dnus Nicolaus Forgács. Pocillator idem. Mantile porrigit Dnus Sigismundus Rákóczi.

Dno Archieppo Strigoniensi:

Lavacrum porrigit Dnus Paulus Rákóczi, pocillator idem.

Mantile porrigit Caspar Illyesházi.

---

*) Itt egy szó olvashatatlan.

Domino Palatino:

Lavacrum porrigit Dnus Michäel Károly, pocillator idem.
Mantile porrigit Dnus Petrus Forgács.
Domino Archieppo Colocensi:
Lavacrum porrigit Dnus Nicolaus Keglevich, pocillator idem.
Mantile porrigit Dnus Petrus Keglevich.
Dapiferorum Magister Dnus Paulus Appony.

Dapiferi, qui cibos portant.

Comes Christophorus Erdődi.
" Georgius a Zrinio.
" Paulus de Nádasd.
" Casparus Illyésházi.
" Andreas Jakossith.
" Stephanus Lyszthius.
" Sigismundus Rákóczi.
" Christophorus Bánffi
" Stephanus Nyári.
" Sigismundus Prépostvári.
" Nicolaus Dráskovith.
" Andreas Zai.
" Stephanns Ostrossith.
" Franciscus Révai.
" Petrus Forgács.
" Petrus Bakith.
" Emericus Balassa.
" Joannes Ostrossith.
" Joannes Pogrányi.
" Stephanus Pogrányi.
" Christophorus Gyulaffi.
" Joannes et Christoph. Lyszthius
" Nicolaus Keglevich.
" Ladislaus Horváth de Tepla.
" Filii Stephani Csáki duo.
" Joannes Káthai.

Comes Sigismundus Lónyai.
„ Martinus Móricz.
„ Franciscus Ruczel.
„ Daniel Eszterhás.
„ Paulus Eszterhás.
„ Stephanus Soos.
„ Stephanus Balog.
„ Andreas Babindali.
„ Joannes Ujfalusi.
„ Franciscus Káldi.
„ Stephanus Bakos.

Finito prandio Dni Magnates et regnicolae caeteri, qui ministrabant ad mensam suae Mattis, per Dnm Magrm Curiae devocentur ad prandium.

His ministrabunt proprii famuli et servitores.

Cibos suppeditabunt ministri et servitores Suae Mattis, qui cibos ex mensa suae Mattis ablatos exceperunt, et alias fiat juxta praescribendum modum.

Status et Ordines vero per Dominum Personalem Praesentiae in peculiarem domum ad prandium invitandi et deducendi erunt. Absoluto prandio ante descensum suae Mattis Regiae ex Arce corona et reliqua clenodia in locum suum deferuntur, per priores ad id deputatos Dnos Praelatos, Barones, Magnates et Nobiles.

Reposita corona suam Mattem Regiam Status et Ordines ad proprium hospitium comitantur et deducent.

Paria literarum Suae Mattis Caesar. Intercessionalium penes germanos Ujvárienses Statibus et Ordinibs scriptarum, ac die 10. junii in Diaeta perlectarum.

Mathias Divina favente Clementia electus Rom. Imperator etc. Reverendissimi, Reverendi, Honorabiles, Sples, Magci, Egregii et Nobiles, Prudentes item et Circumspecti, fideles syncere dilecti. Varias in eo difficultates verti, quod germani in praesidium Ujváriense sint introducti, illorumque remotionem magno nisu et communi fidelitatum vestrarum voto efflagitari intelligimus. Caeterum si proxime superiorum annorum seriem et extrema pericula a vici-

no hoste Regno imminentia penitius introspicere libeat, dum pax adhuc dubia atque incerta fluctuaret, neque satis secura compositionis spes effulgeret, quisque caecus rerum aestimator sollicitudini et providentiae nostrae paternae acceptum feret, quod loci illius securitati, quantum maxime fieri potuit, opportune tum temporis consulendum censuerimus. Subsunt etiam num gravissima rationum momenta, quominus inde germanicum praesidium hoc potissimum tempore commode educi posse videatur, tum ne graviorem ea res offensam nationi germanicae communem pariat, adeoque Sacr. Rom. Imperii aliarumque ditionum vicinarum opem atque subsidia difficiliora reddat; tum vero ut fortalitio locis atque confinibus hostilibus vicino, unde Regni hujus reliquiis haud dubie salus et tranquilitas constat, quam optime prospiciatur. Neque dubitamus fidelitates quoque vestras hac in parte cum optimae intentionis, tum supremae dignitatis atque authoritatis nostrae — quam subita illa eductio perstringeret — convenientem rationem habituras esse; quibus vicissim, literis hisce praesentibus in verbo nostro regio cautum esse volumus, tam in confiniis milite praesidiario probe muniendis, quam etiam in Praefectis et Capitaneis iisdem praeficiendis cum deinceps modum et ordinem, quem Regni constitutiones et Articuli Viennenses praescribunt, accurate observatum iri, modo germanos in Ujvariensi praesidio pro hac vice relinquant, et supremum Praefectum Teuffenpachium, (cujus id virtus et praeclara merita Regn o huic strenue impensa cum antecessorum et potissimum parentis sui meritis, atque interpositione hac nostra conjuncta, a fidelitatibus sibi vestris pollicentur,) etiam in Hungarorum provincialium coetum atque consortium adsciscant, operam quoque daturi, ut quamprimum dictam praefecturam, quacunque tandem ratione vacare contigerit, eidem hungarus juxta supra dictos Articulos Viennenses substituatur. Gratiam nostram Caesaream Regiamque fidelitates vestrae ut re ipsa experiantur, quotiescunque occasio feret, benigne curaturi sumus. Datum in Civitate nostra Viennae, die 9. mensis junii, Anno Dni 1618 Regnor. Nostrorum Romani 6. Hungariae 10. Bohemiae 18.

Mathias m. p.

1618. A Ferdinánd király megkoronázása után a praelatusok felette igen megörülének, biznak vala a Ferdinánd elméjéhez;

ugy gondolkodnak vala, hogy ez király idejében vihetnék elő immár az ő szándékokat. Ez okért együtt levén mind a püspökök és prépostok, tanácsot tarta az érsek Pázmán Péter, és a tanácsban azt svadeálja vala, hogy immár nem kell tovább halasztani az eretnekök kigyomlálását; mert—ugymond—jobb ha az országot a farkasok és a rókák lakják, hogynem mint az eretnekek. Hogy mindazáltal ne láttatnék praeceptorie praejudicálni, a többit is meg kérdé: mi tetszének ő nekiek is? Voxot mondának mindnyájan, és renddel mind az érsek voxára hajlának vala. Midőn pedig Pethő Ferenczre az jászai püspökre jutott volna a szer, mondá: „Im, jó uraim! mind azt mondja kegyelmetek, hogy jobb ha az eretnekek lakó helyeit farkasok és rókák lakják; de bizony igen félök azon, hogy valamiképpen a mi lakó helyeink ne legyenek farkasoknak és rókáknak barlangivá.“ Ezt hallván az érsek Pázmán Péter, mondá: „La a gyermek, la! Pethő Ferencz mivel álmodozik!“ És mindnyájan csufolják és nevetik vala. Pethő Ferencz ezt hallván és látván, mondá: „Ám meglátjátok jó uraim, mit cselekesztek; de én az én eredetemre nézve is nagyságos úri nemből való vagyok, Istennek áldásából énnekem szép jószágom is vagyon. Ha mire kel a dolog, ugyan leszön énnekem mivel elélnem. De a kiknek saját jószága nincsen, akkor válik meg, mint leszen azoknak dolga, ha a praebendát az ország elveszi.“ Ezzel a jó tanácscsal semmit sem gondolának, és csak álom látásnak vélék a jó tanácsot. — — —

Ferdinánd az ő koronázásának idején, mind az urakat, a kiket az ország nem igen kedvel vala, az ország tiszteire promoveálá: Forgács Zsigmondot palatinussá tevé, Dóczi Andrást felső magyarországi generalissá, hogy Kassából gondot viseljen, Homonnai Györgyöt Judex Curiaevá, ország birájává, Eszterházi Miklóst alsó magyarországi király képévé, Alagi Menyhártot consiliariusává etc.

1613. 22. julii tájban a cschek megverék a császár hadát.

Cardinalis Andreae Klezelii stupenda perfidia et captivatio Anno 1618.

Klezelius sublatus in altum, ut lapsu graviore ruat, inaudito suo fastu Deo et hominibus onerose exosus, injurius, tandem et infi-

delis factus Imperatori et Regi suo, a quo honores amplissimos, opes maximas, dignitatem omnem quam habuit consecutus est, monarchiam ab augustissima domo Austriacorum clandestinis practicis in Bavariam transferre conatus, toties ex termino in terminum dilatorum, nunquam ante hac audita temporis diuturnitate, sumptuum insolita profusione, summa denique cum difficultate continuatorum motuum bohemicorum solus author exstitit; ejus artibus factum, ut bohemici motus concitarentur, quibus tanquam instrumento ad effectuandum suum propositum uteretur. Interea cum Bavaro per literas ultro citroque agitur, et certe eventu non caruisset, si turbae bohemicae electionem Ferdinandeam octiduum saltem praecessissent. Dici enim nequit, quam exulceratis tunc animis Status et Ordines fuerint, usque adeo profecto, ut postulatis suis mordicitus inhaerendo, haud prius in electionem Ferdinandi consensissent, quam singulis pro placito a Rege obtentis; unde quantae, Deus bone! turbae, quanta mala, quantae calamitates emersissent! Sed misertus nostri Deus, christianoque parcere volens sangvini, consilium Architophel manifestavit, dissipavit, evertit, sibi soli regiam electionem esse reservatam, hoc ipso potenter contestatus. Saxo (uti ferunt) Klezeliana isthac perfidia subolfacta, literas ipsius intercepit; interceptarum integrum fasciculum, manu Klezeliana propria scriptum — quibus cum Bavaro de assequenda Monarchia Europaea egerat — Imperatori per fidum hominem transmittit; quibus cum stupore perlectis, perfidiaque inopinata deprehensa: consilium cum Rege Ferdinando, Archiduce Maximiliano, et nuncio Apostolico Viennae hoc tempore commerantibus iniit, quidve de Klezelio statuendum esset, serio deliberatur; tandemque post multam tractationem, dispositis prius circa confiscationem omnium suorum bonorum, (quod in paratis ad 300,000 flor. solummodo Viennae compertum est,) Venetiis 300,000 coronatos ad interesse miserat. 20. julii in consilium accersitus Klezelius, producuntur literae ipsius proditoriae. An pro suis eas agnosceret, quaeritur? Ille non negare, non excusatione uti ausus, primus sententiam in caput suum pronunciavit. Exprobratur ipsi ab ipsismet clementissimis alioquin naturaliter benignis Principibus, non sine lachrymis tot, tantorumque beneficiorum in unicum ipsum solum coacervatio, quam non fuisset veritus tam perfide decipere. Mox per nuncium Apostolicum purpurea de-

trahitur cardinalitia, aufertur pileus ruber, induitur pallio nigro insutus, domum jubetur egredi, truditur a plerisque occulte, qui eum metuebant odioque habuerunt. Rhedae, equis jam junctis, et sexaginta pro tutiori custodia equitibus dispositis, imponitur, festinanterque Tyropolium in Arcem munitissimam Ambras vocatam captivus deducitur, unde haud egressurus, priusquam extremum quadrantem persolverit. Ingens pecuniarum auri et argenti thesaurus confiscatur—fit vulgi fabula—nihilque praetermittitur, quod ad hujus perjuri condemnationem videbatur requiri. Georgius Theufel baro, urbis Viennensis locumtenens, officio adempto ab eo, urbis clavibus privatur. Dicitur aliquot habuisse magni nominis complices perfidiae conscios et fautores, quos dies et Deus revelabit. Summa: Quem prius numinis terreni loco venerabantur adorabantque — — jam ad infimum detrusum, meritorum meritissimas poenas tulisse ipsimet judices ajunt et pronunciant, pedibus omnia ejus merita et beneficia, quae unquam ab ipso fuerunt profecta, foede conculcantes. Datum 28. julii.

A csehek Bécs alol elmennek, és Fisamennél a Dunán viszsza költöznek.

Az imperator Mathias Primus a hispániai királyhoz küld, hogy mint atyjafia legyen segitséggel mind pénzzel s mind haddal. Azt felelé a hispanusok királya: néppel nem lehet, mert meszsze lakom; hanem im emberemet, Conte de Buquoyt bocsátom ő felségéhez, ugy tartsa, mint minden kincsemet és országomnak felét.

Haza jövén az országgyüléséből Homonnai György, a terebesi parochiához való földet elfoglalá.

Item: Alagi Menyhárt a diaetáról haza jövetele után a paczini és karcsai templomokat elfoglalá.

1618. Dóczi András az új generalis a Nyir-Báthoriakat szörnyen megdulatá, a kiket a polgárokban és birákban kaphata, Szakmárba fogva vivé mind feleségestől.

7. novembris az új generalis Dóczi András nagy pompával bé megyen Kassába a király-képeségre. Azt kivánta nagy festumra, hogy az egész hajduság fölüljön mellette, és ugy kisérjék bé Kassára. Ez alatt mindazáltal az ő sok mesterségü praktikájával azt intendálja vala, hogy ha a hajduságot fölültethetné, tehát a császár Ferdinánd segitségére küldhetné a csehek ellen. De nem te-

lék kedve benne, föl nem ülének, hanem csak a végvárbeliekkel kisérteté magát Kassába.

— 11. novembris gróf Thurzó Imre hozza veszi feleségül a nagyságos Nyári Pál leányát.

1618. 30. novembris napkelet felől nagy rettenetes üstökös csillag jő föl, melynek nagy voltán és üstökének széles hoszszu voltán, ez egész világ csudálkozik vala, és ugy szollanak vala hozzája, hogy az Isten ez világot meg akarja söpreni, mivel mint egy széles és hoszszu szürő söprő az üstöke olyan vala. Egy néhány napig tarta, azután elenyészék.

— 14. decembris a császárné aszszony meghala Bécsben.

1619. 10. januarii tájban Alagi Menyhárthoz legatusokat bocsát Zemplin vármegye, kik által kéreti tőle az elfoglaltatott paczini és karcsai templomokat, de meg nem adja.

Kendi István Bodókőben az együgyü keresztyén jobbágyokon igen saeviál, nyomorgatja őket, per contemptum eb hitüeknek hivja. A maga felesége is ez idő tájban pápistává lészen, ki annak előtte Báthori Gáborné volt, Palocsai Horváth György leánya.

— Pozsonyban gyülést hirdetének, de elbomla, mert in summo templo vérontás esék. Februariusban lőn ez dolog.

— Szikszón a viz nagy darabon vérré válva fagya meg.

10. martii tájban Károlyban az erdélyi fejedelem szemben lőn a generalissal Dóczi Andrással. Igen szépen beszél vala Dóczi, azt tudja vala, hogy jó madarász; azonban pedig a bölcs okos fejedelem a sipolást mind érti vala, a megvetött hálót tudja és látja vala, a sipolásról a madaraknak szovát is által látja vala, mint ihon esződben vehetd. Mert ugyan ezen károlyi gyülésre Ferdinánd király ő felsége Eszterházi Miklós commissariusát bocsátá a tractára az erdélyi fejedelemhez, és kétféle jóakaratját mutatja Ferdinánd az erdélyi fejedelemhez. Először a felséges nevezetet és titulust megadja ő felségének, Bethlen Gábornak, *) hogy ez jó akaratért ő fel-

*) Itt az eredetiben későbbi irással ezen oldaljegyzés találtatik: „26-ik martii 1619. volt a károlyi gyülés, de Bethlen Gábor ott nem volt, csak commissariusi voltak ott, a mint kilátszik az akkori transactioból. A titulus Serenitatis-t a fejérvári gyülésre ugyan 1619 die 10 mensis maji hozák meg neki.

ségo is a fejedelem inkább és könyhyebben consentiálna abban, hogy az ország regimene az új király kezébe adassék az imperator halála után. Másodszor az aureum vellust is megküldik ő felségének, hogy az által mint Báthori Zsigmond fejedelmet és Homonnai Györgyöt hittel kötelezhessék arra, hogy a pápa hitit minden erejével propágálja és ad ultimum usque halitum defendálja. De előtte viselvén a fejedelem Báthori Zsigmond szomoru példáját, leginkább pedig hitit és vallását, (melyet a szent Bibliának gyakran által olvasásából, és ugyan azon Isten igéjének gyakorta való hallgatásából tanult vala) hazájához való szeretetit, azt mondá keresztyéni emlékezetre és dicséretes követésre méltó példára: „Nem kell énnekem semmire ez az aranyos örv, mert én mostan szabad ember vagyok, ott járok és nyulászok a holott én akarom; de ha ezt az örvöt az én nyakamban vethetnék, kedvem ellen is ott hurczolnának pórázon, a hol nem akarnám – vigyétek viszsza a honnét hozátok, énnekem nem kell.“ Dóczi András mindazáltal a fejedelemnek azt mondá: „Ihon látja felséged, mely jó akarattal vagyon Ferdinánd király ő felsége felségedhez, azért felséged is mostani szükségében ne hagyja, hanem a csehek ellen bocsásson segitséget felséged.“ Erre a fejedelem azt mondá: „Im hadat gyüjtök, és meglátom, mit kelljen cselekednem.“ Dóczi Andrást egy fő lóval minden szerszámostól megajándékozá—négy ezer forintra becsülék. Eloszolván a gyülésből, Eszterházi Miklós kifakasztja a mérgét és azt mondá, midőn kérdeznék mint succedált a tracta: „Ám egy kis mézes madzagot vonánk által Bethlen Gábor száján, de bizony nem viszi meszszére.“ E szó nagy vigyázásra serkenté a fejedelmet.

1619. 20. martii a felséges II. Mátyás király és császár Bécsben meghala.

— 2. april. hallatik, hogy a lengyel király nagy rovást tött, két száz ezer népet akar fogadni a török ellen, és már elkezdette a népet gyüjteni. Csak simulált, török volt a nevezetben, de a keresztyénség volt az ő töröke, a mint a Homonnai harcz bizonyitja.

12. apr. egy franczia követ a portáról kijövén, Erdélybe jő, onnan Váraddá, Szakmárba, a hajduság közé, Tokajba, Regeczbe, és onnan Kassára megyen 29 aprilis. Igen nagy barátságot mutat, de közönséges vélekedés, hogy az országot és a vitézlő rendet kímlötte. Az idő megmutatja.

A végvárakból a fizetött katonákat a király segitségére fölküldik a csehek ellen, ország hire és akaratja nélkül, kikben Buquoy sokat oda veszte.

Az erdélyi fejedelem is hadat kezd kiáltani, és mintha Ferdinánd segitségére készülne, ugy simulálá; de a keresztyén országok elméjét legatiok által tudja vala, és azok czéljára intendál vala. Csehország is a királyságra hivjavala.

1. maji Tarjáni Dömötör hadat kiáltat király számára ország hire és akaratja ellen.

4. maji tájban a Mansfeldi gróf a csehekhez megyen haddal segitségül.

5. maji a franczia követ viszsza megyen Budára. Kém volt, azt mondják.

1619. 9. maji a csehek újabban a király hadában levágtak nyolcz százat. Az érsek-újváriak, szécséniek Forgács Miklóssal és többek is voltak oda, a magyarokban is sokan veszének a harczon — a király fizetett népe — kik ország hire és akaratja nélkül vitettek a csehekre.

Ekkor hallani, hogy a csehek más királyt választottak magoknak, Fridericus Comes Palatinust. E nagy változás a fejedelmet fölültette.

— Májusban országgyülése celebráltatik Pozsonyban, melyben a király ő felsége a palatinus által azt kivánja, hogy az ország a regiment és potestast adja ő felsége kezébe. Az ország pedig az Assecuratoriájában való conditiot erősen állatja, és azt kivánja, hogy personaliter compareáljon a király, és a gravaminákat fogadása szerént tollálja és törvény szerént complanálja. A palatinus mind azt svadeálja vala, hogy más időre kelljen negotium Religionis halasztani, de az evangel. státusok nem assentiálnak.

22. maji hallani, hogy a csehek Morvában Olomuczot és Berint megvötték, Carolus a Zerotint, a cardinált és a püspököket megfogák.

1619. májusnak 29 napja táján a bécs- országi nagyságos urak, comesek és egyéb státusbeliek, harmincz pecsétekkel megpecsételtetett levelet küldenek a vármegyékre, melyben kérik a státusokat, hogy a confoederatiot egymás között megtartván, segitséget Ferdinandus mellé ne bocsássanak.

A levélnek páriája imez. *)

1619. a palatinus sok deliberatio után a diaetában az országnak azt feleli: „Semmiképpen ő felsége a király personaliter jelen nem lehet a diaetában; mert — ugymond — ő felségének az imperium gyülésében kell Francfurtumba menni, és onnan magával együtt a császárt is el hozza; hanem — ugymond — engemet hagyott personalisnak, hogy praesideáljak.“ Ezt hallván az ország, a palatinusnak azt mondá: „Ámbátor ugy legyen, ha ő felségének oly nagy szüksége vagyon; de azt kérdjükna gyságodtul: ha plenipotentiával hagyta e nagyságodat ő felsége?“ Erre azt felelé a palatinus, „hogy plenipotentiával hagyta ő felsége, ugy, hogy valamit disponál vagy conferál, ratum leszen.“ Az ország azt mondá: „Nó hát jól vagyon a dolog, tudjuk immár az ország kivánságát nagyságodnak proponálni.“

— Junii 16 die hallani, hogy a csehek Bécset megszállották Ferdinándra.

25. junii a palatinus és a praelatusok Aszalón a csehek ellen hadat kiáltanak.

A diaetából az ország a csehekhez követeket bocsáta: „hogy mennének el Bécs alól, és ha pacificatioról kellessék tractálni, ugy legyön a tracta; mert az ország azt átalságnak tartja, hogy a koronás király szállott helyben in aresto legyen.“ A csehek az ország kivánsága szerént Bécs alól elmenének és Fisamennél a Dunán viszsza költözének. 26. junii hallatik meg ez dolog.

1619. 6. julii hallatik, hogy a kozákok a Neszter vize mellett, a mely várat a török a lengyelek ellen akart csinálni, vizi erővel reá menének, és Szkender basa szeme láttára megégeték: nem árthata nekik a vizön. Azután a kozákok a vizön alá menének, és a frigy ellen nagy rablást és égetést tevének a császár birodalmában, kinn a császár a lengyelekre igen megharaguvék, hogy frigyöt bontának.

— 13 julii Kassának csaknem szintén fele napnyugat felől három órakor déljest szörnyen megégé.

*) Ugy látszik, kórirónknak nem juthatott e levél birtokába, mert kéziratában az üresen hagyott hely maig betöltetlen van.

Juliusban a diaetában az ország a palatinusnak proponálja az ország gravamináit, és azt kivánja, hogy a király ő felsége Assecuratoriájának continentiája szerént törvény szerént compianálja. Legelsőben is pedig azt kivánná az ország, hogy a mely templomokat és egyházijövedelmeket violenter occupáltak, azokat restituálja. Erre a palatinus azt mondá: „Hogy nincsen ő neki arra plenipotentiája.“ Az ország replicála és azt mondá, hogy: „Lám nagyságod az-előtt azt mondotta, hogy cum plenipotentia hagyta nagyságodat ő felsége.“ Erre azt felelte: „Ne kivánjon az ország tőlem lelkem esmereti ellen való dolgot.“ Az ország ezt hallván, azt mondá: „Egyátaljában semmire az ország nem megyen, valamig a templomok nem restituáltatnak, és a regiment ő felsége kezében semmiképpen nem adják.“ Pázmán Péter az érsek azt mondá: „Bezzeg igen fönnyen fogták. — Azután az — — urak a diaetából egyenként haza oszlának, elvégezvén magok között, hogy a defensiohoz kell nyulni.

1619. 14 julii hallatik, hogy Ferdinánd király az imperium gyülésébe Frankfurtba nem mehet, mert a gyülés solváltatott, mivel az imperator választásban secessio lött az elector püspökök, és a secularis electorok között. — Ferdinánd Német-Ujhelybe megyen.

1619. 26. julii tájban Conte de Buquoy Dampyrhoz megyen segitségre Budoviczába a csehek ellen táborával. Ugyan ez idő tájban Christianus Anhaltinus princeps a csehek mellé jő segitségül.

Item: ugyan ekkor 26. julii tájban derékképpen tractál az ország de libertate religionis, de a praelatusok semmit nem engednek. Elvégre mikor a foglalt templomoknak restituálását sine relaxatione urgeálná az ország, Pázmán Péter az ország instantiájára azt feleli a gyülésben: hogy „semmiképpen ők meg nem adják a templomokat, és senki — ugymond — abban nem piszkál.“ Az ország protestál, hogy viszsza vészi, és a palatinustól protestationalist kiván ez dologról. Igen meg is háborodék az érsek mód nélkül való szaván az ország.

Az ország protestatioját ide alább megtalálod.

Paria literarum plenipotentialium Sacr. Regiae Mattis Domino Comiti Regni Palatino, super tractatu Diaetali, medio a Molarth. et Hegenmüller eidem in Generali Consessu Regnicolarum exhibitarum. *)

Gravamina SS. et OO. Inclyti Regni Hungar. per S R. Mattis plenipotentiarium Ill. D. Comitem Palatinum R. Hungariae ante omnes alios diaetales tractatus tollenda et effectuanda, die 15. julii. A. 1619. summatim et breviter extracta **)

Midőn a palatinus az ő plenipotentiája szerént a praelatusoknak tanácsából az elvött és elfoglalt templomokat semmiképpen az evangelicus státus postulatumára nem akará restituálni: az evangelicus státus az ő postulatumában inhaereála. Igérték in genere a gravaminák eligazitását, de in specie a templomok felől nem teljesiték. És mivel sem a császár ő felsége diplomájában, sem a Ferdinánd ő felsége Assecuratoriájában való igéretnek semmi helyt és effectuálást nem ada és nem tön: ez okáért az evangelicus státus ismét protestála a palatinus előtt. A protestationalist is kikéri a palatinustól, melynek continentiájai mez.

Protestatio Statuum Evagelicorum.

Nos, Comes Sigismundus Forgács de Ghymes, Regni Hungar. Palatinus et Judex Cumanorum, necnon Comitatuum Nogradiensis, Sárosiensis et de Zabolcs comes, ac serenissimi Principis et Domini Domini Ferdinandi secundi Dei gratia Hungariae, Bohemiae, ect. Regis, Archiducis Austriae, Ducis Burgundiae ect. intimus consiliarius, et per Hungariam Locumtenens. Memor. commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis: quod Egregii, Nobiles et Prudentes item et Circumspecti Dominorum Baronum, Magnatum, Comitatuum et Liberar. Regiar. ac Montanar. Civitatum Status Evangelici Nuncii et Legati, die — — datorum praesentium coram nobis

*) Lásd: Acta Diaetalia Posoniensia 1618. pag. 326—28.
**) Lásd: Acta Diaetalia. Pos. 1618. pag. 332—77.

constituti, per modum solennis Protestationis nobis publice et manifeste proposuerunt et significaverunt in hunc modum: Qualiter ipsi a Principalibus suis ad praesentem generalem Regni Diaetam, per Sacram Regiam Majestatem Dominum nostrum clementissimum universis Statibus et Ordinibus Regni Hungariae, secundum Diploma septemdecim suarum conditionum, Posonii die decima quinta mensis maji Anno superiori millesimo sexcentesimo decimo octavo emanatum, pro festo sacrosanctae et individuae Trinitatis indictam et publicatam, in hanc civitatem liberam Posoniensem, certis missi venissent et comparuissent Instructionalibus et Credentionalibus. A quo quidem tempore in praesenti Statuum et Ordinum Regni Diaeta, inter reliqua totius Regni gravamina, ea quoque, quae circa negotium religionis Statibus et Ordinibus evangelicis ab Anno millesimo sexcentesimo octavo contra genuinum et sincerum Viennensis pacificationis articuli primi sensum subsecutumque divi quondam Mathiae Imperatoris et Regis, Viennae, die vigesima quinta septembris Anno Domini millesimo sexcentesimo emanatum ejusdem Articuli explicatorium, inque Archivis regni approbantibus id publicis constitutionibus anni millesimi sexcentesimi decimi tertii articulo trigesimo tertio, et Anni millesimi sexcentesimi decimi octavi articulo septuagesimo quinto reconditum Diploma; item articulum publicarum Regni constitutionum anni millesimi sexcentesimi octavi ante coronationem itidem primum; dehinc contra conditionem modernae Regiae Majestatis numero sextam, usumque realem ac pacificum templorum, in quo ab inita pacificatione Viennensi perstitissent; postremo contra Protestationem eorundem coram nobis tum officio Judicatus Curiae fungentibus in praesentia Statuum et Ordinum Regni anno superiori factam, nostramque insuper ac praecipuorum ex statu romano catholico Dominorum Magnatum, super non inferendis Statui Evangelico in negotio religionis molestiis atque difficultatibus, verbalem Assecurationem, ademtione templorum et proventuum parochialium ejectioneque ministrorum verbi divini, quae pluribus illata essent et commissa in locis iis, scripto specifice enumerata exhibuissent et praesentassent, eaque a nobis tanquam plenipotentiario praefatae Regiae Majestatis tolli et levari cum reliquis totius Regni gravaminibus taliter postulassent: ut nimirum templa oppidis et villis ablata iisdem restituerentur, ministri verbi Divini suis recollocarentur parochiis, proventus itidem eorum

parochiales redderentur; et ne in posterum quispiam praedeclaratos articulos binaque promissa Diplomata sicut sunt perse longe clarissima et evidentissima, contrario et diverso sensu interpraetari atque ita publicam regni et religionis pacem perturbare possit, Articulo sanciri et constitui petiissent: idque nullum alium in finem, quam ut sublatis omnium simultatum causis, quae ex religionis hactenus promanassent perturbatione, periculosi etiam et perniliosi eorundem praescinderentur effectus, sicque publicae omnium Statuum et Ordinum regni concordiae,unioni et amicitiae redintegrandae consuleretur. Qua sola de causa hoc etiam ursi sunt, ut Jesuitae, qui contra constitutiones Viennenses et publicas, in Regno collegia sibi fundassent bonaque possiderent, dissensionesque et odia inter regnicolas clam et palam excitarent, extra Regnum relegarentur. Quia tamen status Romano Catholicus potissimum vero Ecclesiasticus diversis et plane contrariis studiis, praescriptos articulos et bina Diplomata superius declarata, in aliam et praemisso eorum sensui repugnantem sententiam, inque sua tantum commoda et emolumenta pertrahere, ac inprimis Diploma non minus a sancto quam optimo Imperatore et Rege Mathia datum, modis omnibus impugnare et invalidare non dubitaret, sed neque templa occupata restituere, multo minus in articulum super vero et reali liberoque religionis exercitio oppidis et villis una cum templis relinquendo sanciendum consentire velit, quin insuper scripto quodam suo sub nomine ut quidem prae se ferunt „G r a v a m i n u m" nobis exhibito, libertates publicas violare, honori,existimationi, bonisque Statuum et Ordinum Evangelicorum periculum et praejudicium creare (sicuti hoc nobis jam commonstratum per ipsos fuisset) intenderent, sicque non modo reliquis diaetalibus negotiis obstaculum et remoram ponerent, sed paci et libertati publicae impedimento essent: Ideo iidem antefatorum Statuum et Ordinum Evangelicorum legati, nolentes paci et libertati religionis incommodare vel quidpiam derogare, advertentes etiam hoc, si templa villis et oppidis religionem utramcunque sponte et libere acceptare volentibus auferentur et occupentur, religionis exercitium non liberum jam, sed servum potius et angustis circumscriptum terminis foret, consentire in id nequaquam potuissent, eo, quod hoc illis concedere citra derogamen existimationis seu nominis fidelis suae legationis, in quod apud Principales suos incidere merito possent,

omnino non esset integrum. Quibus quidem gravibus adducti causis cogerentur ad sua pro nunc redire, actaque praesentium Comitiorum suis referre Principalibus, protestantes super eo solenniter, ne quisquam eosdem quasi vel contra authoritatem regiae Majestatis, fidelitatemque suae Majestati debitam, vel contra pacem et publicam regni tranquillitatem id fecerint, insinuare, sed nec quominus conditiones sacrae regiae Majestatis praemissae effectuatae, universaque regni gravamina intra spatium sex mensium sublata non sint, ipsis adscribere et imputare possit, etiam sese et Principales suos, semper in fidelitate suae regiae Majestatis persistere, nullam scissionem, nulla dissidia fovere, quin imo conditionibus illis septemdecim, quibus se tempore electionis ac felicis suae coronationis sua regia Majestas Regno huic devincire dignata est, per omnia insistere, et ne in minimo quidem puncto ab iisdem, sicut nec a reliquis superius recensitis constitutionibus discedere velle, prout perstituros se, et nequaquam recessuros, publicamque regni pacem et tranquillitatem, universorum Statuum et Ordinum regni unionem et concordiam quaesituros et promoturos, suo ac Principalium suorum nomine iterum atque iterum protestati sunt, literas superinde Testimoniales sibi et Principalibus suis extradari futura pro cautela postulantes.

Instructio pro generoso Domino Emerico Lyptai, Vice-Comite Cottus Barsiensis a Statibus et Ordinibus Inclyti Regni Hungar. ad Portam Ottomannicam expedito facta.

1. Elsőbben: Hogy megemlékezvén Lyptai Imre uram, a nemes Magyarországtul mi végre bocsáttatott legyön a portára, hogy ott ő felsége oratorával együtt a magyarországi dolgokat ugy tractálja, hogy mind ő felségének a mi kegyelmes urunknak királyunknak méltóságának nevekedésére, ez mi országunknak penig megmaradására legyen, kiért ő kegyelme is a nemes országtul méltó jutalmat várhasson.

2. Másodszor: Megindulván Isten kegyelméből és Budára érkezvén ő kegyelme, a basa helytartójával ha szemben leszen, ott egyebekről nem szükség beszélleni, ha kérdezkednek tűle, hanem hogy az országtul azért küldetött a fényös portára, hogy az orator által megjelentse török császárnak és a vezéreknek, hogy a szom-

széd országokban levő hadak felől ne legyenek oly itéletben és vélekedésben, hogy ő ellenök és a békesség ellen valamit akarnának inditani; hanem söt inkább mindenekben Magyarországgal együtt a szent békességet velök meg akarnák tartani.

3. Harmadszor: Ha ő kegyelme vagy útában, avagy Nándor-Fejérvárban találná a Budára rendeltetett fővezért, az ő felsége levelét adja meg neki, és Magyarországnak nevével is köszöntse, s neki is a szerént jelentse meg, mint a budai helytartónak: mi járásban foglalatos, és mi végre megyön alá.

4. Negyedszer: Ha Isten Konstánczinápolyba juttatja békével, ott az oratorral szemben levén, jelentse meg, hogy ötet a magyarországi státusok küldötték a portára azórt, hogy az oratorral egyetértvén, egyenlő értelemből a magyarországi dolgokat mindeneknek előtte török császárnak proponálják és el is végezzék, ugy, hogy ezen ő felsége curirjával ő kegyelme ismét viszsza jöhessen és bizonyos választ hozhasson.

5. Ötödször: Mindeneknek előtte minden dologról az oratort elegendőképpen informálja, és minden inconvenientiákat, kik controvertáltatnak, neki explicálja; hogy igy megértvén a dolgot, az orator is jobb módjával előmehessen a dologban. Kelletik penig ilyen dologról informálni.:

I. Ez mostani hadaknak állapotját kell eleibe adni, hogy ezek a hadak nem arra valók, hogy a szent békesség ellen török császárnak avagy vezérének s végházainak ártani akarnának. Mert mind ő felsége király urunk, s mind a magyarországi státusok a békességet török császárral minden részeiben meg akarják tartani; hanem indittatott magok között némely nyughatatlan elméjü embereknek izgatásából az a veszekedés, mely miatt mind a két felöl kellett ezeket a hadakat fogadniok: bizonyos levén abban török császár, hogy király urunk ö felsége, készebb volna azokra arczul támadni, a kik a szent békességet háborgatnák, hogysem mint azt felbontani. Hogy penig néha valami csavargók, kiknek semmi bizonyos lakó helyek nincsen, kárt tesznek mind a két részről, az sem az ő felsége, sem az ország hirével nincsen; eleget is kergetik mind a két felöl őket és büntetik is. Afféle tolvajok pedig és az út állók minden országokban vannak és sok károkat is tésznek, de mindazonáltal a közönséges békesség ugyan megmarad.

II. A hódoltság dolgát és állapotját kell declarálni, hogy az iszpahiak, basák és békek a szegény hódolt községeket a török császárnak sok rendbeli végezése ellen az ő régi szokott summájokban és adózásokban meg nem tartják, hanem naponként azokat nevelik és följebb verik, igaz dézmájokkal meg nem elégesznek; hanem sokan közzülök a dézmákért nagy summa pénzeket vesznek; némelyek a dézmákat hamis mértékkel veszik bé, hogy mind feljebb megyen a dézmájok annál, a mivel tartoznának—kylát és itczét hamisat tartván hozzá. A basa és vajda ajándékja, ki annakelőtte csak akkor lött, mikor valamely helyben új basa szállott bé, de immár mostan azt is minden esztendőnként, sőt néha kétszer, háromszor egy esztendőben a szegénységen megveszik; a szolgálat is penig oly szüntelen nálok, hogy egyiket a másikkal ki kellessék váltani tőlök. Némelyek penig közzülök nem csak magoknak szolgáltatnak velök, hanem pénzért és fizelésért keroskedvén velök, másoknak szolgáltatnak. Történik ez is gyakorta, hogy az iszpáhiak egész summájokat megvevén rajtok, a falut pénzen másnak eladják, és az is a summát újabban rajtok megveszi; és igy néha két s három ura megvagyon egy falunak esztendeig. Hasonlóképpen a basáknak, békeknek és a jancsár agáknak gyakorta való változások miatt teljességgel elnyomorultanak azokhoz való faluk és városok; mert ha csak két avagy három hétig birja is a tisztöt, de a maga faluin a summát és egyéb jövedelmet mindjárt megveszi Mindezeket cselekszik a bécsi capitulatioknak harmadik articulusa ellen, ki miatt sok városok és faluk a két császárnak nagy kárával elpusztulnak.

III. Azt is meg kell jelenteni, hogy a hódoltságban lakó nemességnek, kik ő felségének nem adóznak, nem hogy békességek lehetne a török részről, de sőt a sitva-toroki végezésnek tizenötödik articulusa ellen nem csak béhódoltatják és adózásra erőltetik, hanem efféle nemeseknek házokra mennek és mentenek, magok közzül sokakat levágtanak, marhájokat felprédálták, házokat megégették, nagy károkat tevén; a kik penig közzülök végházakba mentenek, azoknak még csak marhájokat sem engedik meg hogy jószágokban megmaradhasson, hanem adót és dézmát is vesznek rajtok; a kik fizetni nem akarnak, marhájokat is elhajtják. A kiknek penig malmok vagyon, nem elégesznek meg a nekik jutandó rész jövedelemmel, hanem kit égetéssel fenyegetnek, kiktől penig minden ke-

réktől egy egy vég karasiát kivánnak, a mint Veszprim vármegyében is megtörtént.

IV. Erről is informálni kelletik, hogy a török vitézek, basák, békek és iszpahiak, nem gondolván sem a sitva-toroki capitulationak tizenötödik articulusával, sem a bécsi pacificationak harmadik articulusával, hanem a végezésnek utána egy nehány száz falukat és városokat marhájoknak elhajtásával, embereknek levágásával béhódoltanak. Hogy azért efféle béhódoltatott faluk és városok a végezés szerént a hódolástól felszabaduljanak, efficiálni kelletik a portán, és a basákra, békekre és iszpáhiakra ezön dologról erős parancsolatokat hozni.

V. Arrul is meg kell emlékezni, hogy a mely 60. falukat a bécsi és komáromi capitulatiok szerént Barson béadtanak, a miben summájok elvégeztetött, azok közzül is egy néhány faluk megbántattanak; kivánják azt is, hogy annak büntetése effectuáltassék azon Komáromban lött végezés szerént.

VI. Igen serio kelletik az oratort a palánkoknak eligazitása felől informálni, mivelhogy a palánkoknak ez mostani állapotban való megmaradásával erősödik meg a békesség; azoknak penig állapotjok igy vagyon: Hogy mikor a hajduság Bocskai pártja volt, Bocskai fejedelem penig török császár pártja volt, elsőbben lött a hajduságnak leszállitása, azután a békességnek tractálása és elvégezése. A hajduságot penig Bocskai fejedelem, különben le nem szállithatta, henem Kállót kellett nekik adni a több városokkal együtt, kikben mostan laknak, ugymint: Szoboszlót, Hatházat, Nánást, Dorogot, Vámos-Perczet, Polyánt, Kabát, Palkonyát és Kisfaludot, a kik akkor puszta telekek voltanak; minthogy penig Kállóból az erősségből csatáztanak és nyughatatlankodtanak, és a bécsi végezés szerént is, a Kállai familiának meg kellett adni Kállót, mert jó igazságok volt hozza. Báthori Gábor succedálván az erdélyi fejedelemségben, ugy adta Beszerményt, ki ecsedi jószág volt, a hajduságnak Kállóért. Ezeknek azért leszállitása előbb lött a Sytva-Torkon való végezésnél. Azért nem azokról vagyon a palánkokról a pacificatioban emlékezet; hanem de Arcibus finitimis et Fortalitiis de novo extruendis. Hogy penig ne hódoljanak, hanem szabadosok legyenek, Nagy András végezte volt el Aly basával, a törökök is rea felelvén neki: „Hogyha Nád-Udvart, ki in modum Fortalitii volt csi-

nálva, elvonatja Nagy András, tehát a több hajdu városok békével helyben maradhatnak",—kitelhányatott Nagy András de facto. Azért igy levén a hajduság lakó helyének állapotja, meg nem háborithatják őket lakó helyökben; mert ha megháboritanájak, és lakó hélyökben szenvedni nem akarnájak, ismét nagy háboruságot inditanának, és mind a két hatalmas fejedelem birodalmában sok károkat tennének, azért, minthogy ő felölök és lakó helyök felől semmi emlékezet nem volt, hanem csak Amhat basa a követ nagy mód nélkül inditotta volt ezt a disputatiot a Sitva-Torkon való végezés ellen,holott csak új végházak épitése volt tilalmas, és a palánkoknak csak emlékezeti sincsen, ki megtetszik a Sytva-Torkon való végezésből. Tudni való dolog az is, hogy az egész hajduság Bocskai fejedelemtől megnemesítetvén, azon nemesség szabadságával élnek, igy is meg nem háborithatni őket, mert ő felsége is megtartja őket a szabadságban. Azért ha ennyi időtől fogva a hajduságot lakhelyökben mind a két hatalmas császár meghagyta, nem illik ő miattok a szent békességet felháboritani, holott azoknak nincsen semmi egyéb erősségök valami tövises ároknál és a szentegyházak keritésénél,melyeket ugyan bé szoktanak a keresztyének keriteni, hogy a tolvajok, latrok föl ne törjék, temető helyöket fel ne prédálják és ne defoedálják. Szükség azért, hogy a hatalmas császár is azon állapotban hagyja a hajduságot, a kiben most vannak, holott az ő lakó helyek egyik sem erősség, sem penig álgyu,taraczk és egyéb munitio nincsen bennek;a törökök penig a végezés ellen—nyilván vagyon—hogy efféle erősségeket épittenek: a felföldön Hevest, a Dunán tul Fakot (?) a Balaton mellett, holot annakelőtte semmi erősség nem volt. Holott penig a palánkok dolgát el nem végezhetné Lyptai uram az ő felsége oratorával együtt mind ezekkel a ratiokkal is, halasztani kell és referálni a bécsi 1616 esztendőbeli conclusionak ötödik Articulusát ugy, hogy ad certum terminum utrinque inquisitorok rendeltessenek, és abból menjen aztán végbe, mit kellessék elvonni s mit nem.

VII. Hetedszer: Mindennemü actákat és végezéseket—a sytvatorokit, bécsit, komáromit és bársit ő kegyelme magával elvigyen, és azokból mindeneket megbizonyithasson az oratorral együtt.

VIII. Nyolczadszor: Szolljon az oratorral erről is, hogy ha a szükség kivánja, a vezéreknek és mindazoknak, a kik által a fölől megirt országunk dolgait hasznoson véghez vihetni, a végezések

szerént, hogy megmaradjanak illendő ajándékokat adjon Lyptai uram hirével és jelenlétében, megalkudván egymással felőle, ő felsége refundálja, minthogy ilyen hitetlenséggel kellett a követeknek megindulni posta módon, és nem volt az ajándéknak tisztességesen való elvitelében módja.

IX. Kilenczedszer: Nyilván vagyon török császárnál és az oratoroknál is, hogy az elmult esztendőben a békesség ellen Egren lakozó törökök, kiknek nevöket tudják, Homonnai György uramat ő nagyságát és jámbor szolgáit az ország gyüléséből mikor haza akart volna menni, igaz utában megtolvajlották, minden marhájokat felprédálták, mely marhákban mégis vagyon oda benne tizezer forint érő marha. Azért azt is efficiálják az oratorral, hogy a hátra maradott marha éppen megtérittessék, és a kik cselekedték, megis büntettessenek érdemek szerént, mert a nyilván való szent békesség ellen cselekedtenek.

X. Tizedszer: A komáromi áros embernek Fejérvári Kozma Istvánnak, hogy az esztergomi és párkányi törökök, kik most is szüntelen kijárnak és csatáznak, igaz utában Léva mellett szekerét felverték, három szolgáit levágták, öt lovát és négyezer forint érő marháját elvitték. Azért utában szemben levén ő kegyelme a vezérrel, szolljon, és azoknak az ut álló latroknak, kik a szent békesség ellen ezt cselekedték, büntetéseket urgeálja, kik között nevezetes a párkányi szőke Oszman; és hogy a szegény kárvallott áros embernek is elprédált marháját, melyeket Esztergomban és Párkányban vittenek, hogy a vezér mind megadassa, diligenter instáljon; söt ha kivántatik még a portán is ezt a dolgot propenálja, mert ha efféle nyilván való dolgok büntetlenül maradnak, a szent békesség meg nem állhat.

XI. Tizenegyedszer: A kanysai törökök ez mult esztendőben minden hadokkal az egerszögi városra mentenek, tőből mind kiégették és negyed félszáz rabnál többet vittenek el, kik közzül most is háromszáz oda vagyon; a kastélyt ostromolván fő embereket is öltenek meg, és sok több insolentiákat is cselekesznek, a mint a Dunán tul való országok részének béadott signaturájából megtetszik.

XII. Tizenkettődszer: Ezeken kivül is, valamivel az elvégezett szent békességet erősitheti és leghasznosabban helyére állathatja,

minden tehetségével az oratorral együtt azon legyen, és mentül hamarább jó válaszszal viszsza jöhessen Isten segitségéből.

XIII. Tizenharmadszor: A portán és az vezér basánál instálni kell, hogy erős parancsolattal committálják a végbeli basáknak és békeknek, hogy Somogyban és Baranyában levő jobbágyok ő felségének és az országnak a dicát és a bécsi püspöknek, és egyéb földes uraknak is a magok jobbágyi az ő szokott adójokat praestálják az 1618. esztendőbeli komáromi végezés szerént, és ne engedjék a végbeli basák és békek, hogy az iszpahiak ebben akadékot tegyenek, kik karókat állatván az faluk végére, prohibeálják a pensiot és dicát. Datum in Libera Regiaque Civitate Posoniensi, 8. julii 1616.

1619. die 13. et 14. augusti a hajduknak Beszerményben közönséges gyülésök lőn a vármegyék akaratjából. Ebben a gyülésben a vármegyék követeket bocsátának a hajdusághoz, hogy tractáljanak és communicáljanak velök az ország megmaradásáról. A legatusokat pedig ugy expediálák a vármegyék, hogy ha a király képe Dóczi András oda menne a gyülésbe, hogy jelenlétében vagy silentiumot akarna imponálni, vagy császár ő felsége authoritásával és palatinus jurisdictiojával inhibitiot tenni: tehát in hac ultima necessitate, midőn a hallgatás immár tovább ugyan nem lehet, veszedelmes is, salvo jure alieno kérdjék meg a generalist Dóczi Andrást: Micsoda volt annak az oka, hogy a hajduságot oly igen sollicitálta az ország hire és akaratja nélkül, hogy közönségesen mind fölüljenek, és a csehek ellen segitségül menjenek? Mert sok izben Mandatumokat küld vala reájok hogy fölüljenek, sokszor Szakmárba béhija vala a kapitányokat, és sok igérettel, szép szóval kéri vala; midőn penig látta volna, hogy az nem succedálna, és a hajduság csak mind az országra halasztaná: ha az ország mondja — ugymond — és a vármegyék is fölülnek, mi sem vonszuk ki magunkat. Mentették is magokat azzal a hajdu vitézek: (méltán és igazán) „Mi—ugymond — semmiképpen ország hire nélkül föl nem ülhetünk; mert ha fölülnénk is, azt mondaná igyold felőlünk az ország: ám elfogyott immár a sok prédájok, és csak az prédálás kedvéért költ föl a hajduság. Igy az országnak, kinek mi is hitös tagjai vagyunk, nagy nehézsége következnék reánk, mely dologra mi okot nem akarunk adni. Azu-

tán mást gondola Dóczi a dologban, és haraggal kezdé erőltetni, hogy fölüljenek, mert akasztással és fejök vételével fenyegeti vala a kapitányokat. Azt is irta vala nekiek, hogy hamis hitüek és hitetlenök, mert — ugymond — a király földén lakván és hitösök levén neki, szüksége korán nem akartak neki szolgálni és a csehekre menni. Hogy mehettek volna pedig, confoederatusok levén a csehországiakkal a Magyarország lakosi? Hogy violálhatták volna a confoederatiot? De azzal Dóczi semmit nem gondol vala. Ilyen emberek gubernálják vala az országot: Ovem lupo commiserant. Ezelőtt egy néhány nappal ilyen fraskát is gondolt vala Dóczi András a hajduság ellen: A beszerményi kapitányt, Szőcs Györgyöt és az nánási kapitányt— — — béhivatá Szakmárba, és megvendégelvén őket, egy levelet hozata elő, melyet az előtt iratott vala, és tenora az vala: „hogy az egész hajduság n o t á b a esött ő felsége a császár ellen, és azért leszen nekik gratiával, hogy mellette fölüljenek és a csehekre menjenek“. Addig kéré a két kapitányt az ital közben, hogy subscribáltatá velök. Azután elküldé őket, hogy ott a levelet a hajdu városokon hordozzák el mind széljel, és a kapitányok mindenütt subscribáljanak. A két kapitány elvivé a levelet, de a több kapitányok gorombaságokért igen megdorgálák őket, és azt mondák: „Mi ő felsége ellen semmit nem vetöttünk, notába sem estünk semmi dologból; azért gratia nélkül sem szükölködünk. Ha vétöttünk valakinek, törvényes országban lakunk, ország tagjai vagyunk, törvényt állunk mindennek. Azért vigyétek viszsza generalis urunknak a levelet, mondjátok meg, hogy nem vétöttünk senkinek, gratiát sem kérünk, sem nem subscribálunk; hanem még a ti subscriptiotoknak is contradicálunk és azt is cassáljuk, mivel csak magatoktól cselekedtétek, a ti alattatok levő vitézöknek hirök, akaratjok és tanácsok nélkül“. Viszsza vivék a levelet a generalisnak, ezeket megmondák neki: erőssen dul-fula, de dobja fakadva marada. Ezeket mind tudják vala a vármegyék, azért akarják vala Dóczit megkérdeni, ha jelen leszen vala, de nem mene oda. Továbbá oly instructioval is bocsáttattanak vala a követek a hajdusághoz, hogy ha a generalis személy szerént ott lenne is, palam et aperte a mit akarnak megmondják, és a hajdusággal azon közönséges megmaradásról végezzenek.

14. augusti. Alaghi Menyhárt öt szolgái (?) azt mondják, hogy

nem jó hir vagyon, és az uraknak postán éjjel nappal Pozsonyba föl kelletik menni. Alaghi mindazáltal valami okra nézve Pozsonyba el nem mene ő maga.

16. augusti Alaghi Menyhárt Regecz várában a lisztet igen takarja: veszi eszében, hogy ha ők a praktikában igen elő mentek, más is szemes, vigyáz, a zsendölt utánok hordják, és ki tudja mint esik a dolog.

19. augusti a Diaetáról haza kezdnek érkezni, a mely re infecta solváltatott.

19. augusti Homonnai György Zemplin vármegyének főispánja, a vármegyét Terebesre gyülésbe hivja, hogy vice-ispánt választanának. Az úr az előtt is egynéhányszor mind azt intendálta, hogy papista vice-comest tétethessön a vármegyével, de a vármegye is vevén eszében hol tapogat és hol halász Homonnai György, semmiképpen nem engedé eszességével magát a hálóba kerittetni, hanem mindenkor resistála, és nem acceptála magának pápista vice-comest. Erre azért a terebesi gyülésre, Homonnai a pápista urakat mindenfelől reá hivá, hogy jobb módja lehetne a vármegye cogálásában, hogy ha jó akaratjok szerént nem, tehát avagy félelemmel, avagy erőszakkal is az ő kivánságára hajtaná a nemes vármegyét, és a pápista nagyságos Mileth Györgyöt tétethetné vice-comessé. Eljöve azért a gyülésre a generalis Dóczi András mind hadastól. Midőn Szakmárból Kassára mene, és ugy simulálja vala a dolgot, mintha nem ex consilio, hanem csak per transennam talált volna oda a gyülésre menni. Ez idő alatt monda a vitézlő, Sáros-Patakon lakozó Füsüs Miklós az ő nemes vitézlő atyjafiainak, kikkel deambulál vala: „Én soha nem voltam Terebes várában; ha nem restelli kegyelme-„tek, menjünk bé a várba, hadd láthassam meg a várat.“ Amazok elmenének véle. Midőn a várban járnának és nézelnének, azonban juta egy hirmondó, kitől Alaghi Menyhárt az ő jövetelét Homonnai Györgynek megizené; monda Homonnai a követnek: „Istennek hála, hogy jő ő kegyelme, igen várjuk, Dóczi uram is itt vagyon immár. Meszsze jön-e ő kegyelme?“ Monda a követ: „Ihon csak a hid előtt vagyon.“ Az úr kiindula eleibe, hogy excipiálja tisztességesen. Füsüs Miklós mondá: „Jerünk uram! mi is lássuk az urakat.“ Excipiálá Homonnai nagy örömmel Alaghi Menyhártot és igen üdvözlék egymást. Azután kérdé Alaghi: „Kik vannak jelen a pápista urakban?“ Meg-

nevezé renddel mind őket. Kérdé azt is Alaghi: „Itt vagyon-e—ugymond—Nyári István?" Mondá Homonnai? „Nincsen, mert nem szokott ő efféle pápista gyülésbe menni". Azonban bémenének házba a várban. Füsüs Miklós mondá az ő comesinek: „Uram! hallátok-e „mit monda az úr Alaghinak? Pápista gyülésnek mondja ezt, nem vár- „megye gyülésének. És a dolognak valósága megmutatja hogy az, „mert a pápista urak—im látják—hogy mind bégyültek; a mieink köz- „zül egy sincsen itt. Menjünk ki mi innen a várból, nem jól vagyon „itt a dolog". Kijövének és communicálák a dolgot itt kün a vár- megyében levő főemberekkel. Mely dolgot azok hallván, csak elálmélkodának. Azután a comes a várból azt izené a vármegyének az ott benn való tanácskozás után, hogy a vármegye gyüljön öszve a templomban. Eszébe vevék, hogy fraska vagyon benne, és azt izenék: „Nem jó a vármegyének a templomba gyülni, mert a gyülésben sok „egyenetlenség és kiáltás vagyon néha, scriptum est autem: Domus „mea domus precationis est; hanem a régi szokás szerént a várme- „gye egy kertben gyülekezik, ő nagysága menjen közikbe". Azután a várba hivatá, de oda annál inkább nem menének. Azt igen báná az ur, hogy sem a templomba, sem az várba nem veheté az vármegyét. Azután Dóczival együtt bémene a gyülésbe Homonnai, proponálá a dolgot és commendálá Mileth Györgyöt a vármegyének hogy acceptálja vice-comesinek. A vármegye replicála és azt mondá: „Semmiképpen ő nagyságát mi vice-comesünknek nem acceptálhatjuk; mert sokan vannak közzülünk szegény kézzel, és ha va- „lami executiora ki kellene jőni, ő nagysága hintón jár, sok szol- „gákkal jár, és az ő nagysága személyének és szolgáinak mivoltok „szerént, a szükült atyánkfiai nem gazdálkodhatnának elegendőkép- „pen, mindenökből kifogynának; hanem a kiket a vármegye neve- „zett, ő nagysága azok közzül válaszszon vice-comest". Az úr semmiképpen a vármegye kivánságára nem hajla, hanem Dóczival ugyan a Mileth György választását urgeálják vala. Midőn a tracta húzodnék-vonódnék, egy okos tréfás nemes ember, Besenyei János részeg voltát simulálván, nagy zajjal bémegyen a gyülésbe, mondja a tolyongó sokaságnak: „Adjatok utat és helyt, hadd menjek oda elő „az urak eleibe, mert én is nemes ember vagyok! énnekem is voxom „vagyon a vármegyén". Az urak hallván kiáltozását, azt mondák: „Ne bocsássák ide a részeg embert". Amaz annál inkább előbb men-

vén, mindenek hallására azt mondá: „Én bizony nem acceptálom Mi-„leth Györgyöt vice-comesemnek, hanem ha ő nagysága ispán uram „azt akarja, hogy nagyságos úr legyön a vice-comes, tehát viselje „ő nagysága a vice-ispánságot is, de ugy, hogy csak kocsin járjon, „csak négy ló legyön a kocsi előtt és két csatlón álló szolgája le-„gyön csak, hogy ha executiora jő ki, tehát ne essünk nagy költ-ségbe". Homonnai ezt hallván, igen megharaguvék, nagy gyalázat-nak tartá, (ugyan az is vala, másokon akartak vala nagy authoritá-sokkal és hadakkal gyalázatot ejteni, és viszsza fordul vala) a ne-mes embert — azt mondja vala — vessék ki, vessék ki. A nemes ember azt mondja vala: „Ne vessen senki, nem vétöttem senkinek, énnekem is szabad voxom vagyon". Dóczi András ezt látván és hallván, mondá Homonnainak: „Azt gondolja-e kegyelmed, hogy „magától szól az ember? Bizony nem magától, hanem mástól szól „—ugymond—az ember". Hagyjon békét kegyelmed neki. Mikor mégis ugyan tovább urgeálnák a Mileth vice-ispánságát Homonnai és Dóczi, a vármegye azt felelé: „Mi semmiképpen nem acceptál-„juk. Először: mert vármegyénknek szokott törvénye ellen genera-„lis urunknak fegyverös hada itt vagyon, és láttatnánk libertasunk „ellen valamit cselekedni. Másodszor: mert meghallván atyánkfiai „sokan az utban, hogy mind a generalis urunk, mind a comesünk „haddal jöttenek a gyülésbe, viszsza tértenek, nem vagyunk nagy „részre mindnyájan itt ben, azért semmiképpen a választás nem le-„het". A generalis azzal menté magát, hogy ő nem is tudta, hogy gyülésök legyen, (igen is tudta penig) és csak utában tért bé Terc-besre az ő hadával, senkinek nem árt. A comes penig azt mondja vala: „Én nagy ur vagyok, kevés magammal nem járhatok, ha ki az én hadamat bánja, járjon ő is sokad magával". Igy palástolják vala a veszedelmes tanácsot. A vármegye inhaereála az ő delibera-tumában és a vice-ispán választást elhalasztá. Ponum Eridis vala ekkor a vice-ispánság választása. Igy mind a pápista urak, mind a vármegye re infecta oszla el; mert mind a két fél arra néz vala, hogy az nyerné a dolgot, a ki voxa szerént a vice-comes vá-lasztatnék.

A terebesi gyülés eloszolván, a király képe Kassába megyen, és kedve szerént lakozik. Azonban Homonnai György és Eszter-házi Miklós igen fogadnak vala hadat.

Rákóczi Györgytől igen tartanak a praktikások, igen tanácskoznak, miképpen veszthetnék el, de módot nem találhatnak vala benne. Alaghi Menyhárt in consilio Terebesen azt mondá: (a mint a közönségès hir tartja) „Könnyü a Rákóczi György elvesztésében módot találni, annak módja igy legyen: Én mivelhogy szomszédságában lakom, által megyek hozzája, mintha látogatásnak okáért. Aga-„rakat is viszök el velem. Tudom, hogy megmaraszt, és ha az én „agaraimat meglátja, tehát igen meg fogja dicsérni az ő agarait; én „is azt fogom mondani, hogy igen jók az enyimek is és igen jelesek. „Mindjárt nyulászni fog engemet ebéd után kihivni, és mikor az lé-„szen, Hotyka felé éjszaka álljon bé együtt a sereg, és ha Patakból „kijő nyulászni, üssék el rajta. Igy járhatni végére Rákóczi életé-nek". Regula: Nem mind barátja az embernek, a ki házához megyön, barátságot tettet, és az embernek szépen szól a vagy mosolyog. E gonosz tanácsot Isten nem engedé véghez vinni, mert Rákóczi György a napokban keveset lőn Patakon, hanem széljel fáradoz vala a defensio dolgában.

1619. 25. augusti Bethlen Gábor ő felsége kiindul Fejérvár-ról Magyarország felé a cseheknek segitségekre. Szécsi György Enyiszkére megyen jószágába látogatni, és Rákóczi György hozzája mene, de defensione communicálni és a defensionak modjáról is tractálni titkon.

26 aug. a hajdusággal communicálván Rákóczi György, igen készül a hajduság. Egy néhány napokon sokat fáradoza, vigyáza és nyargala a nagyságos Rákóczi György, az Isten anyaszentegyházának megmaradásáért az vitézlő renddel tractálván. Maga is az ur igen fogadja a hadat; de Patakon nem mennek bé, hanem hagyott helyben vagynak titkon.

Dóczi Andrásnak megirják valahonnan, hogy Rákóczi György hadat készit, és azt irá egy levelében az urnak: „Hallom kegyel-„med felől, öcsém uram, hogy hadat gyüjt kegyelmed; de én semmi-„képpen el nem hihetöm kegyelmed felől, holott mostan semmi há-„boruja orszagunknak niucsen, (maga meggyujtották belől a házat, „igen ég vala belől, de azt akarják vala, hogy senki eszében ne ve-„gye és ne lássa égését, hanem akkor aztán lássák, mikor megégött „és hamuvá lött) és nem szükség semmire mostan a had". Az ur a generalis levelére megfelele és azt irá: „Irja nagyságod levelében,

„hogy azt hallotta felőlem, hogy mostan nagy hadat fogadnék, de „nem hinné nagyságod az hirt én felőlem. Kegyelmedet uram, igen „kérem, hogy kegyelmed ezután se higyje. Ènnekem mostan Patakon az udvar népénél egyéb hadam nincsen.“ Igazat ira az úr, mert Patakon had nem vala, de másutt elég vala.

Homonnai György, nagy haddal Terebesen vagyon, igen gyüjti a hadat, és készül az ő tanácsok szerént Kassa megvételére. A Rákóczi életét is oda tolja vala a tanács szerént és Patak fölverését.

Lónyai András a kállai kapitány, megérti a defensorok szándékát, hogy pro vindicanda religione föl akarnak serkenni; megirja Kassára a generalisnak és két szolgájától elküldi. Istennek gondja viseléséből Bay Zsigmond megérti Tokajban, hogy Lónyai András levelét viszik Kassára Dóczinak. Utánok nyargalván a Lónyai szolgáinak, Mádon alól a Lónyai levelét elvészi, Patakra az urhoz nyargal késedelem nélkül vele, és az urnak megadja a levelet; melyben Lónyai azt irá Dóczinak: „Addig halasztá, addig huzá-voná nagyságtok a dolgot, hogy immár késő sütve. Mert a lazsnak elfordult „és a szablya az eleivel áll föl“. Mely szóval azt jelenté, hogy: „Mi végeztük vala el egymás között, hogy s mint bánjunk az emberekkel; de az Isten bizony a mi tanácsunkat elforditotta, és a mi „fejünkre téritötte, és immár a fegyvert is ki kezdte vonni Isten mi ellenünk, mert immár a hajduság a defensiohoz készül vala“.

Felette igen nehéz vala penig ez időben az eklésiának és az közönséges libertásnak defensioját elkezdeni. Ezt látják vala a defensorok, és in tanta angustia, a nagy és sok hatalmasok ellen nem tudának hova folyamodni, hanem Istentől vezéreltetvén, az erdélyi fejedelmet találák meg mind követök által s mind levelök által, hogy ő felsége a következendő veszedelmet látván, az eklésiát és nemzetét szánná meg Magyarországban is, és jöne segitségre a persecutorok ellen. A fejedelem is ő felsége látja vala, mely nagy hatalomnak kellene magát opponálni; de az Istenhöz, az eklésiához és magyar nemzetéhöz való szeretetitől meggyőzettetvén, a defensiora eligérkezék, a magyarországi keresztyén urak, Rákóczi György, Szécsi György ect. hitlevelet küldvén ő felségének a vármegyéknek akaratjából és egy consensusából. A fejedelmet penig már an-

nakelőtte a csehek is megtalálták volt régen legatusok által; *) kivánták ők is ő felsége segitségét, és az imperiumban levő keresztyén státusoknak intentumokat ő felségének intimálták. Látja vala penig az eszes fejedelem, hogy soha a defensio ennyi sok hatalmas ellen különben nem lehet, hanemha a törökkel a frigyöt megerősiti, mint szintén az idvezült Bocskai István fejedelem. Mert ha az nem lenne, tehát nagy incommodum következnék belőle. Annakokáért a török császárral örök frigyöt vete, hitlevelet ada a császárnak. A császár is ótalmat igére, és a fejedelemnek ő felségének (a mint országul immár párban hordozzák) ilyen hitlevelet ada.

A hatalmas török császár hitinek formája, melyet a felséges Bethlen Gábornak praestált a frigyben. **)

Én, Szultán Szulimán császár, Isten segitségéből törököknek győzhetetlen császára, esküszöm a nagy Istennek mindenhatóságára, szentségére, jóságára, hatalmasságára, és ő szent fölségének dicsőségére, egeknek erősségére, a napra, holdra, csillagokra, a földre és az anyámnak fejére, mindennapi kenyeremre, élös fegyveremre, életemre, lelkemre, a nagy és szentséges Mahumetre, az első ősömre és nemzetségemre, az egész Buszurmányoknak környülmetélkedésekre: hogy tégödet, atyámfiát, tudnia illik Gábrielt, Magyarországnak jövendő királyát, semmincmü dolgában el nem hagyom, ha szintén minden birodalmamat, országimat, és mindennemü jószágimat elveszteném is és csak én magam maradnék is; ha én velem csak három avagy négy hadnagyok maradnának, azokkal is tartoznám ha kivántatik óltalmazni. Ha fogadásomnak eleget nem teendek, a hatalmas Istennek haragja és az ő igazsága szálljon az én fejemre, és engemet elveszeszszen, és valamit az én testem megérend, a magasságbeli Isten kősziklává változtassa, és engemet a földön járni ne szenvedjen, hanem a föld meghasadván, mind testestül lelkestül elnyeljen.

---

*) Oldaljegyzés: Zmeskal volt legatus titkon az fejedelmek között, ki eszesen és hiven szolgált.

**) Oldalirása az irónak: Transsumptum Anno Christi 1620. 21 april.

Második megszabadulása a magyar keresztyénségnek Istennek áldásából a felséges Bethlen Gábor által.

1619. 1. sept Fáy Péter a Csereháton és a Hernád mellett való nemes ifjuságot és hajdukat melléje vevé, és éjszaka Jászón az egri káptalanban lévő papokat fölveré, és minden joszágokban a mit kaphatának, zsákmánt vetének. Mert ők köszörülték vala a Secularis potestast a persecutiora.

A püspök Majtényi László, ágyából ugrik föl, az ajtó a hajduktól reá töretvén, megfogattaték; fogságában mondá: „Jó szerencsétek bizony, hogy ti kezdöttétek el először a dolgot, mert bizony mi akartunk ti veletek igy bánni.“ Azután öt száz forintban megsarczolván, elbocsáttaték. Kit igen bánának a defensorok és érette Fáy Péterre igen haraguvának annakutána.

Ugróczi János Minor Praepositus a padon rejtezik el; megtaláltatván, igen sír vala, és megszánván a ki reá talála, mivel esmeri vala annakelötte, ugyan ott hagyá békével és meg mondá neki, hogy jobban elrejtezzen, hogy reá ne találjanak. Egyébként is ez az Ugróczi János nem saeviál vala az eklésia ellen ugy, mint a többi.

Nyári István Leleszt felveri. Habardi László elszalad.

A hajduság Szerenye várát meg akarja vala hágni, de megsarczolának és az ország hűségére megesküvének a pápisták.

Ugyan akkor 1. sept. Rákóczi György az egész jószágból az üres szekerekkel mind béhirdette vala Patakra a jobbágyokat, hogy éjjel a gyalog hadat szekérre vevén, a lovas hadakkal és a hajdusággal hirtelen Terebesre mehetne, és Homonnai Györgyöt ott tapasztalhatná Terebes táján, és megfoghatnák. De mivel Monaki Miklós a hagyott napra Patakra nem mene, a készület hiában marada; Homonnai György is kémet bocsátván Patakra, Somogyi Györgyöt, megérzé a sáfrány illatot és elébb álla a galambok árával.

2. sept. Majtényi László a hajduk kezéből megszabadulván, Kassára mezitláb és hajadon fővel szalad. Meglátván Fáy Ferencz a király számára való vice-porkoláb, megérti a dolgot mint vagyon. Gyorsan a király képéhez siet menni, és béjutván mondá: „Uram! bizony nem jól vagyon a dolog; mert az ország föltámadott, és immár Jászón föl is verték az egri káptalant. Ihon jő szaladva az egri püspök Majtényi László mezitláb és hajadon fővel.“ Mondá

Dóczi mint valami nagy mély álomból fölserkent: „Hadd el, ne mondd azt; hogy volna az?“ Mondá amaz. „Higyje meg nagyságod, hogy bizony nincsen különben a dolog.“ Alá indula a palotából, és a kapu között, szemben találá Majtényi László—a király képét—mezitláb és hajadon fővel. Mondá Dóczi: „Hogy vagyon ez — apám uram, hogy igy jő kegyelmed hozzám?“ Mondá Majtényi: „Elég ebül vagyon. Addig huzók-halasztók a dolgot, hogy oda vagyon Jászón a káptalan, én is öt száz forinton változám meg, és ebben s igy maradtam a mint kegyelmed látja, mert az ország ellenünk föltámadott.“ Mondá király képe: „Hát megyünk immár?“ Felele a püspök: „Nem tudom én, mert késő immár a tanácskozás.“ Ezön igen megijede a király képe az ő udvara népével, és a birónak és grófnak izene, hogy vigyázzon az egész város, mert nem jó hir vagyon. Ezt pedig mind a biró, a gróf és tanács tudják vala, és a dolgot ugyan várják vala. Mert a jószágból búzát vitettek vala bé Kassára, és a szekerökön titkon fegyvert, az ifjuság pedig a szekerek mellett egyszer is, másszor is a városban bészivárga, mivel Kassának correspondentiája vala a defensorokkal. A gróf azért Rayner Menyhárt és a biró, parancsolának a város népének, hogy mindjárást fegyverös kézzel öszvegyülvén vigyázzanak, minden czéhbeliek az ő szokott bástyájokon és vártájokra menjenek. A hir azonban mind nevekedik, hogy az egész ország megháborodott, és elunván a sok mód nélkül való háborgatást, az ország árulóit ki akarja keresni, tovább nem akarja szenvedni, hanem megbüntetni. Gondolkodik igen Dóczi: egy eszével ki menne Kassáról, másfelől viszont igen fél, hogy ha ki jő, tehát a hajduk kezébe akad. Azoktul pedig igen retteg, mert azelőtt sokat háborgatta őket. Nem tud mit cselekedni, mert Isten elveszi eszét; inter spem et metum Kassában marad, azt tudja, hogy az ő elvégezött tanácsokat nem tudja Kassa, és ott ben megmaradhat; nem veszi eszébe, hogy annakelőtte meggyujtotta belöl Kassát, és ott ben is igen ég Kassa.

3. septembr. midőn látja Dóczi a városban a biró házánál a sok fegyverös gyalog népet, melyet a tanács vitt volt bé, nagy gondba esik, eszébe veszi, hogy viszsza vagyon a városával, készül, hogy kimenjen Kassából, de a biró megizeni, hogy vesztög legyön, mert most kell egyször vigyázni. Annál inkább megfélem-

lik. Estvére kelvén, Hoffman Györgyöt és Gyulai Istvánt, a király számára való főporkolábot Rayner Menyhárthoz küldé, (hogy a hüségét császárhoz tartsa meg, és a generalissal értsön egyet. Promissum: negyven ezer forint érő jószág. De nem assentiála Rayner. felelvén: „Sok jókat adott Isten énnekem Magyarországban: feleséget, gyermekeket, becsületet, gazdagságot. Azért nem leszek árulója Magyarországnak.) éjszakára a város kulcsait kéreti vala. Megértvén Rayner Menyhárt a legatiot, megharaguvék, ragadá a hellebárdját kezébe és mondá: „Azt hallom, hogy Dóczi uram azt mondja, énnekem fejem vételi; pizony meghal addig két ember, mig én meghalok.“ Azután mondá: „Fiam, Melda György! állj az ajtóra, hadd esküdjön meg ez ember az ország hüségére.“ Pityörgeni kezde Gyulai István, melyet látván Melda György mondá Raynernek: „Uram, hagyjon békét neki kegyelmed ilyen éjszakának idején.“ Mondá Rayner: „Fiam, Melda! pizony elköltünk a tréfáról, ugyan pizony meg kell ennek lenni.“ Azután mondá Gyulainak: „Addig sususu, addig suttogátok, susogátok, peste kurafiak, hogy az ország pékeségét elpontátok, lássátok immar! Nó esküdjél, mert pizony majd elüttetöm a fejedet, pizony addig innen ki nem mégy, mig meg nem esküszöl.“ Igy a fő porkolábot ország hüségére megesküté és elbocsátá. Kimenvén Gyulai sirva, elől találja Fáy Ferenczet a vice-porkolábját, ki lámpással megyön vala, mondá neki: „Hamar, hamar oltsd meg a gyertyát, nem jól vagyon a dolog, bizony ezennel fejed veszik, ha reád találnak; énnekem csaknem fejem vétette Rayner. Hamar menj el haza és viselj gondot magadról, mert immár engemet ország hüségére megesküttek.“ Elrugá a papucsát Fáy Ferencz, eliramodék egy utczára, hogy reá ne találjanak. A király képéhez haza mene Gyulai, és sirva mondá neki: „Bátor nagyságod engem Raynerhez ne küldhetett volna, és bátor én se mehettem volna; mert engemet fejem elesésével kénszeritének, addig el sem bocsátának, mig az ország hüségére meg nem esküvém.“ Ezön csak elálmélkodék Dóczi, és fejét csóválva, sohajt vala. Éjszaka az ágyukat a piaczon Rayner megtölteté, a király képe házának forgattatá, hogy ha mit tentál Dóczi, fejére rontassa á házat. Reggel azt is meglátá Dóczi—öregbül gondja és félelme.

4. septembr. midőn Rákóczi György bizonyosan megtudta

volna Homonnai elszaladását, az ő hadait a hajdusággal Kassa alá inditá, hogy Dóczit hálóra kérithetné. Reggel azért a lesből nyargalókat bocsáta Kassa alá, hogy megpróbálja mint lészen a dolog. A nyargalókat a vigyázók meglátták, hirt tevének a király képének. A udvarnépének mondá, hogy menjenek ki és lássák mint vagyon a dolog. Kijövének egynéhány lóval Kassából, a nyargalók arczczal szembe menének velök, és öszve lövöldözének; az itt kün valók fejet vőnek. Kit látván a Dóczi hivei, viszsza szaladának, és megmondák Dóczinak, hogy elkölt a tréfa, mert fejet vőnek oda ki.

A nyargalók viszsza térvén, Rákóczi György mintegy négy ezer magával a lesből megindula, és Kassa alá megyen vala. Azt is megvivék Dóczinak: „Ihon — ugymond — nagy had jő Kassa alá.“ Gondolkodik vala mélyen; a gondolkodás után mondá az udvar népének: „Jövetek el, lássuk meg mint vagyon a dolog.“ Kijövén házából, a föld bástyára megyen vala. A biró meglátá, hogy a bástyára megyen, és sokad magával fegyverös kézzel ő is oda megyen vala. A bástyára fölmenvén Dóczi, megnézé a hadakat, és mondá: „Nosza, igazitsátok nekik az ágyut és taraczkokat, és lőjjétek őket.“ Mondá a biró: „Senki ne lőjön, mert valaki lő, bizony mindjárást feje esik.“ Ezt hallván Dóczi, lesüté a fejét, alájöve mindjárást a bástyáról, látá, hogy vakot vetött a koczka, és haza indula. A biró is utána megyön az ő seregével és igen őrizik Dóczit, vigyáznak utána, hogy el ne illantson. A had a város alá érvén, Kassát mind körül vevé, hogy valamiképpen Dóczi valahonnan Kassából el ne szaladhatna. Harmad napig mind ugy őrizék Kassát. Egy éjszaka szürbe öltözvén, ki akar vala ereszkedni Dóczi, de a czirkálók rajta érék, mert ismerék, és nem lőn abban is módja. Továbbá Homonnai György is izene titkon egy emberétől Kassára Dóczinak, hogy ha módját találja, tehát kimenjen Kassából, és a határban megvárná addig, hogy Lengyelországba együtt mennének: üres hordóban akará magát kivitetni Kassából, de addig bebocsáták Rákóczi Györgyöt.

5. sept. az erdélyi fejedelem a tokaji kapitány Abafi Miklósnak Egri Istvántól azt izeni, hogy a Tiszán Tokajnál hidat csináltasson, hogy a hadak által kelhessenek. Ezzel Abafinak hüségét próbálák meg. Ő engedelmességét és hüségét igéré.

6. sept. sok tracta után Kassa városa Rakóczi Györgyöt bi-

zonyos számu hadával a városba bébocsátá. Dócziné kitekintvén az ablakán, mondá az urának: „Jaj elvesztünk! Ahon nyargal Rákóczi György a piaczon!" Ezt hallván Dóczi, a kékeknek hitöket mindjárt felszabaditá. Az ur a neki rendelt szálláson megszálla. Azután a maga tiszttartójat Csernel Györgyöt és az udvar hadnagyát Ibrányi Mihályt gyalog haddal elküldé a király kepéért. Bémenvén, mondá Csernel György: „Nagyságodat urunk ő nagysága hivatja." Mondá Dóczi: „Nincsen mostan énnekem vele semmi dolgom." Arra mondá Csernel György: „Meg kell uram annak lenni, mert nagyságod fogoly és rab." Kérdi Dóczi: „Ki foglya és rabja vagyok?" Mondá Csernel: „Az országé és az erdélyi fejedelemé, hanem oldja le nagyságod az oldaláról a fegyvert." Mondá arra Dóczi: „Nem oldom én, mert a romai császár kötötte az én oldalomra a fegyvert; azért lássa, ki oldja le az én oldalomról a kardot." Futamék mindjárt Ibrányi Mihály, leoldá a Dóczi oldaláról a kardot, és a maga nyakába veté. Azután kedve ellen a Rákóczi György szállására kisérék és őrizet alatt tarták. A felesége látván az urának fogságra való vitelét, keservesen az urat megsiratá. Ezeknek utána Dóczinak minden marháját a Rákóczi György szállására hordák. A király fiscusában is a mit találának, mind eltakariták. Ez lön a Dóczi sok praktikájának gyümölcse.

6. sept. Rhédei Ferencz hada Lőknél által kelvén, Regecz alól az Alaghi barmát, juhát elhajtják.

8. septembr. Rákóczi György Kassáról a király képét Dóczi Andrást Patakra hozá, hogy ország rabja legyen; Patakra jutván, midőn a kapuhoz közelitnek a hintójával, a fejét csoválja Dóczi és azt mondja: „Bezzeg másképpen akartam én Patakba béjőni." De ugy Isten nem engedte hogy menjen, a mint Dóczi akarta, hanem ugy kellett menni, a mint Isten a Dóczi büntetésére akarta. Ugy vagyon pedig, hogy Dóczi az ő felesége után, valami jussát practendálja Patakhoz, de az ő szavával nem az jusra intendál vala, hanem az úr felől elvégezött gonosz tanácsra, mely viszsza fordula magára.

Három pápista papot levágnak Kassán.

11. sept. Rákóczi György az erdélyi fejedelem eleibe megyen a Tiszán tul, ki nagy haddal jön segitségre.

12. sept. a fejedelem fizető mestere Balling János Patakra érkezik és hadat kiáltat a fejedelem számára.

Dóczi András Patakon a várban őrizet alatt levén, az őriző kékeknek azt mondja: „Valjon gondolkodik-e Rákóczi György, mit cselekedett? Bizony — ugymond — nagy dolgot próbált meg, hogy engemet király képét Kassán meg mert fogni, Kassáról ide hozni, és itt mostan is őrizet alatt tartani. Nagy dolog ez. Azt gondolja-e, hogy csak ebben marad ez dolog? Ingyen csak meg se gondolja azt." Ingyen forgatja a nagy kokót, de elkölt arról, a mit ő gondol; semmit nem használ az a kokó, mert ugyan nem bocsátják el. Mégis az ő megvetött hálójokról álmodozik és gondolkodik: nem veszi eszébe, hogy elszakasztotta Isten az ő hálójokat.

13. a pápások hirt comminiscálnak, hogy Bosnyák Tamásnak és a palatinusnak nagy hada vagyon. Ezzel akarják megtartóztatni a defensorokat az ő dolgokban.

Alaghi Menyhárt a császárhoz követeket küld, hogy ő felsége engedje meg, hogy pro tempore hadd mutasson hivséget, mert a nagy erőnek ellene nem állhatna. A császár ezt nagy jó neven vevé tőle, és pro tempore ugy engedé meg, hogy a mikor az idő hozza, ő felségének ismét hiven igazán szolgáljon.

14. Lónyai András Kállóban igen fél a fejedelemtől az ő sok praktikáiért, és avagy elszökik vala a fejedelem hada előtt Kállóból Ecsedbe Pernyeszi Gábor ipához, avagy Kállóban bézárkozik vala; de a kállói had egyiket sem engedé, hanem megtartóztatván, megbiztaták a fejedelem kegyelmességével, és Kálló várát a fejedelemnek megadták véle. A fejedelem meg kegyelmeze neki ily okon, hogy Ecsed várát Pernyeszi Gábor ipától megkérje az országnak és a fejedelemnek, kire reá felele Lónyai.

Filek várát megadják ország számára Szécsi Györgynek és Bakos Jánosnak. Azon fölül Szecsént, Dévint, Palánkot, Érsek-Ujvárát és a többit; mert mind fizetetlenök valának régtől fogván az ország házaiban a magyar vitézek.

17. sept. a fejedelem Kenyezlőnél által kelvén, Patakra jöve Rákóczi Györgyhöz, ki a fejedelmet megvendéglé az erdélyi urakkal nagy örömmel és nagy tisztességesen.

18. sept. a fejedelem Szántóra megyen Patakról, Erdő-Bényén által az oldalutra szép kopjás hadakkal és a kékekkel.

18. sept. Patakon a király képét Dóczit vasba verik, nagy vasat ütnek a lábára, őrizet alatt hintón a fejedelem után Szántóra viszik, és 19. sept. a fejedelem Szántóról fogságra Fogarasba küldi. Szemben sem lőn a fejedelem fogságában Dóczival; oka, mert annakelőtte mig szabad ember volt, sokat praktikált ellene.

19. Kassára indul a fejedelem Szántóról.

Homonnai György hadait elbocsátván, Lengyelországba szalada. Az udvara népe és maga hada az ország határáig elkisérék, de el nem menének vele. Okát azt mondák neki: „Mi nékünk — ugymond — feleségünk, gyermekünk az országban vagyon, azokat el nem hagyhatjuk, idegen országra sem vihetjük, mert abban módunk nincsen. Azért nagyságod megbocsásson, minékünk szükségképpen itthon kell maradnunk.“ Elbucsuzának az uroktól, viszsza térének. Homonnai kiszalada az országból. Annakelőtte más országot és nagy fejedelemséget kiván vala, másokat akar vala jószágából kivetni és számkivetésre juttatni: mostan immár, országától, nagy uraságától megválék, és magának jut dolga számkivetésre és bujdosásra mind feleségestől gyermekestől; azért igaz amaz mondás: A ki másnak ás vermöt, maga esik bele. És ő róla mondhatni: Damna parans aliis, proprio parat hepati damna. A kővárai-ban mindazáltal fizetött népet hagy, hogy ő számára megtartsák és hamar való napon megsegiti őket.

Eszterházi Miklós is szinte ugy jára mint Homonnai, nagy uraságától megválék és szép jószágától elesék.

20. sept. Kassába megyen a fejedelem, kit a kassaiak szivök szerént örömmel várnak vala.

A több királyi szabad kulcsos városok is Kassával együtt a hivségre az országnak és fejedelemnek ex consensu unanimi meghajlanak.

20. Ungvár várát megadják a fejedelemnek—Baling Jánost bocsátá belé kapitányságra.

21. gyülést teszen Kassán a fejedelem, mely gyülésben Magyarország fejedelmévé választatik a felséges fejedelem, Rákóczi György pedig képévé tétetik.

Ezön gyülésben az ország státusi articulusokat irnak, és ő felségének az ország béadja, hogy meg confirmáltassanak.

Ugyan ezön gyülésből a fejedelem lengyel királyhoz követöt

bocsát, (Vinnai Kristófot és *) — —) és azt kivánja, hogy sem maga, sem országa Homonnait meg ne segitse, mert vindicál érette.

A császár portájára is Korlát István a szendrei kapitány választatik, hogy az ország állapotjáról informálja a portát, hogy onnan kára ne következzék az országnak.

A kassai articulusok következnek Anno Christi 1619. 26. decembr.

Nos Gabriel, Dei gratia Regnorum Hungariae et Transsylvaniae Princeps et Siculorum Comes etc.

Memoriae commendamus tenore praesentium, significantes quibus expedit universis et singulis: Quod Sples ac Magci Dni, Generosi, Egregii et Nobiles, caeterique Status et Ordines trium Statuum Regni Hungariae superioris in Civitate nostra regia liberaque Cassoviensi in Comitiis eorum Generalibus ad 21 diem mensis septembris, Anno Domini 1619 ex edicto nostro celebratis, congregati: Exhibuerunt nobis et praesentaverunt quosdam insfrascriptos articulos, in eisdem Comitiis paribus ipsorum votis, et unanimi consensu conclusos, supplicantes nobis humillime, ut nos eosdem articulos universos et singulos, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes approbaremus, ratificaremus et confirmaremus. Quorum quidem articulorum tenor talis est:

Articuli Dominorum Regnicolarum Trium Statuum Regni Hungariae in Comitiis eor. Generalibus in Civitate regia et libera Cassoviensi ad* 21. *diem mensis septembr. Anno Domini* 1619. *indictis et celebratis conclusi.

Nyilván vagyon előttünk kegyelmes urunk, mind Isten s mind e világ előtt mely nehéz itéletet viseljenek azok, kik az országnak régi szabadsága és megrögzött törvénye szerént szabadosan választott fejedelmökre, koronás királyokra ok nélkül támadnának. De viszontag mikor a subditusok is a fejedelmektől és királyoktól nagy ártatlanul külső szép szabadságokban, jó rendtartásokban, mentül inkább penig lelkiesmereteknek tiszta szabadságá-

*) A másik név az eredetiben nincs kitéve.

ban megbántatnak, háborgattatnak, különben eleit nem vehetvén: igaz igyök láttatik, ha ők is az olyan előttökjáróknak nem kezdnek engedelmességet praestálni, és mind hirek s mind külső szabadságok helyére állatásáért illendő gondviseléseket mutatják hazájokhoz és posteritásokhoz; holott noha a fejedelmek közönséges tisztet viselnek, de ha az országok törvényéhez kötelességeket meg nem tartják, csak emberek és egy személyek levén, egymás után a törvények őrizése nélkül, minden jó rendtartások és az országok boldog állapotja mind fölforgattatnak.

Mi is annakokáért hogy ez mostani indulatunk miatt azok közibe ne számláltassunk, kik ok nélkül bontogatnánk hazánknak szép békességes állapotját, és ezt a terhes gondviselést csak nyughatatlanság miatt vöttük volna fel, támadozással, pártolkodással kárhoztatnánk ellenkezőinktől. Mely igyünkben, hogy vagy ő felsége, vagy közel való szomszéd országok előtt sok szóval igazitsuk dolgunkat, szükségesnek nem itéljük. Mert valaki esmérte, tudta állapotunkat; ha közöttünk járt vagy tadakozta dolgainkat, különben nem találta, szemeivel láthatta, füleivel hallhatta; nem tudjuk ha valami régen ellenünk praeconceptum odiumból és boszszuállásból, avagy csak a religionak disparitása miatt, nem hogy az ő felsége tisztviselői és a romai valláson való papi rendek, a bécsi pacificatio után absque discretione religionis egyenlő becsülettel, tisztek osztogatásával látogatták volna hazánknak tős, gyökeres, érdemes fiait: de inkább sok hamis vádolásokkal terheltetvén a clerustól, és velök egyetértőktől, oly veszedelmes suspiciokban, gyalázatos állapotban forgottak, hogy édes hazánkban a haza becsületes fiai nem különben mintha számkivetésben éltenek volna.

Religionak dolgában penig sok eklésiákból, többekből prédikátorinkat deturbálván, templomokat elvételvén, a hol magokat meghagyák, jövedelmeket elcsipdesték, kikről a tavalyi országgyülésében Judex Curiae uramtól authentice Protestatoriát is vöttunk jövendőre, aperte ez elmult gyülésben derekas és nyilván fegyverrel való persecutioval fenyegettettünk. Mely nyomorult és keserves állapotunkban csaknem desperálván, egyebüvé confugiálni nem tudtunk, hanem felségedet, mind magunk szerelmes nemzetéből való kegyes fejedelemnek, mind a közönséges igazságnak

szeretőjének tudván lenni, nagy bizodalommal folyamodtunk a felséged kegyelmes patrociniumjához, és hivtuk s kivántuk ilyen igyünkben segitségünkre jőni, nem különben mint Jephtát régentén. Nem azért, hogy vagy a romai, vagy más religiokat persequáljuk, hanem hogy nékünk is, mind in exercitio religionis, mind külső előmenetelekben és mindenekben szabadságunk restituáltassék.

Hivtuk penig és obtestáltuk felségedet nem csak régen Erdélylyel való confoederationk szerént, hanem hogy mi és ennek előtte felséged, aemulusi (mint Homonnai és a több praktikások) ellen országul fegyvert fogtunk, és ótalommal voltunk, mostan ilyen igyünkben hasonló jó akaratját várhatjuk felségednek. Mely kivánságunkra és hivatalunkra hogy felséged kegyelmesen accedált, és mind maga meltóságos személyében s mind becsületes hiveivel, számos hadaival, vitézivel kifáradott, és már a magunk szép egyessége után is vér nélkül ilyen szép progressus engedtetett, Istenünknek szent nevét nagy háláadással dicsérjük érette, és felségednek minden időben alázatos hűséggel igaz hálaadó szolgálatunkkal meg igyekezzük szolgálni.

Hogy penig ilyen igaz igyünknek promoveálásában Istennek segitségéből felségeddel egyetemben jobb móddal progrediálhassunk, egyenlő szivből és szabad akaratból, szeretetből, felségedet fejünkké, előttünkjárónkká, és főgondviselőnkké választottuk: adván országunk teljes hatalmat felségednek mostani végezésünk szerént, végig ebben az állapotunkban előmenni; kiben hogy az ur Isten felségedet minden kivánatos jó szerencsékkel megáldja, ellenségétől megótalmazza, azokon velünk diadalmassá tegye, megromlott szabadságunknak és édes nemzetünknek régi jó hirének nevének lehessen helyére állatója és ótalmazója: melyekért ő szent felségét szivből való ájtatos könyörgésünkkel is imádjuk.

Ez idők alatt penig felségednek minemü módot kelljen követni, ennek a szögelet földnek, sőt egész hazánknak is gubernatiojában: ez ide alá megirt végezésünket felséged kegyelmes szemeibe praesentáltuk, kérvén felségedet alázatoson mostani közönséges akaratunkból adatott authoritásból, meltóztassék azokat acceptálni, approbálni és confirmálni, maga is kegyelmessen azokat követni és megtartani, egyebekkel is megtartatni. Mely végezésink igy következnek:

1.) Sokan vagynak a fölső magyarországiak közzül, kik nyughatatlan elméjüek voltanak, és némelyek a papi rendekkel egyetértvén, a libera religio felől való articulus s bécsi pacificatio, szomszéd országokkal való confoederatio és országunk törvényi s szabadságunk ellen vétöttenek, az országból kimentenek, s némelyek penig az atyánkfiai közzül vannak olyak, kik romai hitön levén, csak ez hirtelen indulattól megijedvén futamodtanak meg, és szomszéd országokban vannak most is, némelyek penig végházakban és erősségekben vagynak. Azért afféle három státusok közzül ha kik volnának, exceptis omnibus pacis publicae turbatoribus et Regni Hungariae rebellibus, praefigáltatik quindena, ugy, hogy intra quindenam, vel ipsa quindena, ez jelen való conventusnak utolsó napjától számlálván, viszsza jöjenek országunkba, és a kit ő felsége itt Kassán generalisnak rendelt lenni, tartozzék sub poena notae infidelitatis, confiscationeque bonorum generalis uram előtt compareálni.

2.) Hogy ha kik közzülök megjőnének, és oly praktikások találtatnának, abban jó módot szabván, sine dilatione országunk érdemes törvénye szerént megbüntettessenek; a kik büntelenök, mind személyökben, mind marhájokban, mind jószágokban békével maradjanak.

3.) Sokan vagynak a romai hitön való urak és nemes rendek, kik a bécsi pacificatio után, ipsorum authoritate, a régi mód szerént megjáró jövedelmeket hatalmasul megtartották, és a régi szentegyházaknak praejudiciumjára új kápolnákat erigáltanak: Azért a kik affélék volnának, akármely helyekben, addig a jószágok meg ne adassék, mig az időtől fogván megtartott jövedelmeket meg nem adják a megkárositott prédikátoroknak, avagy eklésiának, és reversalist tartozzanak adni magokra, successorokra és legatariusokra, hogy sem ők, sem azok ezután meg ne tarthassák, hanem éppen minden fogyatkozás nélkül minden jövedelmeket megadják, és az új kápolnák is, kit interim épitöttenek, de facto elvonattassanak ő magok által. Elfoglalt szentegyházakat is parochiákkal s ahoz való jószágokkal együtt a kiktől elfoglaltatott, a vice-ispánok mellettök levén, egy-egy szolgabiró és egy-egy eskütt által jövedelmöket károkkal együtt restituálják de facto. Ipsis insufficientibus generalis uram exequáljon.

4. Szomszédságunkban levén a török nemzetség, és mivel

most a portára két rendbeli magyarországi követség is expediáltatott: ilyen nagy változással levén állapotunk, noha ő felsége elegedendőképpen megtudósitotta, mind assecuratiot is vött a portáról erre; de hogy bizonyosban a Pogrányi és Lippai uramék követségek helyekben most más magyarországi követség kivántatik, ki erről az állapotról mentől jobb módjával informálja a portát, hová — mivel ő felsége erdélyi követét bocsátá — azzal együtt expediáltatik a magyarországi követ is, tudniillik a nemzetes vitézlő Korlát István urunk atyánkfia; ő kegyelme mellé adjungáltuk Gergellaki Miklóst is a török nyelvnek értelméért, kinek instructiojára ő felségének gondja leszen, a hová mostan semmi ajándék nem kelletik az ő felsége telszése szerént.

5.) Mind az itthon való szükséges vigyázás, mind penig a hadnak végig bódogul való prosequálásáért — minthogy ő felségét már fejünkké választván, maga személyében, söt saját országabeli hiveivel, ha nem szánta mi érettünk való fáradságát, s ez után sem szánja ótalmunkért, szép szabadságunkért magát minden szerencsére vetni — méltó és szükségesképpen kivántatik, hogy mi is generaliter insurgáljunk hová hamaréhb a régi mód és büntetés szerént. A tizenhárom szepesi városok is erre a szükségre tartoznak hadat tartani vármegye között, a mint ezelött is tartott, mely hadakból ha mit vagy el kelletik vinni ő felségének, vagy itthon vigyázásra deputálni, mind most s mind ennekutána, az ország megmaradására és ótalmazására kiki készen találtassék.

6. Szécsi György uram minthogy jelenti ő felségének, hogy a végházakat a Dunán innen, inkább mind tractatus által vér nélkül vötte kezéhez, fogyatkozott és fizetetlen állapotjokhoz képest mind ugy adták meg, hogy két-két hópénzzel contentáltassanak: ő felsége kivánja, hogy provideáljunk, ha holmi restantiák, pénzbeli jövedelmek találtatnának, ha ő felsége hadait nem segithetjük, akár csak magyarországi végházakban megigért fizetésektől subleváltassék, vagy bányákon, vagy harminczadokon, és akármi formán azoknak contentálására legyen gondviselésünk. Ezekre és egyéb ország szükségére, generalis uram ő nagysága mentül hamarébb lehet a tanácsokban maga mellé convocálván, certo brevi termino certificálván, és ide Kassára behiván a kamarásokat, perceptorokat, rovókat, har-

minczadosokat és tisztviselőket, erős reversalissal országunkkal egyetérteni kötelesek legyenek.

7. Vagynak sokan affélék, kik e mostani insurrectiokor felfuvalkodásokból vagy boszszuságokból, ő felsége akaratja nélkül nemes atyánkfiaira és a szegénységre, várakra, kastélyokra, nemes udvarházakra és jószágokra fegyveres kézzel rohantanak, személyekben megvertenek, minden jószágokat elfoglalták, marhájokban kárt töttenek. Azért méltó, hogy minden vármegye, e fölföldi Magyarországban afféle hatalmas prédálók ellen inquisitioban módot szabjon, et per inquisitionem, ad requisitionem laesae partis, ha kinek elvitt marhájok, jószágok találtatik, a vice-ispánok és szolgabirók által restituáltassanak, és efféle prédálásért, akármely rend legyen is, személyekben is, ha paraszt is, comperta rei veritate, feje és jószága elvesztése alatt törvény szerént büntettessenek, abscissis quibusvis remediis. Ezután is penig ha kik afféle prédálók történnének, azok ellen is e szerént procedáltassék. Hogy ha az executiora insufficiensek lennének a vice-ispánok, procedálhassanak a fő-ispánok a hol vagynak, illis non existentibus, generalis uram a ki leszen, exequálhasson peremtorie.

8.) Mivel szükséges hogy ez felföldön generalis legyön, a ki vigyázzon és szorgalmatos gondot viseljen ez felföldön, kitől ő felsége után minden rendek függjenek, erre a tisztre ő felsége a nemes országgal együtt, a nagyságos Fölső-Vadászi Rákóczi György uramat ő nagyságát cum plenaria authoritate és bizonyos elrendelt állapottal választotta az ország gyüléseig.

9.) A fiscus jövedelmére, hasonlóképpen a papi jószágokra és tisztviselésekre, ez előtt való végezésünk szerént, ő felsége méltóztassék gondot viselni.

10.) A káptalanokban ugymint Jászaiban, Szepesiben, és Lesziben, hazafiai és jószágos nemes emberek, hiteles requisitorok rendeltessenek, kik a levelekre, és az expeditiokra gondot viseljenek, és suspecta personák ne legyenek.

11. Az egri káptalanban való levelek, a jászai konventben külön ládákban legyenek, és a kinek kelletik, more solito ott találhatja meg.

12.) Könyörgünk azon ő felségének, mint kegyelmes urunknak, hogy a végházakban ő felsége suspicione carentes kapitány

személyeket,kik igaz magyarok és hazafiai és érdemesek, rendeljen a hol kivántatik, kik mind ő felségének, mind az országnak hitelesek legyenek.

13.) A végházakra is ő felsége jó gondviselést rendeljen, a többi között Ónodra, Györre, Putnokra és Szendrőre.

14.) A szabad városok is hogy az ő szabadságokban megtartassanak, országul meltónak itéljük.

15.) A hódoltságon lakozó nemes atyánkfiai hogy a török szomszédoktól békével maradhassanak és a szegénységnek is hogy könnyebbsége lehessen, ő felsége abban találjon módot—könyörgünk ő felségének.

16.) A kik notata personák volnának, és ő felségével s a nemes országgal egyet nem értöttenek, azoknak ő felsége sine praescitu et consensu regni gratiát ne adjon sem személyében, sem jószágában.

17.) Vagynak oly szolgák, kik az uroktul csak mostanában prédálás kedveért elszöktenek, kik föl sem mennek szolgálni. Ő felsége találjon módot benne, hogy afféle szökött szolgák a hol megtaláltathatnának, viszsza az elöbbi uroknak adassanak.

18.) Miglen az ország birói és requisitorok helyökre állanak, addig minden vármegyék vice-ispáni és szolgabirói előtt prokátorvallások, fassiok, expeditoriák, per totum regnum deserviáljanak. Mindenféle fölvetött rovásokról, és akármi névvel nevezendő jövedelemről számot vegyen, és a jövedelmet is minden restantiákkal együtt mentül hamarébb lehet bészolgáltassák, a kiből alkalmas jövedelem leszen; ezekhez accedáljon a papok jövedelme is.

19.) A sok változások—mint a monetáknak elegyes állapotja Erdélylyel s Magyarországgal—miatt, mivel látjuk, ő felsége hadainak pénzeket a mivel fizethetné, vagy el nem akarják venni, vagy károsan vennék el, pro tempore hogy difficultas ne legyen abból is, végeztük azt is: hogy a jó arany két forintban negyven pénzben, a tallér egy forintban harmincz pénzben, a három pénzes is kit Erdélyben verlenek és vernek elvétessék, a polturák is ötödfél pénzben, az o dutka tiz pénzben, az új csak kilenczben.

20.) Nagy fogyatkozására vagyon a nemes országnak, hogy a kereskedők Lengyelországban a bort béviszik, azért ezután senki bort kereskedésre Magyarországból Lengyelországba sub poena

confiscationis vinorum, ne merjen vinni, hanem a ki borral akar kereskedni, ad loca deputationum, a mint az elött is volt, vigye oda, és ugy a lengyelek jöjenek Magyarországba bor venni.

21.) Ő felségének könyörgünk, méltóztassék ő felsége serio megparancsolni Nyári Pálné aszszonyomnak és Nyári István uramnak, a Melith Péter és felesége várát, jószágát, minden elvött marháját de facto restituálják. Ha nem restituálják, végeztük azt, hogy generalis urunk ő nagysága sub amissione offici, manu militari cum gentibus ejusdem Comitatus, ubi bona adjacere dignoscuntur, tartozzék restituálni.

22.) Ő felségének látván hozzánk kegyelmes jó akaratját, rendeltük, igertük ő felségének minden jobbágy és zsellér porták után — nullorum bonis exemptis — loco honorarii egy-egy forintot adni, mely rovásnak a hódoltság felét szokta fizetni. Hasonlóképpen a portára és Lengyelországba menő követeknek követségekre, mind jobbágy zsellér portákra hetven öt pénzt vetöttünk fel.

Nos itaque praemissa supplicatione Dominorum Regnicolarum trium Statuum et Ordinum dicti Regni Hungariae nobis modo, quo supra porrecta, benigne admissa et exaudita, praescriptos universos et singulos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos et accepta habentes, acceptavimus, approbavimus, et ratificavimus, nostrum illis consensum pariter et assensum benevolum praebuimus, prout acceptamus, approbamus et ratificamus, et tam nos ipsi observabimus, quam per alios quospiam observari faciemus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante.

Datum in Libera et Regia Civitate nostra Cassoviensi die, 26. praedicti mensis septembris, Anno 1619.

A palatinus Forgács Zsigmond a fejedelemnek ő felségének levelet ir, hűségét igen ajánlja, és hogy a mi szivében vagyon, azt inkább elpalástolhassa, először jó akaratját a fejedelemhez a korona megigéretivel tetteti. Másodszor a német nemzethez nagy idegenséget mutat. Hogy pedig ez ő szavában senki ne kételkedhetnék, okosan az ő szavának okát is adá. „Mert, — ugymond — annakelőtte (a jó emlékezetü felséges Bocskai István fejedelmünk és urunk idejében) Bécsben szorultam volt, semmi böcsöm, tisztességöm előttök nem volt, Selm az az áruló volt tőlök nevem, és a subám gallóra alá pöktek csufolván. Azért bizony nem akarom

hogy többé oda pökjenek." Ezzel ámitá Forgács és hiteté el az embereket, hogy hiunének az ő mézes beszédének.

A fejedelem Kassáról minden hadaival fölindul Pozsony felé.

1619. 3. octobris hallatik, hogy Homonnai György kozák haddal, melyet a lengyel király adott segitségül neki, és maga is a papok segitsége által fogadott, ki készül jőni, hogy jószágát viszsza vegye, és a kik Barkó és Jeszenő várai alatt vagynak, azokat elkergesse.

— 4. octobr. a generalis Rákóczi György parancsol a hajduknak, hogy sem napot, sem órát ne várjanak, hanem mindjárást újabban felüljenek, induljanak, és hagyott helyökre menjenek—Homonnai György ellen vigyázni.

Krakkóban megyen Homonnai, hogy a kijövetelnek módjáról a királytól informáltassék.

1619. 6. die octobris Rákóczi Györgynek a lengyel király egy levelet külde, melynek continentiája imez.

III Zsigmond lengyel király levele.

Sigismundus Tertius, Dei gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lithvaniae, Russiae, Massoviae, Samogitiae, Lyvoniaeque, necnon Luccorum, Gothorum, Vandalorum haereditarius Rex.

Generose, Grate, nobis Dilecte! Multorum literis ad nos perlatum est in regno Hungariae non mediocrem exercitum eo consilio esse collectum, ut Serenissimus Rex Ferdinandus legitimo suo regno exuatur, et alius quispiam pacis publicae turbator, contra omne jus fasque per vim introducatur. Exercitum autem eo in loco consedisse, unde propter vicinitatem non mediocria possent ad subditos nostros damna redundare. Quae omnia significantur geri non alio magis et sollicitius, quam Generosa Dominaone Vestra stimulante atque inflammante. Ac nobis quidem id de Generosa Dominaone Vestra primis nuntiis difficulter persvaderi potuit, cujus erga nos non studium solum, sed etiam summam observantiam perspexisse nobis videmur. Caeterum cum crebris et non diversis vocibus haec eadem nobis ex diversis locis adferantur, sane denegare iis fidem nullo modo possumus. Itaque etiam atque etiam Generosam Dom. Vestram monemus, secum ipsa expendat, quid agat, et quibus se suosque

sectatores calamitatibus involvat. Non ignorat Generosa Dom. Vestra, omnes quotquot fuerunt, qui similem telam texere aggressi sunt, Deo ipso vindice, dignas ab iis poenas sumptas esse, et repente miserrime periisse. Novit praeterea, quibus quamque arctissimis necessitudinis et pactorum atque foederum vinculis, tum serenissima domus Austriaca nobiscum, tum Regnum Hungariae cum Regno nostro a priscis temporibus colligatum sit. Sic igitur Generosa Dom. Vestra apud se statuet, vincula ista laxari nullo modo posse, nisi prius universus orbis christianus vehementissimis fluctibus concutiatur. Proinde mature Generosam Dominam Vestram hortamur, ut ab ejusmodi turbulentis consiliis desistat, neque se Regnumque Hungar. tam multis apertisque periculis objiciat, praesertim cum sereniss. Regem Ferdinandum certa spė Imperatoriam sedem assecuturum esse, et contra rebelles bohemos felicissimo successu aliquoties pugnasse, non obscuris ad nos nuntiis perferatur. Quae omnia si Generosa Dom. Vestra ita secum cogitet, ut rei ipsius, quam aggressa est, turpitudinem intelligat, et pericula quae imminent, tanquam praesentia ob oculos ponat, non dubitamus quin optatum nostrae monitionis fructum a Generosa Dom. Vestra simus consecuturi. Quam quidem mentem a Deo immortali dari Generosae Dom. Vestrae optamus eique diuturnam valetudinem precamur. Datum Varsoviae, die XV. mensis septembris, Anno MDCXIX. Regnorum Nostrorum Poloniae XXXII. Sveciae XXVI.

Sigismundus, Rex.

Ez levélre ilyen választ íra Rákóczi György lengyel királynak.

Responsum ad suae Majestatis Regiae scriptum die 9. mensis octobris, Anno 1619.

Sacra Regia Majestas, Domine Domine mihi benignissime ect.

Literas Majestatis Vestrae accepi, quibus perlectis, continentias earundem abunde intellexi. Quia vero ad sacram Majestatem Vestram Status er Ordines Regni hujus Hungar. ratione istorum negotiorum nostrorum certos ipsorum nuncios jam recens expediverunt, ex iisdem Majestas Vestra Regia omnia, quae mihi ad Majestatis Vestrae literas essent scribenda et respondenda, copiosius et lu-

culentius intelligere dignabitur. Qua re intellecta, altiorique animi sui acumine discussa, spero Vestram Majestatem animum suum suapte natura propensum et benignum erga hoc Regnum Hungar. vicina jura et pacis cum Regno Poloniae olim initae foedera semper colere servareque conaturum. Quam de caetero Majestatem Vestram Regiam feliciter valere optamus. Datum in arce nostra Sáros-Patak, die 8. octobris, Anno Domini 1619.

Ejusdem Majestatis Vestrae Regiae

Servitor addictissimus
Georgius Rákóczi.

Midőn Ferdinánd is meghallá, hogy a fejedelem nagy haddal kijött, az ország ő felségét jó kedvvel szeretettel acceptálta, ő felségének mind a királyi szabad városok s mind a végházak meghajlottak; hogy továbbá ő felsége az országtól fejedelemmé tétetvén, az egész országot és az ország koronáját is akarja keresni, és immáron is Pozsony felé indult volna hadaival ő felsége, a holott az ország koronája tartatik: in consilio azt találták, hogy Dampir generalisokat az ő expeditiojával bocsássák a fejedelem ellen, Buquoy penig a császár hadának másik részével hadakoznék a cseh király Fridericus ellen. Mivel penig az fejedelem semmit nem késik vala, (rea emlékezvén a Sybillától Alexandernek adatott feleletre: Nihil procrastinando) hanem mindennap Pozsony felé hadaival siet vala, azt találák Bécsben is in consilio, hogy: Melius est praevenire, quam praeveniri. Ez okáért a Dampir hadából válogatott legényeket tizenöt száz muskatérosokat és lánczosokat választának, hogy eleit vennék a fejedelemnek, és Pozsonyhoz való jutással megelőznék és Pozsonyt a koronával megtartanák. Ezök a lánczok igen köpik vala a markokat, hányják vetik vala jó legénységeket — mindenik tiz tiz magyarra irja vala magát. Elkészitvén ezeket, a Dunán hajókon Bécsből Pozsony alá bocsáták, és három nagy öreg ágyukat is adának velök. Midőn Pozsonyhoz érének, kiszállának a Dunapartra, és erősen bésánczolák magokat. Pozsony városa, ki a fejedelmet jó szivvel várja vala, látván a németeknek jövetelit, posta által megtudósitá ő felségét, hogy lássa ő felsége

mit cselekszik; mert immár a németeknek az elei elérkezett. 19. octobris vala ez dolog.

19. octobr. estve vacsora fölött megadá a posta Pozsony városa levelét ő felségének, melyet ő felsége megolvasván és a németeknek Pozsonyhoz való érkezését értvén, a vacsorát mindjárt félben hagyá Szemczen. Az urakat in consilium szollitatá, a dolgot proponálá, és azt kérdé ő felsége a tanácsos uraktól: „Reájok kellessék-é mindjárást menni a németekre, avagy nem?". Ő maga mindazáltal immár elvégezte vala magában a fejedelem mit cselekedjék; de azért proponálá csak a dolgot, és némely erdélyi urak, kik a fejedelem mellett valának, azt mondák, hogy nem kell mindjárást a németre menni. Két okát adák voxoknak: 1. Mert a hadak megfáradtanak és nem bátorságos a fáradt hadat harczra vinni. 2. Mert ha mindjárást indulnának, mivel az eső igen esnék, és annélkül is igen sáros nehéz út volna, annál inkább megfáradnának a hadak, és igen periculosum lenne az ellenségre menni. Hanem hadd nyugodnának a hadak két vagy harmad napig, az eső is hadd állana meg, és ha megkönnyebbednék az ut, azután bátorságosb lenne a csatára való menetelök. Erre a fejedelem eszesen azt mondá: „Nem jó a némettel késni; mert sokára igen bésánczolja magát, és sok kárral vehetni ki őtet a sánczból. Aztán azt hallottam én, mikor a vitézségön és katonaságon forgottam — ugymond — s mostan is igaznak tartom, hogy a németnek nem szolgál esős időben a puskája. Azért mindjárást csak üssenek dobot, és a hadak induljanak, mert ennek meg kell lenni". Dobot ütének és a hadak megindulván, éjszaka mind menének. A dologban az eszes bölcs fejedelem néze Nagy Sándornak a Sybillátul adatott mondására, miképpen hódoltathatná meg hamarban ez világot: Nihil procrastinando.

20. octobr. setét hajnalban Pozsonyhoz érének a fejedelem kék haczéri több gyalogokkal—mint egy hétszázan. Megüték egy felől őket hajnalban, ellenköznek vala velök: a másfelől vivé a többit a fejedelem, és lovon forgolódván ő maga is, neki bátoritá őket, és Istennek segitsége által, noha szörnyen löve a sánczból a német, mindazáltal nem sok kárral a sánczot megvevék hamar tőlök. Láták hogy elköltek a tréfáról, az ágyukat a Dunába taszigálák a harcz alatt, hogy kézre ne kerülnének. Nekik sivalkodának azért annál inkább a magyarok, megsegité az Isten őket, és tizenöt száz gyalog

németben nem sok szalada el, mind rakásban vágák őket. Azután a testök közzé mene a fejedelem az urakkal, és látván a levágattatott tisztes német gyalogok testét, igen szánja vala őket, és Forgács Zsigmondnak azt mondá: „Palatinus uram! Hiszöm kár ennyi ember-„nek egy kevés korig elveszni. Én Isten előtt állok, ezeknek ve-„szedelmeknek oka én nem vagyok, mert keresztyén vért nem „szomjuhozom; a ki ezeknek veszedelmének oka, adjon számot az „Isten előtt róla." A kegyös tarmészetü fejedelem nem örülé ellenséginek veszedelmét, hanem szánakozék rajtok. Azután a fejedelem az ágyukat a Dunából nagy munkával fölvéteté, az egyikét Thurzó Szaniszlónak adá ajándékon, a ketteit penig Váradba küldé, a magától épittetött új bástyára erősségért és emlékezetért. A levágattatott lánczoknak muskater puskájokat is Thurzó Szaniszló szekerekkel hordatja vala váraiba. E dolognak hirét meghallá Dampir az ő hadával, és nagy gondba esék, mit kelljen reménleni, hogy ilyen válogatott erős fegyverös hadát oly kevés magyar vágta volna le.

A palatinus e harcz és győzedelem után Pozsony városát megadá a fejedelemnek bánattal, nagy örömmel penig a pozsonyiak.

24. octobr. Ibrányi Mihály postán aláküldetik Pozsonyból és örömet mond itthon Rákóczi Györgynek a szép győzedelem felől.

Dampir midőn a németeket Pozsonynál levágják, hogy félelmet ne tettetne, az ő táborával Magyarország felé közelit; azon igen mesterkedik, hogy a magyarok a cseheket meg ne segitsék. De Rhedei Ferencz a morvai hadba mene, melyet Dampir igen megszorongatott vala. Oda jutván a magyarok, mindjárást csatára menének, a Dampir hadát mindennap igen hullatják és vágják, fogyasztják. A morvaiak táborát a zsákmányozásra megszabaditák. Dampir táborát penig a zsákmánytól elfogák, ki magát igen bésánczolá.

27. octobr. bizonynyal hozák meg, hogy Homonnai György hat vagy hét ezer lengyel haddal készül kijőni. Egy levelet is ira Zemplin vármegyének, (Rákóczi Györgynek) melyben nagy negédesen csufolja vala, azt irván, hogy bogár után indult volna; örül vala azon is, hogy oda fel Pozsonynál a fejedelem hada megveretött volna, (maga a fejedelem verte vala meg a németeket Pozsonynál; de mind viszsza hirdetik vala a dolgot, és sokszor költik vala azt, hogy

megveretött a fejedelem hada) és fenyegetőzik erősen, hogy házát rövid nap megkeresi.

Egy néhány nap mulva Rhédei Ferencz a morvaiak táborát a csehek táborával Buquoy és Dampir ellen öszve viszi. A csehek a magyaroknak ugy örülnek, hogy a kengyelben lábokat is megcsókolják.

1619. 11 novembris ország gyülése leszen Pozsonyban.

A palatinus Forgács Zsigmond, a fejedelem és Ferdinánd császár consensusokból az országot regalisokkal Pozsonyba Diaetára hivja, hogy törvény legyön benne: kicsoda legyön oka az ország föltámadásának és a háboruságnak?

Az helvetiai Confession levő magyarországbeli eklésiáknak tanitóinak kivánsági, melyeket a következendő 1619 esztendőben 11. 9-bris a pozsonyi gyülésbe felment nemes vármegyéknek és az eklésiáknak követi az országnak béadtanak.

1.) Rendeltessék valamely alkalmatos hely elegendő jövedelemmel Akademiának, az az közönséges és legfőbb nevezetes tanuló helynek, az igaz evangeliomi tudománynak és a politikának, azaz külső társaságnak helyesen igazgatására szükséges tudományoknak terjesztésére, ő felségének istenes és keresztyéni ájtatos indulatjából ez mult kassai közönséges országgyülése alatt megjelentetett kegyelmes akaratja szerént.

II. A sáros-pataki schola, táplálására való jövedelemmel és felette szükséges épületekkel s házokkal öregbitessék, hogy minden rendeknek gyermeki abban türhető költséggel az Akademiában való tanulásra készitethessenek és tápláltathassanak, és abban lejendő tanitó mestereknek elegendő számok tisztességes fizetéssel tartathassanak.

III.) A boldog emlékezetü második Mátyás királynak koronázatjakor irattatott első articulus az religionak szabadságáról ez szükséges nyilvábban való magyarázattal elől hozattassék és megconfirmáltassék, tudniillik: hogy a földes urak is a religionak, templomnak, temetésnek, prédikátorsághoz való házoknak, scholáknak és

ezekhez tartozó örökségeknek, jövedelmeknek, és akármely névvel nevezendő jószágoknak, házasságbeli causáknak és minden egyébféle dolgoknak, valamelyek néznek a helvetiai confession levő rendeknek Isten igéje szerént való igazgatására: ezen szabadságban, azoknak seniorok és azokhoz tartozó prédikátorok, scholamesterek, tanuló deákok, és azoknak birtokában levő jobbágyságból álló hallgatók, akárminemü ok és szin alatt semmiképpen meg ne bántassanak.

IV.) A helvetiai confession levő eklésiák tanitójokkal és hallgatójokkal egyetemben, teljességgel meg mentessenek és szabadságossá tétessenek a pápista papok jurisdictiojok és birodalmok alól, mind igazgatásokra s mind fenyitékre és jövedelmekre nézve.

V.) Az ugynevezett szent szék a helvetiai confession lévő tanitóknak és minden renden levő hallgatóknak javokért, teljességgel eltöröltessék.

VI.) A Tiszán tul és innen a helvetiai confession levő eklésiáktól már régen bevétetett és sok időktül fogván való éléssel egyező értelemből megerősitött articulusok az eklésiai fenyitékről, mindeneknek ellenkező igyekezetek ellen szabadosan exerceáltassanak és gyakoroltassanak a vármegyéknek tulajdon senioritul.

VII.) A boldog emlékezetü felséges Bocskai Istvántul, hazánknak és a törvények szabadságának ótalmazójátul és helyben állatójátul, és a tekintetes Thurzó György urunktól is az országnak ez elébbi palatinussától, a helvetiai confession levő prédikátoroknak adattatott diplomát ő felségének és a nemes országnak egyezéséből, az ország gyülésében confirmáltassák.

VIII.) Magyarországban ez ideiglen közönségesen bévött, megengedtetött és szabad religion levő minden rendeknek megparancsoltassék, hogy egymás között békességben és egyességben éljenek, viszszálkodások, versöngésök és azoknak minden alkalmatossága ugy el távoztassék, hogy ennekutána csak valami kicsiny alkalmatosság se adassék köztök való gyülölségre és zenebonának inditására.

IX.) Kassán e minapi országgyülésében kiadattatott articulusok prédikátorsághoz való házaknak el vételéről, mind egyéb helyeken s mind Zemplin vármegyében, nevezett szerént Homonnán, Paczinban, Karczán, Parnon, Varanon ect. templomoknak elvételé-

ről, elfoglalt jövedelmeknek megtéritéséről, újonnan épitetett kápolnáknak elvonatásokról mindjárást effectuáltassanak.

X.) A szentirás szerént, méltó a munkás az ő fizetésére. Annakokáért a helvetiai confession levő prédikátoroknak a quartáknak hasonfele a decimából conferáltassék.

XI.) A boldog emlékezetü tekintetes Báthori Istvántul a prédikátoroknak és szegényeknek táplálásokra hagyattatott jószágok, melyek Ecsedből elvitettenek, adattassanak meg, és fordittassanak oda, a hova testamentom szerént átok alatt hagyattanak.

XII.) Hogy penig ezek és egyéb megtartásra minden szükséges dolgok közönséges és magán való jovokra, minden státusoknak, rendeknek és állapotban levőknek, patronusoknak, prédikátoroknak földes uraknak és jobbágyoknak éppen és minden bántás nélkül megmaradhassanak, és minden erőszaktétel nélkül nemzetségről nemzetségre megtartassanak és vigeálhassanak: a confoederatus cseh, morvai és silesiai uraink dicséretes példájok szerént, ez mi följebb megnevezött szabadságos religionknak, egyházi fenyitékinek s ahoz tartozó dolgoknak és arról következendő articulusoknak a helvetiai confession levő urak közzül hazánkban rendeltessenek defensorok, kik kötelesek legyenek hittel az eklésiáknak ótalmazását törvény szerént felvenni, és a mi megbántatnék vagy sértetnék, az előbbi helyre és állapotra állatni tartozzanak.

Ez kivánságokat béadáván a nemes országnak, igy resolválának a nemes országnak három státusi:

Ad primum postulatum: Relinquitur ad pacatiora tempora. Békességesebb időre kell azt halasztani.

2.) A pataki scholára provisionak kell lenni.

3.) Ország articulusában is vagyon immár irva, és ez volt a derék controversia ezelőtt. Immár articulust ir ezután az ország az ő jó tetszése szerént róla.

4.) A negyedik postulatumot articulusba irák.

5.) A szent széket aboleálák, a pápistákat csak szintén quoad causas matrimoniales bocsátá az ország oda, még azt is nagy limitatioval és csak a pápisták causáit, tanquam ad competentes judices. Az evangelicusokét penig competenter az evangelicus superinten-

densek és seniorok eleibe. A felemás confession levőknek causájokat penig, ad aequali numero mixtos ex utraque confessione competentes judices.

6.) A hatodik postulatum differáltatott.

7.) A hetedik a szerént.

8.) A nyolczadik, articulusba iratott ilyen igékkel articulo 2. circa finem, ubi agitur de defensoribus fidei: „Ut autem concordia et animorum conjunctio altiores radices in animum omnium statuum figere possit, nullaeque occasiones scissionibus alienationique animorum praebeantur, Status et Ordines universi decernunt, ut a modo in posterum nemo sacerdotum, concionatorum, plebanorum, cujuscunque religionis in publicis concionibus, imo neque alias in privatis colloquiis et scriptis quovis sub titulo exaratis praesumat enormibus et calumniosis criminationibus Romano-Catholicam, Augustanam et Helveticam confessionem afficere, injuriosisque et detrectatoriis verbis in scriptura sacra non conprehensis animos exulcerare, sub paena privationis beneficiorum et exilii irremissibiliter per defensores, cognita prius rei veritate, transgressori hujus statuti infligenda".

9.) A kilenczedik postulatum is articulusba irattatott.

10.) A tizedik differáltatott deliberatiora.

11.) Differáltatott.

12.) Megengedtetett és effectuáltatott arról irott articulus szerént.

1619. 3. novembris a lengyel király audientiát ada a kassai gyülésből expediáltatott ország követinek és ekkor admittálá. Midőn a legatiot és az ország kivánságát megérté, hogy fejedelmünk ő felsége az országgal együtt azt kivánná, hogy Homonnai György mellé hadat az ország ellen ne adjon, hogy igy Magyarország és Lengyelország között régtől fogván való kötés és sz. frigy azzal fel ne bomlana: igen háborog elméjében és haraguszik, mivel az ő szándékával ellenkezik a legatio. Haragjában a király nemzetünket igen szidalmazza és azt mondja: „A magyarok — ugymond — mint az ebek egymást mardossák". Azután ilyen választ teszen a követeknek: „Én Homonnainak segitséget nem adok, de ha pénze vagyon „és hadat akar fogadni hogy Magyarországra kimenjen, azt nem el„lenzöm, hanem engedve vagyon.

E választ Rákóczi György a fejedelemnek megirja postán és instructiot vár, ha lötesse-e ágyuval Barkó és Jeszenö várát vagy ne?

5. novembr. Szőcs György a beszerményi kapitán életés mián meghalván, eltemették. Mikor a subscribált levelet haza vivé Dóczinak, vacsorára akkor marasztják meg, akkor kostolá meg a Dóczi poharát Szakmárban.

A fejedelem Pozsonyból azt izené a generalisnak, hogy ne lötesse a várakat, és a népét ne veszeszsze alatta, mert a nélkül is kénszeríttetnek megadni.

14. novembris Barkó várát megadják a generalisnak.

1619. 20. novembris a Rhen vize mellett lakozó palatinus herczeg Friderik, cseh királyságra megkoronáztatik.

22. novembr. Homonnai az ő készületi szerént kijövén a lengyel haddal, megveré Rákóczi György hadát és a vármegyék hadát a Homonnai mezőn. Oka a had megveretésnek ez lön: Először, mert ez ideiglen való győzedelmes elömenetelt inkább a magok vitézségöknek és erejöknek tulajdoníták vala az emberek, hogynem mint Isten gondviselésének és áldásának. Azért igy akará az Isten az ő hatalmát megesmertetni, és az embereket imádkozásra serkenteni a megszabadításért. Másodszor, mert az emberök az ellenségöt megutálták vala, semminek tartják vala, azt mondják vala: De csak jőnének ki a kozákok, elég jó lovunk és drága ruhánk lenne; háló előtt — a mint szólnak — halat fognak vala, avagy inkább még meg sem fogták s immár mejesztik vala. Azért rajtok telék bé ama mondás: A ki ellenségét semminek véli, maga leszen semmivé. Harmadszor, mert bona causa male acta est, a generalist Rákóczi Györgyöt valaki nem jó akarója és tisztességének rontója a hadból viszsza küldé, hogy magáról gondot viseljen. Mely dolgot látván a magyar hadak, szivök és bátorságok mindjárást meg lankada; mert a had gondviselő és előtte járó nélkül csak fejetlen láb. A lengyel penig meglátván, hogy a társzekerek is viszsza indultak, nagy bátorságot vőn, és a többit bátorítván azt kiáltá: Fut a magyar, maga még az acies rendében vala. Negyedszer, mert a mint közhirrel beszélik, oly emberek is voltak ez harczon, kiknek elméjök talám a másik pártra vonszott inkább, hogynem mint arra, a mely seregben ők voltanak. Ilyen jegyről gondolják vala és veszik vala e dolgot eszökben az emberek: hogy midőn a harcz elkezdeték, a kevés hajdu a

ki a generalissal vala, a lengyelnek elöljáró aciesével megharczola és megveré; azokat pedig midőn a több lengyel seregök megsegiték és a kevés hajdukra rohanának, senki a kétszáz hajdut meg nem segité, sőt kivont hegyös tőrrel tartóztattatik vala a had, hogy senki a lengyelre ne menjen. Tisztessége vesztött árulónak is kiáltják vala a ki a lengyelre menne. Kicsinyön is mulék, hogy némelyeknek lövéssel ugyan ott meg nem fizetének ez ilyeténeknek. Mihelyt azért a kevés elöljáró hajdut megtolják, ottan viszsza fordula az egész magyar had, és a lengyel utána tódulván, sokat levága a magyar hadban, kiváltképpen a főnemes emberekben, kik subákban voltanak. Oda maradának ez harczon a magyar hadból ezernél többen. Igy Zsigmond király a régi frigygyel semmit nem gondolván, Homonnai mellé segitségöt ada; onnat szerzének veszedelmet az ország fiainak contra pacta regnor. et regum antiquorum. A levágattatott testeket, nem hagyja Homonnai György eltemettetni — az égi madarakkal éteti. Azután a fejedelem parancsolatjából eltemetteték.

Az oroszok föltámadnak, és valakit kaphatnak a futó magyarokban, minden kimélés nélkül agyon verik és megölik — nagy kárt tesznek.

Alaghi Menyhártné, a horváthországi bánné, Erdődi Miklós leánya, Erdődi Anna aszszony meghallja Regecz várában, hogy a keresztyének hada megveretött Homonnánál; örül, vigad, kaczag és tapsol örömében, tollas süvegét a fejébe fölteszi, és mint az Herodias leánya tánczot jára. Nem emlékezék meg a Micheás profétának mondásáról: Mich. 7. v. 3. Ne laetatur inimica mea de me, cum cecidero, surgam: quum sedero in tenebris, Jehova illucescet mihi.

Innen immár nyilván látod mire való volt a Diaetára való hivás: arra, hogy a fejedelmet in progressu késleljék, a harczhoz készülének mind kétfelöl. Homonnai ide alá a kozákokkal kijövén, a hadat megveré.

1619. 23. novembris a fejedelem Isten áldásából a Ferdinánd hadát merőben igen megveri. Dampir ő maga elszalada. Volt ez harcz Hainburgnál a Dunán tul.

Meghallók e hirt 7. decembris. Mely dologról egy fő ember igy ir: „Akarám kegyelmednek rövideden örvendetes hirül értésére adnom: Ő felsége a mi kegyelmes urunk, Isten segitségéből, a Ferdinánd hadait mezőben ugy megverte, hogy az egész esztendőben

lábat nem kaphat bizonyosan. Dampir futva szaladott. Ha ez győzedelmet Isten nem adja vala, igen meghanyatlának vala az emberek".

Homonnai veszödelmén az ország népe igen megbódul és a várakba futnak és költözködnek, mivel a hajduság és a fizetött nép mind oda fel vagyon a fejedelem mellett. Ugyan tanácsból ment vala a ki, hogy ha a fejedelem egyfelől a Ferdinánd hadával szembe száll, tehát másfelől addig a lengyel hátul vegye és két felől legyenek rajta.

28. novembr. Homonnai György a kozák haddal rablani és ország pusztitani alá jő, Báskot megégeti; onnan Szaláncz völgyén Mislére megyön, és nagy szörnyü kegyetlenséget és éktelenséget cselekesznek Szinán, Nagy-Idán égetnek, Szesztán a templomot megveszik, megégetik, a férfiakat mind levágák; Szepsi vidékét, Szendrö táját, a Cserehátat és a Hernád mellékét Enczig mind bényargalák, és szörnyü kárt tevének. Herenczeni István vala kalauzok.

Az oroszok sokan öszve gyülekeznek: Nagy-Mihály várát megostromlák a nagy-mihályi urakra és a benne való magyarokra, de az ostromon sokat kővel, gerendákkal agyon verének, és a többi rút szégyenvallással a vár alól elfutának.

Item: Az oroszok zászlót emelnek, Homonnaihoz igen biznak, és posztóból kereszteket varván a süvegeknek elein, a magyarokra dühösséggel indulnak. Magyar had találá őket, és nyolczvanat levága bennök.

30. novembris Homonnai Kassa alá megyön az ő lengyel hadával; azt tudja, hogy már övé Magyarország, Kassát Ferdinánd számára kéri; de nem adják. A bástyákról ágyukkal, taraczkokkal igen lőnek hozzájok. Csatára Kassából kijőnek Vatai István hadnagysága alatt. Vatait hitre hozzája hivá Homonnai, és addig Mesintzki lengyel nagyságos urat adá zállogul a magyarok közzé, mig Vataival tractála. Vatai Istvánt azon kéri vala, hogy Ferdinánd császárnak hajlana meg Kassa, a gratiát ő megszerzené és minden jóval lenne Ferdinánd Kassának. Vatai azt mondá: hogy nem kell más gratiája, megelégszik Kassa a fejedelem jó akaratjával és eddig megmutatott és ennekutána is megmutatandó gratiájával és kegyelmességével. A magyarok is addig Mesintzkit tractának fogák, és azt kérdék töle: „Micsoda az oka, hogy nagyságod és a vitézök ide jöttek Magyarországba és ilyen nagy kárt tesznek? Lám frigye volna Magyarországnak Lengyelországgal! Azért nem kellene igy a frigyöt hábor-

gatni". Erre Mesintzki azt mondá vállat vonitván: „Mi, jó vitézök, arról nem tehetünk, mert a király akaratja és parancsolatja ez. Mi szolgák vagyunk, és azt kell cselekednünk, a mit parancsolnak; sőt ha itt jó karban állathatnók a dolgot, innen Ferdinánd segitségére kell oda felmennünk a parancsolat szerént". Ezek után egymástól elválának; Vatai az urtól viszsza jöve, Mesintzki is Homonnaihoz viszsza mene, de megvallá, hogy a lengyel király akaratjából jöttek Magyarországba.

A generalis a hadakat igen gyüjti a lengyelek ellen minden felől, hogy a lengyeleket kiinditsa az országból.

Alaghi Menyhártné megirja Homonnainak, hogy elmenjen; mert — ugymond — a sok had mint a sok eb minden felől ugy megyön reád.

A sok eső ugyan leszakad, minden vizeket igen megáraszta. A lengyelek sok falukat meg égetnek vala, de Isten a nagy esőkkel ótalmazza meg.

2. decembr. Homonnai Széplakról Eperjes felé indul az ő lengyel hadával. A kassai had mindjárt utána indul Kassáról Füzi Istvánnal, és Abafi Miklós a tokai kapitán. A több hadak is mindenfelől igen mennek utánok a lengyeleknek. Felette igen nagy esős idő jár és szőrnyü árviz leszen mindenütt az egész országban.

Homonnait Kapi várában megvendéglék, örülnek diadalmának.

Abafi Miklós Szebenbe száll a lengyelek eleibe és Szebent a lengyelektől megtartja. Szeben alatt még csatázik emberül és vitézül a lengyelekkel, és ha többed magával leszen vala a lengyeleket Szebennél ugyan megveri vala; mert kevesed magával is megtolá és megfutamtatá. Bátor ott lött volna a Homónnai harczon.

Pécsi Zsigmond egy nap és egy éjjel mind puskagolyóbist öntete a jobbágyaival Újfaluban Sáros vármegyében, és elegendő puskaporral együtt mind a kozákoknak osztá.

16. decembr. a kozák had haza rándula a hadak előtt Lengyelországba. Homonnai ötszáz lóval megyön Jeszenőbe. A magyar hadak viszsza térnek és eloszlanak, megcsendesedik a háboru.

20. decembr. három lengyel nagyságos urak, kik közel az ország határában laknak, félvén, hogy a magyarok a kárért vindicálnak és jószágok elpusztul: a király képének Rákóczi Györgynek azt irják, hogy ök Magyarországgal a frigyöt megtartják, és készebbek

a lengyel királytól elszakadni, hogysem a frigyöt megháboritani. A leveleket Rákóczi György a fejedelemnek küldi.

1619. 20 decembris Szécsi György az ő hadával Szepsibe szálla, hogy a lengyelekre menjen. Ott mulata Karácson innepében, szörnyü kárt tőnek a városnak. A lengyel urak, a kik Rákóczinak a levelet küldötték volt, Szepsibe jövének Szécsi Györgyhöz tractára, békességöt kérnek a kártétel után. Rákóczi György is oda mene a tractára. Azután Kassán a vármegyéknek gyülést tevének, és ily választ adának: „Tartsák a régi confoederatiohoz magokat".

Megverettetvén Dampir hada, Ferdinánd megbékélés felöl való tractát indit. *)

*) Itt még van 1624-ről egy terjedelmes okmany, melyet azonban nem láttam közölhetőnek.

SZÉKELY ADATOK.

I.

Egy XVI-ik századbeli töredék periromány a székely nemek és ágak birtoklása és hivatalviselése tárgyában.

Az alább következő periromány, a benne foglalt különböző pertárgyakkal kapcsolatban, érdekes magyarázatot ad a székely nemek és ágak birtoklásáról és hivatalviseléséről; költ ez alcsernátoni Bernáld Balás hátrahagyott árvái: Bernáld János és Bernáld Klára perökben, s eredetije a közlő nemzetségi levéltárában létezik, a hova 1622 körül, csik-szent-tamási Lázár János elhalálozásával juthatott, ki az emlitett árvák egyikének Bernáld Klárának, csik-szent-tamási Lázár Farkasnénak fia.

Áll ez irомány három iv papirból, egy iv külön áll, a más kettő selyemmel van egybe varva. Mind a három iv ugyan azon egy kéz irása. Az irományban több helyen előforduló kiigazitásokból, hol egyes szavak, hol több sor kitörléséből és másként fogalmazásából látszik, hogy az maga az eredeti szerkesztés s valószinüleg a Bernáld árvák ügyvédének fogalmazása. Kelési ideje — a mint alább kitünik — az 1563 és 1571-ik év közzé esik, tehát (Zápolya) János Zsigmond választott király idejére.

Azonban szóljon maga az okmány.

„Quantum ad sessiones Ma (daras) terrasque arabiles, sylvas et piscinas".

Kegyelmes uram. Érti felséged a Mester uram relatiojából, hogy Cancellarius uram ő nagysága excipiált és contendált Kis Orbán felől, mivel oly házban laknék, ki falu szeribe való ház volt.

Mi is azt mondtuk, hogy ugy volt régen, de vagyon tizenhat

esztendeje, vagy húsz is, vagy az tájba, hogy kiholt az falus ember belőle, az hagyta volt egy atyjafiának Sikó Lászlónak, ez adta egy özvegy aszszonynak, ki egy vala a Kis Orbán atyjával; ez aszszony is kihala a házból; ez hagyá Kis Orbánnak a házát, maradt volt adósa ez aszszony Sikó Lászlónak az ház árába, mely adósságot Kis Orbán fizete meg, ugy mene az házba. Abból is mind az árvák atyját szolgálta, atyjok holta után az árvákat. Mert ő jobbágyok vala az atyja, az ő földökön hala meg is, az falu semmiben nem eröltették, hogy közikbe szolgáljon mert nyilván volt nálok, hogy oda való jobbágy fiu, Cancellarius uram sem szólt személyéhez.

Az tábla ugy itélte, hogy az ház az donatariusé, az ember benne vagyon, azt az ország végezése szerint parancsolattal kérjék meg az árvák.

Ezt azért appeláltuk felséged személyére, hogy az házból az falus embernek kihalása és az háznak eladása, végre az Kis Orbán kezébe jutása, volt az felségtek bódog megtérése és ez országba béjövése előtt, a.) az ő földes urát abból szolgálta, az falu semmiben ő közikbe nem számlálta, földöket, füvöket neki nem adták, hanem az ő földes ura földét élte.

Ez veszedelmes támadásnak utána is felséged kegyelmes rendelése szerint az székelység felséged számára kapitányság alá vetteték, kik meg is számláltatának. b.) Ez Kis Orbánt akkor sem adták számba, mert tudták, hogy az árvák jobbágy gyermeke és oda való szolga. Azért kegyelmes uram, az Decretum tartása szerint praescribált az házban, holott az a Decretum continentiája az praescriptioról: Villanorum autem praescriptio unius anni integri duntaxat et unius diei terminum complectitur. Személye oda való jobbágy fiu, kit az falu nem tagadhat, ő nagyságánál is nyilván vagyon.

Hogy mi azt mondjuk, hogy praemissis rationibus az házához sincs Cancellarius uramnak semmi jussa, mert az segesvári articulusnak erejével ez árvák kezénél maradott, kit felséged azután az tordai articulusban is ratificált. c.) Mert nem hatalommal foglalt ház, sem valami quaesitus color alatt inscribáltatott; de ha ő nagysága valami jussát praetendálja az házhoz, ő nagyságának kell az házat keresni, nem az árváknak az ő jobbágyok fiát, kit ez árvák atyja tarta, nevele fel udvarában, ő házasitá meg is. Felségedtől saniorb deliberatiot várunk.

Mert a mely articulusra az tábla mutat münköt, az: „De fugitivis jobbagionibus“ — végeztetett, ez penig nem afféle.

Ennyi sok esztendőtől fogva békességgel szenvedte az falu az ház megvételt, az benne lakását, és abból az ő földes urának szolgálását.

Az Sote Lukács háza régolta az nemes házhoz való ház volt, kit Bernáld Balás békességesen birt, az fija azonképpen, annak holta után az árvák is. d.) Jollehet felelé az Actor procuratora, hogy az falu perlett ez árvákkal, el is nyerte volt az falu, akkor az árvák eltiltották az falut a restatutiotól. Erről birót kivánánk az árvák képében: mely biró előtt nyerte volt el az falu? és ki volt az iktató biró? Egyiket sem adhaták.

Azt is az tábla az többivel egyetembe Ág népével való bizonyitásra bocsátá, mind az régi házhelyekkel, kiknek neveket adtunk, és generaliter erdőköt, hogy Ág népével azt bizonyitsuk meg: hogy mindenek, a kiket oda az nemes házhoz, udvarhoz birtak régtől fogva, azokat az Ág népe részébe adta az háznak possessorának. Ezt is appellálnunk kellett kegyelmes urunk az felséged tulajdon személyére.

Mert Mester uramék és az Assessor uraim néztek arra ebben, a hol az Decretum (Part. 3. Tit. 4.) az székelységről szól, ez igékkel: „Sunt praeterea Transsilvanis in partibus Scythuli privilegiati ab „scythico populo in primo eorum ingressu in Pannoniam propagati, „quos nos corrupto quodam vocabulo Siculos appellamus, dissimili „penitus lege et consvetudine gaudentes etc. qui per tribus et ge-„nerationes atque lineas generationum (antiquo more) haereditates „ac officia inter sese partiuntur et dividunt“.

Ez mondást mintha ugy magyarázná ő kegyelmek, hogy minden fő embernek az Ág népe osztott volna falunként örökséget. Ez pedig nem néz oda. Mert az Ág népe soha nem osztott, sem oszt is senkinek örökséget, hanem tisztet, esztendeig való hadnagyságot, és esztendeig való biróságot (az az) egy főhadnagyot, mást egy főbirót emeltek köztök. Ez két ember mellett lófejek voltak, kikkel itéltenek. Ez hadnagyság és biróság series szerint járt minden székeken, egy esztendőben az kik voltak, más esztendőben mást emeltek fel köztök az tisztre. Az hadnagynak társi voltak az hadnagysághoz, az birónak azonképpen más rendbeli társi voltak az birósághoz.

(Ez a lófőtársokkal egyetemben tízen kellett lenniök minden

esztendőben, hanem ha valamely megholt közzülök, azért tudták kire száll annak tiszti. *)

Ezek az falukat elrendelték, ki mely faluknak legyen praefectussa; azokban az falukban, az melyek melyik lófőnek jutott, más lófő ott birságot semmit nem vehetett, mint egy-egy ispán olyatének voltak. Ezek mondattak Ág népének, a kik az ily szerbe járó tisztben egy társaságban voltanak. Ezek nem mind egy faluban laktak, hanem csak hogy egy székben, de ki egy mélyföldön, s ki kettőn lakott egymástól; egyik sem tudta, az másiknak hány hold földe vagyon? hány ember kaszálhatja meg rétit? mennyi örököt bir? pénzön vötte-e s kitől vötte vagy mint jutott hozzá? quo titulo inscribáltatott neki? hanem consvetudo et observatio trium generum Siculorum ez volt, hogy az mely faluban fő ember szállott bé, vagy lófő, az falutól kért az is ház helyet, vagy pénzen kellett venni.

Ha ülés helyet vagy házat pénzen vött is, de szántóföldeket és réteket az falutól kért, kit nyil-földeknek hinak. Az falu kéntelen tartozott nyilat adni, kinek-kinek az ő conditioja szerint. Egy köz lófőnek is két annyit kellett az falu földében adni, mint egy parasztnak, az főembernek annál is többet.

Mert az község az ő rendi szerint adót adott, hadba pedig seriatim mentek, az ország szüksége szerint és a fejedelem parancsolatja szerint, vagy ötöde, vagy harmada, de fejenként igen ritkán mentek hadba; de az lófejek minden hadba mint szinte az nemes uraim vagy háromnak vagy négynek egyikét elbocsáták (az az) egy lovagot kellett bocsátni; gyakorta mind fejenként el kellett menniek mint szinte az nemes uraim. Az főnépeknek inkább minden hadba fejenként el kellett menniek, nem illett csak egyedül menni ha főember volt, hanem az ő conditioja szerint kellett menni. Innet volt, hogy azoknak több nyil-földet adott az falu, mert többet kellett szolgálni és költeni az fejedelmek mellett az ország szükségében.

Az nyil-földeket penig örökbe adták azoknak, de az községnél nem volt az falu földe örökbe—a nyil; hanem mikor a község megszaporodott, ha szinte idegen nemzet szállott közikbe is, ház he-

---

*) Ez a három rend az eredetiben ki van huzva. Ugy látszik, az előbbeni körmondat végén levő három rend, mi oldalvást volt irva, ennek pótolja helyét. Én az abban levő adatért látám közlendőnek. Közlő.

lyet kellett neki adni, és minden ember kibocsátá a nyilat kezéből és újolag osztották fel, ugy penig, hogy az új embernek is annyi jusson, mint ő rendin valóknak egyiknek, de igy, ha közikbe bocsátá magát mind szolgálattal s mind fizetéssel; ha penig a paraszt ember ki falu egyike volt, deficiált, ésmét az falura szállott öröksége, kit az falu adott volt neki.

Ez a három nem az székelységben, tudni illik:

Főember, Lófő, Község.	Ez a kit a Decretum contineál, hogy ezek három Ágban-Nemben osztják az tisztet köztök és az örökséget is.

Hogy egy közembernek az falu nyilában mennyit adott az falu, az lófőnek két annyit, az főembernek megint juxta suam conditionem annál is többet. Ezen kivül mind szegénynek, mind gazdagnak szabad volt irtani, az a községnek is.

Mondám: csak az Isten tudja, kié volt az madarasi ház és mind a hozza tartozó házak, házhelyek, erdők, mezőn szántóföldek és rétek legelőszer, és mint jutott kezéhez — ember ezt nem tudja; hanem a praescriptiot készek vagyunk megbizonyitni per communem vicinusokkal és commetaneusokkal, de az Ág népe minthogy semmi köze nem volt hozzá, azonképpen semmit nem tudnak ebben.

A Horvát Márton háza hogy falura szállott volt, mert egy papé volt, az pap hagyta volt az szentegyház épületire, hogy eladják, és árát az szentegyház szükségére költsék, és Bernáld Balás azon szérint vötte volna meg az falutól. Ezt az Actor is ez igén felelé, mi is azt mondók, hogy mi is ugy hallottuk, hogy ugy volt, és Bernáld Balás a nemes ülés helybeli részéért adta volt Márta asszonynak, *) Horvát Mártonnénak, mert az is Tóth Ferencz unokája. Csak ez lön differentia köztünk, hogy az Actor directe tagadá, hogy soha Bernáld Balás semmit meg nem adott az árában.

Mi azt mondók, hogy mi ugy hallottuk, hogy megfizette az árát. Ezt az szék ugy lelé: hogy mi megbizonyitsuk, mit adott az házért Bernáld Balás, az Actor azt megadja nekünk, és az ház neki maradjon. Ezt is ápellalók.

---

*) Lásd a Jegyzetek közt a d.) pontot.

Mert kitetszik az Actor feleletiből, hogy az ház sem plebánossághoz, sem oltár-mesterséghöz való nem volt, hanem az pap is valaki volt, pénzen szerzette volt, onnan következett, hogy testálhatott róla, az falu is mellé állott, senki nem contradicált; azt is felelé, hogy másnak is eladja volt az falu Bőge Benedeknek, de Bernáld Balás hogy főember volt, ő állott bele az áruba, és azt mondta, hogy ő is megadja azt érette mit Bőge Benedek, az falu ugy engedte neki, annakutána osztozott meg Horvát Mártonnéval; az nemes házból, udvarból Antal tötte ki, hihető dolog, hogy ha meg nem adta volna az árát, a falu contradicált volna, nem hagyták volna oda ára-fizetetlen, vagy az, hogy kitiltották volna belőle Horvát Mártonnét. Ebben semmi nem lött, ha volt pedig, hiszen vagyon biró róla, ki erejével töttek tilalmat. Ebből tetszik ki, ha megadta volt Bernáld Balás az árát vagy nem; de hogy bono jure birta legyen Bernáld Balás és békességes örökséget adott legyen Horvát Mártonnénak, kitetszik ebből, hogy azután a Horvát Mártonné szomszédja Hegedüs Bálint egynéhány esztendővel eladóvá tevé házát, azt is megvevé Horvát Mártonné, noha az ura adta meg az árát, de felesége után öröködött ott Madarason mint szinte Bernáld Balás.

Az Móre Lukács ő maga az árvák jobbágya fia Szilágyban, a házat penig az kiben lakik, egy varga adta volt Bernáld Balásnak kárvallásáért; valami bőröket adott Bernáld Balás az vargának kifejéritteni, azokat az varga elvesztette volt gondviseletlensége miatt, vagy eladta volt, nem vott marhája kiből megelégitse, ugy kötte örökbe az házat. Ez az árváknak ősiktől maradott mind az jobbágy s mind az ház, jollehet az jobbágy...... sem mondá semmi jussát.

Ez két ház fölött is ugy deliberála az tábla, hogy egyik sem adhatóját adta, s az emptorok sem vehették, az Actornak itélék. Mi appelálánk.

És azt mondjuk, hogy a Decretumban (Part. 3. Tit. u.) az kivel egész Magyarország és Erdély él, abban nyilván meg vagyon az megnevezett helyen, hogy ezt az székelységet az ő régi szabadságokban hagyták akkoron: mind törvényjeket, módjokot, szokásokat, örökség dolgát, gyrájokat és díjokat, generaliter

semmi változtatást nem töttek dolgokban. Ergo szabadságok volt mind szegénynek, gazdagnak mind eladni mig nem deficiált s mind venni. Még ez minapi veszedelmes támadásnak utána is ő felsége országával ugy végeze, hogy mind lófőnél s mind főembernél az mi örökség igazán vagyon, az ugyan nála maradjon.

Álljon elő valaki, mondja meg: ha mit az házhoz birtak az árváknak az elei, (mert ez minapi gyermekek) kitől foglalták hatalommal és oknélkül el? álljon elő, a ki haeresnek mondja magát valamelyikben, és bizonyitsa meg az violentiát: ha nem akarnák is, megadatja az törvény; de hogy a donatarius ilyen simpliciter vegye eltőlünk, ez nem tetszik. Azért várunk felségedtől saniorb deliberatiot mind az egész processusból.

Kegyelmes urunk. Ez lőn oka hogy felséged tulajdon személye eleibe kelleték ez dolgot appelálnunk, hogy felséged az urakkal egyetembe, ez megnyomorodott árvák dolgát exactiusbban megdiscutiálván, saniorbban deliberálna az dologban.

Elsőbben a Fekete nevü praediumbeli birodalom. Mert mint megérté felséged az Mester u.... relatiojából, nevet adtak vala az árvák az réteknek, kiket Bernáld Balás ez Bernáld Ferencz árváinak őssök birt, azonképpen Bernáld Ferencz, Bernáld Ferencz holta után ez árvák is birták, ennek pacificum dominiumában praescribáltak volna. Ezt Csáki Mihály uram ő nagysága prokátora által tagadá, hogy sem Bernáld Balás, sem az fia, sem az árvák nem birták, e.) hanem Bernáld Ferencz egyszer vagy kétszer hatalmasul kaszáltatta volt meg ezeket az peres réteket, de az három falu annak is ellene állott és többször nem hagyták megkaszáltatni.

Kibocsátá az törvény, hogy mind ő nagysága s mind az árvák bizonyitsanak, ki mind juxta actionem. Az bizonyitásnak napjára kihozák Mester uramat, Szigety Pál Mestert az több regiusokkal egyetembe; kimenének az peres földnek szinire, modo oculatae revisionis perlustrálák az réteket, az bizonyságok kimutatták az határát, meddig birta és kaszáltatta Bernáld Balás és az fia; az bizonyságok penig mind vicinusok és commetaneusok, az melyik láttatnék lenni conprovincialisnak, azok némelyik Bernáld Balás szolgája volt, ott forgódott mikor Bernáld Balás kaszáltatta, mint az Decretumban meg vagyon irva, hogy ha ki mit meg akar bizonyitani, egyik az ki-

vántatik, hogy az bizonyság megmondja az módját: miről tudja azt ő, hogy ugy volt az mint ő vallja. Ezek megmondják, az ki szolga volt az időben, megmondja az ki akkor ott az szomszéd faluban lakott, látta akkor és bizonynyal tudja. Rövidségnek okáért im kijegyzettem azokat, az kik vallják az contradictoroknak az Feketebeli pacificum dominiumokat. Felségednek alázatosan könyörgünk, olvastassa meg felséged.

Ebből az tábla ugy deliberála, hogy az mely Ágban-Nemben az Bernáld Balás lófőséget birt, az Ág népével bizonyitsák meg az contradictorok, hogy az Ág népe adta az eleiknek, és lófőségekhez járó rétek azok. Ez nem tetszék, ugy appellálák felséged személyére. Ez okáért:

Mert egyszer cedált ő nagysága, hogy azt meg bizonyitsák az árvák, hogy békességesen birta Bernáld Balás ez árváknak ősek, azonképpen az atyjok is.

Ő nagysága is kifoga bizonyságra e contra, hogy nem birták békességesen, hanem Bernáld Balás süvege levévén mikor megkérhette az faluktól, és hogy . . . . . Ferencz egyszer vagy kétszer hatalmass.... kaszáltatta volt meg, kinek annakutána resistált az falu és továbbá nem hagyták birni. Jóllehet bándiak vagy ketten vallják az Bernáld Balás kérését, de ha meg akarnák mondani, megmondhatnák az madarasiak, hogy mig Bernáld Balás magát birhatá és ott Madarason lakék, megőrizteti vala az Feketét az bándiaktól, annakutána az fia is. Még egy erdőt is szépet nevelt vala Bernáld Ferencz az Fekete szélében, kit holta után az bándiak mind levágák és elhordák, ezek mindenkor aspiráltak az Feketére. Ergo az bándiak, kik igy vallnak, hogy kérve élte Bernáld Balás, azok suspectusok lehetnek.

Hogy penig Bernáld Ferencz egyszer vagy kétszer violenter kaszáltatta volna meg, ez non acceptatur. Ebben ő nagysága semmit meg nem bizonyitott.

Hol ő nagysága azt proponálta az táblán, hogy az árvák sem bizonyitották azt, hogy lófőségekre járna nekik az Feketebeli dominium.....

Felséged az igazságnak világosbban kitetszésének okáért, méltóztassék az itilet levélt, kivel kimentenek mindkét felől bizonyság-

ra, megolvastatni, kiben az árvák az első feleletét prokátoroknak cum solito onere revocálták; meg vagyon abban irva, hogy csak az peres földnek nevét hagyták fen, arra rakták az új feleletet, az új feleletben sohol nincsen az, hogy azt is megbizonyitják, hogy lófőségekre járó volna. Mindazáltal ha Mester uram és a regiusok arra is reá kérdezték volna a bizonyságokat, hiszem hogy ha ki mit tudott volna, megvallotta volna. Másik oka kegyelmes uram appellationknak:

(e.) Mert Bernáld Balás (Kézdiben) csernátoni fiu vala, régen jött ki onnat, még akkor, mikor a mi kegyelmes megholt urunk felséged szerelmes atyja, a kissebbik tisztiben erdélyi vajdaságában volna, akkor ő nagysága szolgája lött; annakutána mikor a hatalmas Isten azon mi urunkat a királyi méltóságra felvötte, mig ő felségét elteté, mindaddig hiven szolgált mind ö felségének békességének idején s mind háboruságának idején, ki nyilván volt mind ő felségénél s mind pedig akkori biveinél, kit én is sokszor hallottam Mikola László uramtól.

Szolgaságának idején házasult Madarasra, vötte Tóth Ferencz leányát. Ugy hallottuk régi vén emberektől, hogy Tóth Ferencz előtt az nagyságos Erdélyi Mihály lakott ott az nemes ülésen. Ez Tóth Ferencz quo jure succedált Erdélyi Mihály után ott, azt ki tudhatja? mert csak Tóth Ferencz hogy megholt, 1507 esztendőben holt meg; Tóth Ferencznek az elei Maros-Szent-Annán lakott, kit most az Polyák Ferencz árvái birnak. Ki osztoztatta meg ezeket, azt csak az egy isten tudhatja; felséged végezése szerint, az Lajos király halála után való dolgot itél az tábla, ergo lehetetlennek tetszik nekünk, hogy mi az articuluson által mehessünk, és ilyen régi dolgot Ág népével bizonyitsuk. Ebben várunk felségedtől.

Jegyzetek az előbbeni okmányhoz

a.) Itt a „felségtek“ többes számu czimezés alatt Izabella királyné és János Zsigmond van értve; a „megtérése és az országba bejövése“ szavak pedig a királyi felségeknek 1556-ban Lengyelországból Erdélybe való viszszatérésére czéloznak.

b.) E sorok az 1562-beli székely támadást érintik, és pedig a kezdő szó: „ez“ gyanitatja, hogy e periromány az 1562-beli támadáshoz közel eső időben költ.

c.) E hivatkozás van az 1562. junius 20-kán Segesvártt költ Edictum Siculorum-ra és az 1563-beli tordai diaeta törvényczikkeinek egyikére.

d.) Az itt és alább is előforduló jószágok a nevezett Bernáld árvákra nagyanyjokról, mező-madarasi Tóth Kláráról, a Tóth Ferencz leányáról szállván, a dolog könnyebb érthetése végett ide igtatom a kérdésben levő árváknak Tóth Ferenczrőli leszármozási rendét mutató táblát is, a mint erről a Nemes Székely Nemzet Constitutiói czimü könyv 67—80 lapján is olvashatni:

Maros-Szent-Annai Tóth István, Mező-Madarasi Tóth Ferencz 1507 †	Tóth Anna, Sülye Györgyné.	Sülye Mártha 1-ör Horváth Mártonné 2-or Bernáld Miklósné 1574.	
	Tóth Klára Bernáld Balás neje 1551.	Bernáld Ferencz, Agota Klára,	Bernáld János 1597. †
			Bernáld Klára, Lázár Farkasné 1588—1597.
		Bernáld Urszula Desö Lászlóné.	Desö Ferencz Thabiassy Klára

Bernáld Balás ugyan az, a ki 1551-ben a kolozsvári diaetán Maros-Vásárhelyre a könnyü gyalogság mellé volt ki rendelve, fia a Bernáld család első alapitójának, tudniillik Czirjék Bernáldnak vagy másként Kézdi Bernáldnak, ki 1588-beli eredeti hiteles esketés szerént Kilyénből származott ki, és állitólag mint a Nyujtódi Demeter leányának maradéka lesz birtokos Kézdi-székben Alcsernátonon; a gróf Kemény József genealogiai táblája utmutatása szerént pedig mint a Nyujtódi Demeter unokájának, alcsernátoni Jánossy Magdolnának férje.

Sülye Mártha e perirományban két helytt fordul elé, egy helytt mint „Mártba aszszony," majd első férje nevével is mint Horváth Mártonné; e szerént ez iromány akkor készült, a mikor Sülye Mártha még nem volt másodszor férjnél; második férjével Bernáld Miklóssal való házassági szövetségét 1574-beli hiteles adat mutatja.

e.) Csáki Mihályról tudjuk, hogy János Zsigmond király alatt szerepelt utoljára mint cancellár, és miután Csáki Mihály 1572-ben hólt meg, (lásd: „Archiv des Vereins für Sieb. Landeskunde II. B. 1855." Drei Briefe des Gr. Joseph Kemény an einen Freund über Michael Csáki, den vielvermögenden Kanzler in Siebenbürgen zur Zeit des jungen Königs Johann Sigismund.") a perirományban pedig még mint akkor élőre hivatkoznak—ez is a perirománynak 1572 elötti kelését bizonyitja.

f.) E sorok éppen kétségtelenné teszik e perirománynak János Zsigmond király idejében kelését, mert atyjára hivatkoznak mint előbb vajdára, azután mint királylyá emeltetett fejedelemre.

És igy e perirományban foglalt magyarázat a székely ős birtoklásról és hivatalviselésről az előbb Engeltől (Danielis Cornides Vindiciae anonymi Belae regis Notarii, Budae 1802. 4. p. 351. 352) közlött, nem régen pedig nagy-ajtai Kovács István urtól ezen kútfő-gyüjtemény I kötetében a 261—264. lapon megigazitva kiadott székely Nemek és Ágak lajstroma kelése ideje után alig költ husz évvel későbben.

E periratbeli magyarázat figyelmesebb történetbuvárainknak aligha nem adand némi világot a székely Nemek és Ágak ősi birtok-

lása és hivatalviselése kérdésének felderitésére. Az idézett marosszéki lajstromban a „Hadnagyság“ és „Biróság“ alatt tán nem csak egyedül az evenként hivataloskodó olyan hadnagy vagy biró van értve, a ki akként szerepelt a székely székeken, mint nemzeti fejedelmeink korszakában a főkapitány és főkirálybiró, hanem hihetőleg a két nevezet alatt az egész tisztséget lehet érteni. Feltéve, hogy mind a hadnagy, mind a biró tiszte évenként változott: az 1545-ik évtől 1548-ig, bezárólag a négy év alatt csak is négy hadnagynak és négy birónak kellett volna rendre egymás után következni, és csupán négy nemből, főleg ha mind a hadnagy, mind a biró megválasztására nézve a nemek sorát külön külön tartották meg; ámde az emlitett lajstromban mind a hadnagyság, mind a biróság rendébe előjön a hat „nem“ mindegyike, még pedig mind a hat „nem,“ négyszer, és igy ha az évek szerént osztjuk el a lajstromot, ugy egy évre mind a hat „nem“ esik. Azonban melyikek azon nemek, a melyek a négy év alatt a főbb rangot birták a tisztségben, nehéz lesz kiderítni; de történetbuvárainknak idehátrább tán némi segedelmére lesz az a körülmény, a mely szerént miután a hadnagyság rendje mindig a Halom nemmel kezdődik, a biróság rendje mindig a Halom nemmel végződik, ebből a tetszik ki: hogy a Halom nemből mindig ugyanazon ág visel hadnagyságot, mely ág azon nemből biróságot is visel, p. o.

	A.) a Hadnagyság rendje	B.) a Biróság rendje
I. osztály:	Halom nemben Gyerg aga . . .	—
	—	—
	—	—
	—	—
	—	—
	—	Halom nemben Gyerg aga
II. osztály:	Halom nemben Peter aga	—
	—	—
	—	—
	—	—
	—	—
	—	Halom nemben Peter aga

A.) a Hadnagyság rendje	B.) a Biróság rendje
III. osztály: Halond nemben Halond aga . . .	—
—	—
—	—
—	—
—	—
—	Halond nemben Halond aga
IV. osztály: Halom nemben Naznan aga . . .	—
—	—
—	—
—	—
—	—
—	Halom nemben Naznan aga

Közli gróf **Lázár Miklós.**

II.

A székely jobbágyságot és zsellérséget tárgyazó okmány 1622-ről.

A szóban levő okmány Bethlen Gábor fejedelemnek egy eléterjesztése s illetőleg törvényterve,melyet az 1622. september 29-re Beszterczére hirdetett s folytatólag octob. 21-ig tartott erdélyi országgyülésen adott elé a székely jobbágyságnak és zsellérségnek a hazai közterhekben miképen részesedése tárgyában. Fontos az egyfelől az abban foglalt adatokért, melyek felvilágositást nyujtnak az akkori törvényalkotás módjáról, valamint a székelység kebelében levő jobbágyság száma és polgári állása felől is; de fontos másfelől azért, mivel az ezen előterjesztés végén levő s a fejedelem nézetét magában foglaló javaslatot a KK. és RR. által kevés, szóbeli változtatással elfogadva s törvénynyé emelve látjuk; mi azon esztendőbeli nyomtatott,fejedelmi és cancellári aláirással hitelesitett törvényczikkek között a XIII-katteszi, sőt az ebben kimondott elv később az App. Const. szekesztésekor annak törvényei közé is az V. R. 5. czim I czikkében felvétetett s a székely jobbágy-

kérdésben századokig sinormértékül szolgált. A példány, melyből én kiadom, egykoru másolat, egész ivalakban van irva, azon kor sajátságait magukon viselő betükkel és irásmóddal; megtalálható tanár Tunyogi József ur gyüjteményében.

Lássuk magát az okmányt.

Anno 1622. 8. octobr. Az székelység felöl való propositioja urunknak ö felségének Beszterczén.

Nem differálhatjuk tovább a székely hiveink között való nagy abususoknak is némely részeit hogy ne proponáljuk, mivel nyilván való injuriáját és fogyatkozását szemeinkkel látjuk azokbul ő kegyelmeknek országul. Többi között azért ezt igen illetlennek, söt az igazsággal ellenkezőnek látjuk teljességgel, hogy az egész székelységen való jobbágyság in genere (kik számmal a tiz ezeret meg fogják haladni) noha ez országban laknak ők is, és minden hasznát ugy veszik, mint egyik nemzet akármelyik: mindazáltal sem adót, sem dézmát nem adnak, hadba nem mennek, akármi szedés, terüh legyen a székelységen, a jobbágyság semmit affélébe nem ad, hanem egy szóval mindenféle terhet csak az kevés lófő, veres darabant, szabad székely supportál, hadba azok mennek, ha mit az ország szükségére, vagy egyébre magok között felvetnek, azok fizetik; melyből ilyen és nagy fogyatkozása vagyon az országnak, hogy a zászlók alól nagy része a jobbágyságra kötötte a székelységnek magát, látván azt, hogy sokkal könnyebb és jobb állapotja vagyon az jobbágynak közöttök hadakozásnak idején, hogysem a szabados embereknek, mivel azok közül senkit semmi közönséges szükségre nem erőltetnek, hanem az urának, vagy inkább társának többire egy héten ha egy két nap dolgozót bocsát, azzal minden egyéb szolgálattól, fizetéstől megmarad. Ez az oka, hogy a zászlók üresek, és csak szegény Bocskai fejedelem idejétől fogva is közel hat ezer székely lött jobbágygyá, kiket a nemesek és csak nem régen jobbágyokból lett lófővek is ugy elhitegettenek, megmutogatván nekik, mely könnyen élhetnek a jobbágyságnak neve alatt; avagy sokan csak kölcsön vett kevés pénzért kötötték magokat el, azt fo-

gadván az olyanoknak, hogy pénzeket valamikor megadhatják, azon túl kibocsátják kezekből. Más fogyatkozás és injuria ebben ez, hogy noha szinte ugy élik hazánknak földét ők is, hasznát-zsirját veszik, mindazáltal egy pénzzel sem segitik a két nemzetséget semmi szükségében. Mely abusus ő kegyelmeknek országul minemü nagy injuriájokra, és az igazságnak is ellene legyen, akárki megitélheti. Mely dolgot mikor eszünkbe vettünk volna, akarván tollálni, ennekelőtte két vagy harmadfél esztendővel, ezen dolgot az mi kedves öcsénk, gubernator uram által midőn proponáltuk volna, ugy vagyon, hogy az egy portai adónak fizetésére igértek a székely hiveink, zászlónk alól magokat elkötött jobbágyoktól valamit fizettetni, de azt is oly sokféle kigondolt mesterséges circumscriptiokkal, ki ő kegyelmeknek is nem illett volna; melyet látván, hogy minden terhet csak a hadakozó nép nyakába akarnak vetni, nem acceptáltunk, hanem azolta csak in suspenso tartottunk. Értvén annakokáért ő kegyelmek a székely hiveink között való difficultásokat, minekünk az tetszik, hogy ők is kövessék az igazságot, és ha már nagy része az hadakozó népnek közöttök jobbágyságra adta magát (kinek a szabadságot azért adták volt ő kegyelmeknek országul, hogy az szükségnek idején, velünk együtt fegyverekkel szolgáljanak hazánknak) mindazok, és in genere mindenféle jobbágyok rótassanak kapu számra ő köztök is, kik ha esztendőben, országunk régi szokása szerint, kétszeri adóba nem contribuálnak is, ottan csak az egy porta adójának felvetésekor kapuszámtól fizessenek ők is ugy, mint a két nemzetségben levő szegény község, ha egyéb hasznokat ő kegyelmeknek országul — ennyi ezer jobbágynak egyszeri fizetésénél. — *)

Ki ellen soha jó lelkiismerettel senki közülök nem szólhat, mert a békességben való csendes nyugodalom nekik is csak olyan jó és hasznos, mint minékünk.

Másikat ezt kivánjuk kegyelmesen, hogy valakik az jobbágyságra magokat fizetésért kötik, azok közül magokat ha kik redimálni akarják, tartozzék az nemes vagy főember pénzét felvenni és manumittálni, megelégedvén eddig való szolgálatjokkal, az olyanoknak pénzeket is megadván. Mely két dolog ha eligazodik az igaz-

*) Itt az eredetiben hézag volt e tétel értelmében.

ság szerint, ez két jó jöhet ki belőle: Hogy ennekutána nem olyan könnyen adja a roszsza magát jobbágyságra; mert az olyakat méltán rosznak mondhatjuk, az kik az hazánknak való szolgálat elől magok szabadságát ultro leteszik és jobbágyokká lesznek örömestebben, látván, a jobbágyságban sem élhet szinte olyan könnyen, mint ők elgondolták volt, és igy megszaporodik a szolgáló rend közöttök. Másik jó ez lehet, hogy mégis valami kevéssel segithetik ő kegyelmeket a porta adójának megfizetésében.

Ezekre az ő felsége kegyelmes resolutioja ez: *)

„Mivel az székely uraink atyánkfiai is közöttök való jobbágyságnak connumeratioját, ez országnak közönséges javára nézve, a portai adónak contributiojára megigérték, hogy az közöttök való egynéhány rendbeli jobbágyoknak discretioja egyszer pro rato et firmo decidáltassék, és kiket connumeráljanak közöttök, és micsoda rendbeli jobbágyokat rójjanak meg, világosan constáljon: Végeztük országul, hogy az ős jobbágyok és egyéb rendbeliek megválasztassanak; melyből is, hogy valami confusio ne legyen, a kik közülök ős jobbágyoknak itéltetnek, azok legyenek, a kik Mihály vajda béjövetele előtt ős jobbágyoknak tartattanak. A kik pedig avagy Mihály vajda béjövetele előtt ős jobbágyoknak nem tartattanak, avagy Mihály vajda béjövetele után számláltattak ős jobbágyok közé, azok ős jobbágyoknak most is ne tartassanak az connumeratioban, hanem ezeken kivül in genere mindenféle jobbágyok connumeráltassanak és kapuszámra rótassanak.

Az kik pedig Mihály vajda béjövetele előtt ős jobbágyoknak tartattanak, azok most is ős jobbágyságban tartassanak, és ne is connumeráltassanak az zselléreckkel együtt, de zsellérnek is csak azok tartassanak, az kiket az nemes ember csak az maga saját nemes ülésére szállitott és telepitett."

---

*) Az itt következő végzés teszi némi módositással az 1622-beli, fenidézett XIII-ik t. czikket. Azt tán fölösleges megjegyzenem, hogy az itt előforduló „ő s" szó, annyit tesz mint régi; mert a székelység ősileg mind szabad és nemes.

III.

A székelység iránt 1559. sept. 12. Gyula-Fejérvártt hozatott articulusok egykoru másolata.

Mi II-ik János, Istennek kegyelmességéből Magyar, Tóth Horváth országnak választott királya. sat.

Adjuk emlékezetül ez levél által, hogy a mi eszes és gondviselő hívünk Nyerges Sebestyén, mi városunknak Székely-Vásárhelynek birája, az ő maga, és ugyan azon város polgárinak, és a több ott valóknak nevével és személyekben mi előnkbe jövén, könyörge minékünk alázatoson, hogy mi az székely uraim könyörgéséről való articulusokat, melyek itt Fejérvárott, az 1559. esztendőben, szent Iván havának tizenkettőd napjára való gyülésben mi általunk és a megholt királyné felség, mi kegyelmes emlékezetü szerelmes aszszonyunk anyánk által végeztettenek, a mi bódog béjövetelünknek utána közönségesen végezett articulusok között megkerestetnők, és kiiratott levélül néki kiadni méltóztatnók. Mely articulusoknak rendi tartása ez:

Az 1559 *esztendőben Fejérváratt szent Iván havának tizenkettőd napjára való gyülésben, ő felségök által, az székely uraim könyörgése felől végeztetett articulusok*:

Miérthogy ő felségök, az több engedelmes hivei között, az székely uraimhoz mindenkor kegyelmes és kegyes tekintetbe voltanak, és az ő szabadságok megtartásának kedveztek: mostan is béadott supplicatiojokat jó akarattal fogják, és őket régi szabadságokban — a mennyire lehetséges — az időnek mivoltáért eltökéllették megtartania. Holott penig a feleltetésnek és czirkálásnak önnen magok adtanak legyen okot aval, hogy hátra hagyván a thordai közönséges gyülésben — az ő szokott szertartások szerént — tizenkét ezer ft ravatalrul végezett articulusokat, a fő-fő székelyek az ő selyéröket kivették belőle, és az köz rendbeli községre az egész egy forint és ötven pénzt adóul terhelték, kiért az köz rendbeli község ő felségeket gyakor panaszszal érte. Tetszett azért ő felségének tanácsival egyetemben, hogy a miképpen mind a két Maros-Udvarhely székben ahoz választatott személyek által lett a feleltetés, és

az czirkálás, azonkképpen — — — — — — — — — *) mert nem kedvezhet ebben semmiképpen ő felsége ők nekik, holott a több székeknek sem kedvezett; mindazáltal ennek a tulján afféle feleltetés és czirkálás semmiképpen nem leszen közöttök, ha magok nem adnak okot reá, és az ő határokban maradnak és állnak meg; sőt inkább mind a fő-fő székelyek, azokkal a lófejekkel egyetemben, kik tudniillik igaz gyökér szerént lófő ösöktől származtanak, és kiknek az ő elejök az Mátyás király és egyéb királyok ideibe jámborul és serényen vitézkedtenek és véreket ontották, semmiképpen ezentul meg nem rótatnak, sőt a régi szabadságokban megsértés nélkül, a vitézlő dologra és hadakozásra tartatnak meg, kiket ő felségök bizonyos időkben megmustráltat és készületöket megtudatja.

Minden székre penig alkalmas és hív személyek bocsáttatnak, kik minden faluknak számlálnak kapukat, és az ő felségök(től) nékik adott Instructio szerént, mind selyért, szolgát és az köz községet híven s igazán rónak.

A mi a hadakozásnak dolgát és a vitézlő készületet nézi: székelyek ugy készülnek és mozdulnak, a mint az országi urak végezték, és a mint az ország szüksége kivánja, kit akkoron az ő felségök arról küldött leveléből megértnek, és mozdulnak vagy mindenestől, vagy rész szerént a levél tartása szerént.

A székely városok az egyéb székelységtől külön szakasztattanak, mert azok portái adót kénszerittetnek adnia, és nem lehet hogy két terehhel bántassanak. Azért bizonyába tetszett ő felségöknek azoknak városit az ő szabadságokban megtartatni, a mint hogy kegyelmesen kedveznek a több székelyek szabadságinak.

Királybirák adatnak tisztül, hogy dicséretes szokással és az ő királyi felségökhöz illendő méltósággal éljenek minden székeken; a birság büntetés nem az ispánok akaratjára engedtetik, jóllehet azokat is ő felségök nem akarja ugy hátra hagyni, hogy az ő jövedelmektől akármint elfogattassanak, avagy egyebek között semminek becsültessenek; mert nyilván látja ő felségök, és minden széknek hit alatt költ bizonyságból veszik eszekbe, hogy a királybirák a székely tisztartók között mindennél hátrább hagyattatanak,

*) Itt a magyar másolatban néhány szónyi üres hely maradott.

és a birságnak is méltó része a mint kellene és illendö volna, és a mint a fejedelmek tisztartói érdemlenék, nekik ugy nem szolgáltatnék. Azért ezentul a királybirák minden székely székeken méltó tisztességben és becsületben tartassanak, és abban legyenek a tekintetben, melylyel a fejedelmek méltósága igazán nyílván és merőn kitündököljék. Mert ő felségök az ő személyeknek és méltóságoknak akarják kiváltképpen való tekintetét állítni.

Annakokáért a királybiró, ha az ö felségök avagy az ország szolgálatjába foglalatos nem lészen, személye szerént minden közönséges törvényben jelen légyen. Ha pedig személye szerént az ö felségök avagy az ország szolgálatja, avagy egyéb bizonyos akadályok és okok miatt jelen nem leend, tehát helyébe mást valakit hagyjon.

A nyílván való bünösök és gonosz tevők törvényből megsententiáztattak az ország végezése és szokása szerént halállal büntettessenek, semmi sarczon meg ne menjenek, hanemha fejedelem gratiája érendi.

Az lopóknak, gyilkosoknak, paráznáknak, vérontóknak, tag szakasztóknak, hamis hitüeknek, verekedőknek és a kik kéket ejtnek, birsága minden székeken: Marus, Udvarhely, Aranyos, Csik, Gyergyó, Kézdi és Orbai széken fele résziből a királybiróé lészen, hasonfele ön köztök, a kapitány és a szék birája s az székülők között az ö szokások szerént osztassék.

Annak felette minden jövedelmekben t. i. appellatioknak birságában, a házra való menésben, és mindenféle hatalmak tételében, a capitalis sententiában és egyébben, ki egy forintra és feljebb megyen, a királybirónak hasonfele járjon.

A birságért vett zálogot meg becsüljék, és ha feljebb ér, mint a birság volna, ha meg nem váltják, a biró harmad nap mulva megtarthatja magának, de a mennyivel többet ér, tartozik megforditani.

Végeztetett továbbá, hogy minden restantiákat a királybiró szedje a kapitánynyal és a szék biróval.

Annak felette, hogy a királybiró az ö jövedelmét avagy birságát akár minemüt az negyedes biróval egyedül szedhesse és vehesse fel; mely biró ha királybiróval ki nem menend, a királybiró negyedes biró nélkül is az ö birságát felszedhesse.

Továbbá, valamely faluba menend a királybiró, tisztességgel

fogadtassék, és valahol akar, szabadon az ügyét követhesse; de azért az ő költségén éljen, a községnek és egyébnek akár kinek bántása nélkül.

A só dolgában azért: a só hordók maradtságából és birságából a régi mód tartassék, kinek birsága csak az királybirónak jár.

Ha penig mi törvénytelen bántást tesznek az királybirák, akarják ő felségök, hogy azon széken törvényt álljanak, a hol a bántódás lett, az egyéb vármegyék ispánja módja szerént az nemesek között, holott az ispányok ha vétket tésznek, mindjárt itéltetni szoktak. Azért az appellatio erejében maradjon mind a két félnek ő felségökre.

Miérthogy törvényben bizonyittatott meg, hogy a fő székelyek a lófejektől nem csak a Háromszékbe, de a többiben is dézmát szedtek, végeztetett az: hogy ő felségöknek is dézmával tartozzanak.

Azt is megengedik ő felségök kegyelmesen, hogy innet Moldovába menőknek, avagy Moldovából ő felségökhez jövőknek, az ő felségök mandatuma nélkül lovat ne adjanak; de a hol ő felsége levele lészen, semmiképpen abban nem kedvezhetnek; jóllehet csak igen szükséges dologba kénszeritetnek aval terheltetni.

Az görgényi tisztartó mely tiz*) vételt szerzett az ő nagy károkra, ő felségök a tisztartótul megérti, és eligazitják ugy, hogy arról ne panaszolkodhassanak.

Az moldovaiakkal és az havaseljiekkel való viszszavonást, a barmok hajtogatását, ökröknek lovaknak elvételit és annyi erőszakot ő felségök ugy végeztek elcsendesiteni, hogy mind Erdélyből, mind Moldovából és havaselből a viszszavonások és ragadományok elcsendesedjenek.

Továbbá: minthogy a székelyek semmi privilegiumot elő nem adtak, ő felségök semmi privilegiumot sem adhatnak nékik és nem confirmálhatnak; mindazáltal ez jelen való articulusokban kegyelmesen végeztenek jó rendet szabni és nékiek pecsét alatt kiadni; és ugy rendelték a dolgot a mennyire lehetett ez, hogy ennyi nehéz dolgok között mind az közönséges szükségre és az ország megtar-

*) Értendő: tized.

tására, mind penig az ő szabadságoknak megoltalmazására kegyelmes gondot viselnek.

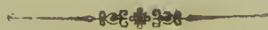
Ez articulusokat penig parancsolja ő felségök minden punctjaiban és részeiben jövendő időkben, mindenkoron minden megszegés és rontás nélkül merőn megtartatni.

Melynek nyilván való erősségére és bizonyságára kéz írással és királyi pecséttel erősitették meg. Adatott Gyula-Fejérváratt, kisaszszony havának 14-ik napján, az 1559-ik esztendőben.

Mi annakokáért a feljül megirt Nyerges Sebestyénnek, az megmondott mi városunknak, Székely-Vásárhelynek birájának mind az ő maga, és a több polgárok, és egyéb ott való lakosok személyekbe mi felségünknek tött könyörgését királyi kegyelemmel meghallgatván, az elől megirt articulusokat a többi között megkerestettük és megtaláltattuk, és minden rendit egyről egyre minden kevesebbités és öregbités nélkül megirattuk, és ez mi jelenlévő levelünkhez szerkesztetvén, az megnevezett birónak *) és az elől megirt Székely-Vásárhely mező városa lakóinak jogaik védelmére kiadandóknak itéltük. Költ Gyula-Fejérváratt november 11-én, 1566.

(Eredetije a gr. Kemény gyüjteményében.)

*) A gróf Kemény-féle eredeti törvényczikk-gyüjteményben a magyar szöveg itt következő két sora és a szokott hitelesités hiányzik; én tehát azt az ugyan ott meglevő, fejedelmi pecséttel és Lecta-val hitelesitett latin példányból forditva egészitettem ki. A magyar példány — ugy látszik — csak egyszerüen és azok kedveért volt készülve, a kik számára e végzések hozattak.

EREDETI TÖRVÉNYCZIKKEK.

I.

1569. febr. 1—9-én Medgyesen hozott törvényczikkek.

Nos Joannes Secundus, Dei Gratia electus Rex Hungariae, Dalmatiae, Croatiae ect. Memoriae commendamus per praesentes: Quod fideles nostri Domini Regnicolae Hungari et trium Nationum Transsylvaniens. exhibuerunt et praesentaverunt nobis infrascriptos articulos in praesentibus eorum Comitiis hic in Civitate nostra Medgyes ad festum Purificationis Beatae Mariae virginis *) ex mandato nostro celebratis paribus eorundem votis conclusos, supplicantes nobis humiliter, ut eosdem articulos et statuta in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, gratiose confirmare dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est:

Az Erdélyországbeli három nemzetnek, magyarországbeli nemességgel való végezések ez mostani purificatio Mariae napjára részszerént való gyülésekben urunk ő felsége parancsolatjából Medgyesben szerzettetett articulusok 1569 *esztendőben.*

Kegyelmes urunk! Megértettük mi felséged hivei Erdélyországbeliek mind három nemzetül és magyarországbeli urainkkal atyánkfiaival, hogy minémü szükségek tekinteti miveltette felségeddel ez mostani gyülésnek jelen voltát, a hol felséged, kegyelmes urunk, a szükségeket előszámláltatja felséged hivei előtt. Mi is felséged hivei ugy intézzük mi magunkban, hogy azt a szükséget el akarván távoztatni, sem magunkat, sem községünket, ez mostani szükséges időt is nem tekinthetjük, hanem a megmaradásnak módját,

*) Febr. 1.

kiből mind az felségéd kegyelmes személyének, s mind minékünk felséged hiveinek látjuk nyugodalmunkat és épületünket; azért a szükségnek eltávoztatásáért, az felséged kegyelmes személye nyugodalmáért, és az mieinkért igértünk az rovás szerént minden kaputól kilenczven kilencz pénzt.

A székely uraim is igérik felségednek az ő községektől, az kik az ő birodalma alatt vannak, ugyan ezen móddal, az mint mi felséged hivei az mi községünktől igérjük, hogy ők is az ő községekkel egyenlő terhet viseljenek azokkal, az kiket felséged kegyelmes jó akaratjából nekiek engedett.

Az szász uraim is ugyanazon igérettel igérik magokat felségednek, mint kegyelmes urunknak. Könyörgünk felségednek egyenlőképpen, hogy ő velek és mi velünk egyenlő terhet viseltessen.

Az magyarországi uraink és atyánkfiai is azon hivséges igérettel igérik magokat mind községekkel egyetembe, miképpen mi felséged hivei, kik ez országban lakunk.

Az ádónak bészolgáltatásának napjáról még is könyörgünk felségednek mint kegyelmes urunknak, méltóztassék felséged kegyelmességéből megtekinteni felséged a mi könyörgésünket, községünknek is szegénységeket, az szükség miatt fogyatkozásokat: engedne felséged kegyelmességéből mától fogva huszan ötöd napig— akkorra mindent fogyatkozás nélkül bészolgáltatunk Thordára az felséged pénz szedője kezébe.

Az elmult megigért adónak restantiái felől felséged, kegyelmes urunk, minékünk felséged hiveinek izen, hogy igen sok helyen volna kin az restantia; ez igy láttatik minékünk felséged hiveinek jobbnak és hasznosbnak lenni, hogy felséged megparancsolná az ispánoknak, hogy erről szorgalmatoson oly gondot viselnének, hogy efféle restantiáknak kimaradásával a felséged tárházának fogyatkozása ne történhetnék. A gondviselés felől a mint az ispánok ezt jobban és hasznosbban bészolgáltathassák, igy szóltunk: hogy székel hirdettessenek, az restantiákat az székbe bévigyék, kiolvassák minden ember hallottára, az kin az restantia vagyon, az második székre czéduláját bévigye, mind magát mind jobbágyát aval igazitsa; az kik elvesztették volna az czédulát, az ilyenek egy meghagyott napon az ispánnal egyetembe bémenjenek a pénz szedőhez, az ispán elött eligazitsa a dolgát az kin a restantia vagyon; ha eligazithatja,

másodszor meg ne vegyék rajta, de ha el nem igazithatja, az ispánok bészolgáltassák a felséged pénz szedője kezébe; ha pedig megesmerhetik, hogy a pénz szedőnél volna, néki béadták volna, mégis restantiába adná ki, az ilyeneket az ispán megirja, felségednek irva vigye, hogy megesmerje felséged, ki miatt vagyon a felséged tárházának fogyatkozása.

A dézma dolgáról minékünk felséged hiveinek ugy láttatik hasznosnak lenni, hogy felséged semmibe meg ne változtassa a felséged megirott articulussát, mely articulus iratott Kolozsvártt szent Katalin aszszony napjabéli gyülésben 1556-ik esztendőben. Az az articulus minden vármegyében künn vagyon, abból jól megtanulhatják mindenek, miképpen kelljen a dézma árát az felséged arendatorának bészolgáltatni; mert akkor kegyelmes urunk az felséged gyülésén főszemélyek, egész országból hivei jelen voltak, mi sem tudjuk semmibe akkori articulust megemendálni, hanem jónak és hasznosnak itéljük lenni az felséged tárházának.

Az egyházhelyi nemes személyek felől a hol felséged nékünk felséged hiveinek izen, és kegyelmesen elő is számlálja felséged, minémü fogyatkozások történtek volna az elmult esztendőben az szolgálatnak idején, mikoron az kivánatott volna ő tőlök, hogy felségednek és az hazának szolgálnának, akkoron ők igen kevesen voltanak volna jelen, a hova a szükség kivánta volna jelen léteket; kiből felséged mind felséged személyének, mind ez országnak kárát és fogyatkozását itéli. De kegyelmes urunk, megtekintjük az mi személyünket, hogy mi és mindhárom nemzetül magyarországbeli urainkkal, atyánkfiaival egyetemben mindenkoron főképpen ezen könyörgöttünk könyörgünk is mint kegyelmes urunknak, hogy minket minden szabadságunkban megtartson felséged.

Az egyházhelyi nemes embereknek személyeket ugy tekintjük személyekben, szabadságokban lenni, mint mi magunkat tekintjük. Miért kegyelmes urunk, hogy itt mi az felséged gyülésében csak partialiter vagyunk, mi ő réájok semmi külön való szolgálatot, avagy szolgálatnak módját nem intézhetünk; hanem valamikor felséged kegyelmes akaratja lészen, vagy közönséges gyülésben avagy hadának indulatjában ők is jelen lesznek, akkor végezzen felséged kegyelmes urunk ő velek, mert mi ő reájok ő hirek nélkül szabadtalanságok felől semmit nem szólhatunk.

Az gonoszul cselekedött emberek felől igy szóltunk mi felséged hivei: az jámboroknak békességgel csendességgel való megmaradásoknak jobb voltáért, hogy miképpen a kolozsvári nagy gyülésben végezett volt felséged országával egyetemben, hogy minémü mód tartassék a gonoszoknak kergetésekben és büntetésekben, mutat az articulus a Frater György idejebeli articulusra, mely iratott volt Székely-Vásárhelyen az közönséges gyülésben. Felséged kerestetné meg akkori articulust vagy az káptalanban, vagy az szász uraim között, avagy penig egyéb helyeken, iratná ki felséged minden vármegyékre, székes helyekre: tartatnék meg az az articulus azon móddal minden rendibe, czikkelyébe.

Az elszökött jobbágyoknak haza viteleknek módjához mi felséged hivei igy szóltunk: hogy ugyanezen articulusban, az ki iratatik ez mostani jelen való gyülésben Medgyesen, hogy irják belé a módot, a minémü módot az elszökött jobágyoknak megkérésébe, haza vitelébe irtanak vala Kolozsvártt az feljül mondott szent Katalin aszszony napi gyülésben 1556-ik esztendőben; mert most is nem lelünk jobb módot az elszököit jobágynak megkérésében és haza vitelében.

A religio dolgából igy szóltunk: hogy az minémü articulusok először Szebenben 1566 esztendőben szent András napi gyülésben, és annakutána tavali esztendőben Thordán az vizkereszt napi gyülésben végeztettenek az országbeli három nemzettől és a magyarországbeli uraink atyánkfiaitól, azok éppen minden czikkelyében helyén maradjanak, kiket könyörgünk felségednek hogy kegyelmesen mindenekkel megtartasson.

A terminusoknak rendéről módjáról Erdélyországnak, a két nemzetnek a nemes uraimnak és székely uraimnak, a magyarországbeli urainkkal atyánkfiaival egyetembe, igy láttatik jobbnak, hasznosbnak lenni: hogy a perekben több mehetne véghez, költségünket hiába ne költenők el, lenne a nemességnek első terminussok szent György napja, de nyolczad napig a mesterek senkire per non venit sententiát ne adjanak, ez tartson harmincz napig; a másik terminussa nemes uraimnak legyen szent Lukács napjára, azis tartson harmicz napig ugyan azon móddal mint a szent György napi terminus.

A székely uraimé legyen vizkereszt napba ugyan azon móddal; nyolczad napig per non venit sententiát réájok ki ne adjanak, az is

tartson harmincz napig. A második terminussok ugyan a székely uraimnak legyen szent Iván havának első napján és tartson harmincz napig.

A magyarországbeli urainknak és atyánkfiainak első terminussok ez jövendő Reminiscere vasárnapra légyen és harmincz napra itéltessenek. De miérthogy a magyarországbeli atyánkfiai, kik ez mostani gyülésbe választattanak, olykor haza nem juthatnak, hogy a terminusnak elejére elérkezhetnének: azért végeztük, hogy az első terminussoknak napja Laetare vasárnapon légyen, de a következendő időkben mindenkoron Reminiscere vasárnapon kezdessék. A második terminus kezdessék szent Erzsébeth aszszony napján, az is tartson harmincz napig.

A szász uraim Transmissiojok meglátása az ő kivánságok szerént minden gyüléseken, akár generalis akár partialis légyen, a gyülés alatt láttassék meg; ha a Transmissio annyi lenne, hogy a gyülés alatt el nem végződnék, a mesterek az assessorokkal egyetembe nyolczad nappal megnyujtsák.

De mikoron az erdélyi nemes uraimnak terminussok elő jő, akkor se székely uraimnak, se magyarországbeli urainknak atyánkfiainak semmi perek a miénk közibe ne egyelittessenek; mi is sem a székely uraim terminussiba, sem az magyarországbeli uraink atyánkfiai terminussába nem elegyitjük, ezeket kivévén, a mit urunk ő felsége személyére appellálnak, kit ő felsége kegyelmes kezébe vött, jelesben tisztesség dolgát, és a mely per Capitalis sententiát nézne.

A ki pedig vakmerő bátorsággal ő felsége kegyelme s kedve ellen ő felségének dézmáját bé merészkednék takarni, *) ezeket az bátor embereket minden terminusra, mind gyülésre az fiscus reá hihassa — törvény szolgáltassék felőlök.

Továbbá kegyelmes urunk, mint ennekelőtte is felségednek minden kegyelmességéért hivséges szolgálatunkat igértük, mostan is ugyan azon hivséges szolgálatunkat igérjük ajánljuk felségednek mint kegyelmes urunknak, hogy felséged kegyelmesen megemlékezett ennekelőtte való esztendőbeli kegyelmességéről: miképpen felséged tudós személyekkel megiratta vala az leveleknek árát, kivel — igaz — most az mesterek nem azon móddal szokták az levelek

*) Értendő: takaritani.

árát megvenni, de hogy az mesterek is meg ne bántassanak az ő igaz jövedelmek felől, mi is meg ne fáradjunk az leveleknek kétszer való ára megfizetésében: ugyan azon rendölést, ki 1661-ik esztendőben felséged parancsolatjából országul erre válogatott főnépek által lött, végeztük ez mostani articulusba rendszerént béirattatni.

Limitatio redemptionis litterarum in minori Cancellaria Sacrae Regiae Majestatis pro Dominis Regni Hungariae nobilibus ex Decretis serenissimorum quondam Hungariae Regum: Sigismundi, Mathiae, et Ladislai de mandato Regio in anno Domini 1561. Thordae sub termino celebrationis Judiciorum festi beati Georgii Martyris facta:

Pro litteris, quae ad Instantiam Fisci pertinent et emanari debent, in quibuscunque negotiis et casibus, nullam solutionem magistri Protonotarii accipere debeant.

Pro litteris Evocatoriis trium literarum Inquisitionalium vires repraesentantibus — — fl. 1. —

Pro litteris Judicialibus — — „ — dr. 12.

Pro litteris Procuratoriis sive simpliciter, sive ad instantis petitionem emanatis — „ — dr. 24.

Hoc addito, quod pro labore testimoniorum Capitularium, sive Nobilium, Juratorumque Notariorum ad singulum diem singulis personis — „ — dr. 12.

Praetoria victualia eisdem administrent.

Pro litteris Prorogatoriis communibus super exhibitione litterarum et super evictione, quae nunc loco trium litterarum Prorogatoriarum antiquitus solitarum (sunt) — — „ — dr. 72.

Ex quo in prioribus Decretis ternae litterae prorogatoriae dabantur ac pro singulis solvebantur „ — dr. 24. qui insimul computati faciunt praetactum numerum.

Pro litteris Juramentalibus sola sua in persona, aut tertio, vel sexto se alicui judicatis — „ — dr. 24.

De eo, qui jurabit duodecimo, vel vigesimo quinto, aut quinquagesimo se — — fl. 1. —

Pro communi Inquisitione — — fl. 1. —

Pro Juramentalibus super caput nobilis — fl. 2. —

Pro litteris Fassionalibus impignoratitiis — „ — dr. 24.

De litteris Perennalibus jure perennali — fl. 1. —

De litteris Prohibitoriis et Inhibitoriis simplicibus — — — „ — dr. 24.

De litteris Prohibitoriis facie ad faciem — fl. 1.—

Pro litteris Sententionalibus majoris potentiae, factum quinque casuum concernens — fl. 12.—

Pro litteris Statutoriis et Reambulatoriis simplicibus cum illa clausula: Dicitur nobis — „ — dr. 24.

Pro litteris Requisitoriis — — „ — dr. 24.

Pro litteris Adjudicatoriis reobtentionis possessionum, seu aliarum rerum, juxta quantitatem sessionis seu rei obtentae, habita concordia inter causantes et protonotarios fiat solutio—in Decretis Regum ista solummodo inveniuntur.

Ex quo in Decretis Regum de litteris adjudicatoriis super bonis juribusque possessionariis reobtentis, pro quibus hodie praecipue fuit contentio inter causantes et Magistros Protonotarios, in quibus amplius nullus juridicus processus sequi potest, sed finalis decisio sequitur, nulla limitatio litterarum facta invenitur, propterea nobis conscientiose hoc modo limitari videtur, salvo Judicio Regis et dominorum Consiliariorum remanente.

Primum: de litteris Adjudicatoriis super reobtentione possessionum, bonorum ac jurium possessionariorum, in qua nec inhibitio, nec repulsio, nec Procuratoris revocatio, vel alius aliquis juridicus processus amplius sequi potest, de una sessione, duabus, tribus, vel quatuor usque ad decem fl. 3.—

A decem usque viginti, a viginti usque quinquaginta, a quinquaginta usque centum, si etiam centenarium numerum aliquoties excesserint, in toto solvantur — — — fl. 40.—

Castellum integrum cum appertinentiis — fl. 50.—

Castrum integrum cum pertinentiis — fl. 100.—

De Divisionibus bonorum, acquisitione jurium quartalitiorum per non venientiam, fiat solutio juxta eandem limitationem praecedentem, ita videlicet, ut de una, duabus, tribus et quatuor sessionibus fl. 3.—

Et sic de aliis consequenter juxta modum praescriptum.

De litteris Sententionalibus minoris potentiae tam ex responsione, quam per non venientiam — fl. 3.—

De litteris Sententionalibus dotum, rerumque paraphernalium ac jurium impignoratitionalium, mutui ac debiti per non venientiam — fl. 6 —

De litteris Inhibitionalibus in generali — fl. 1.—

Pro litteris Absolutionalibus in generali — fl. 3.—

De vice iterata executionis sententiae per non venientiam, in facto majoris potentiae, usque ad finalem decisionem semper solvantur — fl. 6.—

De vice iterata exequutionis minoris potentiae usque finalem decisionem — fl. 3.—

Pro vice iterata ex contradictione Statutionis per non venientiam usque ad finalem causae decisionem — — — fl. 3.—

Finalis autem decisio et deliberatio causae intelligenda est semper, in qua nec inhibitio, repulsio, nec revocatio Procuratoris vel alius processus juridicus amplius sequi potest.

Pro litteris Remissionalibus ex transmissione qualitercunque subsecutis prout antea quoque fuit observatum — — fl. 3.—

Pro paribus litterarum Evocatoriarum sive excedat unum arcum, sive non — — fl. 1.—

Pro paribus Responsionum — „ — dr. 24.

De aliis paribus attestationum Transmissionum ac causarum totius processus pro primo arcu fl. 1.—

Pro reliquis subsequentibus quotquot fuerint, pro singulis singuli — — „ — dr. 20.

Limitatio litterarum in Capitulis et Conventibus ex Decreto Ladislai Regis.

Pro qualibet littera Relatoria exequutionis sive ad unum, sive ad plures arcus scribantur. — „ — dr. 72.

Pro paribus earundem Relatoriarum sive ad unum, sive ad plures arcus scribantur — „ — dr. 36.

Pro qualibet littera Prohibitoria, Protestatoria et aliis similibus — — „ — dr. 24.

Pro litteris Procuratoriis sive simpliciter, sive ad instantiam emanandis — — „ — dr. 24.

Pro qualibet littera Fassionali privilegialiter emanata, demptis pergemena, cera et serico — fl. 1.—

Patenter vero, hoc est simpliciter emanatae „ — dr. 24.

Pro paribus antiquarum litterarum in conservatorio requisitarum Custodi seu Requisitori pro se — — — fl. 1.—

Pro redemptione litterae requisitae si non habuerit multum de scriptura, et patenter confecta fuerit — — — „ — dr. 24.

Si vero labor scribentis fuerit magnus et littera privilegialiter confecta — — fl. 1.—

De simplicibus transsumptis Litteris patenter emanatis, ubi scribentis labor magnus non fuerit „ — dr. 24.

Ubi autem Littera prolixa fuerit privilegialiter emanata — — — fl. 1.—

De littera Statutoria ubi contradictio fuerit „ — dr. 24.

De litteris vero Statutoriis perpetuis, in quibus contradictio facta non fuerit, recipiatur redemptio litterarum secundum quantitatem possessionis et numerum sessionum modo subscripto, videlicet:
De sessione una et 2. 3 vel 4. in toto — fl. 1.—

Ubi autem fuerint ultra 4 sessiones usque ad decem, pro qualibet sessione — — „ — dr. 33.

Ubi vero fuerit ultra decem usque viginti, de qualibet sessione — — — „ — dr. 24.

Ubi vero fuerint ultra viginti, usque ad centum, de qualibet sessione — — „ — dr. 12.

Si vero fuerint ultra centum, de qualibet sessione — — — „ — dr. 8.

Contrarium facientes officio priventur.

Felségednek az elmult időkben is könyörgöttünk az vezér czigányok felől; most is könyörgünk mint kegyelmes urunknak: parancsolja meg felséged a czigány vajdáknak, hogy elégedjenek meg törvény szerént való adójokkal.

Nos itaque humili supplicatione Dominorum Regnicolarum cle-

menter exaudita, et benigne admissa, praescriptos articulos ac omnia et singula in eisdem contenta quoad omnes eorundem continentias, clausulas et puncta, ratos, gratos et accepta habentes approbamus, roboramus et ratificamus, ac confirmamus, atque tam nos observabimus, quam etiam per alios observari faciemus. Datum in Civitate nostra Medgyes, Feria quarta proxima pos festum Beatae Dorotheae virginis.*) Anno Domini supra scripto.

Joannes, Electus
Rex.

(Eredetije a gr. Kemény-féle gyüjteményben.)

II.

1573 január 1—6-n Kolozsváratt hozott törvény-czikkek.

Nos **Stephanus Báthori** de Somlyó, Vajvoda Transsilvaniae et Siculorum Comes. etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis: Quod Spectabiles, Magnifici, Domini et Nobiles aliique Ordines trium Nationum Transsilvaniae et annexarum partium Hungariae exhibuerunt et praesentaverunt nobis infrascriptos articulos in Comitiis eorum partialibus in Civitate Kolosvár ad festum Circumcisionis Domini **) ex commissione nostra celebratis, paribus votis conclusos, petentes nos debita cum instantia et honore, ut eosdem articulos acceptare et approbare, ratificare et clementer confirmare vellemus; quorum quidem articulorum tenor sequitur in hunc modum:

Értjük Nagyságodnak rólunk és hazánkról való kegyelmes gondviselését, hogy Nagyságod tiszti szerént és a közönséges álla-

*) Február 9.

**) Január 1.

potnak kivánsága szerént nem régen is minden dolgokról megtaláltatta fő emberei által a hatalmas császárt. Azt is értjük, miben függ onnat kiváltképpen az mi megmaradásunk, tudniillik hozzá való hivségükből és egyességből, mely gondviselését Nagyságodnak hiven meg akarjuk szolgálni, mint kegyelmes urunknak.

Megemlékezünk penig róla, hogy ezelőtt is minekutána Istennek rendeléséből Nagyságodat szeretetből választottuk fejünk, felé ésaz hatalmas császárnak is Nagyságodban nyugodt meg kedve akaratja, mindenkor intett minket erre a hatalmas császár, hogy Nagyságodtul függjünk és egy értelemben legyünk. Látjuk penig mi magunk is, minémü nagy birodalmok romlottak meg a viszszavonás miatt; akarván azért a veszedelmet távoztatni, kivánjuk szüből, hogy a Nagyságodhoz való engedelmesség és köztünk való egyesség megtartassék; azért nagyságod Isten segitségéből ezután is viseljen oly gondot reánk és az egyenetlen elméket egyesitse ugy Nagyságod, hogy efféléből közönséges veszedelem reánk ne következzék. Értvén főképpen hatalmas császár mozdulását.

Meggondolván azt is, hogy ez hazának külső gondviselése főképpen mostani időben vigyázást, néptartást, egyéb nagy fizetést, és szüntelen való költséget kiván: Végeztük egy akaratból, hogy efféle szükségre erdélyországbeli nemesség jószágokból az elébbi rovás szerént minden lakótól egy pénz hiján egy egy forintot adjanak.

A székely uraink atyánkfiai is jószágokról községekről azon terhet viseljék.

A szász uraink atyánkfiai is egyenlő terehviselésre igérik magokat.

A magyarországi nemesség is ezen terhet viselik, melynek bészolgáltatását könyörögnek mind Erdély három nemzeti, mind magyarországi uraink atyánkfiai is, hogy Nagyságod halaszsza ez jövendő Purificatio Mária napjára. *) De miérthogy Nagyságod előnkbe adja, hogy ennekelőtte az adó bészolgáltatásba különb különb késedelmek és fogyatkozások estek, annak jó módon való bészolgáltatásáért végeztetett: hogy az ispányok minden vármegyéken, széket hirdessenek azon az héten, melyen az bészolgáltatásnak napja esik, oda vigyék regestrumoknak restantiáját, ott exmissioval levelet

*) Febr. 2.

adjanak azokra, kik bé nem szolgáltatták a végezett napra; de tizenötöd napot hagyjanak, hogy akkorrá minden bészolgáltassa. Ha ki akkoron bé nem vinné, több széket vagy terminust ne adjanak, hanem az exmissioval levéllel kibocsáttassanak az ispánok és dulhassanak érette.

A Várad épitését, kit az megholt kegyelmes fejedelmünk kezdetett, urunk ő Nagysága is nagy költséggel gondviseléssel continuált, miérthogy látjuk szükségesnek lenni hazánk ótalmára, hogy elvégeztessék az épités: azért annak épitésére azon előbbi kapuszám szerént ötven 50 pénzt igérünk mind erdélyi három nemzetül, mind magyarországi uraink atyánkfiaitól, melyet ez jövendő virágvasárnap egyszersmind mind bészolgáltatjuk. Ő Nagysága az urakkal egyenlő terhet viseltessen.

A szász uraim szorgalmatoson gondot viseljenek kömivesekre, tégla vetőre, hogy fogyatkozás miattok ne legyen; az apró mivesek dolgából könyörgünk, hogy az előbbi articulusok tartassanak meg.

A kőhordás dolgábul Várad épitésére, azon terhet viseljenek ennekutána is a magyarországi uraink és atyánkfiai, mint ennekelőtte az végezés szerént viseltek. Az urak se hagyattassanak ki közülök, és az szegény népet ne verjék, se erőltessék vagy késleljék. Továbbá a végezésnek e mellett legyen oly gondviselés, rendtartás, hogy a szegény népnek ne kellessék oda hijába menni és esmét viszsza jöni, mint ezelőtt történt.

Dézma dolgáról semmi újitás ne legyen, hanem mindenben régi szokás szerént observáltassék—mind plébánusok quartájába, mind egyébbe; de az arendator reá vigyázzon, hogy senki az Isten tisztességére szenteltetett jövedelmet in profanos usus ne convertálja, hanem vagy plébánusnak adják vagy egyház épületjére költsék.

Az czirkálásra és gonosztevő emberek büntetni az ispánok első székből mindenütt kimenjenek; a mit eddig az gonosztevők változásából vöttek, számot adjanak róla; ezután is a ki változik, az első székek elvegyék és bészolgáltassák.

Miérthogy a harminczad dolgából immár egy néhányszor még a megholt fejedelem idejében újonnan való limitatiok és emendálások löttek, melyekben mindenek meg is elégedtenek: tetszik, hogy most is az harminczad dolga az elébbi végzés szerént maradjon; az instructiok és vectigálok megláttassanak, és az szerént cselekedje-

nek az harminczadosok, kik ha azon kivül cselekednek, törvény szerént bünfettessenek.

Továbbá az Innovatorok felől végeztetett: hogy az elébbi articulus tartassék meg, hogy az efféle a két Superintendens előtt—több tudós személyeket is melléjök vévén—ha szemközt lenne, megexamináltassanak, és ha mindeniktől különbözni találtatnak, és dogmájokat pertinaciter defendálják, excommunicáltassanak és urunktól proscribáltassanak; kivel ha nem gondolnak, authoritása legyen ő Nagyságának vagy fogsággal, vagy halállal, avagy egyéb poenával az ő káromlások érdeme szerént megbüntetni; ha ki penig urak vagy nemesek vagy városok közzül afférlének pártját fogná, vagy óltalmazná urunk ellen, az ilyent a Director Causarum rá hihassa, és minden octáva kivül Jure Fisci törvény szerént procedálhasson ellene. A kik penig proscriptusok, azokat kergesse mindenütt.

Nos igitur praemissa humili petitione et requisitione praefatorum Dominorum Regnicolarum faventer exaudita, praescriptos articulos, ac omnia et singula in eisdem contenta, quoad omnes eorum continentias, clausulas et puncta ratos, gratos et accepta habentes, authoritate nostra approbamus, roboramus, ratificamus et confirmamus, atque tam nos ipsi observabimus, quam per alios quoslibet observari faciemus. Datum in praescripta Civitate Kolosváriensi, sexta die mensis januarii Anno, Domini millesimo quingentesimo septuagesimo tertio.

Stephanus Báthori m. p.
de Somlyó.

Franciscus Forgács m. p.
Cancellar.

III.

1573. jun. 24. Thordán hozott törvényczikkek.

Nos Stephanus Báthori de Somlyó, Vajvoda Trannien-sis et Siculorum Comes. etc. Memoriae commendamus per praesentes: Quod magnifici Dni Nobiles aliique Ordines trium Nationum Tranniae

et Regni Hungariae, Comitatuum nempe Bihar, Kraszna, Szolnok Mediocris, Maramaros et Zaránd, et Districtuum Káránsebes et Lugos, exhibuerunt et praesentaverunt nobis infrascriptos articulos in Comitiis eorum partialibus in oppido Thorda, vigesima quarta die junii paribus votis conclusos, orantes nobis debita cum instantia, ut nos eosdem articulos ratos, gratos et acceptos habentes, benevole confirmare dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est:

A nagyságos és vitézlő urak, Erdély országbeli három nemzet, és Magyar országbeli urak nemesek: Bihar, Kraszna, Közép-Szolnok, Máramaros, Zaránd vármegyebeliek, Káránsebes és Lúgos tartománybeliek, kik ez mostani thordai partialis gyülésben ő Nagysága a mi kegyelmes urunk akaratjából gyültünk az országnak különb különb szükségeiért, melyeket Nagyságod mi elönkbe kegyelmesen proponáltatott; annakutána megértettük kegyelmes urunk a Nagyságod hozzánk való kegyelmes gondviselését, vigyázását, kiért Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak fejedelmünknek mind holtig váló szolgálatunkat ajánljuk.

Annakutána végeztük a három nemzettel, a magyarországi atyánkfiaival egyetembe egy akaratból tökéletesen, hogy a mi ország ótalmát nézi, minden okvetetlen ahoz tartjuk magunkat és azon rendtartással, mint ennekelőtte articulusokban szegény megholt fejedelmünk idejében elvégeztetett volt generalis gyülésünkben, azonképpen hadakozóul készek leszünk minden időben, a Nagyságod első avagy másik levelére parancsolatjára azon móddal tizenhatodunkkal fejenként ott az helyen lenni, a hol Nagyságod kegyelmesen parancsol lennünk. Könyörgünk alázatoson Nagyságodnak, hogy ezután is ne szűnjék reánk és az szegény hazára gondviselni, vigyáztatni, hogy Isten segitségivel az Nagyságod szárnya és gondviselése alatt maradhassunk csendességben meg. Ha penig valamely nemzet, avagy kiváltképpen való személyek a Nagyságod parancsolatjára avagy levelére oda az helyre hadakozóul — módja szerént — nem menne és elmulatná valamiképpen, Nagyságodnak teljes authoritást adunk azokat megbüntetni az articulusok tartása szerént.

Továbbá másodszor végeztük azt is országul a magyarországbeli atyánkfiaival egyetembe: hogy jóllehet esmerjük szegény

községünknek ez mostani időben elég fogyatkozásokat, mindazonáltal meggondolván a Nagyságod szükségét, a hatalmas török császárnak szokott adónkat megadjuk,és ez jövendő szent-Péter napjára egy pénz hián egy frtot igérünk Nagyságodnak az erdélyországi urak és nemzetség, rovás szerént, régi mód és rendtartás szerént beszolgáltatni az ispánok kezébe Nagyságodnak. A székely uraim is azon igérettel igérik magokat Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak.

A szász uraim is egyenlő tereh viselésre ajánlják magokat.

A magyarországbeli uraink és atyánkfiai is ezen hivséges igérettel kötelezik magokat mind községgel egyetembe, miképpen az Nagyságod alázatos szolgái, kik Erdélyben lakunk.

Harmadszor a religio dolgát a mi illeti: miképpen azért ennek előtte elvégeztük volt generalis gyülésünkben, Nagyságod idejében az articulusokba is béirattuk volt, Nagyságod is annak kegyelmesen censentiált és megconfirmálta, hogy senkit az ő religiojában, melyet szegény megholt urunk idejében tartott, Nagyságod meg ne haboritana, se penig egy mást közülünk meg ne merne szokott és elvégezett terhek alatt bántani, háboritani, és senki, akár minémü renden való ember legyen, Nagyságod birodalma alatt való avagy külső ember ez országban, avagy Magyarországban a Nagyságod birodalma alatt,a religiokra valami innoválást ne merne valami szin alatt inditani. Annakokáért most is alázatoson könyörgünk kegyelmes urunknak, hogy az elvégezett articulusokat Nagyságod observáltassa meg minden czikkelében és rendiben, viseljen lelkünkre is gondot, és az afféle innovátorokat ne szenvedje mi közöttünk lenni, büntesse meg azokat; mely dologra Nagyságodnak most is mint annakelőtte teljes authoritást, hatalmat adunk.

Annakutána a szegény nép elmenések és haza hozások felől országul végeztük azt: hogy azoknak szabadulások nem ilyen jelen való partialis gyülést, hanem generalis gyülést illet. Annakokáért könyörgünk alázatoson Nagyságodnak mint kegyelmes fejedelmünknek, hogy Nagyságod is kegyelmesen halaszsza a jövendő országos gyülésünkre. Azonba Nagyságod a szegény nép meghozásában tartsa meg és egyéb rendbeli emberekkel is tartasson meg mindenekkel szabadságunkban az generalis constitutiok szerént, mig ezekről közönséges generalis gyülésünkben Isten segitségével más-

képpen rendelhetünk és megegyezhetünk közönséges akaratból, az Nagyságod kegyelmes akaratja és engedelme szerént.

Az Monostori Konventet itéljük károsnak lenni, hogy ez ideig pusztán állott, az levelek is mód és rend tartás nélkül voltak. Végeztük azért országul közönséges akaratból: hogy Nagyságod három méltó személyt válaszszon oda a Konventbe a leveleknek conservatiojára és requisitiojára, és azoknak annyi authoritást és pecsétet adjon minden exequutiokra, mint a váradi requisitoroknak, kiknek fizetéseket is Nagyságodra támasztottuk, miképpen Nagyságod kegyelmesen ajánlotta magát, hogy mi és az mi utánunk valók is örök hálát adhassanak Nagyságodnak efféle jóvoltáért és kegyelmes cselekedetéért.

A mives népeknek az ő árujok felől igy szóltunk: miérthogy látjuk ezt az böv üdöben is, mikor az Ur Isten mindeneket az ő ajándékából bővségesen réánk öntött, az ő miveknek árát nem akarják kissebbiteni, hanem inkább az ország végezése ellen naponként nevelni igyekszik, semmi jó rendtartás közöttek nem lévén, közönséggel ugy cselekednek fejenként, és az ő árujokat árulják nyilván a birák és egyéb magistratusok szemek láttokra minden hozzá látás nélkül:

Intjük azért a városbeli polgármestereket, birákat, polgárokat, falnagyokat s egyebeket, hogy az mives nép között rendeljék ugy az ő miveknek eladásokat a jövendő gyülésig, hogy ez féle panaszok és Isten ellen való eladások ne történjenek; mert ha ez mostani szertelenségből nem akarják magokat meg emendálni, és a mives népeket is nem akarják megzabolázni, tehát az jövendő gyülésben Isten segitségivel Nagyságod kegyelmes engedelméből és annuentiájából reá akarunk gondolni, hogy ez féle istentelen szertelenség kivétessék közülünk, mely semmi keresztyén országban nem találtatik. Az nemes uraim penig ha az féle előbbi vétket megtapasztalják és a tisztartók el nem igazitják, tehát a jövendő gyülésben proponálják az ország eleibe. Végezetre a vég várak őrzését miképpen a több megmaradásunkat Nagyságodra támasztottuk mint kegyelmes urunkra, még is könyörgünk Nagyságodnak, hogy a Nagyságod elkezdett hozzánk való kegyelmességét tőlünk meg ne vonja, hanem cselekedje és fáradjon érettünk, kiért Nagyságodnak és maradékának is örök hálákat adhassunk.

Végeztetett ez is, hogy a szászvárosi harminczadosokkal semmi újitást ne engedjen ő Nagysága, és valami árukat Szászvároson kivül nem visznek, abból semmi harminczadot ne vegyenek.

Nos itaque praemissa humillima postulatione Dominorum Regnicolarum faventer exaudita et admissa, praescriptos articulos et omnia ac singula in eisdem contenta, quoad omnes eorum continentias, clausulas et puncta ratos, gratos et acceptos habentes approbamus, roboramus, ratificamus et confirmamus, atque tam nos ipsi inviolabiliter observamus, quam per alios quoslibet authoritate nostra, qua publice fungimur, observari faciemus. Datum in Oppido Thorda, feria quinta proxima post festum beati Urbani papae, Anno Dni millesimo quingentesimo septuagesimo tertio.

L. (ecta)

(Eredetije. a gr. Kemény gyüjteményében.)

IV.

1574-ben december 13—18-kán Segesváratt hozott törvényczikkek.

Nos Stephanus Báthori de Somlyó, Vayvoda Tranniae et Siculorum Comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis: Quod Spectabiles, Magnifici et Nobiles, aliique Ordines trium Nationum Tranniae et partium Regni Hungariae, ditionis videlicet nostrae, in praesentibus Comitiis eorum partialibus, in Civitate Segesvariensi ad festum beatae Luciae virginis, Anno Domini millesimo quingentesimo septuagesimo quarto ex commissione nostra celebratis, exhibuerunt nobis infrascriptos articulos, communibus ipsorum omnium votis, unanimique consensu conclusos, supplicantes nobis ut eosdem articulos et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes benigne confirmare, atque tam nos ipsi observare, quam per alios omnes, quorum interest, observari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est:

Articuli Dominorum Magnatum et Nobilium, caeterorumque Ordinum trium Nationum Regni Transsylvaniae et partium Regni Hungariae etc. ad festum beatae Luciae virginis in Conventu eorum partiali Segesvárini Anno Domini 1574 *celebrato conclusi.*

A tekintetes, nagyságos és vitézlő urak, Erdély országbeli három nemzet és Magyar országbeli uraink, atyánkfiai, kik ez mostani gyülésben, a mi kegyelmes urunk és fejedelmünk kegyes intéséből egybegyültünk, ő Nagyságának mi kegyelmes urunknak fejedelmünknek holtig való hívséges szolgálatunkat ajánljuk. Hálákat adván ő Nagyságának, hogy mindenkori szokása szerént ez mostani időben is rólunk és a mi megmaradásunkról oly szorgalmatos gondot viselt, hogy ennyi sok felé való háboru és veszedelem között minket az Ur Isten ő nagysága kegyelmes gondviselése által ez ideiglen csendesen és békével megőrizett, megtartott, most is az Ur Istennek azon kegyelmességét látjuk; könyörgünk, hogy ezután is ne szünjék meg ő Nagysága a rólunk való vigyázástól és gondviseléstől, kiért az Ur Istent dicsérhessük és ő Nagyságának minden időben szolgálhassunk.

A mi a törvény szolgáltatását nézi: végeztük egyenlő akaratból, hogy a székely uraim törvények szolgáltatása — miért hogy ő magok is azt kivánják — mostani terminusról elmuljék bizonyos okokból, de főképpen, hogy vannak oly helyek, hol a döghalál mostani időben naponként öregbedik.

A nemes uraim terminussi penig miérthogy ezután következnek, és az időnek állapotja Istennek kezében vagyon, támasztják ezt ő Nagysága kegyelmes gondviselésére, hogy ha a szokott terminusig meg nem szünnék a halál, azok is haladjanak; ha penig az Ur Isten az ő kegyelmességéből tágitja közzülünk ostorát, ő Nagysága megszolgáltassa, és a terminus előtt három héttel minden székes helyeken levele által minden nemzetet certificáljon róla, ha akarja ő Nagysága hogy meg legyen, vagy muljék a törvény, helyet is ő Nagysága kegyelmességéből rendeljen olyat, ki alkalmatos leszen költség és élés dolgából, és a hol halál miá is kevesebb félelem légyen; mert Fejérvárat mind élésben s mind egyébből szük helynek esmerjük.

A magyarországi uraim is az ő terminussok szolgáltatását azon állapotban hagyják és azon módon ő nagyságára támasztják.

Miérthogy penig a törvény minden időben tudós emberek által szolgáltatott, kik most mind halál és mind egyéb okokból megfogyatkoztak: ő Nagyságának könyörgünk, hogy ezt is a fogyatkozást épitse meg ő Nagysága, ne panaszolkodhassék senki ez miatt törvénybeli fogyatkozásáról; miért penig hogy Nagyságod minden rendbelieket esmer, kik mire és micsoda szolgálatra valók: Nagyságodnak könyörgünk, hogy Nagyságod válaszszon közzülünk és végezzen velek; a törvényben penig a Directornak authoritása legyen, hogy a székben valami indignitas ne essék.

Értjük a Nagyságod kegyelmes intését a váradi épités felől, kit megmaradásunkra szükségesnek itélünk: megszolgáljuk Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak, hogy Nagyságod megtekintve községünknek mostani szükségét, fogyatkozását, a nép adással nem terhel bennünket; mi is mint ilyen szükségben fogyatkozásban igérünk Nagyságodnak kapu szám szerént Várad épitésére ötven-ötven pénzt, kit ez jövendő szent Gergely napjára bészolgáltatunk, könyörögvén, hogy a szükséghez képest vegye kegyelmesen Nagyságod.

A mi a Nagyságod segitségét nézi: szokott rovás szerént igérnek Nagyságodnak az Erdély országbeli nemes uraim kapu szám szerént kilenczvenkilencz pénzt, kit ez jövendő szent Pál fordulása napjára fogyatkozás nélkül bészolgáltatunk. Ezen terhet viselik a szász uraim is.

A székely uraim atyánkfiai is egyenlő tereh viselésre igérik magokat.

A magyarországi nemes uraink is azon szokott rovás szerént száz-száz pénzt igérnek Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak.

Az órvok és gonosztevők büntetések felől igy végeztenek: hogy minden ispánok és arra választott személyek kimenjenek, új czirkálást tegyenek minden rendbeli gonoszságról—étetőktől és égetőktől megválva, kiknek semmi határok, se kegyelmek ne legyen — egyéb rendbeli gonoszságok és azoknak büntetése kezdessék az időtől fogva, hogy Isten Nagyságodat ez birodalomba vette, az előtt valóknak pedig kegyelmek legyen.

A Nagyságod jószágára miérthogy czirkálni ezelőtt az ispá-

nok ki nem mehettek — hogy ott is a gonoszoknak fészkek ne legyen — végeztetett: hogy az ispán a czirkálásra akarván kimenni, a tisztartót urunk parancsolatjával mellé hijja, ki tartozzék az ispán mellett elmenni és hiti szerént igazán eljárni; azonképpen az exequutiokor is tartozzék mellette lenni az ispánnak és egyenlő segitséggel az latrot kergetni. Ugyan ezen mód tartassék az urak joszágában is.

Az órvoknak penig ilyen büntetést szabtunk: hogy a ki először száz pénznek, vagy száz pénzt érő marhának — akár mi névvel neveztessék — alatta lopott volna vagy lopna, elsőbben meg ne haljon érette, hanem marok veszszővel piaczon erősen megverjék, meg ne birságolják, se változtassák; ha penig első lopása az száz pénzt meghaladja, életével fizessen érette. Három juhért, két méhért meghaljon; ha szőlőt lop, először megveszszőzzék, másodszor ha egy süeg szőlő felét lopná, felakasztassék; egyéb rendbeli gonoszságoknak büntetése az régi articulusok szerént legyen; másodszor avagy harmadszor is penig ha aprolékot avagy kevés erőt lop, azonképpen büntettessék vereséggel; de ha második lopása avagy harmadik az elsővel egyetemben az egy forintot meghaladja, meghaljon érette; a kiadáskor penig hol mit és mikor lopott, nyilván meg kérdezzék az ispánok, hogy büntelen senki meg ne haljon.

A váradi palánk épitéséről ilyen rendelést szabtunk: hogy minden nemes és szolgáló ember, ki Váradon lakik és házat bir, két-két szál palánkot állassan és épitsen; azon kivül jószágáról is a vármegyéből minden nemes ember minden két-két kaputól egy-egy szál palánkot tartozzék épiteni; a ki attól megmarad, a város épitse.

A Bihar vármegyebeli uraink, atyánkfiai jószágokból rovásokról igy végeztünk: hogy ő kegyelmek főnépek és nemesek fejenként a rovás szerént való adót éppen bészolgáltassák a tárházba; hogyha penig abban fogyatkozás leszen, ennekutána való gyülésben új connumeratio végeztessék.

Az Illye kastélya dolgáról ekképpen végeztünk: az elmult vásárhelyi gyülésben országul találtuk volt meg Nagyságodat, hogy Nagyságod azoknak possessoritól megértvén igazságokot, viselne oly gondot arra az házra, hogy az országnak abból fogyatkozása ne következzék; de miérthogy azon mi atyánkfiai mind ez országot és

mind Nagyságodat könyörgés által megtalálták könyörögvén, hogy állapotjokban meg ne romoljanak, és erre is felelvén az országnak, hogy oly gondot viselnek reá, hogy abból romlás nem következik: igy intéztük Nagyságod kegyelmessége velek lévén, hogy a megmondott possessórok házokban, örökségekben megmaradjanak, de ugy, hogy felelések szerént gondot viseljenek, hogy gondviseletlenségek miatt se ő magok, se penig országul kárt ne valljunk, sub poena alias in talibus observari solita.

Nos itaque praemissa supplicatione Dominorum Baronum, Nobilium, aliorumque Ordinum, trium Nationum hujus Tranniae et partium Hungariae faventer admissa, praedictos universos articulos modo praemisso nobis praesentatos, praesentibus litteris nostris de verbo ad verbum inseri fecimus et inscribi, eosdemque ac omnia in eisdem contenta, ratos et accepta habentes, acceptavimus, approbavimus, ratificavimus et confirmavimus, offerentes nos benevole, quod praemissa omnia in omnibus punctis, clausulis et articulis tam nos ipsi inviolabiliter observabimus, quam per alios quoslibet, quorum interest seu intererit, observari faciemus. Imo acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmanus harum nostrarum vigore et testimonio litterarum.

Datum in praedicta Civitate Segesvariensi, decima octava die mensis decembris, Anno Domini millesimo quingentesimo septuagesimo quarto.

(Eredetije a Gr. Kemény gyüjteményében.)

V.

1575. december 6—14-kéig folytatólag Beszterczén hozott törvényczikkek.

Nos Stephanus Báthori de Somlyó, Vayvoda Transsilvanus et Siculorum Comes etc. Memoriae commendamus per prae-

sentes: Quod Spectabiles, Magnifici Domini et Nobiles ac alii Ordines et Status trium Nationum Tranniae et partium Regni Hungariae ditioni nostrae subjectarum, exhibuerunt et praesentaverunt nobis infrascriptos articulos in Comitiis eorum partialibus, ad festum sancti Nicolai episcopi in Civitate Bistriciensi celebratis, paribus votis conclusos, petentes a nobis humiliter, ut nos eosdem articulos ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes gratiose confirmare dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor sequitur in hunc modum:

A Nagyságod kegyelmes izenetit minden rendibe te Nagyságod fő emberi és irása által megértettük: kiért először az Ur Istennek hálákat adunk, hogy ez időt adta békével elérhetnünk, melyben öszve gyülve ő szent felsége segitségéből szólhassunk és végezhessünk Nagyságoddal egyetembe a mi szegény hazánknak megmaradásáról és jövőiről. Annakutána penig Nagyságodnak háládatossággal és hivséggel meg akarjuk szolgálni a te Nagyságod ránk való kegyelmes gondviselését, hogy te Nagyságod mindeneket előnkbe ad, a mit a közönséges jóra és megmaradásra valónak itél te Nagyságod.

Legelőször azért ugy tetszett mindnyájon ez három nemzetnek, magyarországi atyánkfiaival egyetembe, hogy a minémü időbe és helyre az Ur Isten minket vetett, igen szükséges, hogy a mi tehetségünk szerént a miénkből magunkra gondot viseljünk és a kolozsvári articulusok tartása szerént lovagunkat, gyalogunkat készen tartsuk. Sőt látván az előttünk álló dolgokat, a Nagyságod kivánsága szerént szükségesnek itéljük a késedelem nélkül való mustrát; de miérthogy ez országnak tagai helylyel egymástól távul vannak, osztottuk a helyeket a mustrára ekképpen te Nagyságod kegyelmes akaratjából: hogy legelőször te Nagyságod Fejérvár és Húnyad vármegyét lássa Fejérváratt meg, az öt vármegyét pedig Kolozsváratt; a székely uraimat penig és szász uraimat vagy Fogarasban vagy Medgyesen; de igy, hogy Aranyos-szék távul levén a több székektől, mustráljon Thordán meg Nagyságod Kolozsvárra jöttébe; Bihar vármegye mustráljon Báthori Kristóf urunk ő nagysága előtt Váradon azon nap, mikor a nemesség Kolozsváratt megmustrál; Szolnok és Kraszna azon nap Somlyón mustráljanak. Nagyságodnak

könyörgünk, hogy az előtt tized nappal ezekről minket certificáljon Nagyságod—hozzá akarunk készülni Isten segitségével.

De mindeneknek előtte szükségesnek itéljük, hogy a határ őrzésére gondviselés legyen a te Nagyságod kegyelmes intése és tanácsa szerént, hogy valami véletlen dolog ex insperato aut temere rajtunk ne eshessék; főképpen, hogy nyilván való hírek viseltetnek a szomszédságnak készületi felől, mint Nagyságod kegyelmesen értésünkre adja. Végeztük azért: hogy efféle repentinus casus ellen Kolozsvár legyen a praesidiumnak helye, minthogy egyéb helyeknél alkalmatosbnak tetszik: piacza, élése és örökségége vagyon; mely helyen a nemesség ad száz lovagot, száz gyalogot, székely uraink atyánkfiai két száz lovagot, szász uraink három száz gyalogot, igy, hogy a nemesség ez jövendő szent Tamás napjára, a több nemzetség pedig azután mindjárást karácsonra ez szám szerént Kolozsvárra lovagjával, gyalogjával készen legyen; minden vármegyéknek és széknek együtt egy-egy hadnagyok legyen—tekintetes személy, azonképpen az szász uraim gyaloginak. Ezeknek egy hó pénzt adunk, annakutána ha szükséges lészen továbbra való szolgalatjok, Nagyságod tárházából kegyelmesen fizetést rendeltessen nekik; ezt is hozzá tevén, hogy a nemesség között a Nagyságod és az urak jószága egyenlő terhet viseljenek és az ispán azokra is czédulát adjon, és kapu szám szerént előállassák a lovagot, gyalogot. Könyörgünk Nagyságodnak, vegye ezt kegyelmesen, és te Nagyságod is udvara népe vagy fungáló szolgái közzül ereszszen két száz lovagot és száz darabantot, kik ugyan mostan innét menjenek a hagyott helyre Kolozsvárra. Azoknak előtte rendeljen te Nagyságod oly hadnagyot, ki mind hivséggel és gondviseléssel szolgáljon, és kóborlást, ragadozást mind városon, mind városon kivül megtiltson és szeretettel egy értelemben légyen ez ország népe előtt való hadnagyokkal. Ez Nagyságod hadnagya legyen fő hadnagy és parancsoljon mindennek. Mi, és szomszéd vármegye élés dolgából a mennyire lehet megfogyatkozni nem hagyjuk, csak hogy képes és igaz árát megadják.

Továbbá értjük azt is kegyelmes urunk, a mit az épités dolgából elönkbe ad Nagyságod. Mely dolgot mint Nagyságod egyéb tanácsát jónak és hasznosnak itéljük, de Nagyságodat követjük mint kegyelmes urunkat, nem tagadhatjuk meg az Ur Istennek rajtunk és közöttünk való keserves kezeit

melyet kétség nélkül eresztett ránk a mi büneinkért: mind fegyver, belső és külső éhség és döghalál egy időbe és egyszersmind ugy szállott közünkbe, hogy ha az Ur Isten kegyelmes kezét reánk nem forditja, félő, hogy az Ur Isten végső romlást réánk ne hozzon. Más az, hogy ilyen részszerént való gyülésben végső deliberatiot most mi nem tudunk mit tenni. Könyörgünk, hogy ez dolgot mostan tehát Nagyságod kegyelmesen halaszsza. Ha az Ur Isten ostorát közzülünk és látogató kezeit tágitja, a mire az Ur Isten eléggé teszen, semmiben hazánknak megfogyatkozni nem akarunk.

E mellett könyörgünk Nagyságodnak, hogy a váradi elkezdett mivet a mi költségünkkel szorgalmatoson continuáltassa Nagyságod, és nem csak a szomszéd nemesség jószágát, hanem az urakét is személy válogatás nélkül az Nagyságodéval egyetembe réája eröltesse a közönséges terch viselésre és haszonra; mert ezen állapottal a mint ekkédig volt, félő hoszszu késedelemtől és hogy jó módon véghez ne menjen, kiből sok fogyatkozás, a földnek is romlása eshetik, kit Isten eltávoztasson.

Miért pediglen tudjuk azt, hogy te Nagyságod a mi gondviselésünkre a miénkből és mi segitségünkből lehet elég: annakokáért szokásunk szerént erdélyi nemes uraink atyánkfiai igérnek Nagyságodnak régi rovás szerént kilenczvenkilencz pénzt, a székely uraink is az ő rovások szerént azonképpen ajánlják Nagyságodnak magokat; a szász uraink is egyenlő terhet viselnek; a magyarországi uraink atyánkfiai is azon régi rovások szerént egy-egy forintot igérnek. Ezt pedig az Ur Isten segitségivel a jövendő gyertyaszentelő Boldog-Aszszony napjára bészolgáltatják te Nagyságodnak.

Azonképpen a váradi ház épitésére adunk országul, az három nemzet, magyarországi atyánkfiaival, rovás szerént ötven-ötven pénzt, kit ez jövendő Szent Gergely pápa napjára az ispánok bészolgáltassanak, és az adó bészolgáltatásban az irt articulusokat observálják, különben ne cselekedjenek.

Tetszett ez is országul: minthogy a szomszédságok nélkül semmi rendbeli országok és népek nem lehetnek, látván a két szomszéd Oláhországnak éhség miatt fogyatkozásokat, hogy a három belső székbeli székely nemes uraink, atyánkfiai Csíkkal, Gyergyóval egyetembe mind községestől ez jövendő Gergely pápa napig búzájokat eladhassák, de igy, hogy e szin alatt másunnat búzát

erre ne vigyenek, se egyébképpen se az országnak egyéb tagai semmiképpen búzát el ne adhassanak, ki miatt ez ország megfogyatkozzék, hanem csak tulajdon tarlóján termett majorságokat adhassák el az napig.

Végeztük az hadakozó szerszámokról is polgár mesterekkel és birákkal, hogy szorgalmatoson csinálják, jó miet miveljenek és képes áron is adják.

Tetszett ez is az ő Nagysága személyére vött appellatiok dolgáról: hogy minden nemzetségnek az ő appellatioja az ő terminussán láttassék meg, gyüléseken penig continue minden nemzetség appellatioját meglássa ő Nagysága.

Az ispánok és vice-ispánok minden helyeken és vármegyén kergessék a gonosztévő népeket nagyobb szorgalmatossággal, hogynem mint az előtt.

Nos itaque praemissa humili supplicatione Dominorum Regnicolarum trium Nationum Transsilvaniae, et partium Regni Hungariae ditioni nostrae subjectarum clementer exaudita et admissa, praescriptos articulos ac omnia et singula in eis contenta acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmanus, ac tam nos ipsi observabimus, quam per alios quoslibet ac cujuscunque ordinis et status homines ditioni nostrae subjectos observari faciemus. Datum in Civitate Bistriciensi, sabbatho proximo post festum Conceptionis beatissimae semper Mariae virginis, Anno Domini millesimo quingentesimo septuagesimo quinto.

Stephanus Báthori m. p.
Vayvoda Transsilvanien.

(Eredetije a gr. Kemény-féle gyüjteményben.)

VI.

1577. 21—27 aprilisben Thordán hozott törvényczikkek.

Nos Christophorus Báthori de Somlyó, Vayvoda Transsilvaniae et Siculorum Comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis: Quod Spectabi-

les, Magnifici Domini Nobiles caeterique Status et Ordines trium Nationum Regni Transsilvaniae et partium Regni Hungariae, ditionis scilicet nostrae, in partialibus eorum Comitiis pro die Dominica Misericordiae i: e: ad vigesimum primum diem aprilis proxime elapsum, Anno Domini millesimo quingentesimo septuagesimo septimo, Thordae ex edicto nostro celebratis, congregati, exhibuerunt nobis et praesentaverunt infrascriptos articulos in eisdem Comitiis paribus ipsorum votis et unanimi consensu conclusos, supplicantes nobis humillime, ut universos et singulos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, nostrum consensum illis praebentes, benevole acceptare, approbare ac confirmare, et tam nos ipsi observare, quam per alios ubique per ditionem nostram firmiter observari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est:

Kegyelmes urunk. Megértettük a te Nagyságod közünkbe küldött propositiojit és a mellett való izenetit, tanácsbeli főszemélyek által elönkbe adván a mi békességes megmaradásunknak régtől-fogva előnkbe vött módját t. i. a hatalmas császárnak engedelmességünkkel és adományunkkal való megelégitését, mely esztendőnként ennekelőtte szokott adónknak és a portai szükségeknek megnevekedésit lajstrom szerént, irva közinkbe béküldvén, elönkbe adta. Mi is a sok szükségeket megtekintvén, és azt is, hogy mennyi sokfelé való fizetések, (kikben te Nagyságod a mi hazánk jováért meg nem fogyatkozhatott) Nagyságod előtt állottak, mitől fogva az Ur Isten te Nagyságodat közünkbe a birodalomba helyheztette, és hogy különb különbfelé is te Nagyságod magát adóztatni kényszeritette: igérünk Nagyságodnak a hatalmas császárnak szokott adója felét —mely rovás szerént kilenczvenkilencz pénz — segitségül, három nemzetbeli rovás szerént, magyarországi atyánkfiaival egyetembe ötven pénzt.

Könyörgünk Nagyságodnak, hogy azt vegye elég névvel tőlünk, és ezt személy válogatás nélkül urak és nemesek, minden rendbeli embereknek jószágából hiven és minden fogyatkozás nélkül az ispánok szolgáltassák az ő tisztök szerént per remedia solita, senkinek ebben nem kedvezvén. Mert ez nézi a közönséges jót és megmaradást, ki mindennek köz, mert mi tovább az ő terheket viselni nem akarjuk.

E mellett kivánjuk Nagyságodtól és könyörgünk, hogy valamely jövedelmek az országnak tárházából elidegenittettek, kit idegen kézhez és ad proprios usus convertáltattak, ezekre viseljen te Nagyságod oly gondot, hogy incorporáltassanak az országnak és tárháznak derék jövedelméhez, kiből ennekutána teljesitse és épitse meg a porta szükségét, hogy mindörökké ne kénszerittessünk ennyi közönséges tereh viselésre; mert elégtelen és elviselhetetlen teréhnek itéljük a szegény községnek, holott ennekutána szokásul felvenni semmiképpen nem esmerjük elégnek lenni magunkat.

Mely kilenczvenkilencz pénznek bészolgáltatását igérjük Nagyságodnak fogyatkozás nélkül ez jövendő pünkösd napjára, ennekelőtte való mód és végezésünk tartása szerént, az ötven pénznek pedig Sz. János napjára.

Adja annakutána te Nagyságod a te Nagyságod tiszti és vigyázása szerént előnkbe a szomszéd ellenségnek szüntelen való nyughatatlanságokat, kik noha mostan látjuk hogy aperte semmit nem tentálnak, de mindazonáltal a miképpen ennekelőtte is gyakorta —occasiojok lévén—kimutatták minden ügyekezeteket és veszedelmünkre való tanácsokat, a te Nagyságod jó intését és gondjaviselését háládatossággal meg akarjuk szolgálni, mint kegyelmes urunknak s fejedelmünknek.

Könyörgünk Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak, hogy azonképpen gondviselésében ennekutána is semmit hátra ne hagyjon, vigyázásába is meg ne szünjék; mi is az Ur Isten velünk levén, mi magunknak és hazánknak ótalmára olyképpen igyekezünk és akarunk készen lenni ennekelőtte való rendelése szerént való büntetés alatt, hogy valahova és valamikor a szükség és Nagyságod parancsolatja kivánja, ott levén, hazánknak és Nagyságodnak szolgálunk.

Végeztük ezt is: hogy az erdélyi és magyarországi kereskedő népeknek ez országban öreg barmot szabad legyen felszedni, és a letevő helyeken idegen kereskedő embereknek eladni; de juhot, berbécsöt és efféjét se ez országi, se idegen embernek ne legyen kereskedésre szabad felszedni és kivinni ez országból idegen országba; egyébféle marhák pedig kiket idegen emberek az országba béhoznak, bizonyos és szokott letevő helyeken tétessenek le: kik Havasalföldéből, Moldovából Brassó felé kelnek ki, az hostátba; kik Szeben felől jőnek, Talmácson; kik pedig Káránsebes, Lugas és Lippa felől, mind Szász-Sebösben.

A kiknek pedig a birodalomban örökségek zállogok vagyon, ez mellett ennekelőtte való fejedelmektől is annuentiájok, azok egyéb helyekről is béjöhessenek az annuentia szerént; contrarium facientes vero marhájok elvétessék, és ő magok is büntettessenek meg mint violatores publicae Constitutionis.

Miérthogy az oláh község közzül is vannak sokan, kiket az Ur Isten megvilágositván, a görög professiotól elszakadtak, és az Istennek igéjét tulajdon nyelveken hallgatják, kiknek ezelőtt való Superintendensek megholt, végeztük: hogy ők is válaszszanak közzülök igaz értelmen való tudós és alkalmatos személyt, hogy az élő Istennek igéjének hirdetése közöttök is meg ne szünjék, hanem mehessen elő.

Vannak sok régi fenn álló perek, kik immár appellatioban vannak; ezeknek mind most, mind ennekutána való gyüléseknek idején való meglátását hogy Nagyságod continuálja, könyörgünk, ne maradjanak vég nélkül inexecute a törvényeknek szolgáltatása.

Az elszökött jobbágyok felől pedig végeztük: hogy az előbbi articulusok tartása szerént mind kamara-helyekről és városokból, urak jószágából megadassanak, kiknek exequálására minden helyek, birák, ispánok és vajvodalisok szabadon mehessenek és residentiájokra meghozathassanak.

Miérthogy sok különb különbféle postaságok találják a szegény községet ez országnak minden szegeletiben, mely immár anynyira ment, hogy urunk ő Nagysága levele nélkül is magok dolgokba járván sokan, főképpen a szegény Szászságon lovakat szednek és a községet terhelik költséggel, végeztük: hogy valakiknél urunk ő Nagysága levele nem lészen, semmi rendeknek sehol lovak ne adassanak, és ha ki violenter mit tentálna, resistáljanak; ha ki mit talál magának, elszenvedje—nobilitatis libertate non obstante, kivel szünjenek meg a községek között való sok szertelenség és istentelenség.

Az órvok és gonosztevő emberek felől végeztük: hogy minden vármegyében, székes helységről is az ispánok, királybirák czirkálásra kiinduljanak és a gonosztevőket büntessék; és mikoron ki akarnak indulni, az indulásról certificálják a szomszéd vármegyéket és székes helyeket is, hogy egyszersmind levén a kiindulás, jóbb módon legyen járások és büntetések a gonosz embereknek.

A kik pedig afféle gonosztevő embereket ótalmaznának vagy

pártjokat fognák, vagy ur vagy nemes ember, vagy ispán, vagy egyéb tisztbeli személyek, ennekelőtte való régi statutiok szerént büntetések legyen.

A kiadott gonosztevő nemes emberek felől is azelőtt való statutiok tartassanak meg.

Magyarországban pedig Bihar vármegyében az ispánok Váradra gyüljenek, ott bizonyos tartományokat és falukat béhivassanak és falunként a birót heted magával megeskessék; a hol gonosz embereket tudnak, kiknek neveket földesuroknak czédulában kiadjanak, kiknek büntetéseknek napot hagyván, ha meg nem büntetnék, és ez szántszándékkal való gondviseletlenség miatt elhallgatják, a főispán azaz a kapitány adjon segitséget az vice-ispánok mellé, kiknek erejével megfoghassák minden ember jószágában, személy válogatás nélkül urakéban és mind a Váradhoz való jószágban mindenütt.

Kraszna,Közép-Szolnok és Máramarosban is ezen mód observáltassék,kiknek büntetések után marhájából felesége és gyermeki részét kiadván, az ispán magának vegye a megbüntetett embernek részét.

Nos igitur praemissa supplicatione Dominorum Nobilium caeterorumque Statuum et Ordinum trium Nationum ditionis nostrae faventer admissa, praedictos universos articulos modo praemisso nobis praesentatos, praesentibus litteris nostris de verbo ad verbum inseri et inscribi fecimus, eosdemque ac omnia in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes acceptavimus, approbavimus, ratificavimus et confirmavimus,offerentes nos benevole, quod praemissa omnia in omnibus punctis, clausulis et articulis tam nos ipsi inviolabiliter observabimus, quam per alios quoslibet quorum interest seu intererit, observari faciemus, imo acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmanus harum nostrarum vigore et testimonio litterarum. Datum in praedicto Oppido Thorda, die vigesima sexta mensis aprilis, Anno Domini millesimo quingentesimo septuagesimo septimo.

Christophorus Báthori,
de Somlyó. m. pr.

(A birtokomban levő eredetiből.)

EREDETI OKIRATOK.

I.

Nádasdi Anna, Mayláth Istvánné levele a szebeniekhez 1546-ról.

Köszönetemnek és magam ajánlásának utána. Én megértettem a ti kegyelmetek levelit, mely felől én üzentem az fogarasi porkolábоknak, hogy az embert megfogják és törvény láttassik reá. Továbbá Morgondai János uramtul üzentem, kinek szavát tük meghigyje. Isten tartsa meg k. Fejérvárból. 1546.

Anna Nádasdy m. pr.

Czimezés: Ez levél adassik szebeni polgármester uramnak, és az király birájának, és az több esküttt biráknak, nekem szomszéd uraimnak.

(Az eredetiből közli idősb báró Bedeus József.)

II.

A szász-sebesi várat érdeklő okirat 1567-ről.

Mi, második János, Istennek kegyelmességéből Magyarországnak, Dalmátiának és Horváthországnak választott királya, etc. Mi hiveinknek, vitézlő és gyors férfiaknak, Udvarhelyszéken lakozó főnépeknek és lófejeknek köszönetünket és szokott kegyelmességünket irjuk. Nyilván vagyon nálatok, miképpen ez Erdélyországbeli híveink, három nemzetül ez minapi részszerént való gyülésekben, melyet mi nekik Szent-András napjára Szebenbe hirdettünk vala, egyenlő akarattal végezék: hogy az nemesség az előbbeni rovás szerént Szász-Sebesnek épitésére az ő jószágokból minden kaputól huszonöt-öt pénzt, az mely nemes embernek penig jobbágyi rováson nem volnának, azok ötven-ötven pénzt, az egyházhelyi nemesek pe-

nig huszonöt-öt pénzt adjanak, kikkel az székelység is egyenlő terhet vőn magára. Miért penig hogy ez dolog haladékot nem szenvedhet, parancsolunk nektek, hogy vevén az mi levelünket, az főnépek közülelek, kiknek földön lakójok az rováson nincsenek, az ötven pénzt, az egyházhelyi lófejek penig az huszonöt-öt pénzt Szász-Sebesnek épitésére minden haladék nélkül, szokott terhek és bírságok alatt az mi hivünknek vitézlő Kornis Mihálynak, ez dologra választott személynek kezébe szolgáltassátok. Ebben egyebet semmiképpen ne cselekedjetek. Költ ez levél az mi városunkban, Medgyesben, Küs-Karácson nap után való szombaton, Ur születése után ezer ötszáz hatvanhét esztendőben.

Joannes, Electus
Rex.

(A kezeimnél levő eredetiből.)

III.

Somlyói Báthori Kristóf levele Gavay Miklóshoz 1577-ből.

Egregie, nobis Dilecte. Salutem et favorem.

A várnak resignálása felől a mint cselekedtél, megértettük; mi ugyan annakelőtte is a mi hozzánk való hivségedben a mint meg is irtuk, semmit nem kételkedtünk, és most sem kételkedünk erről; megbizonyitottad penig, hogy a te hivségedhez tartottad magadat; de mindazáltal vagynak, kik sokat szólnak, mondják: hogy sok aprólék volt ott. Azért kegyelmed mindent fogyatkozás nélkül exhibeáljon és adja elő, hogy se nekünk kárunk ne következzék, se penig kegyelmedre suspicio ne mehessen. Azok meglevén, az ott való dolgot a mi embereink, kiket oda bocsátottunk, jó módon hagyván, jőjenek mi hozzánk, mi nekünk gondunk leszen, az oda való gondviselésre kit bocsássunk; kegyelmed is ido jövén hozzánk, válaszul leszünk, hogy az kegyelmed állapotjára gondunk lehessen.

Secus non factur. Datum ex Civitate nostra Kolosvár, die 29. aprilis Anno Domini 1577.

Christophorus Báthori
de Somlyó m. p.

Külczim: Egregio Nicolao Gavay etc. nobis dilecto.

(A károly-fejérvári Batthyáni-könyvtárban levő eredetiből Dr. Ötvös Ágoston.)

IV.

Báthori István lengyel király levele Kocsárdi Gállfi Jánoshoz 1582-ben.

Stephanus, Dei gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lithvaniae, Russiae, Prussiae, Massoviae etc. Princeps Transsilvaniae.

Magnifice Fidelis, nobis syncere Dilecte. Salutem et gratiam nostram regiam. Megadá nekünk a te kegyelmed szolgája a kegyelmed levelét, melyből igen örömest értettük a mi atyánkfiának *) jó egésségét, erkölcsét és tanuságában való diligentiáját; kik hogy ez után is ugy legyenek, legyen kegyelmednek szorgalmatos gondja reá, kinél kegyelmed nekünk kedvesb dolgot nem mivelhet. A lovakat szintén jókor küldötte kegyelmed, kiket kegyelmedtől igen jó neven vettünk; még meg nem próbáltuk őket, de reményljük, hogy nem lesznek gonoszok. Akarnók, ha ezután is szerezhetne kegyelmed efféléket, főképpen a mi magunk kocsijába igen kellene egy gyeplős. A debreczeniek szerét tehetik, csak hagyja meg kegyelmed nekik. A mely falut mostan kegyelmed tőlünk kér —irja kegyelmed hogy a szegény uram bátyám **) testamentumában is kegyelmednek hagyta volna — nincs kétségünk benne, hogy eleitől fogva szegénynek jó akaratja nem volt volna kegyelmedhez a te kegyelmed szolgálatjáért, kire tekintve testamentumában is nem feledkezett el kegyelmedről. De miérthogy egyik új aknát *3) csak mellette értjük annak a falunak, Fejérvárhoz is penig közel vagyon, kár nélkül onnét

*) Báthori Zsigmondnak, kinek Gálffi János nevelője volt, és a kit ő mint fejedelem 1593-ban Huszton megöletett. K.

**) Báthori Kristóf fejedelem. K.

*3) Maros-Ujvár van értve. K.

el nem szakaszthatnók; hanem vagynak egyéb accidentiák, kik iminnen-amonnan per defectum seminis reánk néznek, kikből nem hagyjuk kegyelmedet. Tartsa meg Isten kegyelmedet. Datum in Arce nostra Regia Varsoviensi, die 24 mensis augusti, Anno Domini 1582. Regni vero nostri Anno septimo.

Stephanus Rex, m. p.

Külczim: Magnifico Joanni Gálffi de Kocsyárd, Consiliario nostro et Fideli nobis syncere dilecto.

(Károly-fejérvári Batthyáni-könyvtárban levő eredetiből Dr. Ötvös.)

V.

Somlyói Báthori István, lengyel király és erdélyi fejedelem végrendelete.

(Közli és jegyzetekkel kiséri tanár Vass József.)

A szóban levő végrendelet Lengyelország legjelesb királyai, Erdély legeszélyesebb fejedelmei egyikének utolsó akaratnyilvánitása; melyben a mig a derék koronás fő és nagy hazafi vallásos, honpolgári és emberies érzülete és magasztos lélekbélyegei, tehát legfényesb erkölcsi oldalai egybe olvadva mutatkoznak: addig mint történelmi adatban, maga a hazai történet nehány hü és szükséges vonást nyer. Illő, hogy azt a jelenkor figyelemre méltassa. S nekem örömemre van, hogy e nevezetes s eddigelő — tudtomra — egész, vagy legalább mostani terjedelmében nem ismertetett emléket hazai történelmünk barátival én közölhetem; hozzá csatolván egyszersmind némely kiadási példányomban levő s a végrendelkező királyra vonatkozó egykoru följegyzéseket is.

Példányom a néhai Aranka György s illetőleg az erdélyi Magyar Nyelvmivelő Társaság iromány- és könyvmaradványainak „Gyüjtemények" név alatt létező s vegyes irodalomtörténeti adatokat tartalmazó egyik kötetében lőn általam fölfedezve. Alakja kis 8-adrét; áll négy levélből; kelési ideje valószinüleg a XVII század másod fele, minthogy e végrendelethez a másolótól toldott jegyzésekben — melyeknek azonban éppen ezen pont-

ját, mint czélomhoz nem tartozót, kihagyandónak láttam — I. Leopold király is emlitve van; a másoló nevét nem irta alá, kiléte tehát nincs tudva; hogy az akkortájban számüzött protestáns papok egyike lehetett, következtethetni im e szavaiból: „Haec paucula honoris, observantiae et charitatis ergo, senex septuagenarius peregrinans, exul pro veritate Christi, pauper amicus et servitor antiquus, vestrae perlubens apposui Claritati et Reverentiae. Exiguum ergo hocce munusculum dat Tibi, Patrone! pauper amicus. Accipito placide, et memor illius sis."

A papir régies szine, a szélek szakadozottsága, valamint a betük és irály mutatják e végrendeleti példány közel koruságát; tartalmának belső valósága, valamint az ahoz csatolt adatoknak hitelessége mellett pedig szól a másoló ezen őt magát illető értesitése: Pater meus — si liceat haec notare — servivit famulabaturque huic pio Regi (érti Báthorit) usque ad mortem, retulit haec nobis. Tehát másolónk a király szolgálatában állott atyjától értette a miket följegyzett, attól fogott valószinüleg azon végrendeleti példánynak is birtokába jutni, a melyből saját másolatát holmi jegyzetekkel bővitve készitette, s a melyet én — irályi hibáit zárjel közt kiigazitva — gondosan leirtam.

Másik és talán bővebb példányát e végrendeletnek irodalmunk — ha nem csalódom — nem birja; pedig hogy léteznie kellett, bizonyitja részint Páriz-Pápainak Rudus Redivivumában.*) ezen végrendeletnek kivonatosan közlött s Névtelenünkétől sokban eltérő szakasza, az t. i. a hol a hagyakozó király Báthori Zsigmond unokaöcséhez különösön intézi szavait **); valamint azon másik hely is, mely igy hangzik: Testamentum (irja a király) aliud alio tempore, si dabitur, fusius faciendi habemus animum.

Sajnálni lehet, hogy azon kérdésre: ha vajjon ezen, szándékában meg volt bővebb végrendeletet megirta-e Báthori, vagy csak az előbbi mellett maradott? és hogy bármelyik esetben Páriz-Pápai meritett-e eredeti kütfőből, vagy az én Névtelenem? határozott feleletet adni nem lehet.

*) Rudus Redivivum. Cibinii 1684. lapozás nélkül, számitásom szerént a 74—75 és 76 lapokon.

*) Lásd ugyan Páriz-Pápai most idézett könyvében, a 76-ik lapon.

Ezek iránt legbizonyosabban lengyel iróknál lehetne és kellene a magyar történetnyomozónak utasitást találni, miután egyik, mint — feltéve hogy létezett — a másik, Lengyelországban költ, a hol a nagy király végóráját érte.

Azonban a mig felfedezhetnők az ohajtottat, ismerjük meg a mit Névtelenünk fenhagyott, annak latin szövege szerént, mely im itt következik:

Serenissimi olim Stephani Báthorei Hungari, Regis Poloniae, Principis Transsylvaniae Testamenti seu Extremae Voluntatis verum et genuinum exemplar.

Stephanus Báthory, Dei Gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lithvaniae, Russiae, Prussiae, Mazoviae (M a s o v i a e) etc. etc. sanus mente et corpore existens.

Dum incertitudinem horae extremae recogito, ne inopinatos aliquos meos casus (i n o p i n a t u s a l i q u i s m e u s c a s u s) cuiquam fraudi esse possit, tale ex tempore manu mea conscribo Testamentum, valiturum semper et ubique, si non fuerit aliud posthac subsecutum; quod quidem aliud alio tempore si dabitur, fusius faciendi habemus animum.

Thesaurum Ticocinense (T i c o c i n e n s e m), *)etiam inter tot et tam arduas necessitates meas fideliter conservatum, Reipublicae reddo. Ex quibus si quae paucula et viliora erogata, aut in usum Serenissimae Reginae (J a g y e l l A n n a) extradita sint, in chartis diligenter signavimus.

Rogo autem, aequi bonique consulant hanc meam parsimoniam, nec quemquam eo nomine vexent, aut fidem in dubium vocent; nam in mea propria cura fuere, nec ullus sine mea potestate contrectavit.

Ad contentationem meorum Aulicorum omnes restantias, tam in Regno Poloniae, quam in Magno Ducatu Lithvaniae habitas, jure ad nos pertinentes, assigno et committo.

Patriae charisque Propinquis quantum debeam, scio. Ipsa non (m o d o) me aluit, genuit, sed etiam atque etiam auxit, in huncque gradum post Deum extulit atque evexit, plurimumque sangvinis pro

*) Gr. Keménynél: Thejauros Licocienses.

mea gloria in omnibus difficillimis arduisque bellis ultro alacriter fudit.

Quae talia tantaque licet sint, ut nulla compensatione sarciri per me queant: in signum tamen mutui amoris, ex pecunia mea propria, quam post aliquot septimanas percepturi sumus pro redemptione captivorum Moschoviticorum, summam videlicet 20. millia (millium) florenorum,in usum communem Reipublicae Transsylvaniensis do, dono 60. millia Talerorum, ex reposito vero et proventibus arcis nostrae Fogaras 40. millia Talerorum, ea tamen conditione, ne unquam haec pecunia erogetur, nisi summa et inevitabili necessitate urgente, in communem defensionem Regni; reponatur autem in arcem Kővár sub fideli custodia.

Et quoniam Potentia Turcica tanta talisque sit divino permissu (prout sentimus,) adeo, ut etiam viribus . . . . (itt a szövegből egypár szó elevődött),*) ad conciliandam reconciliandamque imperatoris . . . . (itt is egy szó olvashatlan) benevolentiam: Unicornu illud a Palatino Lubloviensi, propria nostra pecunia reemptum, instituta solemni legatione in nomine Transsylvanorum nostrorum, imperatori Turcarum pro nunc constituto praesentandum committo. Quod eo facilius Regni Poloniae Status et Ordines concedent, si illud tritum in mentem illis obvenerit:

„Nam tua res agitur, paries cum proximus ardet."

Verum, si tamen tanta esset aliquorum ingratitudo, quod non credo, ut illud exequi recusent et adversentur, saltem pecuniam, 30. millia Talerorum, pro Unicornu Palatino Lubloviensi erogatos (tudniillik Taleros) reddant restituantque.

Unde donativum Transsylvani amplum meo nomine curabunt. At, nisi Dominus custodierit civitatem, frustra vigilant, qui custodiunt eam; proinde ipsum Sigismundum Principem, omnes denique Senatores, Status et Ordines Regni Transsylvaniae oro et obtestor pro salute animarum suarum, (ut) sanctam catholicam fidem recolant, aut saltem per me fratremque meum introductam post liminis (postliminio) aequo ferant animo. (a jézsuiták újonnan Erdélybe telepitett társodáit érheti.)

---

*) Gróf Kemény évekkel ezelőtt e két szót még kiolvashatta, igy: viribus sufficere nequeant.

Collegium in Colosvár et Colos-Monaster (Kolos-Monostor) fundatum, bonisque dotatum partim jure regio, partim pecunia, et aliorum bonorum permutatione bono jure acquisitas (acquisitis), tueantur et conservent, sed et augeant, ad eorumque incrementum aliquid adjiciant; alioquin, si violentas injiciant manus, implebunt irae divinae modios, quae retribuet talibus secundum malitiam cordis ipsorum.

Palatino Transsylvaniae, nepoti nostro, Sigismundo Báthory, do, dono ornamenta equorum et frameas, auro et gemmis distinctas et ornatas.

Item 6. annulos, in parva ladula mea repositos, quorum unus adamas turbinatus magnus, pedi aquilino simili structura insitus. Secundus smaragdus, incisus cum figuris. Tertius et quartus adamas. Quintus rubinus, smaragdus, adamas in uno eodemque annulo. Sextus rubinus . . . . . . (itt egy szó elenyészett), a. (autem) Báthori,Cardinali,et Balthazaro Báthori . . . . ibus (nepotibus) argentum omne elaboratum do, tum illud, quod in mea mensa habui, tum quod pecunia mea propria a variis creditoribus redemi, et apud manus Vice-Thesaurarii existunt; praeterea quod adhuc restat ex Transsylvanico argento apud manus Weselini.

Item arcem Fogaras do, dono Balthazaro nepoti, ut omnibus juribus suis in bonis paternis aut postea acquisitis (in bona paterna aut postea acquisita) cedat et abrenunciet aliis fratribus suis, nec sortem suam ab eis requirat, nisi si forte similiter eos decedere contingeret, tunc namque legitima eorum successio locum habere debebit suum.

Quodsi forte dictus Balthazar Báthori steriliter decederet, arx Fogaras (ad neminem alium, nisi Sigismundum Báthoreum Principem, ejusque haeredes derivetur devolvaturque. Quodsi contingeret ipsum quoque Sigismundum steriliter decedere, ad Gabrielem Majláth ejusque haeredes, descendentes in virilem sexum, devolvatur.

Et quoniam Terra Fogaras a contributionibus (est) libera: obligamus et oneramus Possessores ejusdem arcis Fogaras, pro tempore existentes, ut in omnem expeditionem generalem 200. equites et 100. pedites strenuos, bonos milites, non Bojaros (a Bojaros szó itt világos ugyan, de érteménýére nézve aligha nem oláhokat akar jelenteni), ducant; aut obstante legitimo impedimento, si ipsi

in persona sua ire non possent, sub certo strenuo Praefecto (hadnagy) mittant suis sumptibus, et durante expeditione alant.

Equos omnes, exceptis currulibus, vestes etiam omnes, servitoribus et pueris (apród) Camerae meae ex aequo dividenda committo.

Ex pecunia redemptionis captivorum Moschoviticorum aliorumve restabunt 30,000. fl. Ex quibus 10,000. lego in aedificationem templi Collegii Grodnensis, 20,000. a. (a u t e m) lego in emptionem bonorum pro hospitali Warsaviensi (est metropolis regni, regum Poloniae sedes, ubi comitia regni generalia celebrantur, — hihetőleg a másoló jegyzése) per me locato atque reformato.

Ad manus Stephanovszky restant 30,000. fl. vel paulo minus prout ratio monstrabit per meipsum emendata, nihil rationibus ipsorum nocere debebit.

Ex eadem pecunia do, dono Francisco Weselini 10,000. fl., Stephano Lepseni 5,000., Gabrieli Majláth 30,00. Deinde apud manus, apud Magnum Procuratorem propriae pecuniae meae restant 8,000. fl., qui exponantur tempore sepulturae in elemosynam pauperum et sepulchri praeparationem, quod simile fiat sepulchro fratris mei, nu (per) per me erecto Albae Juliae.

Bona mea Condinensia (C o n i n e n s i a) *) in usum Grodnensis Collegii perpetuo jure adjicimus donamusque.

Bona per Palatinum Kyoviae nobis (Moschus bello et armis pro tunc occupavit,) donata, dicta Susa (S u s s a), Symeoni Moscho damus donamusque, ea tamen conditione, ut eum una cum bonis illius in tutelam et protectionem recipiat Cardinalis Andreas Báthory, ad aetatem legitimam. Quodsi eum Symeonem mori contingeret, Dominus Cardinalis habeat, obtineat, possideat bona, quibus suo utatur arbitrio.

Omnes Ordines et Status Regni, Magnique Ducatus Lithvaniae oro et obtestor pro salute Reipublicae, quatenus hocce Testamentum meum ratum firmumque esse velint, nec ulla in parte impediant, saltem memores laborum et aerumnarum mearum.

Cum enim neglecta Patria, Posteritate, Cognatis, Propinquis, Amicis, florem aetatis meae ad eorum servitia impendi, exposui; tum hostem potentem Moschum, populosum, pecuniosum, armis ferocem et potentem cervicibus ipsorum, Deo ita favente, removi, compescui;

*) Gr. Keménynél: Concinensia.

fines amissos recuperavi, Livoniamque in ditionem et potestatem redegi; pristinam dignitatem Reipublicae restitui: hancce profecto gratitudinem, quam nullam unquam viventi regnanti praestitere, saltem mortuo tandem rependere non graventur.

Jamjamque Executores hujus Ultimae Voluntatis meae constituendos duxi Magnificos Joannem a Zamoscie, magnum virum dictum a magnis et praeclaris facinoribus; Zamosky Cancellarium, insimul Ducem, supremum exercituum regni Generalem; Thomam Opalinsky, supremum regni Marschalcum Christophorum Radzivil, Palatinum Vilnensem, de quorum singulari fide, candore, dexteritate ut vivens ita mor (iens) conquiesco.

In quorum omnium indubitatam fidem certioremque firmitatem hanc nostram Ultimae Voluntatis ordinationem secreto sigillo munivimus, et manu nostra regali subscripsimus.

Datum Nicopolomitiis ad Cracoviam, uno milliari ab illa distante (Notandum: in vivario ibidem magna copia ferarum, animalium referto, non circumsepto, sub poena 100. Marcarum nobili, et sub poena colli rustico, plebejo vel valacho aliquod ex animalibus illis occidere nefas et morte piandum,—hasonlólag a másoló gyerekes megjegyzése), die Dominica Jubilate.

* * *

Eddig a királyi végrendelet. Az időt, melyben az szerkesztve volt, pontosan eltalálni példányunk után lehetetlen. Annyi áll, hogy Báthory Kristóf fejedelem halála után (†. 1582. máj. 27.) készült. Ezt bizonyítja azon hagyakozás, hogy saját sír-emléke hasonló legyen testvérbátyjáéhoz, melyet neki ő állitott Gyula-Fehérváratt. Ezt tanusítja továbbá az is, hogy a végrendeletben Kristóf nem, de Zsigmond (annak fia, illetőleg Istvánnak unokája) többször emlittetik. Gr. Kemény egy 1676-ik évi stylionariumbeli példány után 1585-re teszi e végrendelet kelési idejét, melyben — a mint irja — a Báthori Zsigmondhoz intézett s Páriz-Pápainál látható különös hagyakozás nem foglaltatik, azért én is kihagyandónak láttam.

Kézirati példányom utórészéből, mely vegyes tárgyu jegyzetekből áll, csak a Báthori Istvánra vonatkozó történelmi részleteket látom ide iktatandóknak. Igy következnek azok:

Memorabilia quaedam, in laudem pii et laudatissimi hujus haerois Regis Stephani Báthorei.

Praecipu (us) in Comitiis Regni generalibus ad Oratores et Nuncios terrestres sermo regalis:

„Non in caula, inquit, sed in aula homo liber natus sum. Neque in basce oras veni, ut Mihi aliquid victus et amictus deesset. Libertatem meam ego amo et conservabo, Deo ita favente. Per vosmet ipsos in regnum, in Regem vestrum electus sum. Cupientibus vobis huc veni et urgentibus.

A vobismet diadema capiti meo impositum. Sum igitur Rex vester non fictus necque pictus. Imperare et regere, non regi volo, necque feram, ut Mihi quisquam imperet. *)

Custodes libertatis vestrae estis; non igitur vos volo paedagogos fieri .... (néhány szó kiszakadt) meorum. Custodes ergo sitis libertatis vestrae .... (innét is hiányzik néhány szó) ne haec vestra libertas quondam aurea, in effraenam vertatur licentiam, quod metuendum".

Testamenti extrema Ejusden pii Regis verba.

„Abbreviati sunt dies mei. Sensus et animus officium suum exequi non valent. Multa verba pronunciare non valeo. Regnum ecce integrum et inviolatum, pristinam illam auream libertatem restitutam, leges bene emendatas vestrae ecce relinquo Reipublicae. Huic et nepotes diligenter commendo".

Obiit pius Rex Grodnae Lithvanorum.

Elogium Ejusdem Regis memorabile.

In templo plus quam sacerdos. In Republica plus quam Rex. In sententia dicenda plus quam Senator. In judiciis plus quam juris-

*) Ehez hasonló olvasható Benkőnél: Transsylvania Generalis. Pars prior. Tom. I. Editio secunda, Claudiopoli, Typis Lycei Regii, anno 1834. in 8-o. pag. 229. — Oratione in Conventu Poloniae habita, haec et similia fatus est: „Neque antequam a vobis invitatus in has terras venissem, victus et amictus mihi defuit unquam: honesto loco natus, libertatem meam semper amavi, quam nunc etiam tueri est animus; volo itaque regnare, volo esse Rex non fictus, pictus; sed verus, bonis bonus, malis malus".

consultus. In exercitu plus quam imperator. In acie et conflictu plus quam miles. In adversis perferendis plus quam vir. In amicitia colenda plus quam amicus. In libertate publica tuenda plus quam civis In convivio plus quam familiaris. In venatione ferisque domandis plus quam leo. Ceterum in reliqua vita plus quam philosophus.

VI.

Báthori Zsigmond levele Gavay Miklós konstánczinápolyi ügynökéhez 1589-ben.

Egregie, nobis syncere Dilecte. Salutem et favorem.

A minémü hireket Lengyelország felől a minap értettünk volt, azokat Ováry István déáktól, mi szolgánktól a fényes portára megirtuk; most újabban hirünk juta onnét, hogy a lengyelek és a németek között a békesség immár meglött volna, kit mindjárt a hatalmas császárnak és a basának megirtuk, és a leveleket is hozzád küldöttük. Azért akarók értésedre adni, hogy ezeket is a leveleket mindjárt hozzád vevén, István déákkal együtt adjátok bé, és választ szerezvén mind az előbbeniekre s mind ezekre, István déákot ne késleld, hanem bocsásd viszsza hozzám. Bene valete. Datum Albae Juliae, die 8. aprilis Anno Domini 1589.

Sigismundus Báthory m. p.

Külczim: Egregio Nicolao Gavay oratori nostro in excelsa porta potentissimi Imperator. Turcar. nobis syncere dilecto.

(A károly-fejérvári Batthyáni-könyvtárban levő eredetiből Dr. Ötvös.)

VII.

Báthori Zsigmond levele, Gyulaffi Eustach, titoknokához 1592-ben.

Egregie, nobis Dilecte. Salutem et favorem.

Elvettük leveledet, kiből értjük, mint jártál el ott minden dologban Cancellarius uramnál, a kit reád biztunk volt. Abban eddig semmi vétket nem ismertünk; a mint látjuk: mindenben ugy procedáltál, a mint kivántatott tőled és a mint instructiod tartotta. Akartuk volna, ha Cancellarius uram ugyan most resolválhatta volna ma-

gát; de mivelhogy értjük, hogy az ő követének haza menését várta, hiszszük, hogy attól immár ekkédig mindeneket megértvén, jobban gondolkodott róla, és ezután jobban megjelentheti minden akaratját. Im most is irtunk neki, mint megérted a neki küldött levelek mássából; a minemü válaszszal Gorniczkit is bocsátottuk volt el innen hozzája, annak is oda küldtük páriáját ez okon, hogy mind ezelőttvaló válaszunkat, s mind ez mostanit megértvén, ezekhez képest tudhassad te is formálnod minden vele való tractálásodat, végezésedet, azt előtted viselvén, hogy a mennyire nehézsége és kedvetlensége nélkül lehet, minden dolgaink a szerént a mint értened adtuk, és a mit te is immár elinditottál benne, mehessenek véghez. Azért a mikor ismég szembe lész vele, azon légy, hogy minden vele való szolkásodban ugy hordozzad és moderáljad magadat, hogy valamire kelletik menni, magátul menjen, jó akaratból, nem erőltetésből, és minden úton azt elkerüljed, hogy semmin meg ne induljon és meg ne háborodjék, hanem megesmerje azt, hogy ezután is mindenkor meg akarjuk az atyafiságot tartani vele.

A több dolgokban is mint kellessék eljárnod, érted instructiodat, ahoz tartsd magadat. Most is a mint kivántad, több credentia-leveleket is küldöttünk; azokkal, mindenekkel a kikkel kelletik, szemben lehetsz, és mind a királylyal való dolgokat s mind a többit, ugy a mint az idő és a szükség kivánja, tractálhatod ugy, hogy ha lehetséges leszen, mindenben mennél hamarább lehet, jó véget érhess.

De mindaddig ott légy, a mig kivántatik, hogy többé ezért gondunknak ne kellessék lenni. Vale. Datum Albae Juliae die 16. mensis januarii, Anno 1592.

Sigismundus Báthori m. p.

(A károly-fejérvári Batthyáni-könyvtárban levő eredetiből Dr. Ötvös.)

VIII.

Lippay Balázs levele Sebessy Ferenczhez 1604-ről.

Szolgálatom és magam ajánlása után kivánok kegyelmednek Istentől minden jó szerencsét, hoszszu életet és jó egésséget megadatni.

Értettem a kegyelmed felső táborból való hazajövetelét, melyen —hogy kegyelmed jó egésségben megjött—szivem szerént örülök. Mivel penig az oda fel való állapot felől igen bizonytalan vagyok, kivánnám a kegyelmed jelenlétét. Kérem azért kegyelmedet mint vitéz barátomat, e levelet látván, mindjárást jöjön hozzám bizonyos dologról való beszélgetésemnek okáért. Kapi János uramnak — a kegyelmed törődését és becsületes voltát nézvén — én tőlem az ő vétkeinek engedelmessége és bocsánatja légyen, de ő kegyelme se restelje a keresztyénség és magyar hazája mellett felkelni, és a mi hadunkat az ő jelenlétével ékesiteni. Isten éltesse kedves jó egésséggel. Datum in Capitulo Scepusiensi, die 11. nov. Anno 1604.

Aláirás: A Tekintetes és Nagyságos Bocskay István uramnak, ki az igaz keresztyén hitért és Magyarország szabadulásáért fegyvert fogott, a hozzá tartozó vitézeinek kapitánya, Lippai Balázs szeretettel szolgál kegyelmednek. *)

Hátczimezés: Generoso ac Egregio Domino Francisco Sebessy de Eadem, Domino et Amico meo observandissimo.

Jegyzés: E czimezés alatt az eredeti levélben valószinüleg Sebessy által ez állt irva:

Kapi János uram nézze meg ezt a levelet. Legalól pedig e sorok olvashatók:

Lippay uramtól én most szerzettem e levelet magam és Sebessy uram törekvésére. Annakutána szóval is megmondta, hogy kegyelmetek közül egyiket sem bántja, kire énnékem kezét is adta. Azért én is bizonyoson reá felelhetek, hogy bizvást haza jöhet mind hárman kegyelmetek és házánál bátorságoson lehet minden vélekedés nélkül. Sebessy uramat Bocskay uram hivatta hamarsággal, nem találtam otthon. 11. nov.

Kegyelmed szolgája s atyjafia
Hetthjey András. *)

(Eredetije a k. fejérvári könyvtárban, hiteles másolata gyüjteményemben.)

*) Ez aláirás szó szerént igy van az eredetiben is.

*) Azon időről és napról, de más tentával és kézzel—kétségkivül az aláiróéval—költ irás.

IX.

Memhet basa levele Nagy-Szeben városához intézve 1604-ről.

Egy nyomtatott bélyeg helye

(Itt egy török kézvonás.)

Mi, Memhet basa, a győzhetetlen hatalmas török császárnak fővezére és minden országinak főgondviselője, köszönetünket és reménységünket ajánljuk. Akarók értéstekre adni, hogy a tekintetes és nagyságos Bocskai Istvánt, az itt benn való magyar főembereknek választásokbul—látván az hatalmas császárhoz való hűségét—Erdélyországnak fejedelmének engedtük lenni. De nem csak hogy Erdélyországnak fejedelmének ne engedtük volna, hanem valamennyi magyar birodalom és váras vagy vár a hatalmas császárnak fejet hajtván, a nagyságos Bocskai Istvánt uralja, s hiti mellett, nemzetsége mellett hazájáért kardot vonzon a hatalmas császár és a nagyságos Bocskai István ellensége ellen; sőt akaratunk és a jó Isten segitsége velünk levén, megtekintvén a magyar nemzetnek az Istenben elnyugudt szultán Szulimánnal való kötését és ez ideig a német igája alatt való nyomoruságát, hogy minden országokbul a magyar nemzetet öszve gyüjtvén, a tekintetes és nagyságos urat, Bocskai Istvánt urokká és királyokká tegyük, meg akarván azt mutatni, hogy minden nemzetek felett hozzánk akarjuk őket kapcsolni, és minden ótalmunkkal, hadainkkal, pénzünkkel ugy akarjuk megótalmazni, hogy egyéb nemzetet nem engedünk rajtok uralkodni. Intünk azért tüteket, szebeniek ,szeretettel, megtekintvén hazátoknak ennyi sok romlását, kinek mind ti voltatok az okai; de a mint az mi Istenben elnyugudt atyánk, a bódog emlékezetü szultán Szulimán császár kegyelmes volt minden rendekhez, valakik ő hozzá tértek, ez mostani győzhetetlen hatalmas császárunk is olyan kegyelmes fejedelem, a ki ő hozzá tér. Mi is penig ő hatalmassága után, mind nektek és egyéb rendeknek is eddig való cselekedeteiről kegyelmesen meg nem emlékezünk; de most az ideje, a tekintetes és nagyságos urnak szárnya alá álljatok, a hatalmas császárnak fejet hajtván, mert ha ezt nem cselekszitek, a tekintetes urat, Bocskai Istvánt

rátok eresztem minden rátok készitett hadakkal és ahoz való szerszámokkal, és megparancsolom, hogy ti veletek ugy cselekedjék, hogy várasotoknak egyik köve a másikon ne maradjon. Ezt akarám értéstekre adni a ti megmaradástokért.

Datum in Castris ad Rákos positis Anno 1604. 19 octobr.

Jegyzés: Ezen közönséges papiroson irt levél Nagy-Szeben városához volt intézve. Közlő.

(Az eredetiből közli idősb b. Bedeus József m. p.)

X.

Bocskai fejedelem levele Balassy Ferenczhez a székelyek támadása felöl 1605-röl.

Stephanus Bocskai de Kis-Marja, miseratione Divina Transsylvaniae Princeps, partium Regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes etc.

Generose Domine, fidelis nobis honorande. Salutem et benevolentiae nostrae commendationem etc.

A kegyelmed levelét elvettük, és azokat a dolgokat, a kiről kegyelmed irt, megértettük—a mi az első dolgot nézi—hogy a minémü hadak oda bé az ellenséghez közelben voltak, azok kik eloszlottak, kik hátrább szállottanak. Tudja penig kegyelmed azt, hogy effele cselekedet az ellenségnek szivét csak neveli és bizodalmat szerez; mikor egyéb lehetett volna benne, nem kellett volna lenni. Mindazáltal ha lehetséges, mindjárást kegyelmetek a hadat gyüjtse öszve minden felől, és Gyulaffi urammal, kit reménlünk hogy immár ott ben vagyon, mindenben egyetértvén, az ellenség szép szavának semmit kegyelmetek ne higyjen, hanem erős vigyázásban legyen, és a mire az Ur Isten segiti kegyelmeteket, ellenek mindent próbáljon, mivelhogy most vagyon annak is ideje, és kegyelmetek mennél jobban s hasznosbban tudja, nyuljon ugy a dologhoz. Gyulaffi urammak tölünk minden oda bé való dologról tanusága vagyon. A mi az ágyukat és falkonokat nézi: azok felöl immár irtunk Szathmárba, hiszszük is, hogy ez ideig meginditották elegendő porral, golobissal

Gyulaffi urammal levő hadunkkal együtt, kegyelmeteknek abból fogyatkozása nem leszen.

Irtunk immár a moldovai vajdának is, hogy kegyelmetekre vigyázzon, s hadát készen tartsa, hogy ha a szükség ugy kivánja, a segitséget mindjárást kegyelmetek mellé bocsáthassa; kit reménlünk hogy meg is cselekszik, holott mind maga ajánlása, s mind a hatalmas császár parancsolatja arra viszi. De azt kegyelmetek csak akkor vigye bé az országba, mikor egyéb nem lehet benne, mert a had kártétel nélkül nem járhat. Atyámfia, Ferencz uram! Intjük kegyelmeteket szeretettel, hogy az egyességet és a közönséges jóban való egy értelmet igen megtartsa kegyelmetek; ki ha meg leszen, hiszszük Istent, hogy minden dolog boldogul és jó szerencsésen megyen véghez. Bene valeat. Datum ex arce Szerencs, die 15 aprilis, Anno 1605.

Stephanus Bocskai m. p.

A mely levelet formált volt kegyelmetek mi szónkkal a vitézeknek intésére és bátoritására, azt szükségesnek nem itéljük hogy lött volna; egyikért, mert mi is egy néhányszor irtunk immár azoknak szép intő s fenyitő leveleket is; másért, hogy (csak) nem minden tizenötöd napra jő s megyen embere kegyelmeteknek', kik által mi tőlünk is ugyan mint magunk kézirása és pecséti alatt ment volna mindjárást azokhoz való levelünk; most is mindazonáltal im irtunk a More János hadának és Kun Istvánnak. Minket kegyelmed certificáljon voltaképpen minden ott benn való dolgok felől.

M. Káthay m. pr.

Jegyzés: Az utóirás, az eredeti parancs-fogalom és cancelláriusi aláirás közötti üres helyre, a fejedelem saját kezével van irva.

(Eredetije a gróf Lázár Miklós gyüjteményében.)

XI.

Bocskai István fejdelem levele Kapy János-, Zsigmond- és Lászlóhoz.

Stephanus, Dei gratia Hungariae, Transsylvaniaeque Princeps et Siculorum Comes etc.

Generose Fidelis, nobis syncere Dilecte. Salutem et propensam gratiam nostram. Noha kegyelmeteket tudván a vármegyének egyik

fő membrumának lenni, a mostani közönséges expeditiora hivó levelünkre is hiszszük hazánknak ilyen nagy és szükséges szolgálatjában magunk személye mellett jelen lenni. De mindazáltal azért, hogy a dolog éjjeli és nappali szorgalmatosságot kiván, privatim is akarók levelünk által megtalálni kegyelmeteket. A fővezér Esztergomot megvötte, onnat merre felé induljon, nem tudhatjuk; ha sietséggel oda fel nem érkezünk, hazánknak s nemzetünknek ártalma következhetik belőle; de hogyha tartódzás nélkül feljuthatunk, bizonyos reménységünk vagyon benne, hogy hazánknak, nemzetségünknek felette sok haszonnal szolgálhatunk. Magunkon nem akarjuk hogy semmi dolog elmuljék, mert hazánknak, nemzetünknek közönséges jovaért s megmaradásáért sem fáradságunkat, sem költségünket nem kiméljük, sőt vérünk hullását és halálunkat is—ha az idő ugy hozza—édes nemzetünkért nem szánjuk. Kegyelmetekbe is kivánjuk hogy hasonló indulat legyen, minthogy nemzetünk között kegyelmeteknek becsületes hire-neve és hazánkban való szép zálogja is azt kivánja, hogy mint optimi Patriae cives, közönséges megmaradásunkért ne csak meg ne vonná magát a szolgálatból, hanem egyebeknek is igyekezzék jó példaadással, sietséggel indulni, és mást is szorgalmaztatni. Azért intjük kegyelmeteket szeretettel, hogy vagy együtt vármegyével, vagy külön, se órát se napot nem mulatván, mennél jobb szerrel és készülettel lehet, mindjárást a hadban mellénk siessen, és az országnak régi szokott törvényével is (ha magát ilyen generalis expeditiotól—magunk személye jelen levén—kegyelmetek absentálná) se az hazától, se mi tőlünk ne vádoltathassék; sőt az mely nehézségünk azért kegyelmetekre következhetnék, a helyett inkább várhassa kegyelmetek minden időbeli jó akaratunkat. Secus non factur. Datum ex arce nostra Sárospatak, 14. octobris Anno 1605.

Stephanus m. p.

Martinus Madochány m. p.
Secret.

(Eredetije a Károly-Fejérvártt levő gr. Batthyáni-könyvtárban.)

XII.
Básta György, német hadvezér levele ugyancsak a Kapi-testvérekhez 1605-röl.

Generosi et Egregii Domini et Amici observandissimi. Salutem et servitiorum nostrorum paratissimam commendationem.

Postquam insignis illa petulantia, invasio et depraedatio inclyti hujus regni Hungariae per perfidos istos Hajdones praeter omnem opinionem et spem facta Sacratissimae Caesar. Regiaeque Majestati Domino nostro clementissimo innotuit: Eadem pro sua vere paterna cura nos ad liberandam Patriam hanc a tot et tantis illi a nefariis istis hominibus imminentibus periculis cum valido exercitu et plenaria authoritate *) ablegavit et expedivit. Cum vero divina mediante gratia, profligatis aliquoties iis, qui nobis occurrerunt Hajdonibus, castrisque vicinioribus Caesareo praesidio iterum munitis, jam huc Eperjesinum pervenimus — Generosis et Egregiis Dominationibus Vestris hoc significandum duximus, Eosdem nomine praedictae Sacratissimae Regiae Majestatis requirentes et hortantes: ut penes priorem suam in altefatam suam Caes. Reg. Majestatem fidelitatem eo quo possunt majori numero et apparatu huc, vel ubicunque praesentiam nostram audiverint, personaliter **) ad castra nostra sub Caes. Reg. Majestatis vexillum quamprimum veniant, quo conjunctis viribus perfidis istis Hajdonibus (qui dies noctesque nihil aliud curant, quam ut Patriae huic vestrae, quae pro libertate sua retinenda tot annis in armis fuit, tandem durum illud et intolerabile turcicum jugum imponant, ***) occurrere et resistere possimus. Generosae itaque et Egregiae Dominationes vestrae eliberaturae dulcissimam hanc Patriam suam, seque et conjuges et liberos suos a dira et immani illa servitute vindicaturae, non secus faciant. Nos iterum Sacrae Caes. Reg. que Majestatis nomine fide nostra mediante sancte

---

*) Ezek a megosztott szók pótlólag tétettek a szövegbe.

**) Ezen szók is pótlólag szövettek a levélbe.

***) Ez a közbevetett mondat az eredeti levélben gyengén, de láthatólag oly tentával, minö a Básta névaláirása és az oldalon levö s általam idézett pótló sorok, át meg át van húzva.

promittimus, quod Generosas et Egregias Dominat. Vestras non solum in suis antiquis libertatibus et privilegiis conservabimus, sed et unicuique liberum religionis suae usum et exercitium permittimus. Insuper ea, quae hactenus ex insolentia militum irrepserunt gravamina, pro posse levare studebimus. In quorum majorem fidem ac testimonium hasce litteras manu et sigillo nostro roboratas ad Easdem dandas duximus. Easdem hisce bene et feliciter valere optamus. Datum Eperjesini 9. die decembris 1604.

Sacrae Caesareo Regiae Majestatis Gubernator per Transsylvaniam et Locumtenens in Hungaria.

G. Basta m. pr.

Hátczim: Generosis et Egregiis Dominis Joanni, Sigismundo, Ladislao Andrea (?), Nicolao Sondrino (?) Kapy de Eadem, Dominis Amicis observandissimis.

(Az eredeti K. Fejérvártt a könyvtárban, hiteles másolata saját gyüjteményemben.)

XIII.

A hatalmas és győzhetetlen császárhoz, a tekintetes és nagyságos Rákóczi Zsigmondnak, erdélyi fejedelemnek, országával egyetemben való könyörgése. *)

Hatalmas, győzhetetlen császár, nekünk kegyelmes urunk!

Értvén hatalmasságod a mi hatalmasságodhoz való hívségünket, melyet nagy veszedelmünkkel is megtartottunk hatalmasságodhoz mind ez ideig, melytől mind ennyi sok változó háboruság sem idegenithetett el, hanem ez óráig hüségesen megmaradtunk, valakik az hatalmasságod köntöséhez ragaszkodtunk volt, és ez után is hüségesen meg akarunk tartani: Könyörgünk azért hatalmasságodnak, mint kegyelmes urunknak, császárunknak, hogy a mi

---

*) Készült az 1607. Kolozsvártt tartott országgyülésen a Rákóczi Zsigmond megválasztatása alkalmával. Közlő.

igaz hüségünket eleibe vevén, és sok nyomoruságunkat, kiket a hatalmasságodhoz való hüségünkért szenvedtünk,kegyelmesen megtekintvén, hatalmasságod méltó kivánságinkra adjon kegyelmes választ.

Miérthogy a régi, Istenben elnyugodt hatalmasságodnak elei, minket az Istenben elnyugodt győzhetetlen és hatalmas szultán Szulimán császártól adatott szabadságunknak minden részeiben igazán és békességesen megtartottanak, és újonnan a hatalmasságod boldog emlékezetü Istenben elnyugodt édes atyja a hatalmas Mehmet császár megtartott és erősitett Athnamé-levelével: könyörgünk hatalmasságodnak mint kegyelmes urunknak, császárunknak, hogy hatalmasságod is fejedelmünknek szabad választásában tartson és meg is ótalmazzon.

Ha ki penig oly taláĺtatnék, ki a hatalmasságod fényes portáját az ország hire és akaratja ellen futná az fejedelemségért, vagy maga személyében vagy szolgája által: könyörgünk hatalmasságodnak, hogy helye ne legyen, söt megbüntettessék érette.

Ha penig oly találtatnék, ki erővel fejedelemségét az országnak, magának akarná venni, vagy el is vötte volna, mig hatalmasságodat megtalálnók felőle: hatalmasságod azt botjával, szablyájával meg ne erősitse, hanem a több Istenben elnyugodt hatalmas császárok példáját követvén, pénzével, népével, megsegitsen minket annak kiüzésében.

Minthogy történt olyan dolog is rajtunk, hogy csalárdul Mihály vajda reánk jövén, fejedelmünket kiüzé székéből, a fényes portát megtalálván, botot, zászlót nyert magának, kivel hamisan éle s az ország nagy megromlására és a német királynak hüségére:

Ezen is könyörgünk hatalmasságodnak, hogy ország hire és akaratja ellen senkinek hatalmasságod botot, szablyát ne adasson; hanem a fejedelem választása után az országtól beküldött követek által erősitse hatalmasságod bottal, szablyával az országtól választott fejedelmet.

Azon is könyörgünk hatalmasságodnak: hogy semmi új dolgokkal szokatlan ne bántasson hatalmasságod, hanem elégedjék meg hatalmasságod is, a régi Istenben elnyugodt hatalmas császároknak rendeltetett adományunkkal.

Miérthogy a hatalmasságod Istenben elnyugodt édes atyja a

hatalmas szultán Mehmet császár kegyelmességéből megtekintette volt a mi romlott állapotunkat, és adónkat tizezer aranyra szállitotta volt, mint szultán Szolimán idejében: hatalmasságodnak is könyörgünk mint kegyelmes urunknak császárunknak, hogy hatalmasságod is a mi hivségünket megtekintvén, arra engedje, és semmi egyéb ajándékkal ne bántassunk, a mint a hatalmasságod Athnamé-levele tartja, kit a magyaroknak itt létekben adott volt hatalmasságod. Annak felette ő hatalmassága kegyelmességéből országunknak romlott állapotját megértvén, mely a németek miá esett országunkon, ő hatalmassága könyörülvén az országbeli szegénységen, tiz esztendeig engedte vala meg adónkat.

De miérthogy mostan kétszerte inkább elromlott országunk, a Székely Mózes megverése után, (Itt a lap szélén más kéz által irva ezen jegyzés is áll: „ki mellett egész országul a németre támadtunk volt, és ez miatt a nagy romlás van rajtunk..." *Közlő)* ugy annyira, hogy sok éhel haló ember vagyon benne: könyörgünk hatalmasságodnak mint kegyelmes urunknak, császárunknak, hogy először hatalmasságod tekintse az Istent, az után a mi nagy romlásunkat és hüségünket, és engedje meg adónkat húsz esztendeig, hadd épülhessünk a hatalmasságod szárnya alatt.

Hatalmas győzhetetlen császár, nekünk kegyelmes urunk! Nem kételkedünk abban, hogy hatalmasságod a mi határinkban, melyben az Istenben elnyugodt hatalmasságodnak édes atyja minket meghagya, és Áthnamé-levelével meg is erősitett, hogy hatalmasságod is meg ne hagyna, noha hatalmas császár valami hitvány kastélyokat a békesség alatt, kit elfoglaltanak akkor, mikor a hatalmasságod ellenségére a németre ment hadával Bocskai István király, kit ugyan magunk adtunk volt kézhez, hogy német kezébe ne essék: könyörgünk hatalmasságodnak, hogy kegyelmesen eleibe vevén, mind a hatalmas Istenben elnyugodt Mehmet császár hozzánk való kegyelmességét, mind penig a mi hüségünket, hatalmasságod is adja meg azon határral és kastélyokkal, melyeket — hatalmas császár — meg is igérte volt Bocskai István királynak a hatalmasságod fő vezére, miérthogy az hatalmasságodnak nem káros, de nekünk kárunkra vagyon felette, miérthogy pusztitják a szegény-

séget belőle, el is pusztitották, hogy pusztán áll a föld, ember nem lakja miattok.

Miháld, ki csak egy palánk, kit csak vigyázásnak okáért csináltak volt a magyarok, benne vagyon a mi határinkban, kit soha a hatalmasságod elei sem birtak: könyörgünk hatalmasságodnak, parancsoljon, hogy kimenjenek belőle, mert mi ott palánkot nem akarunk tartani.

Bokiát, hatalmas császár, magunk adattuk a temesvári Haszon basa kezébe hit alatt, hogy nekünk ismét megadja, mikor Isten bé viszen Erdélybe; cselekedtük azért, hogy német kezébe ne essék. Könyörgünk hatalmasságodnak, hogy a végezés szerént hatalmasságod parancsolja megadatni.

Világosvár, kit valami ráczok adtak kézbe — hatalmas császár —csak egyedül magának vagyon, a többi miénk kerülete. Miért hogy a hatalmasságod Istenben elnyugodt atyja nekünk Athnamélevelével adta mindezeket, hatalmasságod is kegyelmességéből adja meg, kit hatalmasságodnak teljes életünkben hiven megszolgálhassunk, mint kegyelmes urunknak császárunknak.

Hatalmas, győzhetetlen császár! Miérthogy találkoznak a végekben oly basák, bégek, kik a hatalmasságod országát pusztitják: hatalmasságodnak könyörgünk, hogy mikor megtaláljuk hatalmasságodat felőle, vagy a hatalmasságod fényes portáját, hatalmasságod kivitesse és meg is büntettesse őket érette. (Itt a levél szélére egy más kéz még ezeket toldotta hozzá: „A hódoltság miá sok pusztulásunk és nyughatatlanságunk vagyon. Hatalmas császár! Könyörgünk hatalmasságodnak, mint kegyelmes urunknak császárunknak, hogy hatalmasságod parancsoljon erős parancsolatjával a temesvári basának, gyulai, szolnoki bégeknek, hogy ne hódoltassanak, hanem maradjanak a hatalmasságod üdvezült édes atyjától adatott határon meg." *Közlő)*

A két Oláhország, miérthogy szomszédságunkban vagyon, könyörgünk hatalmasságodnak mint kegyelmes urunknak császárunknak, hogy ha mikor kivántatnék, hatalmasságod parancsolja meg, hogy az erdélyi fejedelem levelét látván, mindjárást fejek vesztése alatt a hatalmasságod hiveit Erdélyt megsegitsék személyek szerént hadokkal.

A rabokat, hatalmas császár, a mint hatalmasságod Athnamélevélében megigérte volt, mostan is könyörgünk hatalmasságodnak mint kegyelmes urunknak, császárunknak, hogy hatalmasságod parancsolja megadatni; mert hatalmas császár, a sok pándurság teljességgel elpusztitotta a földet; lopva is által hozták a szegénységet nagy rabságban tartván őket. Könyörgünk hatalmasságodnak mint kegyelmes urunknak, császárunknak, hogy parancsolja meg erős parancsolatjával basáknak, bégeknek, hogy bocsássák szabadon őket, hadd üljék meg a földet, ne legyen pusztán, mert hatalmas császár, mind ez óráig sem szüntenek meg a rablástól a törökök, tatárok, pándurok.

A hatalmasságod fényes portáján a fejedelemtől vagy országunkból jövő követeket becsülettel lássák, a dolgokért a hatalmasságod fényes arczája eleibe vigyék, hogy érthesse hatalmasságod a mi szükségünket és könyörgésünket.

A kapitihajának a hatalmasságod rendelése szerént táplálására való megadassék, mint Bocskai király idejében.

A mi az áros emberek dolgát illeti, hatalmas császár, miérthogy hasznos a hatalmasságod jövedelminek is: könyörgünk hatalmasságodnak mint kegyelmes urunknak császárunknak, hogy a régi szabadság szerént engedje szabadoson járniok, és ha hol a hatalmasságod országában károk esnék, vagy faluk határán, vagy város határán, azon városbeliek, vagy falubeliek tartozzanak a kárról megelégiteni a kárvallott embereket.

Mind ezekre könyörgünk hatalmasságodnak mint kegyelmes urunknak császárunknak, hogy hatalmasságod kegyelmes szemei eleibe vevén a mi hűségünket és nagy romlásunkat, hatalmasságod mindezekre a mi könyörgésünkre és kivánságinkra méltóztassék kegyelmes választ adni, hogy a több szomszéd országok is a hatalmasságod velünk tött kegyelmességéből jó példát vehessenek, és a hatalmasságod kegyelmes szárnya alá kivánkozzanak és fussanak, kit hatalmasságodnak mint kegyelmes urunknak, császárunknak hiven megszolgálhassunk.

(A k.-fejérvári gr. Batthyáni-könyvtárban levő eredeti fogalmazásból leirta Dr. Ötvös.)

XIII.

Báthori Gábor levele a szebeniekhez és az ott egybegyült szász nemzeti Egyetemhez. 1610-ről.

Gabriel, Dei gratia Princeps Tranniae, partium Regni Hung. Dominus et Siculorum Comes etc.

Egregii, Prudent. ac Circumspecti,Fideles nobis syncere dilecti. Salutem et gratiam nostram. A kegyelmetek hozzánk bocsátott atyjafiai s követi által szóval való izenetit bőségesen megértettük; de kegyelmetektől Plenipotentiával bocsátottak nem voltak, semmit velek nem végezhettünk. Kegyelmetek annakokáért a szász embereket minden helyeken bégyüjtvén, egyenlő akaratbul bizonyos meghitt tanácsbeli atyjafiát választván, bocsássa oly Plenipotentiával az egész Universitástul hozzánk mindjárást, kikkel haladék nélkül minden dolgokrul végezhessünk. Ezen hozzánk küldött atyjokfiai által szóval is izentünk kegyelmeteknek bőségesen mindenekről. Bene valeant, nec secus faciant. Datum in Civitate nostra Alba Julia, die 5 mensis maji, Anno Domini 1610.

D. V. Benevolus

Gabriel, Princeps m. p.

(Az eredetiből közli idősb b. Bedeus József.)

XIV.

Báthori Gábortól Schirmer Antal szebeni polgárnak adott mentségesitő levél 1611-ről.

Gabriel, Dei gratia Tranniae,Valachiae,Transalpinaeque Princeps, Partium Regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes etc. Fidelibus nostris universis et singulis Spectabilibus, Magnificis, Generosis, Egregiis et Nobilibus, Capitaneis, Vice-Capitaneis, Ductoribus, Vice-Ductoribus, Centurionibus, Decurionibus, Distributoribusque hospitiorum ac universorum tam equestris quam pedestris ordinis, Aulicisque et campestribus Militibus, cunctis etiam aliis cujus-

cunque status, dignitatis, honoris, ordinis, conditionis et praeeminen. hominibus praestes nras Visuris Salutem et Grtam nram. Mivelhogy szebeni Syrmer Antalnak ugyan itt Szebenben levő házát szállásul Kornis Jánosnak és Kanasy Istvánnak, pohárnokinknak conferáltuk, söt asztalunkra való fejér ruhát is ott mosatnak: Hagyjuk és serio parancsoljuk minden rendeknek, ez levelünk látván, hogy senki a megnevezett házra, akár honn s akár tául létekben akaratja s kedve ellen szállani avagy gazdájoknak marhájában dulást, prédálást, kóborlást és valami erőszak szerént való hatalmaskodást cselekedni ne merészeljen, avagy valakinek szállásul ne adja. Secus sub gravi indignationis nostrae poena non factur. Praesentibus perlectis exhiben. restitutis. Datum in Civitate nostra Cibinien. die decima secunda mensis junii, Anno Domini millesimo sexcentesimo undecimo.

Gabriel, Princeps.

(Az eredetiből közli idősb b. Bedeus József.)

XV.

Bethlen Gábor levele Szent-Páli Kornis Ferencz udvarhelyszéki királybiróhoz 1614-ről.

Gabriel Bethlen, Dei gratia Princeps Transsylvaniae, partium Regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes, etc.

Generose fidelis, nobis Dilecte! Salutem et favorem nostrum. Kivántatott volna, hogyha kegyelmedék egynéhányan, kik Bornemisza Zsigmondnak ilyen atyafiuságának szövetségével köteleztetett, ha azt a szép sógorságot, atyafiuságot szemei előtt viselvén, ennek előtte szükségének idején vele jól cselekedvén, nem jószágára, hanem jószága kivül adott volna valami kevés költséget neki feje szabaditására és egyéb szükséges dolgaira, és mint eddig is, jószága kezében levén, annak hasznát vevén, élhetett volna be-

Jegyzés: A fennnevezett Schirmer Antal egy nevezetes és tehetős szebeni polgár és kereskedő volt. Közlő.

lőle; holott penig arra kegyelmednek semmi tekinteti nem lévén mind ez ideig is, sem a maga jóakaróinak törekedésekre, sem penig a mi intésünkre, a disznói jószágot kezéből ki nem bocsátotta. Mi fejedelmi kegyelmességünket szemünk előtt viselvén, nem akarjuk, hogy tovább jószága kivül periclitáljon, hanem a mely módot magad a megváltásában találtál, megengedtük, hogy ott a szentpáli határon *) négy száz forint érő söt vágatván, abból a Bormemisza disznói jószágának váltságát leválhassad, de igy, hogy a sót öregebben szokásánál ne vágassa, milyennel (?) darabokkal, a közel való tartományt meg ne bővitse s le is ne töltse, és a négy száz forint kitelvén, többet azután ne vágasson; söt megparancsoltuk a sófalvi gondviselőnknek Koncz Boldizsárnak, hogy erre reá vigyázván, kegyelmeddel számot vetvén, hites embereket hagyjon és rendeljen annak a sónak vágatására és kiteljesitésének vigyázására. Kegyelmedet azért intjük söt hagyjuk is: tovább már kezénél a Bornemisza jószágát semmiképpen nem tartván, mindjárást magának, vagy arra rendeltetett emberének adja kezébe. Bene valeat, nec secus faciat. Datum in Civitate nostra Alba Julia, die 2. septembris, Anno 1614.

**) Kegyelmedet intjük szeretettel, tovább ezt ne halogassa, hanem mindjárt ereszsze kezébe, kegyelmedtől jó neven veszszük, és több kegyelmességünket várja annál.

Gabriel Bethlen m. p.

Caspar Bölöny m. p.

(Tunyogi József tanár ur gyüjteményéből, az eredeti szerént.)

XVI.

Mehemet basa levele Bethlen Istvánhoz, 1616-ról.

Mi, Mehemet basa, Isten kegyelmességéből tömösvári beglerbég, a Dunán innen a hatalmas győzhetetlen császár végvárainak gondviselője és szomszéd országinak vigyázója etc.

(Itt a basa czimere és holmi török vonások vannak.)

---

*) Ez adat szerént a Homoród-Szent-Pál határán 1614. még szokásban volt a darabos só vágása.

**) A mi itt következik, a fejedelem saját kezével van irva.

Tekintetes és nagyságos ur,neköm régi jóakaró ismeretes szomszéd vitéz úr barátom! Istentől sok jókat, jó szerencsés egésséget kivánok megadatni, mind a Nagyságod kedves szép háza népével és minden jóakáróival egyetemben etc. Továbbá —

Megadák minekünk a Nagyságod becsületes levelét, melyet nagy szeretettel elolvastattam, melyben Nagyságod panaszolkodik a lippai bégre és a lippai vitézekre, hogy némü-nemü dolgokban mód nélkül indultanak volna, ki kegyelmeteknek ellene volna. Azért azt Nagyságod bizonyoson elhigyje, hogy ha történt is afféle dolog, nem az én akaratomból, sem az én tanácsomból lött. Mert nem hogy a jó szomszédságnak bontója lennék, söt inkább épitője akarok lenni,és nagy atyafiui szeretöttel igyekezem és kivánok a szomszédságban Nagyságoddal élni,csak Nagyságod valami idegenséget ne mutasson hozzánk. Én a dologról igen megfenyitöttem a lippai béget és az alattavaló lippai vitézeket erősképpen; ezután más különben is megzabolázom őket, kit Nagyságod is meghallja.

A mi penig a huszti paraszt embereknek izenetit és feleletit nézi: Bizonyoson elhigyje azt Nagyságod, hogy nem az én parancsolatomból, sem én izenésemből vötték azt a választ a Nagyságod kezökben küldte emberének; mert nem én parancsolatom, sem én izenésem, hogy a magyar iszpahiáknak ispánjokat kötve hozzák bé Lippára, és hogy én tiltanám a szegénységet az erdélyi fejedelemnek ő Nagyságának adójának bészolgáltatásától, és szolgálatról — azt elhigyje Nagyságod, hogy ő magok költötték. Nem hogy én ellene járnék ő Nagyságának, az én szerelmes atyámfiának, az erdélyi fejedelemnek; söt inkább igyekezöm ennekutána is szivem szerént szolgálni ő Nagyságának mint ennek előtte is. A mi penig nézi az ő Nagysága a hatalmas győzhetetlen császárunkhoz való megmutatott hűségét és igaz szolgálatját: tudja azt ő Nagysága jól,hogy mindenütt és minden szükségének idején mellette voltam ő Nagyságának, és egyiránt szolgáltam ő Nagyságával ő hatalmasságának császárunknak, kit jól tudom és meg is hiszem, ő Nagysága kedvesen is vette tőlem minden törekedésemest és igazán való atyafiságomat. Most is ha én nem mentem volna ő Nagyságához Lippa alá, ki tudja miképpen lött volna a dolog; nétalán Nagyságod is jórészént tud benne, hogy elég fáradságom és fötörésem volt, kedvibe ejthessem a hatalmas császárunknak ő Nagyságát. A mi penig a határ

dolgát illeti: az nyilván vagyon Nagyságodnál tudva, hogy Nagyságod hozta az Athnamét ő hatalmasságától. Én—Isten óltalmazzon —hogy én abbul kihágnék sem kílebb, sem beljebb, mert nincsen is hatalmam reá. Én azt a Nagyságod jó lelkiismeretire hagyom, Nagyságod azt jobban tudja nálamnál, régentén törökök ideiben miképpen volt és meddig volt: régi mód és szokás szerént most is én annak helyt adok, hogy azon kivül se a török, se a magyar ki ne hágjon. Itt is jámbor vén törökök vannak, jó lelkiismeretük, kik jól tudják és emlékeznek reá. Azért Nagyságod lássa: régentén törökök idejében hogy hogy volt és meddig volt, Nagyságod küldjen hozzám Lippára egy meghitt szolgáját levelével és végezek minden jót. Én is Isten akaratjábul Lippára indulok.

Azon kivül is Nagyságod parancsoljon, a szomszédságban a mivel tudok Nagyságodnak kedveskedni, nagy örömest én Nagyságodnak régi jóakaró barátja vagyok. Mostan készitettem oda öt száz kopjás vitéz törököt, kiket utána küldök ő Nagyságának a moldovai segitségre az ő Nagysága irása és parancsolatja szerént. Azért Nagyságodat kérem mint vitéz szomszéd ur barátomat: Nagyságod viseljen gondot a török vitézekre és küldje utána ő Nagyságának szép módjával. Isten tartsa Nagyságodat sokáig jó egésségben mind a Nagyságod kedves szép háza népével és minden jóakaróival egyetemben.

Datum ex arce Temesvár, die 6 augusti, Anno 1616.

Idem qui supra,
vicinus, amicus et frater benevolus.

P. S. Én immár a határ dolgát Nagyságodra biztam—ezután a mint Nagyságod jobban tudja, igazság szerént a mint eleintén volt—Nagyságod parancsoljon abból, hogy a törököt se bocsássa Nagyságod azon beljebb, se a magyart azon alul, hanem a mint régen volt, igazitsa el Nagyságod jó lelkiismereti szerént.

(Tanár Tunyogi József ur eredeti kézirat-gyüjteményéből.)

XVII.

Mehemet basa levele Bethlen Gábor erdélyi fejdelemhez 1619-ről.

Mi, vezér Mehemet, hatalmas és győzhetetlen császárunknak a tengeren innen való várainak s hadainak szerdárja, gondviselője és főhelytartója mostan Budán. etc.

Felséges fejedelem, nékem becsületes szerelmes barátom! Minden hozzám illendő tisztességes barátságom ajánlásának utána Istentől minden jóknak megadását kivánom. etc. Továbbá a barátságos levelemmel erről kelle ez barátomat megtalálnom: Ennekelőtte is egy vagy két izben barátságos leveleimet küldöttem felségednek, sok ideje, hogy semmi hiröm, sem penig válaszom nem jött azokra; nem tudom okát, mire vélni: ha reánk neheztel-e felséged vagy mitől vagyon? Mostan azért felségedet látni és állapotját megérteközni s tudakozni a felséged barátját Muharrem béget küldöttem oda. Jó barátom! Némely emberi és hada felségednek a szegény községre, jóbágyságra eloszladozván, ez némely szokatlan dolgokkal való bántásokért, háborgatásokért panaszalkodás lött; de mindazáltal reméljük, hogy a szent békességnek ellene való dolgoktúl magát felséged mególtalmazván, és emböridnek hadaidnak is parancsolja vastagon meg, hogy a szent békesség ellen való semmi oly ok ne adattassék, mert annak óltalmára kell igyekeznünk.

Minden dolga és állapotja felől irjon azért Nagyságod és Muharrem béget minden haladék és késedelem nélkül hozzánk küldeni méltóztassék.

És a felséged mellett lévő nagyságos urakat is mindnyáját igen köszöntjük. Nyelvvel is penig minden dolgok felől izentem felségednek Muharrem bégtől, és szavának hitelt adjon felséged. etc. Isten tartsa és éltesse jó egésségben felségedet.

Datae sunt Budae 11. die novembris secundum vetus Calend. anno 1619.

Felséged jóakaró ur barátja.

Idem qui supra.

(Eredetije tanár Tunyogi József ur gyüjteményében.)

XVIII.

Ibraim basa levele Nagy Pál, Sebes és Lugas várak bánjához 1620-ról.

Én, ki vagyok a hatalmas győzhetetlen török császár beglerbégje, Ibraim basa, a Dunán innét az ő végházainak fő gondviselője és vigyázója.

A kegyelmed levelét megadák neköm ma szombaton a Gubernator ő nagysága levelével. Én az ő Nagysága levelére választ irtam, kéröm kegyelmedet, minden kesedelöm nélkül küldjétök fel, mert ő Nagysága panaszolkodik levelében, hogy az ő leveleire *) — — nem küldöm. Még eddig a mely levelei jöttenek, mindenkor **) — — küldtem, hanemha ott kegyelmednél lött fogyatkozás a levél dolgában. A minapi levelében irta vala kegyelmed, az erdélyi hadnak egy része Váradhoz szállana: mi legyen az oka, hogy vissza téritötték? Talám az erdélyi urak nem akarnak ő felségének segitségire menni? Hol Kolozsvárra gyülnek, hol Beszterczére, hol Váradra akarnak menni; itélöm azt, hogy nem akarnak egyet érteni. Hallom, hogy német császár Prágát elfoglalta, a csehek a romai pápa mellé állottak. Kegyelmed arra is kér engem, hogy én kegyelmednek minden jó választ adnék. Az én jó válaszom az kegyelmednek: A mi jobbágyinkat bé ne fogadjátok, a melyek oda mentenek, azokat is viszsza küldjétök; mert a portára hirré adom, (hogy) a hatalmas császárnak jobbágyokat oda csalogatjátok, annak fölötte hadat gyüjtettek és hirdettök. Mindeneknek példa lehet Gáspár vajda. Ha szép csendességgel veszteg nem lesztök, az utolját jól meggondoljátok, mert a császárnak sok gyermeke vagyon; Erdélyország igen kicsin ország, ha valamelyik itt a mi határunkban kezemben akad és kárt teszen, elhigyje nem jó álmat lát. Isten tartsa kegyelmedet. Datum in Temesvár 4 die januarii Anno Domini 1620.

A levél czime ez volt: Adassék ez levél Sebes és Lugas várának fő bánjának Nagy Pálnak, neköm mindenkor jóakaró szomszéd vitéz barátomnak, szeretöttel.

(Eredetije tanár Tunyogi ur gyüjteményében.)

---

*) Egy szó az eredetiben kiszakadt.
**) Itt is egy szó ki van szakadva.

XIX.

Ibrahim basa levele Bethlen István erdélyi Gubernatorhoz 1620-ról.

Én, ki vagyok a hatalmas győzhetetlen császár begler-bégje, Ibrahim basa, a Dunán innét az ő végházainak főgondviselője és vigyázója Temesvárban.

Tekintetös és nagyságos ur, neköm mindenben jóakaró szomszédom! Isten adjon sok jót, jó szerencséket a hatalmas császárunk hivségében. A Nagyságod levelét megadák nekem, a melyben panaszolkodik Nagyságod, hogy az ide alá való dolgok felől énnekem leveledet irtad volna, és semmi választ nem adtam. Azon is panaszolkodik Nagyságod: a végbeli vitézek, főképpen a lippai Alaj bég és a lippai bég oly falukat hódoltatnának, a melyek soha ide mi nekünk hódoltak nem voltanak, és a nemesek is sok panaszolkodást tennének Nagyságodnak. Én senkinek arra szabadságot nem adtam, nem is adok, hogy Erdély határában lévő falukat hódoltatná, sem az erdélyi nemeseket innen a mi határunkból, hanem mindenek a hatalmas császár Athnaméját tartsák. A gyulaiak a mit cselekedtek a gyulai bég akaratjából, nekem ez dolgot mihelyt értésemre adák, a gyulai béget mazullá tevém és másik béget küldém helyébe. Ez dolog meg levén, nekem ugy adák értésemre: azok a Belénes vidéki jobbágyok a császár adóját nem akarták béadni, sem a császár vára épületire nem akartak béjöni, ez okon cselekedték. Én elömbe is mindennap jőnek a főiszpaiák, szajmok és ugyan sok busulásom is vagyon miattok, hogy az erdélyi nemesek a mi határunkban lévő falukat hivatják és dulással fenyegetik, némely szegény jobbágyot ugyan vasba is vernek, ugy sánczoltatják. Szintén a Nagyságod levele is jött én hozzám, hogy a Maros két fele béhódolnának a magyar nemeseknek (a melyet a portára is elküldöttem) és Körös-Maros közi várak épületire béjárnának a kapitányokhoz a mikor kivántatnéjok. Ezek peniglen a hatalmas császár Athnaméja ellen vannak. Mindenek abban tartsák magokat, a mit ő felsége császárnak fogadott; mert én innen jobbágyot senkihez bé nem bocsátok sánczolni a mi határunkból, sem Erdély ha-

tárából senkinek nem hagyok jobbágyot hódoltatni; hanem mindenek a szent békeséghöz tartsák magokat. Ő hatalmassága szárnya alatt most szép békeségben vagytok.

A végbeli kapitányoknak, nemeseknek megparancsolja Nagyságod, a mi jobbágyinkat bé ne fogadják, se ne csalogassák, mert semmi jó nem következik belőle; mert a mi iszpaiáink azt kiáltják panaszolkodván: a háboruság idején tatár rabságától Isten után ők szabaditották meg azokat a jobbágyokat, a melyek most oda futnak, és drága élettel táplálták őket. A hatalmas császárnak kijövetele vagyon, és valami kevés élést kivánnak tőlök, az elől is búdosnak. Azt is halljuk, hogy hét esztendeig való szabadságot kiáltatnak erdélyi nemesek. Mind az ilyen dologból leszen a háboruság. Istennek hálá most senki csatát nem jár, sem oly dologban nem jár, a mi a szent békeség ellen volna. A Bocskai István idejében való dolog letétetött, a Maros kétfelé nem adózik erdélyi nemeseknek; más országokat látván, Erdélyországa igen szép békeségben és csendességben vagyon. Én mindenkoron Erdélyországnak javát igyekezöm. Éltesse Isten Nagyságodat sok jó szerencsékkel jó egésségben. Datum in Temesvár 5 die januarii, anno Domini 1620.

Nagyságodnak mindenkor jó akarattal és szeretöttel szolgálok nekünk jó akaró szomszédunknak.

XXI.

Ibrahim basa levele Sebös és Lugas várak föbánjához 1620-ról.

Én, ki vagyok a győzhetetlen császár begler-bégje, Ibrahim basa, a Dunán innét az ő végházainak főgondviselője és vigyázója.

A kegyelmed levelét megadák neköm gubernator ő Nagysága levelével együtt. Irja kegyelmed is levelében, hogy az országnak egy rész hada Várad felé ment volna vigyázásnak okáért és egy rész Lugasba. Én nem bánom, sőt még inkább akarom, csak hogy mindenek tartsák jó szomszédsághoz magokat, és a mi határunkból futott jobbágyot bé ne fogadjátok; mert ha béfogadjátok, semmi jó nem következik belőle. Tudja kegyelmed, ezeknek is a hatal-

mas császár vérök hullásáért adta a jobbágyot; semmiképpen nem engedik hogy oda béfogadjátok, tudom, gubernator ő nagysága arra senkinek szabadságot nem ád, hogy a mi jobbágyinkat falujában béfogadja és viszsza ne adja. Mindenek az ő felsége fogadásában tartsák magokat, mert én senkinek innen a háboruságra okot nem hagyok adni, nem is adnak. Én peniglen az erdélyi hadaknak Lugosba jövésekből semmi gonoszt nem itélök, mert a ki gonosz szándékkal jár császár ellen, látjátok mint jártak—példa lehet mindeneknek, kegyelmednek is. Én penig az áros renden levőket eddig is meg nem tartottam, ezután is nem tartom, a piaczokon kiáltatám mindennek: az áros renden levők mennének, a ki mit akar vinni vigyen, csak hogy én tőlem uti levelet vegyenek; onnan kegyelmedtől is mindenek szabadon jöhetnek. Istennek hálá eddig is senkit nem háborgattanak, mindenek felől felelek, valaki igazságban jár, senkitől nem bántatik; mert én a gonoszoknak büntetője vagyok, a latrot nem szeretöm, nem is kedvezek nekik.

Tartsa meg Isten kegyelmedet jó egésségben. Iratott ez levél ma, szombaton *) Temesvárban, anno Domini 1620.

Kegyelmednek minden jót akaró szomszédja és barátja.

Kül czim ez volt. Ez levél adassék Sebös és Lugas várának fő bánjának, **) nekünk mindenkoron jóakaró szomszéd vitéz barátunknak.

(Eredetije tanár Tunyogi József ur gyüjteményében.)

XXII.

Bethlen István levele Balassi Ferenczhez 1620-ról.

Stephanus Bethlen de Iktár, Comitatuum Hunyadiens. et Marmarosiens. Supremus ac perpetuus Comes, Sacrae Regiae Mattis Consiliarius. et per Tranniam Locumtenens. Generosis, Egregiis, Nobilibus, Comitibus, Vice-Comitibus et Judicibus Nobilium quorumcun-

---

*) A kelés napja az eredetiben is csak ennyire van meghatározva.

**) A név nincs kitéve.

que Comitatuum, Capitaneis, Vice-Capitaneis, Judicibus, Vice-Judicibusque Regiis quorumcunque sedium siculicalium, Prudent. item et Circumspectis quarumrumque Civitatum Judicibus et juratis Civibus, ac alterius cujuscunque status, ordinis, conditionis, dignitatis, honoris et praeeminentiae hominibus, ubivis in hoc regno Transsylvaniae constitutis et commorantibus praesentes visuris, Dominis amicis honorem, salutem et omnem prosperitatem.

A miképpen ennekelőtte király urunk ő felsége parancsolt nekem, általam Székely Miklós uramnak, hogy bizonyos számu jó sz·rszámos lovas katonákot gyüjtvén, mostani szükségében ő felségének azokkal ő felsége mellé kimenni, és mind ő kegyelmének, mind penig a vele kimenő vitézeknek illendő fizetések, és böcsületek ő felségétől meg lenne; melyről annak előtte is Székely Miklós uramnak salvus conductus levelemet adván, hogy az ő felsége kegyes parancsolatja szerént a dologban procedálhatna, de minek bizonyos okokból ez ideig annak haladni kellett. Most ismét denuo ezen levelemben assecurálom kegyelmeteket, hogy valakik oda fel ő felsége mellé kimennek, itthon minden causájok (mig az ő felsége szolgálatjában lesznek foglalatosok) dilatioban lészen, és házok is minden szedéstől, vevéstől, hadi expeditiotul eximáltatik. Valakik penig erre rá hagyják és ajánlják magokat, mindenestől Székely Miklós uramtól hallgatva és szavának mindenekben hitelt adva ahoz tartsa magát. A hol penig öszvegyülekezzék kegyelmetek, rendeltem Kőhalomszéket; ottvaló mulatásában kegyelmeteknek, hogy illendő gazdálkodással legyenek, mind magának mind lovainak; irtam kőhalmi királybiró uramnakis felőle, Székely Miklós uramnak instructiot is adván, ahoz tartsa kegyelmetek magát.

Bene valeant, nec secus faciant, praesentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum Albae Juliae, die vigesima quinta mensis septembris, anno Domini millesimo sexcentesimo vigesimo.

Stephanus Bethlen m. p.

(A gr. Lázár Miklós urnál levő eredetiből.)

A levél hátán való czim: Groso Dno Francisco Balassi de Véczke, Judici Regio Sedis siculicalis Udvarhely, ac Praefecto arcis nostrae Radnóth etc. Fideli nobis honorando.

XXIII.

Ibrahim basa levele Bethlen István erdélyi gubernatorhoz 1620-ról.

Én, ki vagyok a hatalmas győzhetetlen török császár beglerbégje Ibrahim basa, a Dunán innét a végházainak főgondviselője és vigyázója. Isten Nagyságodat minden jó ügyekezetében minden dolgaiban tegye szerencséssé.

A Nagyságod levelét megadák neköm, a melyből megértém: a mostani oda fel való állapothoz képöst az országnak egy rész hadával vigyázásnak okáért Váradhoz táborban kelletik kiszállanatok. Az oda fel való dolgoknak állapotja nálam is nyilván vagyon, söt még ha kivántatik, mi is készek vagyunk ő felségének minden előmenetelére a hatalmas császár vitézivel veletök lenni. Istennek hálá most nincsen oly dolog köztünk, a mely a szent békeség ellen volna; mert mi azt tudjuk, hogy Erdélyország a ő hatalmasságának igaz hive, ellenségöknek mindenkor ellenségi leszünk. Azt is irja Nagyságod, hogy Lugasban egynéhány száz lovast küldöttetek. Én azt nem bánom, semmi idegen gondolatot abból nem magyarázok, söt még inkább akarom, csak hogy velem tartsák meg a jó szomszédságot, én ő nekik gonoszakarójok nem leszek. Azt is tudom értesire adták Nagyságodnak: a temesvári iszpaiák valami szökött jobbágyokat az uton elérték, a melyek innét az ő falujokból futnak volt, marhájokat és gyermekeket viszszahoztak bennök, minthogy vött jobbágyok és vérök hullásáért adta császár nekiek. A szegénységnek is az ő helyökből kibúdosásck semmi nem egyéb, mint hogy a hatalmas császár személye szerént kijő, valami kevés élést rendeltenek a szegénységre—azt nehezellik. Istennek hálá egyéb bántások senkitől nincsen. A jobbágy valahová megyen, mindenütt szolgálattal és adóval tartozik. Azért Nagyságod parancsolja meg a sebösi és lugasi nemeseknek: a mi határunkból futott jobbágyot bé ne fogadják és ne csalogassák, én is felelök felőle—csak bé ne fogadják—senki az erdélyi határban kárt nem teszen; mert ő hatalmassága senkinek rablásra és csatázni szabadságot nem adott, nem is ad. A

jó szomszédsághoz és a szent békoséghez tartjuk magunkat. Tartsa meg Isten Nagyságodat sok jó egésségben. Datum in Temesvár, 30 die decembr. anno Domini 1620.

Nagyságodnak minden elkezdött dolgaiban jóakarója és szomszédja. etc.

Külső czimezés: A tekintetös és nagyságos urnak, Erdélyországnak gubernatorja Bethlen István, nekünk mindenkoron jóakaró szomszédunk- és barátunknak adassék.

(Eredetije tanár Tunyogi ur gyüjteményében.)

XXIV.

Eghri István tábori jelentése Bethlen Gábor fejdelemhez 1621-ről.

Serenissime Domine Dne mihi semper Clementissime. Post humillimam servitii mei Commendationem.

Kegyelmes uram, a szent Istentől kivánok felségednek boldog szerencsés hoszszu életet megadatni. Kegyelmes Uram! A tegnapi napon Veszesről nem tudom hogy ha megvitték-e felségednek avagy nem, ott kegyelmes uram a minémü hireket hallottam a pártosok felől, egyenesen kelletett mennem Zolyomra a nyomon utána; a zolyomi kapitánynak György Benedeknek az elől járótól izenlem felséged nevével: mindjárt ő kegyelme engedelmes volt a felséged szóval izent nevével való parancsolatnak, jó száz gyalogot adott mellém; a mennyi lovasnak szerit tehettem itt neki válogatván Zolyom alatt a hadakat—minthogy igen bádjadt erővel is voltunk, ugymint tizenkét zászlóval, egynéhány lovassal több kegyelmes uram, a kik a harczra készültünk, azt a tizenkétszáz lovast különös seregben rendeltem, mind elől járóval együtt—Istennek szent hirével reájok indulván oly közel voltanak, csak hogy egy hegy volt köztünk, a kilegközelebb faluvagyon Zolyomhoz Szent-Benedek felől; ott mindjárást, kegyelmes uram, elérém rendelt seregével, lovasával, gyalogával: egy nagy erős szorosat meg állatott a gyalogjával; hét órakor reggel állottunk velök szemben, azt nagy erős

ostrommal—kegyelmes uram—a szorosat, a hol csak két-két lovas mehetett el, egyfelől a viz volt, másfelől a hegy, tartott egy puskalövésnit a szorosa, Istennek kegyelmességéből elvevők tőlük a szorosat; csak egy puskás sereget, egy kopjást bocsátottam által a szorosan: azok nagy vitézül forgolódtanak, kegyelmes uram, mert az ellenségnek nagy mezeje volt, minden mezőt elvött volt tőlünk; mikor a több rendelt seregekkel is által költözném, mind hátrább hátrább kezde állani a gyalogja; volt kegyelmes uram — öszve gyalogja, mint magok sem tagadják, lovassal gyaloggal voltanak — négy ezeren, a mint intézhettem, de ő magok többnek mondották magokat. A hegyekről nem vehettem eszembe, kegyelmes uram, a gyalogját egy füzésbe állatta bé; oly szoros helyen kellett kegyelmes uram a sereget vinnem, hogy két seregnél több el nem mehetett egymás mellett, ott a hova ők állottak, tiz sereget is rendelhettek egy széliben. Egyéb nem lehete benne kegyelmes uram, Ferenczi Albertet, Kovács Pétert reá bocsátám, hogy harczot adjon, talám valahogy kicsalhatja, (meg hagyám,) a gyalog háta megül előttök eljöjenek, szintén azon szerént kegyelmes uram hátat adván nekiek. Neki édesedék az ellenség, mindjárt minden rendelt seregét kihozá a gyalog mellől nagy bátran; mi is innét Istennek segitségéből neki indulván, a mint olyan szoros földön mehettünk, nagy bátran, nagy vitézül: Pálfi István a sereg előtt jó távol földön jött előtte, ugy öszsze kelletett mennünk, — a mint meg is látszik kegyelmes uram — két száz szál kopját el nem hoztak, mind eltörtek, ugy annyira kardra kellett aztán kelnünk. Kegyelmes uram, nem állhatta az ellenség még, meg futamék mihelyt Pálfi István elesék közülök, ő magok eltapodtatták a gyalogot: fél egész mélyföldig, a hol lesbe állatta volt a német gyalogot, valóban hánytak, lövődöztek mind kopjával, puskával, vágtak ott is, nem állhaták el, minthogy rendelt sereggel utána voltunk. A németek sem állhaták, legutól esének, aztán kevés mene el bennek, kegyelmes uram, azokban is. Szarukő alatt ott még egy szorosan hagyott volt három száz gyalogot, kegyelmes uram, kihez nagy bizodalmok volt; ugy annyira is megállák azok a gyalogok, hogy a ki tul szaladhatott a lovasával, két egész óránál többet kellett velök veszekednünk a szorosan, mert szekereket toltak elönkbe, hanem a Garánon révet kellett kerestetnem; mihelyt azt meglátta a gyalog, mindjárást megfutamék, utána innét

is a vizen, (innét is két serege volt, meg ezer lovas, a mint megláthatám): két száz lovas elment bennek, három zászlót láttam hogy elvittek, a többit kit erdőn, kit mezőn mind elhányták—számát nem tudom kegyelmes uram, magam is irtódzom annyi keresztyén vérnek kiontásán. Adjon Isten elött számot az, ki miatt hazánkban ilyen nagy romlás esett. Itélem kegyelmes uram: a ki elszaladt benne is — Horváth István uram Verebélynél volt, lesték — tudom ő kegyelmek is gondot viseltek reá. Pálfi Istvánt, kegyelmes uram, elevenen fogták el, noha a fején valami húsznyi seb vagyon rajta, felséged rabja; német zászlótartót is fogtanak el. Ferenczi Ferencz uram irt egy levelet az itt való kapitánynak, melyben ő kegyelme azt irja, hogy Buko minden társzekereit meginditotta volt: a magyaroknak hirré esett, sokat elszakasztottanak bennek, a többit mind viszsza szalasztotta. Itt kegyelmes uram a vitézekkel a Bányavárosokal — a mit felséged parancsolt volt — azokkal végezek most; reménlem kegyelmes uram, hogy felségednek meghódolnak. Valami kevés pénzt készitettek volt ezeknek a pártosaknak, ugymint tizenegy ezer forintot; ha lehetne kegyelmes uram, elvinném magammal felségednek. Ezeket felségednek, kegyelmes uram, merem commendálni a tisztviselöket: Kerekes Petért, Veres Mártont, Kovács Pétert, Császár Jánost, Kozma Balást, egy Kis Márton nevü hadnagyom is vagyon; a szegény Rácz Mihály igen megsebesedett, öt golyobissal találták lőni. Kerekes Pétert is két golyobissal találták meglöni a lábát. A hadakozás nem lehet a nélkül, kegyelmes uram. Tartsa meg Isten felségedet kegyelmes uram jó egésségben. Datum in castris circa Zolyom positis anno 1621. die 3. julii.

Felségednek alázatos
szolgája:
Eghri István.

(Eredetije tanár Tunyogi József ur gyüjteményében.)

XXV.
Bethlen Gábor levele Sáros vármegyéhez 1621-ről.

Gabriel, Dei gratia electus Rex Hung. Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae, Princeps Transsyilvaniae et Siculor Comes.

Generosi et Egregii, fideles nobis dilecti. Salutem et gratiam. A felséges Ur Isten ingyenvaló nagy kegyelmességéből minémü jó szerencsével látogatott tegnapi napon bennünket,akartuk kegyelmeteknek értésekre adnunk. Szép rendeltetséggel Buquoi táborából az elmult szombaton, ugymint tegnap, egy nehány főkapitányt kibocsátván, hogy a mi mezei hadainkban ha kiket elővehetnének, megtréfálják, hogy csak fűért sem járnak immár ki miattok, hanem seregeket kell kibocsátani a szakmányosok őrizésére. Kijövén a szakmányosok hogy búzát arathassanak, kapáljanak és a harcz alatt bevigyék—a generalis ur vigyázván a bástyáról—maga vette észben a seregek kijövését, és azonnal hirt adván a kapitányoknak, igen hirtelen valami tizenhétszáz lóval felülvén kimenének az ellenséghez: a harczra készült igen válogatott vitézek seregével reájok indulnak, szembe mentenek készen, elöljáróban Horváth István nevű kipitánynyal mintegy négyszáz lóval, utána a több seregek; ott azokkal vitézül megharczolván az igen szép sik mezőn, az Ur Isten a győzedelmet minékünk adta, és sokáig üzvén őket, háromszáz muskatérosra akadtak, kiket meglövődözvén azokban meg sem tartóztanak, hanem eltapotván a szép franczia, spanyol, német kornétákot, a tábor széléig vágták; melyet Buquoi látván igen hamar a fő-főkapitány s hadnagy emberekkel, mind háromszáz fő-főszemélyekkel felült, kijött segitségire; de a miénk ezektől is semmit nem tartván, vitézül reájok mentenek, és azok is a nagy tisztviselő urak megfutamodtanak: Buquoit elevenen az isten adta volt kézbe, de az egész tábor (mivel a tábor szélén volt azon harcz) mind gyalog, lovas kiállván rendelt seregekben, reájok indultanak, a mely két — — *) katona fogva volt, félvén attól hogy elszalad, levágták, és vele együtt sok fő-főkapitányokat, hadnagyokat. Három **) — —

*) Itt valami hiány látszik lenni.

**) Itt egy szó értelme kivehetlen.

kapitányt elevenen fogtanak, legalább ötszáz lovast vágtak le, kik a jovai voltak a hadnak. Tegnap is a harcz tiz órakor kezdődvén, tizenegy óra után végződött el, és a miénk szép győzedelemmel két katona elvesztésével, nyolcz katona megsebesültével jöttenek bé Ujvárba. Ezt oly bizonyosan higyjék el kegyelmetek, a mint a levelünket olvassa. Engedje a felséges mindenható Ur Isten ennél is örvendetesebb hireket hallhassanak kegyelmetek felőlünk. Eszébe tarthatja azt is, hogy a magyar generalist Pálfit az elmult estén szombaton fogták el és megverték a hadát, a főgeneralist tegnap szombaton fogták volt el és levágták. Oly nagy éhség vagyon immár közöttök, hogy a közönséges nép öt s hat nap alatt sem ehetik kenyeret; húsz pénz áru kenyeret az ember egyszer megehetik, a bornak itczéje ötven s hatvan pénzen jár; ha az Ur Isten oda vezérel, tudom megszorulnak. Mi bizony soha magyar hadat annyit nem láttunk mint a mostani, ha öszsze mehetünk a három táborral, az Ujvár alatt valókkal és Thurzó Imre uramnál valóval; kedvek is vagyon, csak a vármegyék félnek igen, kiket én eddig nem győztem eleget biztatni: mindennap zsinatokat (gyülést) tartanak és deliberálnak is, csak nem annuálhatunk az ő kegyelmek végezésének—tegnapelőtt fejenként haza kéredzének vala tőlem.*) Kegyelmeteknek csak azt akaránk értesitésére adnunk, pénteken — Isten velünk lévén —Ujvárhoz érkezünk, a török had is a héten a Rákos mezőre száll; de rettenetes rút idő támad réánk, négy naptól fogva szüntelen esik az eső réánk éjjel és nappal. El kell szenvednünk azt is. Generalis ur főkomornyikja Plathy Ferencz maga hozá a hirt, ma indult Ujvárból hajnal előtt, éjfél után egy órakor itt volt, hat órakor délután a rabokat is elhozta, kiket a törökök a harcz után estve felé fogtak a tábor szélén, szemekkel látták, mikor a főkomornyik maga a több főemberekkel Buquoi testét kinyujtották a sátorba—ma vitték el, Bécsbe viszik. Valeant. Quibus de reliquo gratia nostra Regia benigne propensi manemus. Datum ex castris nostris ad Gyarmath positis, die 11. julii anno Domini millesimo sexcentesimo vigesimo primo.

Gabriel m. pr.

(Székely Sámuel gyüjteményéből, melybe egykoru másolat után vétetett fel.)

---

*) Itt valami kimaradottnak látszik.

XXVI.

Mogyorosdi László privilegiumának Bethlen Gáborné, Károlyi Zsuzsánnától való megerősitése. 1621-ről.

Susanna, Dei gratia Electa Regnorum Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Slavoniae ect. Regina, Principissa Transsilvaniae et Siculorum Comitissa ect. Fidelibus nostris, Egregiis et nobilibus Valentino Litterato Maros-Ujvári, provisori arcis nostrae et Districtus Hunyadiensis, modernis scilicet et futuris quoque pro tempore constituendis eorumque vices gerentibus; cunctis etiam aliis, quorum interest seu intererit, praesentium notitiam habituris, nobis dilectis. Salutem et gratiam nostram. Mogyorosdi László nevü, Húnyad várunkhoz tartozó szabadosunk talála meg minket alázatos könyörgése által, hogy a boldog emlékezetü Mátyás királytól az ősinek adatott privilegium szerént, melyet in specie nekünk praesentált is, ötet is ugy mint az ősinek successorát azon szabadságban megtartanók és megtartatnók: Kegyelmességünkből azért megtartván, hagyjuk kegyelmednek, parancsoljuk is a provocált Mátyás királytól nekik adatott privilegiumok szerént, ez meg irt supplicánst szabadságban megtartsa, és azzal éltesse fiuról fiura. Secus non factur. praesentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum in arco nostra Vajda-Hunyad, die quinta mensis augusti, anno Domini millesimo sexcentesimo vigesimo primo ect.

Susanna m. p.

Jegyzés: A pecséten Magyarország és Erdély czimere egyesülve látszik; körirata ez: Susanna D. G. Reg. Hung. Transsylvaniae Principissa et Siculorum Comitissa.

(A kezemnél levő eredetiből.)

XXVII.

Juszup basa levele Bethlen István erdélyi gubernatorhoz 1621-röl.

Tekintetes és nagyságos ur, nekem jóakaró szemszédom. Megadák nekem a Nagyságod levelét, melyből értem, kivánsága szerént jó választ nem adnak, hanem inkább az olyanok szavának adnak hielt, kik a magok tulajdon hasznókért a szent békeséget igyekezik bontani. Azt is irja Nagyságod: a lugasiaknak, káránsebösieknek és a több végbelieknek megparancsoltad, hogy a hatalmas császár földéről való szegénységnek helyt ne adnának, és oltalmok alá ne fogadnájak és semmi nemü eszvesztésre, háboruságra a jó szomszédság ellen okot ne adjanak. Elhittem és ugyan nyilván vagyon nálam a Nagyságod parancsolatja; de a végbeli gondviselötök a magok hasznáért semmit abban meg nem tartnak, hogy az hatalmas császár jobbágyit be ne fogadnájak. A Káránsebes és Lugas jó fü vidékén levő faluk rakva az ő hatalmassága jobbágyival. Én a Nagyságod kedvéért és a jó szomszédság megtartásáért sem falut nem rablattam, sem gyermeket nem hozattam, sem marhát ezután sem hozatok; de ez dolgok igy lévén, ő hatalmasságának kezdik értésére adni, hogy az ő hatalmassága jobbágyi mind Erdélyben vannak. Ebből semmi jó nem következik, ha bizonyosan végére megyen. Eddig is a tömösvári rendtartó bizonyos embörit egynehányszor elküldte volna a fényes portára; de én a jó szomszédságot meggondolván —ő hatalmasságának Erdélyországra gonosz tekinteti ne legyen— ellentartó voltam benne. Tömösvár és Vercsa vidékén a mennyi jobbágyot megszámláltak, több ezer ház jobbágynál, a kik mind Erdélyben vannak, minden esztendőben húsz ezer forint kár vagyon, a kiről a kincstartó számot nem adhat ő hatalmasságának. Ennyi kára lévén Erdélyországtul, gondolkodhatik Nagyságod felőle, mire megyen a vége. Ez ideig nem voltam én Erdélynek kárára. Isten tartsa és éltesse Nagyságodat.

Datum in Tömösvár 1. die octobris, anno 1621.

XXVIII.
Ibraim aga diák levele Bethlen István kormányzóhoz 1621-ről.

Az isten a Nagyságod szerencséjét naponként nevelje az hatalmas győzhetetlen császárnak minden jóra való igyekezetében.

A Nagyságod levelét neköm megadák, a melyből mindeneket megértettem. Isten bizonyságom, mindenkor én azon igyekezem és ugyan intöm is, hogy ő Nagysága jóra igyeközzék, senki szavát elő ne vegye, tudja Nagyságod, az sok mód nélkül valók sok dologra intik. Én Nagyságodnak és Erdélyországnak mindenben örömest szolgálok, a mennyire az én érteköm vagyon. Ez penig igen nagyra tartja magát. Tudom, megtudják mondani a Nagyságod emberei; mindazonáltal Nagyságod néha barátságos levelét irja nekie; akármelyik jöjen Tömösvárba, én ezeket mind egyaránt itélöm lenni, egyik is nem jobb a másiknál. A végbeli gondviselöknek megparancsolja Nagyságod, fölötte igen vigyázásban legyenek. A mely ötszáz sót irt Nagyságod a basának, jó neven vette Nagyságodtul mint jó szomszédjától. Én is megszolgálom Nagyságodnak az mit én számomra küldött Nagyságod. A miből nekem parancsol Nagyságod, örömest szolgálok. Isten éltesse Nagyságodat sok jókkal, jó szerencsékkel. Datum in Tömösvár 1 die octobris anno Domini 1621.

Nagyságodnak örömest igazán és hiven szolgál:

Ibraim aga, diák.

(Tanár Tunyogi urnál levő eredetiből.)

XXIX.
Juszup basa levele Bethlen István kormányzóhoz 1621-ről.

Az hatalmas, győzhetetlen török császár beglerbégje Juszup basa, a Dunán innet az ő végvárainak főgondviselője és vigyázója.

Tekintetes és nagyságos ur, nekünk jóakaró szomszédunk. Megadák neköm a Nagyságod levelét, a melyből értem sok panaszolkodását, hogy álmélkodik és csodálkozik Nagyságod a tömösvári

iszpaiák és szajmok szován. Azon ne álmélkodjék, se csudálkozzék Nagyságod, mert az ő hatalmassága kincstartója tudja, és ugyan nyilván vagyon nálok, ő hatalmasságának mennyi kárára vagyon esztendőn által, ő tőle kérnek számot abból a dologból. Annak fölötte az hódoltatás felől is ir Nagyságod. Én előmbe mindenik az ő nemes levelét hozza, a mely falunak a neve fel vagyon i va, a szerint adtam hozzájok hivató levelem — én azt nem tagadom. Isten oltalmazzon, hogy én raboltatnék avagy csatát jártatnék. Én az ő hatalmassága szent békeségét megtartom és őrizem, söt még ha kezemben akad afféle csavargó kapdosó, erős büntetéssel megbüntetöm. Minthogy ő hatalmassága most szomszédságtokban levén, tudom és ugyan nyilván vagyon nálam, sok drága ajándékot és sok élést, életökre való barmot adtatok és sok szolgálattal vagytok, a tömösváriak sok esztendeig annyit nem szolgálnak; de ők is azt kiáltják én előttem: hatvan esztendőtül fogván ők is az ő hatalmassága várait sok vérhullások és sok fáradságokkal tartották, és annak fölötte Erdélyországának is sokat szolgáltanak, de ezek mind el vannak az erdélyieknél felejtvén; most is király ő felsége mellett hiven szolgálnak, nem igyekezik senki a szent békeség ellen járni. Én az ő hatalmassága udvarában negyvenhét esztendeig szolgáltam, ott nőttem és nevekedtem, nem illik én hozzám, hogy az ő parancsolatja ellen járnék; én mindenkor Nagyságod jó szomszédságát tekintvén, mindeneknek megparancsoltam: az útonjárókat is meg ne háboritnájak. Most is szintén Debreczen felől is, Jenőből is a Maros két felén leveleket jártatnak, hivatják szintén Tömösvár mellől is a falukat, ha bé nem mennek és bé nem hódolnak, feldulatnájak: kezek irása, pecsétes levelök kezemben vagyon — sem egy, sem kettő — ezek mind a szent békeség ellen vannak. Mi is az ilyen hódoltató leveleket az ő hatalmassága portájára küldenők avagy küldöttük volna, a mi szónkat is meghallgatják, azt tudjuk bizonyosan, semmi jó nem következnék belőle. De én azt gondolván, ő hatalmasságát haragra ne inditsam, még ez idcig nem küldtem, nem is akarom, hogy Erdélyországának én miattam valami nyavalyája legyen, söt inkább a Nagyságod jó hirét és nevét magasztalom mindenkor. Isten éltesse Nagyságodat sok jó szerencsékkel.

Datum in Tömösvár 16. die octobris anno Domini 1621,

Nagyságodnak mindenben jóakaró szomszédja és barátja.

XXX.

Bethlen István levele a szebeni királybiróhoz és esküdt községhez sat. 1621-ről.

Generosi, Prudentes ac Circumspecti Domini, Amici mihi honorand. Salutem et servit. commendat. etc:

Most adák énnekem a kegyelmetek levelét, melyben kegyelmetek menti magát és okát adja, hogy ez mostani állapothoz képest, az Universításról való gyalogokat semmiképpen ide nem bocsáthatná; mely kegyelmetek méltó okát és mentségét latván, én is annak annuáltam. Intem kegyelmeteket szeretettel, hogy mindazáltal helyben oly készen legyenek, hogy valamikor és valahová szegény hazánknak mostani közönséges szüksége kivánja, arról való parancsolatom érkezvén, minden fogyatkozás és késedelem nélkül, elégséges készülettel oda mehessenek. Bene valeant, nec secus faciant. Datum Claudiopoli, ultima octobris, an. D. 1622. Gen. Pruden. ac Cir. D. Vrum. Amicus benevolus,

servire paratus:
Stephanus Bethlen m. p.

Kivül: Gener. Prudentibus ac Circumspectis Dominis Magro Civium, Regis ac Sedis Judicibus, caeterisque Jur. Civib. Civitiis Cibinien. D. Amicis mihi observan.

(Az eredetiből közli id. báró Bedeus József.)

XXXI.

Péchy Simon, Bethlen István erdélyi gubernátorhoz irt levele 1621-ről.

Illustrissime Comes, Domine Domine Affinis mihi semper summis et humillimis obsequiis colende!

Ilyen nyomoruságos és keserves rabságomban hogy Nagyságod csak egyedül találkozik, buzgóságos indulatját és kegyes gondviselését hozzám ennyiből megmutatni, hogy nem csak alá bocsátotta öreg aszszonyomékat Kornis Ferencz urammal együtt királyné

aszszonyunkhoz ő felségéhez Dévára, hanem törekedő levelet is advån mellettem, neköm is—azoknak éröttem s gyermekimért való fáradozásokat, az idő alatt kegyesen írt levelével, kivel eddig szomoru rabságomban vigasztaljam magamat—értésömre adni méltóztatott: kérem az én Istenemet tiszta szivemből, ilyen hozzám való kegyes indulatjáért, hoszszú élettel, jó egésséggel, minden szerelmesivel söt mindenféle kivánta bódogságokkal Nagyságodat áldja meg, szomoruságtul, keserüségtül oltalmazza, legnagyobb szükségében fohászkodását meghallgassa, és az örök dicsőségben is ennek jutalmát Nagyságodnak bőségesen adja meg.

Hogy penig Nagyságod ez idő alatt neköm való irástul a Csomaközi uramra király uruntól jött erős parancsolatra nézve tartózott meg—noha a Nagyságod méltóságos állapotja és az ő kegyelme személye között nagy különbség vagyon—de én ugy tudtam, hogy csak én tőlem tiltotta ő felsége, király urunk, hogy másuvá ne irhassak, másoktul jövő leveleket hogy bé nem adott, maga industriájából fogta cselekedni. Én azért nagyságos uram, mindazolta mivel ilyen erős fogságban mindenektül elrekesztetvén tartatom, magam állapotjában csak azt tudom, hogy még vagyok ez árnyék világon, ily szőrnyü és keserves nyomoruságban, nem tudván csak óráját is, mire tartatom.

Töltöm szomoru napjaimat sok sirással, ohajtással, Istenhez való imádságokkal, és közbe-közbe irások olvasásával, senkitől, semmiben, Nagyságodon kivül, eddig vigasztalásomat és könnyebbségemet nem látván. Holott miolta az irás tőlem megtiltatott, szól-e valahol valaki és törekedik-e szabadulásomban, avagy nem, ennél különben nem értöttem, hanem csak most a Nagyságod kegyes jelentése által. Mert noha az én nyomoruságimat, igen bünös férge lévén a mindenható Istennek, régi szentek példájához nem illenék vetnem semmiképpen, jól tudván és ismervén magamban gyarlóságim miatt a mindenható Isten ellen mindennapi vétkeim oly számlálhatatlanok, mint a tengernek fövénye — — —

De szent Jóbhoz baráti még is vigasztalni hozzá mentenek, én tőlem azok is elrekesztettenek. Ha magam nehéz fekélyekben nem fetrengek, nehéz vas gyötri lábaimat, és abból ártalmasb nyavalyátul félek, mivel már lábaim fölötte eldagadoztak. Gyermekimet Isten megtartotta, a helyett édes anyjokat örökké való keserüségömre el-

vötte. A mi nagyobb, szent Jóbot hirében, nevében nem gyalázták: rajtam az is szörnyen forog—ugy értöm—mely az is halál, és annál is keservesb. Jószág, marha, az mind küssebb volna: mezitelen jöttünk ez világra, ugy menyünk ki belőle is, az Ur adta volt, ő vette el is, legyen áldott az ő szent neve érötte mind örökké!

Szabadulásomnak módjáról Nagyságod jó tetszését, tanácsát, akarom vala minap érteni Zolyomi János uram által: kiben hogy procedálhassak, okait is fogságomnak és az én kegyelmes uramnak reám ilyen nagy nehézségének, tudakozván, semmit abban is akkor nem értheték. Járván azért gondolatom csak a generalitásságokon: afféle sulyos haragok valami titkos ártalmas practikákért, király és fejedelmi méltóságok és országok megháboritásáért, vagy arra való ügyeközetért szoktanak indultatni; mely alól valakinek megszabadulni két úta lehet: egyik, ha megvallja vétkét — a megvallónak mind Isten s mind az emberek inkább megbocsátnak; másik, ha vétke nem talál lenni, megtapasztaltatván, hogy illetlen vádolásokkal terheltetett, illik, hogy azok alól mentül hamarább ártatlanságáért kimenekedjék.

Magamról azért mivel vallásom is azt tartja, hogy valaki fejedelme, magistratusa ellen támadozna, Isten ellen támad egyszersmind, és örök kárhozatos dolog—legyen áldott az én Istenemnek neve, abból lelki ismeretemben tiszta vagyok s nem vádoltatom, hogy sem én velem, mások, még az ellenség is, kikre ő felsége gyanakodnék, sem penig közel, meszsze s akár hol levő subditus, söt semmi nemzet, sem teremtett állat; sem penig én másokkal senkivel ő felsége ellen és országi ellen ártalmas practikát nem forraltam.

Soha senki ez világon arra való embert nem találhat, ki engömet azzal igazán tudjon vádolni; azért való adomány, vagy igéret is soha bizony egy fillérig is sem adatott, sem igértetött énneköm, söt afféle dolog én fülem hallására, sem máséra, én tudásommal, senki előtt csak emlékezötben és emlitésben sem volt. Kit oly bátorsággal irok és vallok mindenek előtt, hogy király urunkat ő felségét és királyné aszszonyunkat, és ő felségeknek vérszerént való szerelmesöket és magistratusinkat kivévén, ama mondás szerént: Diis non detrahes et Principibus populi tui non maledices—ha én afféle kincsben, adományban ő felségek és országok ellen való dologért részes vagyok, avagy hogy engömet oly dolog-

gal mások vádoltanak ő felségek előtt hamisan, bizvást az Ur Istennek itéletit én köztem és vádolóim között letótetni kivánom, hogy a mely exitusa volt Ananiásnak és Záphyrának az elragadott pénzért, és a mely büntetés szállott Gehazyra az Elyseus szolgájára a Naman, Cyrustól viszsza hozott kincséért, én reám szálljon az, ha én bünös vagyok, ha penig büntelen vagyok, vegyék magokra az én hamisan vadolóim. Viszont a pártolkodó árultatásért valaminemü végek lött Achytophelnek, Absolonnak, vagy Judás Iskariotesnek, ha én affélében részes vagyok, maradjon az Urnak olyan itéleti rajtam; ha penig ártatlan vagyok, szálljon és maradjon azon sententia az engömet hamisan vádolókon.

Avagy ha az én vádolóimnak könnyebbitenék annyiból dolgokat, bátor a büntetésnek talioja ne maradjon rajtok, itélje Isten őket igaz itéleti szerént; csak hogy a melyik részen találtatik az igazság és ártatlanság, azt az Ur Isten isteni hatalmával őrizze, szabaditsa és vigasztalja.

Efféle vétkekből azért tudván ártatlanságomat, ilyen bátorságos lelkiismerettel vagyok Isten és emberek előtt. És hogy historiát arról ne irjak, a mely igéretet a pozsoni tractának véghez viteléért tött volt nekem a német, legelső jelentéseket is akkor ő felségének értésére adtam, és azoknak is tudtára, hogy magamnak ő felsége hire nélkül nem veszek semmit. És noha azt az igéretet és csalárdságot tudtuk mind ő felsége s mind én, de egy szerencsére ő felsége annuált az elvételének; én penig azt igértem, hogy egy fillérig ő felségének adom, magamnak semmit benne nem tartok, ő felsége kegyelmességére hagyván, ha mi jóval leszen magamnak vagy gyermekimnek érötte. De a mely napra az igéret volt, Kassáig is alig jutottam, vagy ottan hamar kifogott telni és füstben menvén, (?) a meg nem adásnak bizonysága a levélnek jelen léte. Mert ha valamit valaha adtak volna, én is fogadásomnak nyilván azon órában megfeleltem volna, el sem völtem volna semmit ő felsége hire nélkül. Más az, hogy akkor véghez vitt munkáért, fáradságért volt igértetve, hogy Magyarország is a Fátráig ő felsége kezénél maradjon, mely akkor idegen dolognak nem tetszett. De én a pozsoni tracta után, mind az induciák alatt és azután, szóval, irással és minden cselekedetemmel, mely hiven és okvetetlen szolgáltam a

német ellen, ő felségénél nyilván vagyon, és a mikor nem szolgálhattam is akaratom szerént, nem én rajtam mult, jól tudja ő felsége.

A haimburgi tracta mely nagy kevélységgel és keménységgel vetteték meg a német császártul, hogy a szegény magyar nemzetet mind szabadságában, vallásában megrontván, éppen a hispániai iga alá vesse, jól látta ő felsége és értötte; ki ellen egyéb orvosság nem volt a hadakozásnál: Isten és a fegyver választhatja el ő felségek között. Én ott is Haimburgban, hivatalomban mind kemény válasz tételekkel és protestatiokkal eljártam igazán; bátor az ellenség informálná ő felségét lelkiismereti szerént róla, avagy adná az Ur Isten, hogy Jakosith András uram, ki ott volt és én is a többinél bizvásban szólhattam ő kegyelmével, ennyi győzedelmes szerencséi között kerülne ő felségéhez ott fönn és lelke szerént mondaná meg: mikor gyanakodni kezdettem palatinushoz, ha külön velem együtt nem híttam ő kegyelmét király urunk ő felsége hűségére. Söt palatinust és Apony Pált is híttam publice az elváláskor; akkor magok is titubáltak,melyiket válaszszák: ha eljöjenek-e ő felségéhez, nem-e. Az én eljövetelem után mentenek Bécsbe, ugy löttek ellenségekké.

A Chanaán földe kímlésére tizenkét főrendeket bocsáttak volt az Izrael fiai: a tize hamissá, pártossá lött; a kettei Josue és Chaleb megmaradván a hűségben, Istennek áldása szállott reájok, nem büntettenek egyiránt a pártosokkal. Én is Isten előtt jó lelkiismerettel dicsekedhetem azzal: soha én az ő pártoskodó akaratjokat nyilván nem tudtam, neköm nem jelentötték, sem közlötték velem; homályosan, vagy hallásbul, vagy conjecturákból a mit eszemben vehettem, király urunknak megmondottam. Ezeket ő felsége akár mikor és hol tudakozza is, különben nem találja. És ezután is életöm fogytáig, lelkem üdvössége kötelessége alá, vallásom szerént, ha hüttel, esküvéssel nem volnék köteles is fejedelmemhez, hanem csak simpliciter subditusa, ezt követem a hűséget és tökéletösséget fejedelmemhez az Istennek parancsolatjáért. Ezeken kivül ha erkölcsömben, darabos természetemben, valami nehéz irásimban vagy miben, ha király urunkat ő felségét megbántottam volna tanácslásomban, tanácsadásomban: arról is irhatom, hogy soha semmit ex studiosa malitia (mely soha én bennem ő felségéhez nem volt, hanem inkább buzgóságos szeretet, féltés és vigyázás) nem cseleködtem;

hanem vagy azokat tudtam és hittem én ő felségének nagyobb javára, a mit én olyan zélussal persvadeáltam, és ha megcsalatkoztam abba is, hominis est errare — —

Vagy mint ennyi üdőtől fogva ő felségéhez szokott szolga, bátorságom miatt excedáltam, jó zélussal és jó affectussal, amaz mondás szerént: Jurgia amantium dulciora sunt magis, quam oscula blandientium.

És ha ő felsége én bennem ilyen excessusokat emendálni akar, az is véghez ment eddig éppen.

De mindezeket én Nagyságodnak igen confidenter, csak conjecturából irom, nem tudván semmi bizonyos okát az ő felsége reám való haragjának; ha ilyen és ehez hasonló okok lehetnek annak indulatjának, ahoz képest kellene módját is keresni annak engesztelésének és ez fogságomból szabadulásomnak.

Mely dologban való szüntelen igaz szüből való töreködésére Nagyságodnak én egyéb okot nem támaszthatok, hanem csak az élő Istent és az én hallhatatlan nyomoruságos és keserves állapotomat. Annélkül is jól tudja Nagyságod, már engömet az Urnak keze megsújtván, igen keserves özvegységgel és feles árvájával látogatott volt. Mit mond az irás róla, a kik azokat nyomorgatják, kiket annélkül is az Ur megkeseritött, jól tudja Nagyságod — az okon is halálos keserüségem lévén — édes anyjokért való könyhullatások le sem száradhatott orczájokról gyermekimnek, most anyjokát siratják, magam erős fogságban csak látnom sem szabad őket; mind tőlök s mind jó akaróimtul elrekesztettem, kicsin hiremnek nevemnek gyalázatját keserves szüvel hallom.

De mind ilyen siralmas állapotomban is, Nagyságodat igen sokkal nem akarom mostan fárasztani, mivel semmi állapotomat sem érthetöm.

Ha király urunknak ő felségének ez kegyelmes akaratja, mivel ő felségének ez országban az ő felsége bódog fejedelemségében én voltam egyik creaturája, hogy a mit eddig én rajtam épitött volt, azt ő felsége elbontsa, és azokra ő felsége engömet érdemetlennek itilvén, méltónak találta hogy tőlem és gyermekimtül elvegye, látván ez világnak és minden állapotoknak bizonytalanságát, azokat ő felsége kegyelmes akaratjára hagyhatni: ha azokért Nagyságod untatja-e ő felségét avagy nem, Nagyságod bölcs iteletire és az ő

felsége nagy kegyelmességére támasztom. Én csak azon kéröm Nagyságodat: mivel a vas miatt lábaim igen dagadoznak, már szintén a térdemig feljött dagadása, ki miatt igen félök vagy örökös nyavalyátul—kit másokon is efféléből láttam—vagy ugyan veszedelemtül, ha hydrops talál indulni ez dagadásból már öreg ember voltomra. Nagyságodat ezen kéröm s könyörgök, az Istenért vegyen ki először csak maga kezességére, vasamat levágatván, vitessen el innét Nagyságod maga mellé. Én csak egy inasommal vagyok, Nagyságod valamint parancsolja,éjjel nappal ott és ugy tarthat, reversalist minden magam viseléséről olyant adok, valaminemüt Nagyságod parancsol; azonban főuraimat, atyámfiait is, ha kelletik, bőségesen, elegendő kezességre kötelezvén: felőlem bizony igen bátorságos lehet, mivel ez a föld nevelt engömet ez állapotra, soha nyilván szerelmes gyermekimet el nem hagyom, inkább azt akarom, ez a föld fogja be testömet, emitt temetődjem mint hazámban. Ez alatt Nagyságod jó módok alatt szerelmes gyermekim látnia házamhoz bocsátván, valamint parancsolja viszszajövetelemet, minden engödelmességgel és hűséggel az levő leszek.

Azonban király urunk ő felségének is szüvét az Ur Isten mire erősitse Nagyságod jó töreködése által, ő maga kegyelmes indulatja után is, Isten és az idő megmutatja; énneköm akármely fogyatkozással kelletik gyermekimet tartanom, csak azokra szabadosan való gondviselésömet kivánom, láthassam őket, és szegény aprócskáimat nevelhessem: a többit Istenre ő szent felségére, király urunk kegyelmességére és Nagyságod jó gondviselésére támasztom.

Ez irásomra penig Nagyságodnak főképpen a lábaim dagadása miatt a vasnak levételét akármicsoda jó kötés alatt, kegyes gondviselését és választételét ohajtván várom; lám oda föl ugyan nem szokták vasazni a foglyokat, affelől megőrizhetik; itt penig affféléről is bizony gondolkodni sem kell.

Végezetre, mivel Göty István is, ki én szolgám volt, és itt tartatik fogva, okát fogságának nem ertöm, tudásomra sem publice sem privatim ő felségének és országunknak nem vétett: Nagyságod annak is szabadulására viseljen kegyelmesen gondot mentül hamarébb és ne jusson feledékenységbe.

Most penig Nagyságodtul hoszszu irásomról bocsánatot várván, kéröm ezután is meltóztassék parancsolni, ha Nagyságodnak

nyomoruságos állapotom felől irnom kelletik: adjanak ismét tentát, papirosat; lám Sarmasági más állapotban lévén, szabadosan irt rabságából neköm is szüntelen. Hiszem az irásokra reá vigyázhatnak mint szintén mostan.

Mindezekben Nagyságod reánk való kegyes gondviseléséért, ha én gyermekimmel elégséges haládatossággal nem lehetnénk, ama minden jutalmoknak igaz megfizetője, a hol és a mikor leginkább kiváuná Nagyságod ő szent felségének segitségét, ott és akkor kedvezzen és bőségesen fizesse irgalmasságából meg Nagyságodnak. És ezzel éltesse sokáig az Ur Isten Nagyságodat bódog jó szerencsés egésségben. Ex arce Szamos-Ujvariensi die 30. julii, 1621.

Illusmae Dominaonis Vestrae

Captivus — —
Aff — —
Simon Péchy m. p.

Hát-czim: Illustrissimo Comiti et Dmno Domino Stephano Bethlen de Iktár, Comitatuum Marmarosiens. et Hunyadiens. perpetuo Comiti, Sacrmae Regiae Matt. intimo ac supremo Consiliar. Regnique ejusdem Tranuiae Gubernatori etc. Domino Domino Affini, perpetuis humillimisque obsequiis colendo.

(A tanár Tunyogi József urnál levő eredetiből.)

TARTALOM.

NAGY ISTVÁN
GYŰJTEMÉNYE

Értelemzavaró sajtóhibák.

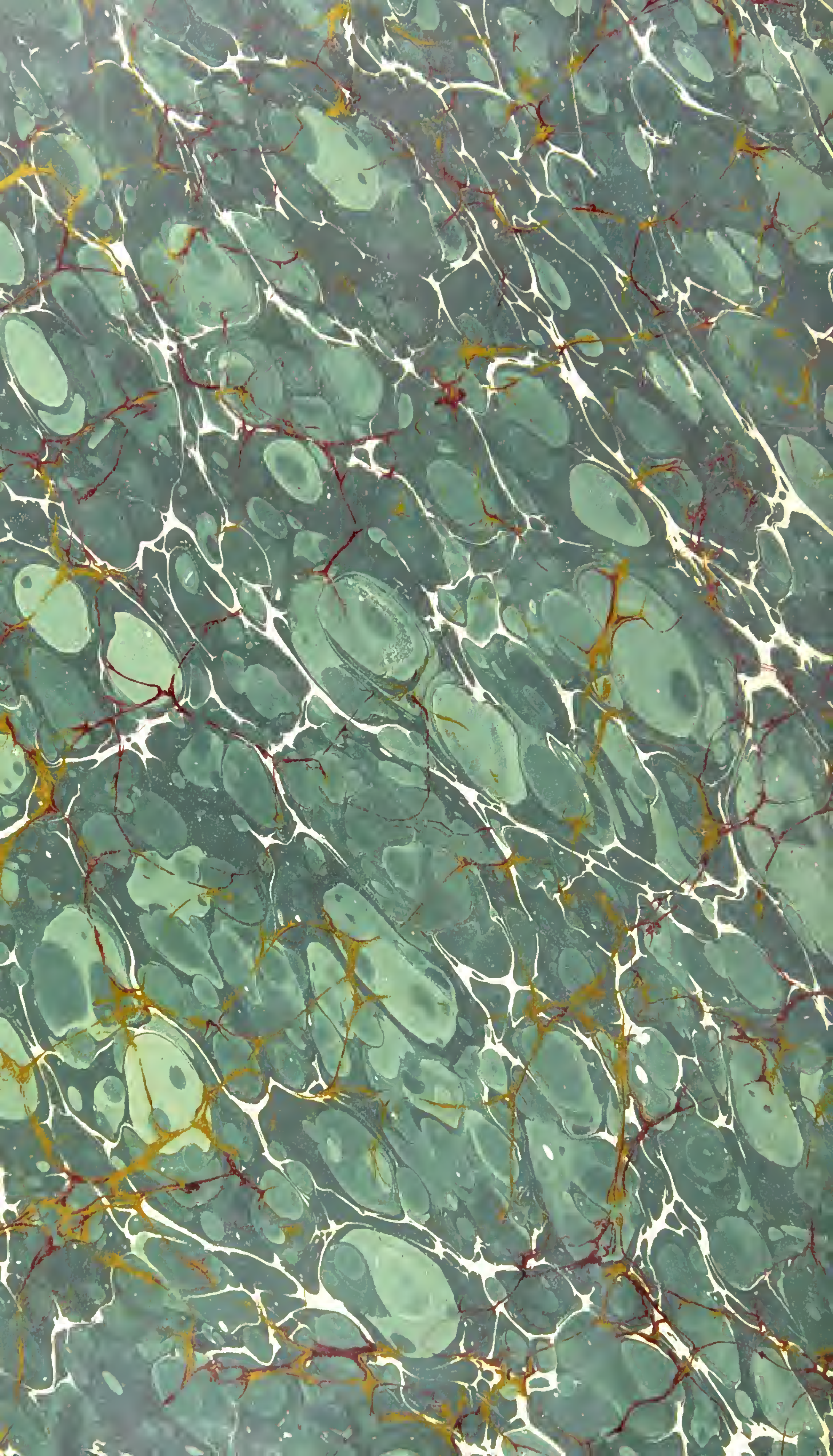
7 lap 20 sor 1575 helyett: 1675 olvasandó.
16 „ 21 „ interfuit „ interfuerit.
31 „ alulról 7 „ keresztesnél „ Keresztesnél.
84 „ alulról 13 „ men „ nem.
97 „ alulról 11 „ lassan „ Kassán.
113 „ 15 „ Trencsine „ Trencsino.

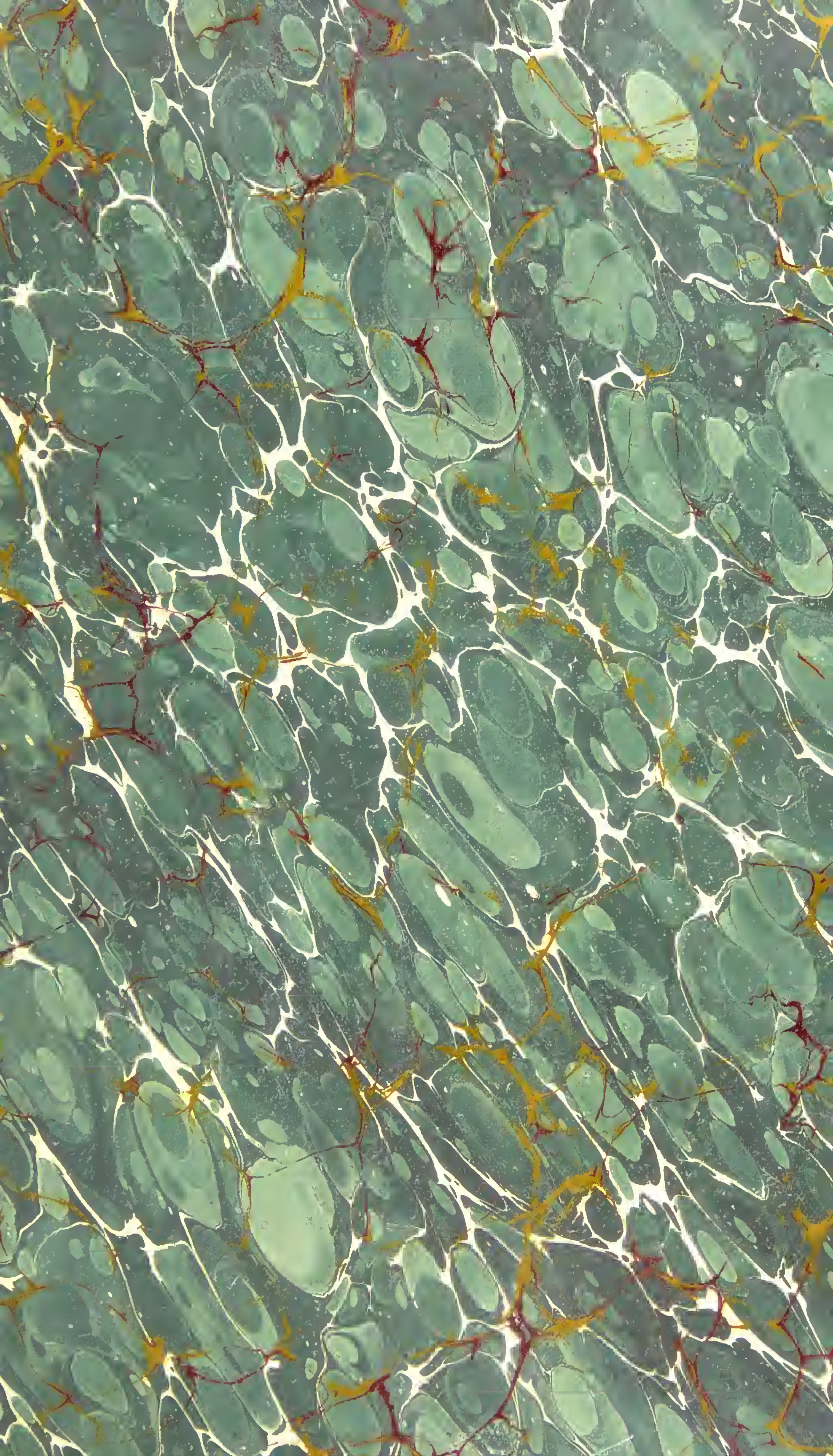
A 143 és 144-dik lapszám tévedésből a 9-ik iv két utolsó és a 10-ik iv két első lapja, tehát négy egész lap jelölésére használtatván: e hiba a 12-ik iv elején lön észrevéve és kijavitva 177-re.

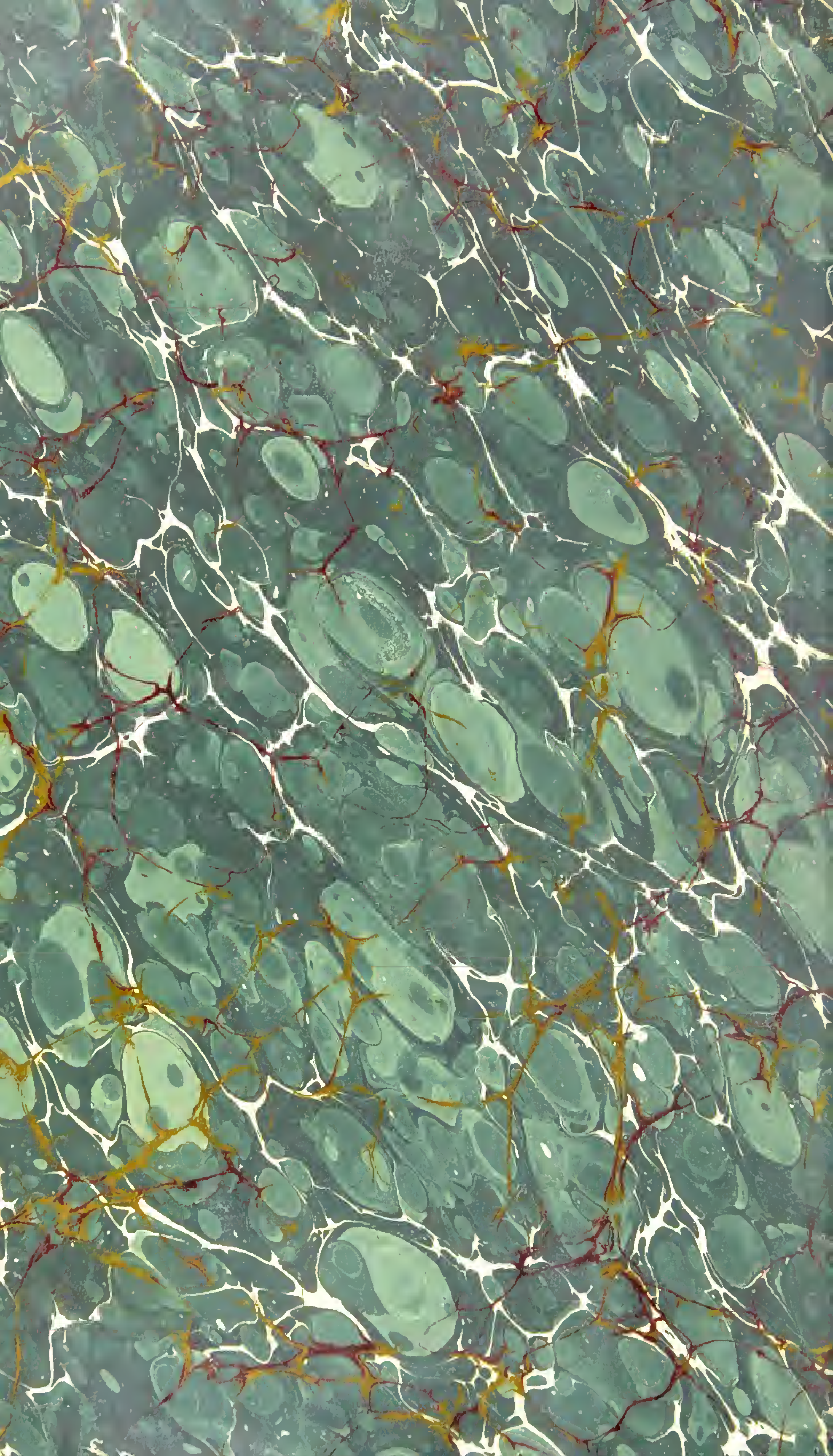
150 lap 5 sor utrisque helyett: utriusque.
154 „ 4 „ eg ségeért „ egésségeért.
196 „ 15 „ Bodókőben „ Bódogkőben.
209 „ 3 „ néhány példányban hitetlenséggel helyett hirtelenséggel.
216 „ 18 „ eleivel helyett: élivel.
283 „ 7 „ fejünk, felé „ fejünk felé.

329 „ Az okiratok közzül XIII. számmal kettő jelöltetvén, a második (XIII.) XIV-nek, a XIV. XV-nek, a XV. XVI-nak, a XVI. XVII-nek, a XVII. XVIII-nak, a XVIII. XIX-nek, a XIX. XX-nak olvasandó; itt a hiba észrevétetvén, a többi czimszám helyesen következik.

Irregular pagination

P. 174 → p. 178.

